

ผู้ดูแลเมคสัทิมนุษยชน
ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

ดารารัตน์ อุตระศรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปรีดี พนมยงค์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2561

Human Rights – Violated Person
in the Justice Fund Act B.E. 2558

Dararat Uttarasri

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws
Department of Law
Pridi Banomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

2018

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

เสนอโดย นางสาวคารารัตน์ อุตระศรี

สาขาวิชา นิติศาสตร์

หมวดวิชา กฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรภิรมย์ โกมลารชุน

ได้พิจารณาเห็นชอบ โดยคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์แล้ว

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ ใจหาญ)

.....กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรภิรมย์ โกมลารชุน)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรภัทร์)

คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ รับรองแล้ว

..... คณบดีคณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย รัตนชื่อสกุล)

วันที่ ๓๑ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558
ผู้เขียน	คารารัตน์ อุตระศรี
อาจารย์ที่ปรึกษา	ดร. กรรภิรมย์ โกมลารชุน
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2560

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาและวิเคราะห์ถึงระบบการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ ซึ่งเป็นกลไกการรับรองสิทธิในความยุติธรรมที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และมีการตราพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ขึ้นใช้โดยมีวัตถุประสงค์ประการหนึ่งเพื่อช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งหมายความรวมถึงผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) ด้วย โดยศึกษาเปรียบเทียบกับอนุสัญญาและตราสารระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนและกฎหมายค่าทดแทนของต่างประเทศ ได้แก่ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส นอร์เวย์ และอังกฤษ เพื่อค้นหาคำตอบว่าบทบาทของรัฐในการเยียวยาผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นไปตามแนวความคิดทางกฎหมายใด และแนวความคิดในการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เป็นไปตามแนวความคิดทฤษฎีอันเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นสากลหรือไม่ รวมถึงค้นหาขอบเขตของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามพระราชบัญญัติดังกล่าวว่าควรมีเพียงใด

จากการศึกษาพบว่า การละเมิดสิทธิมนุษยชนมีความหมายกว้างกว่าการละเมิดตามหลักทางแพ่ง และแนวคิดในการกำหนดให้รัฐมีความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นอาศัยพื้นฐานต่างกัน โดยหลักละเมิดในทางแพ่งต้องคำนึงว่าความเสียหายเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของรัฐหรือไม่ แต่บทบาทของรัฐในการจ่ายเงินค่าทดแทนเพื่อเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นเป็นไปตามหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งไม่คำนึงว่าความเสียหายอันเกิดจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมของรัฐจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของรัฐหรือไม่ หากก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้บริสุทธิ์ รัฐจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าทดแทนแก่กรณี

ดังกล่าว อันเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อกลไกของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด หรือเป็นกลไกที่เสี่ยงต่อการที่จะทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องถูกดำเนินคดีโดยผิดพลาด นอกจากนี้ การที่รัฐจ่ายเงินค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญานั้น เป็นการเยียวยาในรูปแบบ เงินสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) โดยเป็นการจ่ายในลักษณะของความเมตตาหรือความรับผิดชอบ ของรัฐ มิใช่เป็นการจ่ายตามความเสียหายที่แท้จริงตามหลักทางแพ่ง

แนวความคิดในการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาดำเนินการตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ได้แก่ 1) เป็นจำเลยที่ถูกคุมขัง ตามคำพิพากษาเกินกำหนด 2) เป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วย ค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังในระหว่าง สอบสวน 3) เป็นผู้ถูกคุมขังระหว่างสอบสวนต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี และ ต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือ 4) การละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณี อื่นใดตามที่คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมเห็นสมควรนั้น เป็นไปตามหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งเป็นแนวความคิดทฤษฎีอันเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นสากลแล้ว โดยมีการ กำหนดอัตราขั้นสูงที่รัฐจะจ่ายไว้ด้วย ถือเป็นการเยียวยาในลักษณะของความเมตตาหรือความ รับผิดชอบของรัฐในรูปแบบของการสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) มิใช่การจ่ายตามความเสียหาย ที่แท้จริงตามหลักละเมิดในทางแพ่ง ซึ่งเป็นการคุ้มครองและรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่ สอดคล้องกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศ และมีแนวความคิดพื้นฐานเป็นอย่างเดียวกันกับ กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส นอร์เวย์ และ อังกฤษแล้ว แต่การบังคับใช้กฎหมายตามคำวินิจฉัยของคณะกรรมการตามพระราชบัญญัติกองทุน ยุติธรรม พ.ศ. 2558 ยังไม่เป็นไปตามหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability)

ดังนั้น จึงเห็นว่า ควรกำหนดขอบเขตของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาไว้ในบทนิยามศัพท์ของพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 แก้ไขเพิ่มเติม กรอบการใช้ดุลพินิจของคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการบังคับใช้ กฎหมายหรือการตีความกฎหมายเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว และถูกต้อง ตามหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งเป็นแนวความคิดพื้นฐานของระบบการเยียวยา ความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา และมีผลให้ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรม ได้รับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง

Thesis Title	Human Rights – Violated Person in the Justice Fund Act B.E. 2558
Author	Dararat Uttarasri
Thesis Advisor	Dr. Kanpirom Komalarajun
Department	Law
Academic Year	2017

Abstract

This thesis aims to study and analyze the Thai Government's remedy system, for the accused or the defendant in criminal case, which is rights mechanism to certify the justice under the Constitution of the Kingdom of Thailand. Besides, the Justice Fund Act B.E. 2558 was enacted for the purpose of assistance to a person whose human rights have been violated or a person affected by the violation of human rights, including a person whose human rights have been violated from the miscarriage of justice. The study compares domestic law with international human rights conventions and instruments, and compensation law of foreign countries that is Germany France Norway and England, in order to find out whether which legal concepts the Government takes the role in remedying the accused or the defendant whose human rights have been violated from the criminal justice system, to find whether paying compensation concept to victim of human rights from the criminal justice system in the Justice Fund Act B.E. 2558 is according to the international fundamental concept or not, and to find the extent of the rights of victim of human rights violation from the criminal justice system under the Act.

The study has been found that violation in human rights law has a border meaning than in civil liability principles, and the concept of defining the Government's liability to damage is also based on different basic concept. The violation principle in civil law considers the Government's liability whether damage occurred from intention or negligence, on the other hand, the Government is responsible compensation remedy to the accused or the defendant under strict liability by regardless of its intention or negligence. If damage affected to the innocent accused or defendant, the Government must have to take responsibility by paying compensation to that damage, this remedy is for the failure of justice system or the risk that the accused or the defendant is being prosecuted by mistake. In addition, the compensation which the Government

paid to the accused or the defendant in criminal case is the Ex Gratia Payment, under the principle of merci or Government's responsibility. It is not paid under the principle of true damages in civil law.

The concepts of paying money for assistance to the victim of human rights violation from criminal justice system in the Justice Fund Act B.E. 2558 are for 1) the defendant who was being imprisoned by judgment exceeds law's time limit 2) the defendant who is entitle to grant compensation and expense according to Damages for the Injured Person and Compensation and Expense for the Accused in the Criminal Case Act, and was being in custody during investigation process 3) A person who is being imprison during investigation process and later public prosecutor decided to withdraw the charges, and must have clear evidence showing that person is not guilty 4) human rights violation in any case according to the discretion of the Justice Fund Committee. These concepts harmonize to strict liability which is an international fundamental concept and impose Government's liability on maximum rate of payment as well. These remedies were defined as merci payment or Ex Gratia Payment, they are not a payment under the true damage in civil law. Therefore, the human rights protection and rights certification in justice system under these concepts are consistent with the international law and compensation in criminal law in Germany France Norway and England. However, law enforcement by the ruling of the Justice Fund Committee are not yet harmonize to strict liability principle.

Conclusion, in my opinion, what the Government should be done is to legislate the extent of victim from human right violation in criminal justice system on provision of definition of the Justice Fund Act B.E.2558, to amend the discretion of the Justice Fund Committee in order to enforce and interpret law according to the intent of this Act and pursuant to strict liability concept. This is because this concept is the basic principle of remedy system for the defendant in criminal case and it can truly protect human right of violated person from justice system.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์ก็ด้วยความกรุณาจาก ดร. กรรภิรมณ์ โภมลารชุน ที่ได้ให้ความเมตตาและกรุณาสละเวลาอันมีค่ารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาให้กับผู้เขียน พร้อมทั้งให้ความรู้ คำแนะนำ และให้กำลังใจในการจัดทำวิทยานิพนธ์ตั้งแต่แรกเริ่มจนเสร็จสมบูรณ์ จึงขอกราบขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ณรงค์ ใจหาญ ที่กรุณาได้รับเป็นประธาน กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รวมทั้ง ศาสตราจารย์ ดร. อุดม รัฐอมฤต และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชานี วรภัทร์ ด้วยความกรุณาที่ได้สละเวลารับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งอาจารย์ทุกท่านได้เมตตาชี้แนะแนวความคิดอันเป็นประโยชน์ยิ่ง ทั้งให้แนวทางแก้ไขข้อบกพร่องตลอดจนความรู้เพิ่มเติม ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสนิท และนางสาวมยุรี จำรัส ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนยุติธรรม ที่ได้สละเวลาให้คำชี้แนะและข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมายกองทุนยุติธรรมซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนในการจัดทำวิทยานิพนธ์ รวมถึงขอขอบคุณ นางสาวธารีรัตน์ โยมบุตร ที่ให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลแก่ผู้เขียนในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ตลอดมา

ผู้เขียนขอขอบคุณนางสาวเจตนิพิฐ เทียงแท้ เพื่อนรักที่ช่วยเหลือเกี่ยวกับภาษาต่างประเทศ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์มากขึ้น และขอขอบคุณนายนพฤทธิ์ อุณะนำ ที่คอยสนับสนุนร่วมคิดและให้กำลังใจแก่ผู้เขียนตั้งแต่เริ่มทำวิทยานิพนธ์จนเสร็จสมบูรณ์ รวมถึงขอบคุณบิดา มารดา พี่สาว ที่เป็นครอบครัวที่น่ารัก คอยให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจแก่ผู้เขียนเสมอมา

หากวิทยานิพนธ์นี้มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ในภายภาคหน้า ผู้เขียนขอขอบคุณงามความดีทั้งหมดนี้ให้แก่ นายสุรินทร์ อุดรศรี นางสาวาท อุดรศรี และนางสาวประดับ อุดรศรี บิดามารดา ซึ่งเป็นที่รัก ผู้อยู่เบื้องหลังและเป็นกำลังใจให้ผู้เขียนตลอดมา ตลอดจนครูบาอาจารย์ที่ได้ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้เขียน และผู้แต่งตำราทุกท่านที่ผู้เขียนได้นำมาอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

ดาร์รัตน์ อุดรศรี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ฅ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	6
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	6
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	6
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา.....	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
2. สถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามกฎหมายไทย	8
2.1 การชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยตามรัฐธรรมนูญ.....	8
2.2 พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย แก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544	9
2.3 พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558	19
2.4 ปัญหาการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามกฎหมายไทย.....	37
3. แนวความคิดในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยรัฐ	51
3.1 การละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.....	51
3.2 บทบาทของรัฐในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.....	67

4. การให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน	
จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยรัฐตามกฎหมายต่างประเทศ.....	85
4.1 กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของสหพันธสาธารณรัฐเยอรมนี.....	85
4.2 กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศส.....	101
4.3 กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของนอร์เวย์.....	107
4.4 กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของอังกฤษ.....	113
5. แนวทางการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน	
จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามกฎหมายไทย.....	121
5.1 แนวความคิดทางกฎหมายที่รัฐมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือ	
ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.....	121
5.2 แนวความคิดทางกฎหมายในการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน	
จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม	
พ.ศ. 2558.....	135
5.3 ขอบเขตของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา	
ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558.....	145
6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	161
6.1 บทสรุป.....	161
6.2 ข้อเสนอแนะ.....	174
บรรณานุกรม.....	177
ภาคผนวก.....	186
ก. บทสัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสนิท.....	187
ข. บทสัมภาษณ์ นางสาวมยุรี จำรัส.....	189
ค. บทสัมภาษณ์ นางสาวธารีรัตน์ โยมบุตร.....	193
ประวัติผู้เขียน.....	197

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การดำเนินคดีอาญามีเป้าหมายคือ คำพิพากษาถึงความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ต้องหา หรือจำเลยจะต้องมีความยุติธรรมตามเนื้อหา ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อคำพิพากษานั้นถูกต้องตรงกับความจริงที่เกิดขึ้น หมายความว่า กฎหมายอาญาสารบัญญัติได้ถูกบังคับใช้และผู้กระทำผิดได้รับโทษตามสัดส่วนของความชั่วของเขา และคำพิพากษานั้นจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งจะทำให้คำพิพากษานี้มีความเด็ดขาดอันจะก่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม กระบวนการค้นหาความจริงในคดีอาญาอาจก่อให้เกิดการรบกวนสิทธิของผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จนถึงขนาดเป็นการละเมิดสิทธิหลายประการของผู้ต้องหาและจำเลย¹ โดยการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอาจกระทบสิทธิและเสรีภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำความผิดอาญาโดยตรง ได้แก่ ผู้ต้องหา จำเลย และผู้เสียหาย รวมถึงกระทบสิทธิของประชาชนทั่วไปที่เป็นพยานในคดีอาญาด้วย² ยกตัวอย่างเช่น กรณีนำผู้ต้องหาไปทำแผนประกอบคำรับสารภาพต่อสาธารณชน การจัดแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนในกรณีที่จับผู้ต้องหาได้ หรือการถ่ายรูปผู้ต้องหาแล้วนำมาแถลงต่อสื่อมวลชน ซึ่งมีผลทำให้ผู้ต้องหาถูกประจานและถูกสังคมพิพากษาก่อนที่จะศาลจะมีคำพิพากษา อันเป็นการกระทำที่น่าจะเข้าข่ายการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเยี่ยงผู้กระทำความผิด ซึ่งขัดกับหลักกฎหมายอาญาที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้³ กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกคุมขังในชั้นสอบสวนต่อมาพนักงานอัยการเห็นควรสั่งไม่ฟ้องคดีหรือศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง กรณีจำเลยถูกขังระหว่างพิจารณาคดีต่อมาศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง กรณีศาลชั้นต้นมีคำพิพากษายกฟ้องแต่จำเลยกลับต้องถูกคุมขังระหว่างการอุทธรณ์หรือฎีกา เป็นต้น แม้การควบคุมหรือขังผู้ต้องหาหรือจำเลยจะ

¹ กรรภิรมย์ โกมลารชุน, “วัตถุแห่งคดีอาญาคืออะไร,” วารสารกระบวนการยุติธรรม, เล่มที่ 1, ปีที่ 7, (มกราคม – เมษายน 2557), หน้า 7.

² คณิต ฌ นคร, คู่มือประชาชน : สิทธิของข้าพเจ้าในคดีอาญา, กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2561

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสองและวรรคสาม.

กระทำเพื่อให้การดำเนินคดีอาญาเป็นไปโดยเรียบร้อย และเพื่อประกันการมีตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดี⁴ อย่างไรก็ตาม รัฐต้องบริหารจัดการให้มีความสมดุลระหว่างมาตรการปราบปรามอาชญากรรมที่มีประสิทธิภาพกับมาตรการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และเมื่อมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) รัฐก็ควรจะแสดงความรับผิดชอบต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ได้รับการเยียวยาความเสียหายจากการที่ต้องถูกดำเนินคดีและสูญเสียอิสรภาพ ชื่อเสียง และเกียรติยศต่างๆ ตามหลักสิทธิมนุษยชน⁵ ซึ่งจะสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่บัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายรวมถึงสิทธิที่เสียไปของบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เพื่อรับรองสิทธิดังกล่าว ต่อมาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็ได้รับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้เช่นกัน แต่มีความหมายกว้างกว่าโดยให้ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ รวมถึงค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น⁶ ซึ่งภายหลังได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา แต่เนื่องจากเงื่อนไขในการขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญาตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวยังมีช่องว่างอยู่ และมีเจตนารมณ์ที่จะให้รัฐจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาเฉพาะกรณีจำเลยถูกฟ้องโดยพนักงานอัยการและถูกขังระหว่างพิจารณา ต่อมาศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องเนื่องจากจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดเท่านั้น โดยปรากฏตามแนวทางการพิจารณาของคณะกรรมการพิจารณาค่าทดแทนและคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ในคดีหมายเลขแดงที่ ๑๘๓๐/๒๕๕๓ กรณีนายมานิเพาะ มามะ เป็นผู้ยื่นอุทธรณ์ คณะกรรมการและศาลอุทธรณ์ยึดแนววินิจฉัยว่า การที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดยกฟ้องเพราะพนักงานอัยการ โจทก์ไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอที่น่าสืบพิสูจน์ว่าจำเลยผู้ยื่นคำขอรับค่าทดแทนเป็นผู้กระทำความผิดข้อเท็จจริงจึงยังไม่เป็นที่ยุติว่า ผู้ยื่นคำขอมิได้เป็นผู้กระทำผิดตามฟ้อง กรณีจึงไม่อยู่ในเกณฑ์ที่ผู้ยื่น

⁴ คณิต ฒ นคร, “เมื่อกระบวนการยุติธรรมถูกใช้เป็นเรื่องมือทางการเมือง,” ประชาไท, (11 ธันวาคม 2556), สืบค้นเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2560, จาก <http://prachatai.com/journal/2013/12/50309>.

⁵ ปริญญาสา กล่าวว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติ ข้อ 1.

⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 246.

⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40 (5).

คำขอจะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔^๘ ส่วนกรณีอื่น ยกตัวอย่างเช่น ผู้ต้องหาถูกควบคุมหรือขังระหว่างสอบสวน ต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี หรือพนักงานอัยการถอนฟ้องเนื่องจากจับตัวผู้กระทำความผิดตัวจริงได้ในคดีดังกล่าวได้ ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดยกฟ้องเนื่องจากคดีขาดอายุความ หรือมีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ต้องรับโทษ หรือคดีมีข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย หรือจำเลยมีส่วนพัวพันกับการกระทำผิดแต่พยานหลักฐานของโจทก์ไม่หนักแน่นเพียงพอที่จะลงโทษได้ อันเป็นไปตาม “หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัย”^๙ (in dubio pro reo) ซึ่งถือเป็นการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) เช่นเดียวกัน แต่จำเลยกลับไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพให้ได้รับการเยียวยาความเสียหายจากรัฐ อีกทั้งในทางปฏิบัติ ศาลส่วนใหญ่ไม่ได้พิพากษาว่าจำเลยไม่มีความผิด แต่จะพิพากษาว่าพยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบไม่มีน้ำหนักเพียงพอให้ศาลเชื่อว่าจำเลยกระทำความผิดจริง จึงยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย จากกรณีดังกล่าวทำให้แม้ประเทศไทยจะมีกฎหมายรับรองสิทธิของจำเลยในการได้รับการเยียวยาความเสียหายโดยรัฐบังคับใช้มายาวนานเป็นเวลากว่า 16 ปี โดยในระหว่างเวลาดังกล่าวมีคดีอาญาที่จำเลยถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการและถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดีที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดยกฟ้องนับหมื่นคดี แต่มีจำเลยจำนวนน้อยมากที่ได้รับค่าทดแทนจากรัฐและค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดีที่ต้องเสียไป¹⁰

ต่อมา รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการรับรองสิทธิในความยุติธรรมของประชาชน ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรม และอุดช่องว่างของพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ที่มีได้มีการเยียวยาแก่ผู้ต้องหาที่ถูกขังระหว่างสอบสวน ประกอบกับแนวคิดว่าผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครองและช่วยเหลือที่จำเป็น

^๘ สมชาย หอมลออ, “ปัญหาการพิจารณาค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา.” (17 พฤษภาคม 2554), สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน 2560, จาก <https://voicefromthais.wordpress.com/2011/05/17/>.

^๙ คณิต ฒ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, (พิมพ์ครั้งที่ 8), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555). น. 369.

¹⁰ นายรังสรรค์ วิจิตรไกรสร รองประธานศาลอุทธรณ์ ได้ให้ข้อสังเกตไว้ในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “สู่ยุคใหม่ของการฝากขังและปล่อยชั่วคราว: เปลี่ยนแนวคิดพลิกกระบวนด้วยวิสัยทัศน์ นวัตกรรมและเทคโนโลยี” เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2560.

และเหมาะสมจากรัฐ ทั้งค่าตอบแทน ค่าทดแทน ค่าใช้จ่ายที่จำเป็น¹¹ จึงได้พัฒนากองทุนยุติธรรมที่แต่เดิมถูกจัดตั้งขึ้นในสำนักกิจการยุติธรรมตามระเบียบกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2549 มีวัตถุประสงค์ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน 4 กรณี คือ ค่าประกันตัว ค่าจ้างทนายความ ค่าธรรมเนียมศาล และค่าตรวจพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ จากนั้นในปี พ.ศ. 2553 กระทรวงยุติธรรมได้โอนภารกิจของกองทุนยุติธรรมให้กับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพรับผิดชอบ และมีการพัฒนาให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนเพิ่มเติมอีก 4 กรณี คือ ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นและเหมาะสม ค่าคุ้มครองพยาน ค่าความเสียหายที่เกิดจากการกระทำความผิดทางอาญาที่รุนแรง และตามวัตถุประสงค์ของกองทุนยุติธรรม โดยมีการออกประกาศหรือคำสั่งเพิ่มเติมอีกหลายฉบับให้การสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือประชาชนด้านกฎหมายทั้งในการฟ้องร้อง การดำเนินคดี การบังคับคดี และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ได้รับความเดือดร้อนหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ¹² จึงได้มีการปรับปรุงยกระดับกฎหมายของกองทุนยุติธรรมเป็นพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 24 เมษายน 2559 โดยมีสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงในการบังคับใช้กฎหมาย มีวัตถุประสงค์ประการหนึ่งเพื่อช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน¹³

โดยผู้เขียนสนใจศึกษากรณีการจ่ายเงินช่วยเหลือกรณีการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือการได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ประกอบกับระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 กำหนดให้ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือ ได้แก่กรณี 1) เป็นจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษาเกินกำหนด 2) เป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังในระหว่างสอบสวน (3) เป็นผู้ถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่

¹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40.

¹² การก่อตั้งกองทุนยุติธรรม เมื่อปี พ.ศ. 2549 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือประชาชนในด้านกฎหมาย การฟ้องร้อง การดำเนินคดี หรือ การบังคับคดี การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ได้รับความเดือดร้อน หรือไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือประชาชนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ รวมถึงผู้ที่กระทำการใด ๆ เพื่อปกป้องคุ้มครอง หรือรักษาทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม (กรมบังคับคดี, 2557, น. 30).

¹³ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 9.

ฟ้องคดี และต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนโดยพนักงานอัยการเห็นว่ามิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือ (4) การละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นใดตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร¹⁴ และจากการปฏิบัติงานของกองทุนยุติธรรมในการพิจารณาจ่ายเงินช่วยเหลือกรณีดังกล่าวมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง พบว่ามีการจ่ายเงินช่วยเหลือให้แก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนเพียง 1 ราย¹⁵ เนื่องจากการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวยังมีปัญหาในการตีความว่าผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ หมายถึงใครบ้าง มีขอบเขตของกฎหมายเพียงใด แม้ว่าปัจจุบันกองทุนยุติธรรมถือเป็นกลไกหนึ่งที่สามารถรับรองสิทธิในความยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ แต่ยังมีปัญหาที่น่าพิจารณาว่าการที่รัฐจ่ายเงินช่วยเหลือให้แก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 นั้น เป็นการจ่ายเงินช่วยเหลือตามแนวคิดทางกฎหมายใด มีความสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนและเข้าไปรับรองสิทธิในความยุติธรรมในความเป็นจริงหรือไม่ เพียงใด

ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของรัฐในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 โดยศึกษาในแง่มุมของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาเป็นหลัก แยกการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น คือ

ประเด็นที่หนึ่ง บทบาทของรัฐในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นไปตามแนวคิดทางกฎหมายใด

ประเด็นที่สอง แนวคิดในการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เป็นไปตามแนวคิดทางกฎหมายหรือไม่

ประเด็นที่สาม ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ควร มีขอบเขตเพียงใด

¹⁴ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 9.

¹⁵ สัมภาษณ์ ธารีรัตน์ โยมบุตร, พนักงานกองทุนยุติธรรม, สัมภาษณ์, กองทุนยุติธรรม, 16 ตุลาคม 2560.

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อทราบสถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักกฎหมายไทย

1.2.2 เพื่อทราบแนวความคิดในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยรัฐ

1.2.3 เพื่อทราบการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยรัฐตามกฎหมายต่างประเทศ

1.2.4 เพื่อทราบแนวคิดทางกฎหมายและขอบเขตในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

1.3 สมมุติฐานการศึกษา

ระบบการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาโดยรัฐตามกฎหมายไทยที่ปรากฏในพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายค่าทดแทนในต่างประเทศแล้ว หากพิจารณากรณีที่รัฐจ่ายค่าทดแทนในปัจจุบันย่อมถือว่าเป็นไปตามแนวความคิดทฤษฎีอันเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นสากลและสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศแล้ว แต่มีปัญหากรณีที่คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมยังวินิจฉัยตีความกฎหมายขัดแย้งกับหลักการพื้นฐานที่เป็นสากลของระบบการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ และมีขอบเขตในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญายังไม่ครอบคลุมกรณีที่อาจมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาดที่ทำให้ผู้บริสุทธิ์ถูกลงโทษ จึงควรกำหนดขอบเขตของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้ให้ชัดเจน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มุ่งศึกษาถึงแนวคิด หลักกฎหมาย และการปฏิบัติในการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 โดยศึกษาเกี่ยวกับบทบัญญัติของกฎหมายหรือมาตรการทางกฎหมายที่ประกาศใช้บังคับในประเทศไทย เปรียบเทียบกับกฎหมายหรือมาตรการทางกฎหมายของต่างประเทศ

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้การศึกษาวิจัยเชิงเอกสารเป็นหลัก โดยศึกษาจากเอกสารภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ รวมถึงวิทยานิพนธ์และบทความที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และจากการสัมภาษณ์บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม เพื่อรวบรวมข้อมูลให้เป็นระบบในอันที่จะนำมาประกอบการศึกษาทำความเข้าใจ เพื่อประมวลเป็นข้อเสนอแนะต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบถึงสถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักกฎหมายไทย

1.6.2 ทำให้ทราบถึงแนวความคิดในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยรัฐ

1.6.3 ทำให้ทราบถึงการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยรัฐตามกฎหมายต่างประเทศ

1.6.4 ทำให้สามารถนำเสนอแนวคิดทางกฎหมายและขอบเขตในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

บทที่ 2

สถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทน แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาตามกฎหมายไทย

2.1 การชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ

ประเทศไทยตระหนักถึงความสำคัญของหลักสิทธิมนุษยชน โดยมีการนำหลักการดังกล่าวตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมาบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทั้ง 20 ฉบับ โดยอาจมีเนื้อหาสาระในส่วนที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากขึ้นน้อยแตกต่างกันไป¹ โดยการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญาของประเทศไทยเกิดขึ้นครั้งแรกในรูปแบบการชดเชยแก่จำเลยในคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นเท่านั้น ปรากฏตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มาตรา 36 บัญญัติว่า “บุคคลใดต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ในภายหลังว่า บุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทน และได้รับบรรดาสิทธิที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ” และยังคงหลักการเดิมเรื่อยมาจนกระทั่งบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 245² และมาตรา 246³ ยังคงบัญญัติรับรองสิทธิในการ

¹ อุดมศักดิ์ สิ้นธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), น. 140-142.

² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 245 บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหายในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครอง การปฏิบัติที่เหมาะสม และค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควรจากรัฐ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

บุคคลใดได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตหรือแก่ร่างกายหรือจิตใจเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่นโดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น และไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น บุคคลนั้นหรือทายาทย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ”

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 246 บัญญัติว่า “บุคคลใดตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลนั้นย่อมมี

ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐของบุคคล ซึ่งได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดนั้น และไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น รวมทั้งการรับรองสิทธิในการได้รับค่าทดแทนในกรณีของบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการพิจารณาคดีว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นที่ยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ดังนั้น เพื่อให้การรับรองสิทธิดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ต่อมาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 สิทธิของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาดังกล่าวยังคงได้รับการรับรองไว้ตามหลักสิทธิมนุษยชนพื้นฐาน และหลักสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม ในส่วนที่ 4 ว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรม มาตรา 40 (5)⁴ และแม้ว่าปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ทั้งสองฉบับดังกล่าวจะสิ้นผลบังคับใช้ไปแล้ว แต่สิทธิของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาดังกล่าวก็ยังคงได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 เช่นเดียวกัน โดยบัญญัติรับรองไว้ใน หมวด 3 สิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา 25 วรรคสี่⁵ ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยมีกฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิและชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา 2 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

2.2 พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้รัฐเข้าไปช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำ

สิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควร ตลอดจนบรรดาสิทธิที่เสียไปเพราะการนั้น ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ”

⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40 (5) บัญญัติว่า “ผู้เสียหายผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ”

⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 25 วรรคสี่ บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญา ของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ”

ความผิดทางอาญา เนื่องจากเป็นภารกิจของรัฐที่จะต้องดูแลรักษาสวัสดิภาพของประชาชนในรัฐให้อยู่อย่างสงบสุข และบุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องถูกดำเนินคดีอาญาโดยถือเป็นผู้เสียหายจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ แม้จะสามารถเรียกร้องค่าเสียหายโดยการนำสิทธิทางศาลตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 แต่ต้องเป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีนั้น ๆ ได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อเป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่นั้นต้องรับผิดเป็นการส่วนตัว และอาจต้องรับผิดตามกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาและโทษทางวินัย แต่บุคคลผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญายังคงเป็นฝ่ายที่ได้รับความเสียหายและยังไม่ได้รับการเยียวยา⁶ ถึงแม้ว่าจะมีสิทธิที่จะฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐและผู้เกี่ยวข้องให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนได้ก็ตาม แต่การดำเนินกระบวนการพิจารณาจะต้องใช้ระยะเวลาและค่าใช้จ่าย จึงเป็นการยากที่บุคคลเหล่านั้นจะเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างแท้จริง หรือการดำเนินกระบวนการพิจารณาซึ่งใช้ระยะเวลานานจนกว่าคดีจะถึงที่สุด ทำให้การชดเชยค่าเสียหายช้าเกินกว่าที่จะสามารถทำให้บุคคลที่ได้รับผลร้ายจากการดำเนินคดีอาญาจะสามารถกลับสู่สถานะทางสังคมดั้งเดิมได้ ดังนั้น เมื่อความเสียหายเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม (Miscarriage of Justice) รัฐมีหน้าที่ต้องเยียวยาความเสียหายนั้น โดยจัดให้มีกองทุนชดเชยค่าทดแทนให้แก่จำเลยในกรณีดังกล่าว โดยตรงให้สอดคล้องกับหลักมาตรฐานสากลของนานาอารยประเทศ เพื่อบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น ทั้งยังเป็นมาตรการที่ชี้วัดความบกพร่องของกระบวนการยุติธรรมเพื่อนำกลับมาสร้างบรรทัดฐานและจิตสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทุกขั้นตอน และยังเป็นการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในประเทศมากขึ้น⁷

2.2.1 เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

กฎหมายฉบับนี้มีเจตนารมณ์มุ่งที่จะช่วยเหลือทางการเงินเฉพาะบุคคลที่ได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย และจิตใจจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยที่บุคคลนั้นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น รวมถึงจำเลยที่ถูกฟ้องในคดีอาญาโดยพนักงานอัยการและถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และต่อมาปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำ

⁶ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา, “สิทธิของผู้เสียหายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544.” วารสารสิทธิมนุษยชน, (มกราคม-มิถุนายน, 2556), น. 6-12.

⁷ อุคม รัฐอมฤต และคณะ, “การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา”. (รายงานผลการวิจัย สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550), น. 14-20).

ความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดีหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยนั้นไม่มีความผิด การจ่ายค่าชดเชยแก่เหยื่อถูกมองว่าเป็นความรับผิดชอบของรัฐที่เท่าเทียมกัน การช่วยเหลือของรัฐที่มีต่อคนพิการ การจ่ายเงินทดแทนแก่คนว่างงาน ได้มีแนวความคิดนี้เพิ่มมากขึ้น เป็นเสมือนการถ่วงดุลตามแนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นการพิทักษ์สิทธิของผู้ต้องหา⁸

ในการพิจารณาหลักกฎหมายไทย โดยเฉพาะเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การยื่นคำขอและการพิจารณาวินิจฉัยคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญา นอกจากศึกษาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ต้องศึกษากฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องด้วย คือ กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546 ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาค่าขอ ค่าตอบแทนและค่าทดแทน และค่าใช้จ่าย พ.ศ. 2545 และระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาค่าขอค่าตอบแทนและค่าทดแทน และค่าใช้จ่าย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2548

2.2.2 เงื่อนไขในการขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญา

ผู้ที่จะได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายต้องเป็น “จำเลย” หรือบุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญา และ “ค่าทดแทน” ที่จะจำเลยจะได้รับตามพระราชบัญญัตินี้ ได้แก่ เงินทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่จำเลยมีสิทธิได้รับเนื่องจากการตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี และปรากฏว่าคำพิพากษาถึงที่สุดคดีนั้นฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิด⁹ ประกอบกับกฎหมายได้กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับตัวจำเลยในการที่จะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ โดยมีองค์ประกอบดังนี้ (1) ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ (2) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และ (3) ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่าจำเลยมิได้เป็น

⁸ วิชามหาคุณ, “เหยื่ออาชญากรรม: แนวความคิดและมาตรการคุ้มครอง,” วารสารกฎหมาย, 14(1). (มีนาคม, 2535), น. 7-9.

⁹ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 3.

ผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด¹⁰ ทำให้เห็นว่าการยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาก็ดี หรือในการที่คณะกรรมการจะพิจารณาค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาจะต้องพิจารณาในเบื้องต้น โดยคำนึงถึงองค์ประกอบเกี่ยวกับตัวจำเลยทั้งสามประการ กล่าวคือ

(1) ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 ได้กำหนดให้พนักงานอัยการและผู้เสียหายต่างเป็นบุคคลที่สามารถฟ้องคดีอาญาต่อศาลได้ แต่จำเลยที่สามารถยื่นคำขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ได้ จำกัดเฉพาะกรณีจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการเท่านั้น ซึ่งการที่พนักงานอัยการจะฟ้องคดีได้ต้องมีการสอบสวนคดีนั้นโดยชอบด้วยกฎหมาย¹¹ และพนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องต่อศาลว่าจำเลยได้กระทำความผิดอาญา ผู้ถูกฟ้องคดีย่อมอยู่ในฐานะเป็นจำเลยตามพระราชบัญญัตินี้ทันที เนื่องจากตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น หากเป็นกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี ผู้ถูกฟ้องคดีย่อมตกเป็นจำเลยทันทีโดยไม่ต้องคำนึงว่าศาลจะสั่งให้มีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนหรือไม่¹² ดังนั้น หากเป็นกรณีที่ราษฎรหรือผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาเอง ย่อมไม่เข้าเงื่อนไขในข้อนี้ จำเลยในคดีที่ราษฎรฟ้องเองจึงไม่สามารถมายื่นคำขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายนี้ได้

(2) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี

การ “ขัง” หมายความว่าถึง การกักขังจำเลยหรือผู้ต้องหาโดยศาล¹³ โดยจำเลยจะต้องถูกคุมขังจริงโดยหมายศาลจึงจะมีสิทธิขอรับค่าทดแทนตามพระราชบัญญัตินี้ได้ โดยเงื่อนไขในข้อนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลซึ่งถูกคุมขังระหว่างการพิจารณา และโดยที่มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดนิยามคำว่า “จำเลย” ให้ความหมายว่า บุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญา แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดีตามเงื่อนไขนี้ หมายถึง ผู้ที่ถูกคุมขังนับตั้งแต่ศาลรับฟ้องคดี และเป็นผู้ที่ถูกคุมขังในฐานะจำเลยเท่านั้น การที่ผู้ต้องหาถูกคุมขังระหว่างการสอบสวนโดยที่ยังไม่ได้มีการฟ้องคดีย่อมเป็นการถูกคุมขังในฐานะผู้ต้องหา ไม่ใช่ในฐานะจำเลยที่จะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมาย

¹⁰ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20.

¹¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120.

¹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 ประกอบมาตรา 165.

¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(22).

(3) ปราบกฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้อง ในระหว่างดำเนินคดีหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด แยกพิจารณาดังนี้

(3.1) ปราบกฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้อง ในระหว่างดำเนินคดี

การถอนฟ้อง หมายถึง การลี้ภัยหรือสละข้อหาหรือคำกล่าวหาซึ่งเป็นวัตถุในการดำเนินคดีที่จะต้องพิสูจน์กันในศาล¹⁴ ในการฟ้องคดี พนักงานอัยการใช้หลักการดำเนินคดีอาญา โดยดุลพินิจ พนักงานอัยการมีอำนาจตามกฎหมายในการพิจารณาเห็นควรสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องก็ได้ ตามความเห็นที่ได้จากการสอบสวนคดีอาญา และเมื่อยื่นฟ้องแล้วพนักงานอัยการก็มีอำนาจตามกฎหมายที่จะถอนฟ้องได้เช่นกัน¹⁵ โดยในการถอนฟ้องคดีความผิดต่อแผ่นดินสามารถกระทำได้ก่อนมีคำพิพากษาของศาลชั้นต้น ส่วนการถอนฟ้องคดีความผิดต่อส่วนตัวสามารถกระทำได้ในเวลาใดๆ ก่อนคดีถึงที่สุด ดังนั้น การถอนฟ้องโดยพนักงานอัยการในระหว่างดำเนินคดีเนื่องจากปรากฏพฤติการณ์บางอย่างหรือมีเหตุผลบางประการ ต้องเป็นกรณีที่ปรากฏพยานหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด จำเลยจึงจะมีสิทธิยื่นคำขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายได้

(3.2) ปราบกฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์สองประการ คือ

ก. ต้องปรากฏคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้น

กล่าวคือ ต้องเป็นกรณีที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว โดย ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ฌ นคร¹⁶ ได้ให้ความหมายของกรณี “คำพิพากษาถึงที่สุด” ว่า คดีนั้นเป็นอันเสร็จสิ้นลงและไม่อาจขอให้มีการเปลี่ยนแปลงคำชี้ขาดในคำพิพากษานั้นได้อีกต่อไป ในกรณีดังต่อไปนี้

(1) เมื่อคำพิพากษานั้นเป็นคำพิพากษาของศาลสูงสุดหรือเป็นคำพิพากษาของศาลฎีกา

(2) ถ้าคำพิพากษานั้นมิใช่คำพิพากษาของศาลฎีกา คำพิพากษานั้นย่อมถึงที่สุดเมื่อล่วงพ้นระยะเวลาที่อาจอุทธรณ์หรือฎีกาได้ โดยไม่มีการอุทธรณ์หรือฎีกาคัดค้านคำพิพากษานั้น

¹⁴ คณิต ฌ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546), น.381.

¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 35.

¹⁶ คณิต ฌ นคร, อ้างแล้ว เจริงรรถที่ 14, น.419-420.

หรือเมื่อมีการสละสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกา คือ เมื่อได้อุทธรณ์หรือฎีกาไว้แล้วต่อมาได้มีการถอนอุทธรณ์หรือฎีกานั้นเสีย

(3) เมื่อมีการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกา แต่อุทธรณ์หรือฎีกานั้นไม่เป็นอุทธรณ์หรือฎีกาที่ชอบด้วยกฎหมาย

คำพิพากษานั้นอาจถึงที่สุดทุกข้อหรืออาจถึงที่สุดเพียงบางข้อก็ได้¹⁷

ข. ปราบกฏข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

ตามกฎหมายไทย ศาลจะยกฟ้องโจทก์ปล่อยตัวจำเลยไปได้ ถ้าศาลเห็นว่าจำเลยมิได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด หรือคดีขาดอายุความแล้ว หรือมีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรต้องรับโทษ¹⁸ อย่งไรก็ดี ตามเงื่อนไขของพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 จำเลยจะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐ เฉพาะแต่กรณีที่ศาลได้พิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีที่เกี่ยวกับการกระทำของจำเลยและได้รับการพิสูจน์โดยคำพิพากษาของศาลว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดเท่านั้น ส่วนกรณีอื่นที่มีคำพิพากษาให้ยกฟ้องโจทก์เพราะเหตุว่า คดีขาดอายุความหรือมีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ต้องรับโทษ จำเลยจะขอรับค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายจากรัฐไม่ได้¹⁹

คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาได้กำหนดแนวทางการพิจารณาว่า²⁰ หากศาลยกฟ้องเพราะพยานหลักฐานของโจทก์ไม่เพียงพอจะรับฟังว่าจำเลยกระทำความผิด แม้ว่าศาลจะไม่ได้เขียนในคำพิพากษาอย่างชัดเจนว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด จำเลยย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐ แต่ถ้าเป็นการยกฟ้องเพราะคดีมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์

¹⁷ คณิต ฌ นคร, “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549), น.556-557.

¹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185 วรรคหนึ่ง.

¹⁹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา โดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาของศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”, 2555, น. 23.

²⁰ ดล บุนนาค, “สรุปการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา” เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2554.

แห่งความสงสัยให้จำเลย ตามหลักการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 วรรคสอง โดยที่ไม่ใช้กรณีศาลพิจารณาพิพากษาว่าพยานหลักฐานของโจทก์ไม่เพียงพอจะรับฟังว่าจำเลยกระทำความผิด คณะกรรมการได้กำหนดแนวทางในการพิจารณาว่า กรณีดังกล่าวถือว่าฟังไม่เป็นที่ยุติว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด จำเลยไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย ซึ่งศาลอุทธรณ์พิจารณามีความเห็นเป็นทำนองเดียวกับแนวทางการพิจารณาของคณะกรรมการ

ดังนั้น จำเลยที่มีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐตามพระราชบัญญัตินี้ได้จะต้องเป็นจำเลยในคดีอาญาซึ่งถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ และถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

นอกจากนี้ ในคดีที่มีจำเลยหลายคน หากจำเลยคนใดถึงแก่ความตายก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด ถ้าคณะกรรมการฯ เห็นสมควรจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยอื่นที่ยังมีชีวิตอยู่ซึ่งเป็นเหตุในลักษณะคดีที่เกี่ยวกับลักษณะของการกระทำความผิดที่มีผลถึงผู้กระทำทุกคน กรณีนี้จำเลยที่ถึงแก่ความตายย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐด้วย²¹

2.2.3 แนวทางการวินิจฉัยของคณะกรรมการฯ และศาลในการจ่ายทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญา

คณะกรรมการฯ มีแนวทางในการพิจารณาว่า ในกรณียกฟ้องเพราะคดีมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย ถือว่าฟังไม่เป็นที่ยุติว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำความผิดของจำเลยไม่เป็นความผิด จำเลยไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐ แต่หากศาลยกฟ้องเพราะพยานหลักฐานของโจทก์ไม่เพียงพอจะรับฟังว่าจำเลยกระทำความผิด แม้ในคำพิพากษาจะมีได้เขียนไว้อย่างชัดเจนว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด คณะกรรมการฯ จะมีแนวทางพิจารณาว่า จำเลยมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐ²² โดยคณะกรรมการฯ จะพิจารณาและวินิจฉัยคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายโดยใช้หลักมติ และ

²¹ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20.

²² คล บุนนาค, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 20.

พิจารณาจากลายลักษณ์อักษรในคำพิพากษาของศาล ประกอบการใช้ดุลพินิจและหลักศีลธรรมของ คณะกรรมการฯ ทำให้บางคดีแม้ศาลจะพิพากษายกฟ้องก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย จากรัฐ²³

ในกรณีที่ผู้มีสิทธิยื่นคำขอไม่พอใจคำวินิจฉัยของคณะกรรมการและยื่นอุทธรณ์ ภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด ศาลอุทธรณ์ยึดแนววินิจฉัยว่า การที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด ในคดียกฟ้องเพราะเหตุพนักงานอัยการ โจทก์มีพยานหลักฐาน ไม่เพียงพอที่น่าสืบพิสูจน์ว่าจำเลยผู้ยื่น คำขอรับค่าทดแทนเป็นผู้กระทำความผิด ข้อเท็จจริงยังไม่เป็นที่ยุติว่าผู้ยื่นคำขอมิได้เป็นผู้กระทำ ความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิด กรณีจึงไม่อยู่ในเกณฑ์ที่ผู้ยื่นคำขอจะมีสิทธิ ได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและ ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

คดีที่คณะกรรมการฯ วินิจฉัยว่าไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในกรณี ตัวอย่างดังต่อไปนี้²⁴

ตัวอย่างที่ 1 ศาลพิพากษายกฟ้องจำเลยในข้อหาหน่วงเหนี่ยวกักขังและข่มขืน กระทำชำเรา โดยข้อเท็จจริงฟังเป็นที่ยุติว่าจำเลยไม่ได้บังคับขู่เข็ญและผู้เสียหายเต็มใจไปอยู่กับ จำเลยเอง พยานหลักฐาน โจทก์รับฟังไม่ได้ว่าจำเลยข่มขืนกระทำชำเราผู้เสียหาย แต่เมื่อจำเลยพา ผู้เสียหายที่มีอายุระหว่าง 15 ปีแต่ไม่เกิน 18 ปี ไปเสียจากบิดามารดา โดยผู้เยาว์เต็มใจไปด้วย หรือไม่ก็ตาม เมื่อขณะเกิดเหตุผู้เยาว์อยู่ในระหว่างการดูแลของมารดาจะไปไหนก็ขออนุญาตเสมอ การที่จำเลยพาผู้เยาว์ไปจึงเป็นผู้กระทำความผิดในข้อหาพรากผู้เยาว์ คณะกรรมการฯ จึงเห็นว่า จำเลยไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทน

ตัวอย่างที่ 2 กรณีศาลวินิจฉัยว่าจำเลยไม่มีความผิด แต่คณะกรรมการฯ งดจ่ายค่า ทดแทนและค่าใช้จ่าย ศาลพิเคราะห์ว่า แม้ขณะจำเลยพาผู้เสียหายเข้าไปในกุฏิในตอนดึกผู้เสียหาย จะร้องไห้คนช่วยไม่ได้ แต่พอรุ่งเช้ากลับบ้านไปผู้เสียหายก็ไม่ได้เล่าให้ผู้ปกครองทราบแต่กลับไป เรียนตามปกติจึงไม่น่าเชื่อว่าจำเลยข่มขืนกระทำชำเราผู้เสียหาย และหลังจากจำเลยสึกได้ข่มขืน กระทำชำเราผู้เสียหายอีก แต่ผู้เสียหายก็ไม่ได้บอกกล่าวเรื่องนี้กับใคร จึงน่าเชื่อว่าช่วงนั้นจำเลย ไม่ได้ข่มขืนกระทำชำเราผู้เสียหายเช่นเดียวกัน และการที่ผู้เสียหายเข้าไปคุยกับจำเลยในกุฏิพระจึง ไม่ใช่เป็นการกักขังและพรากผู้เสียหายไปเสียจากบิดามารดา จำเลยจึง ไม่มีความผิดตามฟ้อง แต่

²³ กมลเนตร นัทรบารมี, “แพะในคดีอาญาจะรับค่าทดแทนความเสียหายได้อย่างไร” วารสาร กฎหมายใหม่, ปีที่ 2 เล่มที่ 42 ธันวาคม 2547, น. 47.

²⁴ กมลเนตร นัทรบารมี, “แพะในคดีอาญาจะรับค่าทดแทนความเสียหายได้อย่างไร” วารสาร กฎหมายใหม่, ปีที่ 2 เล่มที่ 42 ธันวาคม 2547, น. 47-49.

คณะกรรมการฯ เห็นว่าขณะเกิดเหตุจำเลยเป็นพระภิกษุ การกระทำของจำเลยที่พาผู้เสียหายเข้าไปในกุฏิถือว่าเป็นการประพฤติน่าไม่เหมาะสมแก่สมณเพศ จึงจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลย

ตัวอย่างที่ 3 ศาลยกฟ้องเพราะเห็นว่าพยานโจทก์นำสืบรับฟังไม่ได้ว่าจำเลยมีความผิดตามฟ้อง ศาลเห็นว่า คดีอาญาโจทก์มีภาระต้องพิสูจน์ให้รับฟังได้จนปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิดตามฟ้องจริง ดังนั้นการที่พยานโจทก์ทุกคนที่นั่งเล่นไฟอยู่ในขณะนั้นไม่มีพยานคนใดบอกความว่าเห็นจำเลยเป็นคนยิงผู้เสียหาย มีแต่ตำรวจที่เป็นเพียงพยานบอกเล่าซึ่งมีน้ำหนักในการรับฟังน้อย ทั้งไม่ปรากฏว่ามีพยานแวดล้อมอื่นอันจะรับฟังประกอบพยานบอกเล่าให้มีน้ำหนักเพิ่มขึ้นแสดงว่าจำเลยเป็นคนยิงผู้เสียหาย พยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบยังรับฟังไม่ได้ว่าจำเลยกระทำความผิดตามฟ้อง พิพากษายกฟ้อง กรณีนี้คณะกรรมการฯ วินิจฉัยว่าจำเลยไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย เนื่องจากเห็นว่าในคดีนี้ผู้เสียหายให้การในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณาคดีแตกต่างกันจึงเป็นที่สงสัยว่าคำให้การในชั้นใดของผู้เสียหายให้การเป็นความจริง แต่น่าเชื่อว่าในชั้นสอบสวนผู้เสียหายน่าจะให้การไปตามความเป็นจริงเพราะให้การในขณะที่เกิดเหตุไม่นาน ไม่มีเวลาที่จะปั้นแต่งถ้อยคำขึ้นมา แต่ก็มากกลับคำให้การในชั้นพิจารณา ซึ่งจากรูปคดีผู้เสียหายน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด

ตัวอย่างที่ 4 ศาลยกฟ้องด้วยเหตุยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ศาลพิพากษาลงโทษจำเลยที่ 1 และยกฟ้องจำเลยที่ 2 โดยวินิจฉัยว่าเมื่อพนักงานตำรวจได้รับแจ้งจากสายลับว่าจำเลยที่ 2 ว่าจ้างจำเลยที่ 1 ขนยาเสพติดจึงได้ติดตามดูแลพฤติกรรมแต่ตามไม่ทันจึงไปรอที่สนามบิน ซึ่งพยานหลักฐานของโจทก์ที่นำสืบไม่ปรากฏข้อเท็จจริงถึงความสัมพันธ์ของจำเลยทั้งสอง คำชดทอดของจำเลยที่ 1 จึงไม่มีน้ำหนัก ทั้งการพบยาบ้าก็พื้ตัวจำเลยที่ 1 ไม่พบที่ตัวจำเลยที่ 2 และจำเลยที่ 2 ก็ให้การปฏิเสธตลอดมา จึงยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยที่ 2 แต่คณะกรรมการฯ เห็นว่าข้อเท็จจริงที่ปรากฏตามคำพิพากษาของศาลยังไม่ยุติว่าจำเลยที่ 2 ไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดเพราะพยานหลักฐานยังมีเหตุแห่งความสงสัย ศาลจึงยกประโยชน์ให้ ประกอบกับเรื่องนี้อยู่ระหว่างอุทธรณ์และจำเลยน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับจำเลยคนอื่น จึงไม่จ่ายค่าทดแทนให้

คดีที่คณะกรรมการฯ วินิจฉัยว่าให้มีการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในกรณีตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 กรณีมีการถอนฟ้องระหว่างคดี โดยปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด พนักงานอัยการได้ยื่นคำร้องขอถอนฟ้อง เนื่องจากได้รับพยานหลักฐานและข้อเท็จจริงเพิ่มเติมจากพนักงานสอบสวนว่าจำเลยไม่ใช่ผู้กระทำความผิดเป็นกรณีจับกุมผิดตัว และศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้องและจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ

ตัวอย่างที่ 2 ศาลยกฟ้องเนื่องจากโจทก์มีแต่พยานบอกเล่าจึงไม่มีน้ำหนักรับฟังลงโทษจำเลยได้ แต่กรณีนี้คณะกรรมการเห็นว่า ข้อเท็จจริงรับฟังได้ว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด จึงมีคำสั่งอนุมัติจ่ายค่าทดแทนให้จำเลย ศาลพิพากษาว่า โจทก์ไม่มีประจักษ์พยานรู้เห็นขณะจำเลยจำหน่ายยาบ้าให้สายลับ ฆนบัตรที่ใช้ในการล่อซื้อไม่ได้ค้นพบที่ตัวจำเลย และบ้านเกิดเหตุก็ไม่ใช่บ้านของจำเลย ทั้งโจทก์ก็ไม่มีพยานหลักฐานว่าจำเลยเป็นคนซ่อนฆนบัตรนั้น เมื่อจำเลยให้การปฏิเสธ โจทก์จึงมีหน้าที่พิสูจน์ให้ศาลโดยปราศจากข้อสงสัยว่า จำเลยกระทำความผิดตามฟ้องจริง พยานโจทก์ที่มีคำฟังเพียงพยานบอกเล่าจึงไม่มีน้ำหนักรับฟังลงโทษจำเลยได้

ตัวอย่างที่ 3 กรณีศาลพิพากษาค้ำประกันด้วยเหตุยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 แต่คณะกรรมการฯ เห็นสมควรให้จ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลย ศาลพิเคราะห์ว่าภายหลังจากผู้ตายถูกยิงหลายวันตำรวจจึงเรียกพยานทั้งหมดไปชี้ตัวจำเลย ศาลเห็นว่าขณะเกิดเหตุเป็นเวลากลางคืน แม้ว่าจะได้ความจากบันทึกการตรวจสถานที่เกิดเหตุว่ามีแสงไฟ แต่ได้ความจากประจักษ์พยานโจทก์ทั้งสองว่าคนร้ายที่นั่งซ้อนท้ายเป็นผู้ใช้อาวุธปืนยิง สวมหมวกปิดถึงหน้าผาก พยานโจทก์ทั้งสองไม่เคยเห็นหน้าหรือรู้จักจำเลยทั้งสองมาก่อน ทั้งขณะเกิดเหตุเป็นเวลาจำกัด โอกาสจะจดจำหน้าคนร้ายก็ไม่ง่ายนักและจำเลยให้การปฏิเสธตลอดมา กรณีจึงมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยทั้งสองได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลยทั้งสองคนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 พิพากษายกฟ้อง โดยคณะกรรมการฯ เห็นว่าเป็นกรณีที่ตามคำพิพากษาข้อเท็จจริงฟังเป็นที่ยุติว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

จากการพิจารณาแนวคำวินิจฉัยเบื้องต้น ทำให้เป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญ คือ คณะกรรมการฯ วินิจฉัยค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยในสองกรณีแตกต่างกัน ทั้งที่เหตุแห่งการเรียกร้องหรือข้อเท็จจริงซึ่งปรากฏตามคำพิพากษาเหมือนกัน ส่งผลให้แนวคำวินิจฉัยขาดความแน่นอนในทางกฎหมายว่าคณะกรรมการฯ จะใช้ดุลพินิจตีความไปในทิศทางใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ศาลพิพากษายกฟ้องเนื่องจากพยานโจทก์มีน้ำหนักเพียงพอที่จะรับฟังลงโทษจำเลยได้ หรือกรณีศาลยกฟ้องด้วยเหตุยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 วรรคสอง อันเป็นมูลเหตุที่นำไปสู่ปัญหาการใช้การตีความกฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความเงื่อนไขเกี่ยวกับตัวจำเลยในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 มาตรา 20 (3)

2.2.4 บทบาทขององค์กรศาลในการทำหน้าที่เป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยสั่งจ่ายค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

กรณีผู้มีสิทธิยื่นคำขอไม่พอใจในคำวินิจฉัยของคณะกรรมการฯ มีสิทธิอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัย โดยศาลอุทธรณ์มีบทบาทสำคัญซึ่งมีอำนาจในการพิจารณาบทหนักคำวินิจฉัยของคณะกรรมการฯ โดยมีอำนาจได้สวนหลักฐานเพิ่มเติม สืบพยานเองหรืออาจแต่งตั้งให้ศาลชั้นต้นตามที่เห็นสมควรทำแทนก็ได้ แต่ศาลอุทธรณ์ก็มีข้อจำกัดคือ ไม่สามารถวินิจฉัยก้าวล่วงไปถึงขนาดที่ทำให้คำพิพากษาของศาลซึ่งพิจารณาพิพากษาคดีอาญา อันถึงที่สุดเปลี่ยนแปลงไปเป็นว่า “ปรากฏตามคำพิพากษาข้อเท็จจริงเป็นที่ยุติว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด” แต่อย่างไรก็ดี ผลการได้สวนของศาลอุทธรณ์ย่อมไม่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาของคดีอันจะทำให้จำเลยมีสิทธิในการขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายได้²⁵ จึงอาจสรุปได้ว่า ปัจจุบันองค์กรศาลยังไม่มีอำนาจโดยตรงในการพิจารณาและวินิจฉัยสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลอุทธรณ์

คดีหมายเลขแดงที่ ๑๘๓๐/๒๕๕๓ กรณีนายมานิเพาะ มามะ เป็นผู้ยื่นอุทธรณ์คณะกรรมการและศาลอุทธรณ์ยึดแนววินิจฉัยว่า การที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดยกฟ้องเพราะพนักงานอัยการ โจทก์ไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอที่นำสืบพิสูจน์ว่าจำเลยผู้ยื่นคำขอรับค่าทดแทนเป็นผู้กระทำความผิด ข้อเท็จจริงจึงยังไม่เป็นที่ยุติว่า ผู้ยื่นคำขอมิได้เป็นผู้กระทำความผิดตามฟ้อง กรณีจึงไม่อยู่ในเกณฑ์ที่ผู้ยื่นคำขอจะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔²⁶

2.3 พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

กองทุนยุติธรรมจัดตั้งขึ้น โดยมีแนวคิดมาจากแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่กำหนดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 75 บัญญัติไว้ว่า “รัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย คู่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จัดระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและเท่าเทียม รวมทั้งจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นให้มีประสิทธิภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของ

²⁵ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 19, น.35.

²⁶ สมชาย หอมลออ, “ปัญหาการพิจารณาค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา.” (17 พฤษภาคม 2554), สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน 2560, จาก <https://voicefromthais.wordpress.com/2011/05/17/>.

ประชาชน” และนโยบายของรัฐบาลเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม²⁷ รัฐบาลโดยกระทรวงยุติธรรมจึงได้จัดตั้ง “กองทุนยุติธรรม” ขึ้นตามพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 และระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2549 เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนให้เป็นที่ไปด้วยความเสมอภาคเป็นธรรม และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ง่ายขึ้น โดยให้การสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายใน 4 กรณี คือ

- 1) การวางเงินประกันการปล่อยชั่วคราว
- 2) การจ้างทนายความว่าความในคดีอาญาคดีแพ่ง คดีปกครอง หรือการบังคับคดี
- 3) การชำระค่าธรรมเนียมขึ้นศาลและค่าธรรมเนียมอื่นๆ และ
- 4) ค่าใช้จ่ายในการพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์

โดยมีสำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรมเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการดำเนินงานของกองทุน ระเบียบกองทุนยุติธรรมนี้ได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมต่อมาอีกหลายครั้ง

โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 กระทรวงยุติธรรมได้ออนภารกิจกองทุนยุติธรรมให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมรับผิดชอบแทนสำนักงานกิจการยุติธรรม และเนื่องจากมีปัญหาในการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนที่ยังไม่ทั่วถึงและครอบคลุม กระทรวงยุติธรรมจึงได้ปรับปรุงระเบียบ ประกาศ คำสั่งเกี่ยวกับกองทุนยุติธรรม โดยประกาศใช้ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2553 กำหนดให้ขยายการสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายจากเดิม เป็น 8 กรณี ได้แก่

- 1) การวางเงินประกันการปล่อยชั่วคราว
- 2) การจ้างทนายความว่าความในคดีอาญาคดีแพ่ง คดีปกครอง หรือการบังคับคดี
- 3) การชำระค่าธรรมเนียมขึ้นศาลและค่าธรรมเนียมอื่นๆ
- 4) ค่าใช้จ่ายในการพิสูจน์คดี
- 5) ค่าใช้จ่ายอื่นเท่าที่จำเป็นของผู้ขอรับการสนับสนุน
- 6) ค่าใช้จ่ายเพื่อคุ้มครองช่วยเหลือให้ได้รับความปลอดภัยจากการก่ออาชญากรรม
- 7) ค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการกระทำความผิดทางอาญาหรือมีผู้ได้รับตั้งแต่สิบรายขึ้นไป
- 8) ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตามวัตถุประสงค์ของกองทุนยุติธรรม

²⁷ วารสารยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 1/2559, “กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกับภารกิจลดความเหลื่อมล้ำในสังคม” หน้า 21-23.

ต่อมา รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับกองทุนยุติธรรมมากขึ้น²⁸ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ในยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม กำหนดให้สร้างความเท่าเทียมกันในกระบวนการยุติธรรม การตราและบังคับใช้กฎหมายให้เป็นไปตามหลักนิติรัฐ นิติธรรม และสร้างระบบการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่เข้มแข็ง รวมถึงการขยายการให้บริการและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน ประกอบกับคำแถลงนโยบายของรัฐบาลที่ได้แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2557 ในนโยบาย ข้อที่ 11²⁹ การปรับปรุงกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ข้อ 11.5³⁰ กำหนดให้ปรับปรุงระบบการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายและค่าใช้จ่ายแก่ประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม โดยให้เข้าถึงความเป็นธรรมได้ง่าย รวดเร็ว ส่งเสริมกองทุนยุติธรรมเพื่อคุ้มครองช่วยเหลือคนยากจนและผู้ด้อยโอกาส คุ้มครองผู้ถูกล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพ และเยียวยาผู้บริสุทธิ์หรือได้รับผลกระทบจากความไม่เป็นธรรมโดยเน้นความสุจริตและความมีประสิทธิภาพของภาครัฐ ความเป็นธรรมของผู้ได้รับผลกระทบ และการไม่แอบอ้างฉวยโอกาส โดยทุจริตจากระบบการช่วยเหลือดังกล่าว รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนผ่านการทำงานของกองทุนยุติธรรม เพื่อช่วยสร้างโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมให้กับประชาชนที่มีฐานะยากจนและผู้ด้อยโอกาส กรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ³¹ จึงมีนโยบายให้ปฏิรูปงานกองทุนยุติธรรมโดยการจัดโครงสร้างภายในใหม่ให้เหมาะสม ลดขั้นตอนปรับปรุงกระบวนการที่ไม่จำเป็น และมีการประชาสัมพันธ์การให้ความช่วยเหลือของกองทุนยุติธรรมตามสื่อต่างๆ และลงนามความร่วมมือ³² (MOU) กับสำนักงานกฤษฎีกา สำนักงานอัยการสูงสุด กระทรวงมหาดไทย สำนักงาน

²⁸ วารสารยุติธรรม ปีที่ 15 ฉบับที่ 6/2558 “พลิกโฉมใหม่:กองทุนยุติธรรม” หน้า 26-29.

²⁹ คำแถลงนโยบาย ของ คณะรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ วันศุกร์ที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗ ข้อ 11 กำหนดว่า

“ในสังคมที่อารยะ การยึดหลักนิติธรรมคือมีกฎหมายเป็นใหญ่ ไม่ใช่ตัวบุคคล หรืออำเภอใจของเจ้าหน้าที่ผู้ปกครองย่อมเป็นสาระสำคัญ แต่หลักนิติธรรมจะเป็นที่ยอมรับนับถือได้ มิใช่เพียงสักแต่ว่ามีกฎหมาย หากกฎหมายเหล่านั้นต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงและความต้องการ ของประชาชน เป็นธรรม คุ้มครองสิทธิมนุษยชน ทั้งต้องมีกระบวนการยุติธรรมที่เข้าถึงได้ง่าย มีมาตรฐานตามหลักสากล ทันสมัยและเป็นธรรมด้วย มิฉะนั้นจะกลายเป็นสาเหตุแห่งความขัดแย้ง และการ โกรธแค้นชิงชังไม่สิ้นสุด”.

³⁰ คำแถลงนโยบาย ของ คณะรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ วันศุกร์ที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗ ข้อ 11.5.

³¹ โดย พันตำรวจเอก ดร. ณรัช เสวตนันท์

³² การลงนามความร่วมมือ (MOU) โดยนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นประธาน ในพิธี ระหว่างกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม กับหน่วยงานอื่น เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2557.

ตำรวจแห่งชาติ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานกองทุนยุติธรรม และลงนามความร่วมมือ³³ (MOU) กับศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว เพื่อรับคำขอ และเผยแพร่สื่อประชาสัมพันธ์ และได้กระจายอำนาจพิจารณาคำขอรับการสนับสนุนเงินกองทุนยุติธรรม ไปยัง 76 จังหวัด³⁴ เพื่อกระจายการรับบริการ ไปในระดับพื้นที่และให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว ทัวถึงในการช่วยเหลือประชาชน และให้ทุกขั้นตอนดำเนินการแล้วเสร็จในพื้นที่ทั้งหมด โดยเริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2558 เป็นต้นมา

โดยที่กองทุนยุติธรรมตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2553 ยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การไม่มีสถานะเป็นนิติบุคคลที่จะทำนิติกรรมสัญญา หรือ ดำเนินการเกี่ยวกับภาระผูกพันของกองทุนยุติธรรมที่จะสร้างความเชื่อมั่นต่อหน่วยงานต่าง ๆ ได้ จึงขาดความคล่องตัวในการดำเนินงาน รายได้ของกองทุนที่จำกัดซึ่งมาจากงบประมาณของรัฐเพียง อย่างเดียวจึงมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ การดำเนินงานที่ผ่านมาของกองทุนยุติธรรมยังคงมี อุปสรรคทำให้กองทุนยุติธรรมไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีและให้ความ ค้ำครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างทั่วถึง เสมอภาค และเป็นธรรม ทำให้เกิดความ เหลื่อมล้ำของประชาชน ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การพัฒนากฎหมายกองทุนยุติธรรม เพื่อให้กองทุนมี ฐานะเป็นนิติบุคคลที่สมบูรณ์ ครอบคลุมการช่วยเหลือให้มากขึ้นและเกิดความคล่องตัวในการ ดำเนินงาน³⁵ กระทรวงยุติธรรมจึงได้มอบให้รองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสนิท ศึกษาและยก ร่างพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม ซึ่งมีแนวคิดในการพัฒนา 2 ประการ คือ การเพิ่มรายได้ของ กองทุน และการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของกองทุน ทำให้เกิดการปฏิรูปกองทุนยุติธรรมโดยจัดตั้ง กองทุนยุติธรรมให้มีสถานะเป็นนิติบุคคล ขยายบทบาทให้กองทุนยุติธรรมเข้าไปบริหารจัดการ สิทธิต่างๆ ของประชาชนที่เข้าไปช่วยเหลือ โดยการรับช่วงสิทธิจากประชาชนที่กองทุนยุติธรรม เข้าไปช่วยเหลือเพื่อไล่เบียดกับผู้ต้องรับผิดชอบอย่างแท้จริง ซึ่งต่อมาหลักการรับช่วงสิทธินี้ไม่ได้รับความ เห็นชอบจึงตกไป³⁶ นอกจากนี้ มีการขยายภารกิจของกองทุนยุติธรรมจากเดิมคือ การ

³³ เอกสารการลงนามความร่วมมือ (MOU) ระหว่างกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม กับหน่วยงานอื่น เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2557.

³⁴ มติคณะกรรมการบริหารกองทุนยุติธรรม ในการประชุมครั้งที่ 1/2558 เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2558.

³⁵ สัมภาษณ์ มยุรี จำรัส, ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนยุติธรรม, สัมภาษณ์, กองทุนยุติธรรม, 8 พฤษภาคม 2561.

³⁶ สัมภาษณ์ ปกป้อง ศรีสนิท, อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สัมภาษณ์ , มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 5 พฤษภาคม 2561.

ช่วยเหลือประชาชนให้เข้าถึงความยุติธรรม เช่น ให้ความช่วยเหลือด้านค่าทนายความ ค่าขึ้นศาล รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในการดำเนินคดีกับผู้ยากไร้ นอกจากนี้ยังให้การช่วยเหลือประชาชนในเรื่องเงินประกันตัวกับผู้ยากไร้ที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยการอนุมัติให้นำเงินกองทุนยุติธรรมไปเป็นหลักประกันตัวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่น่าจะเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ถูกกระบวนการยุติธรรมควบคุมตัวไว้ระหว่างคดี โดยให้ขยายภารกิจในการช่วยเหลือผู้ยากไร้ในการเยียวยาความเสียหายที่ไม่มีความสามารถที่จะไปใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้กระทำผิด โดยเฉพาะกรณีผู้เสียหายที่ยากไร้ที่ถูกกระทำความผิดอาญาและไม่ปรากฏตัวผู้กระทำความผิด รวมทั้งกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกศาลพิพากษาปล่อยตัวเพราะเหตุว่าไม่ได้กระทำความผิด แต่ต้องถูกขังอยู่ในเรือนจำตลอดระยะเวลาการพิจารณาคดี ซึ่งรัฐจำเป็นต้องเยียวยาตามกฎหมาย³⁷ ต่อมาจึงมีการบัญญัติให้มีการเยียวยาผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นภารกิจหนึ่งของกองทุนยุติธรรม และมีการตรา “พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558”³⁸ มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2559 เป็นต้นไป โดยกำหนดให้กองทุนยุติธรรมตั้งเป็นสำนักงานกองทุนยุติธรรม สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม และเป็นหน่วยงานรับผิดชอบภารกิจของกองทุนยุติธรรมต่อจากกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ³⁹

กฎหมายฉบับนี้มีเจตนารมณ์มุ่งที่จะช่วยเหลือบุคคลที่ยากไร้โดยเป็นแหล่งเงินทุนสนับสนุนค่าใช้จ่ายสำหรับการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียม ประกันตัวบุคคล ช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา และช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน รวมไปถึงการให้ความรู้แก่ประชาชน⁴⁰ กองทุนยุติธรรมจึงมีภารกิจในการอำนวยความสะดวกให้ประชาชน ๒ ประการคือ ประการที่หนึ่ง การช่วยเหลือประชาชนโดยลดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำให้เข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียม ประการที่สอง การเยียวยาผู้เสียหายและจำเลยที่ถูกขัง⁴¹

³⁷ ปกป้อง ศรีสนิท, การปฏิรูปกองทุนยุติธรรม, ชุดหนังสือการสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : เป็นไท, 2555), หน้า 19-23.

³⁸ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ณ วันที่ 27 ตุลาคม 2558 เล่ม 132 ตอนที่ 102ก หน้า 1-11.

³⁹ วารสารยุติธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 5/2559 “ก้าวไปข้างหน้ากับกองทุนยุติธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม” หน้า 3-6.

⁴⁰ วารสารยุติธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 3/2559 “พ.ร.บ.กองทุนยุติธรรม สร้างความเป็นธรรมให้ประชาชน” หน้า 65.

⁴¹ สัมภาษณ์ ปกป้อง ศรีสนิท, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 36.

สำหรับการเยียวยาความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น เป็นครั้งแรกที่มีการบัญญัติถึงการจ่ายค่าทดแทนกรณีการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนไว้ในมาตรา 31⁴² โดยเหตุผลและที่มาในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน คือ เดิมการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในประเทศไทยมีกฎหมายหลักในการดำเนินงาน ได้แก่ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ซึ่งได้จำกัดเฉพาะเหยื่ออาชญากรรมที่เป็นผู้เสียหายในคดีอาญาเท่านั้น โดยกรณีเสียชีวิตทายาทจะได้รับเงินจำนวน 100,000 บาท ซึ่งกฎหมายดังกล่าวไม่ครอบคลุมถึงกรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยเป็นภาคีสถิติสัญญาด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งสหประชาชาติถือเป็นสนธิสัญญาหลัก ดังนั้น กฎหมายดังกล่าวจึงกำหนดขึ้นเพื่อเป็นการคุ้มครองผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือการได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยการช่วยเหลือจะใช้แนวทางการจ่ายค่าตอบแทนของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นมาตรการช่วยเหลือให้บุคคลสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของไทยตามที่ได้เป็นภาคีในสนธิสัญญาระหว่างประเทศดังกล่าว และในทางปฏิบัติหากเป็นผู้ได้รับความช่วยเหลือตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 แล้ว จะตัดสิทธิไม่สามารถขอรับความช่วยเหลือจากพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ได้อีกตามมาตรา 28 (3) แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว⁴³ กฎหมายฉบับนี้จึงมีเจตนาที่จะเยียวยาให้กับผู้เสียหายที่ไม่มีความสามารถที่จะไปใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้กระทำผิด หรือไม่สามารถขอรับการเยียวยาจากแหล่งอื่นได้⁴⁴ โดยเฉพาะกรณีผู้เสียหายที่เป็นผู้ยากไร้ที่ถูกกระทำผิดทางอาญาและไม่ปรากฏตัวผู้กระทำผิด รวมถึงกรณีที่ผู้ต้องหาถูกศาลพิพากษาปล่อยตัวเพราะเหตุว่าไม่ได้กระทำความผิด แต่ต้องถูกขังอยู่ในเรือนจำตลอดระยะเวลาการสอบสวนและการพิจารณาคดี ซึ่งรัฐจำเป็นต้องให้การเยียวยาตามกฎหมาย⁴⁵ ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับความเสียหายจึงสามารถใช้สิทธิยื่นคำขอรับการช่วยเหลือตามกฎหมายผ่านสำนักงานกองทุนยุติธรรมได้⁴⁶

⁴² พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 31.

⁴³ บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. ... สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 5/2558 วันพฤหัสบดีที่ 16 กรกฎาคม 2558 ณ ห้องประชุมคณะกรรมการหมายเลข 308 ชั้น 3 อาคารรัฐสภา 2.

⁴⁴ สัมภาษณ์ มยุรี จำรัส, อ่างแล้ว เชียงอรรดที่ 35.

⁴⁵ สัมภาษณ์ ปกป้อง ศรีสนิท, อ่างแล้ว เชียงอรรดที่ 35.

⁴⁶ วารสารยุติธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 5/2559 อ่างแล้ว เชียงอรรดที่ 39, น.3-6 และพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 11.

หลักเกณฑ์ในการใช้สิทธิยื่นคำขอพร้อมแนบเอกสารหลักฐานประกอบการยื่นคำขอ และหลักเกณฑ์การพิจารณาคำขอขอรับการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนมีลักษณะเป็นองค์กรเจ้าหน้าที่ในรูปแบบคณะกรรมการเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาและวินิจฉัยคำขอของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยมีคณะกรรมการพิจารณา คือ คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาหลายหน่วยงานมีอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยคำขอนั้น และมีคณะอนุกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนประกอบด้วยคณะอนุกรรมการ 8 คน เพื่อพิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือกรณีการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และพิจารณากลับการโอนเงินช่วยเหลือแก่ผู้ขอรับความช่วยเหลือ ในคดีอาญาเบื้องต้นก่อนที่จะส่งให้คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมได้พิจารณาอนุญาตตามคำขอต่อไป⁴⁷

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการขอรับเงินช่วยเหลือกรณีเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายไทย ให้พิจารณาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559⁴⁸ และประกาศคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม เรื่องหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และอัตราการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ลงวันที่ 22 กันยายน 2559

2.3.1 บุคคลผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือ

ผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือที่จะขอรับการสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายจากกองทุนยุติธรรมจะต้องเป็นบุคคลธรรมดาเท่านั้น โดยหากผู้ขอรับความช่วยเหลือที่ประสงค์จะยื่นคำขอด้วยตนเองเป็นผู้เยาว์ คนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ จะต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม ผู้อนุบาล ผู้พิทักษ์ แล้วแต่กรณี อีกทั้ง การให้ความช่วยเหลือของกองทุนยุติธรรมจะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับกรณีมีการช่วยเหลือตามกฎหมายอื่นอยู่แล้ว⁴⁹ ดังนี้

⁴⁷ กระทรวงยุติธรรม, คู่มือการปฏิบัติงานกองทุนยุติธรรม : ตุลาคม 2559, น.8. และพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 20.

⁴⁸ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 133/ตอนพิเศษ 185 ง/หน้า 26/23 สิงหาคม 2559 มีผลใช้บังคับวันที่ 24 สิงหาคม 2559.

⁴⁹ วารสารยุติธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 4/2559 “กองทุนยุติธรรม” หน้า 57-58.

(1) ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน⁵⁰ ยื่นคำขอด้วยตนเอง ต้องเป็นบุคคลดังต่อไปนี้

- 1) ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและได้รับความเสียหายโดยตรง หรือ
- 2) ผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามข้อ 1) ถึงแก่ความตายและได้รับความเสียหาย หมายถึง ทายาทซึ่งได้รับความเสียหาย ได้แก่ ผู้สืบสันดาน ผู้บุพการี คู่สมรส หรือบุคคลใดๆ ซึ่งอยู่ในอุปการะของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนมีสิทธิยื่นขอรับความช่วยเหลือได้⁵¹

ซึ่งตามข้อ 4 ของระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ได้จำกัดกรอบของการตีความคำว่า “ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” ซึ่งมีสิทธิยื่นขอรับเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม ให้หมายความว่า ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหายหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตายตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้ อีกทั้งมีการกำหนดความหมายของ “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” ให้หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพ ในราชอาณาจักรไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร โดยการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามระเบียบนี้มีเจตนารมณ์ให้หมายความรวมทั้งการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรม และการละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นๆ ด้วย และให้หมายความรวมถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กระทำหรือบุคคลใดเป็นผู้กระทำก็ตาม เมื่อได้รับความเสียหายย่อมสามารถยื่นขอรับเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมได้⁵² อย่างไรก็ตาม ในความเห็นของ รองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสนิท เห็นว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รัฐมีหน้าที่ต้องจ่ายเงินช่วยเหลือนั้น ควรจะเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รัฐเป็นผู้กระทำเท่านั้น เนื่องจากการจ่ายเงินช่วยเหลือกรณีดังกล่าวเป็นการจ่ายจากเงินงบประมาณของรัฐบางส่วน และ

⁵⁰ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 26 ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 4 ข้อ 5.

⁵¹ สัมภาษณ์ ธารีรัตน์ โยมบุตร, พนักงานกองทุนยุติธรรม, สัมภาษณ์, กองทุนยุติธรรม, 16 ตุลาคม 2560.

⁵² สัมภาษณ์ มยุรี จำรัส, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 35.

ต้องไม่ใช่กรณีที่เป็นกรกระทำละเมิดที่สามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายตามกฎหมายความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ได้ออยู่แล้ว⁵³

(2) บุคคลอื่นตามที่กฎหมายกำหนดให้ยื่นคำขอแทนได้

ในกรณีที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งได้รับความเสียหายหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน เป็นผู้เยาว์ คนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ หรือไม่สามารถยื่นคำขอด้วยตนเองได้ ผู้แทนโดยชอบธรรม ผู้อนุบาล ผู้พิทักษ์ สามีหรือภรรยาที่จดทะเบียนสมรส หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดซึ่งได้รับมอบอำนาจเป็นหนังสือจากผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งได้รับความเสียหาย แล้วแต่กรณี อาจยื่นคำขอรับความช่วยเหลือได้ ทั้งนี้ตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด⁵⁴ หรืออาจยื่นโดยผู้รับมอบอำนาจเป็นหนังสือจากผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งได้รับความเสียหาย ได้แก่ ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภรรยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชาหรือนายจ้าง หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใด⁵⁵ ก็ได้

2.3.2 เงื่อนไขในการขอรับเงินช่วยเหลือ

พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2558 ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป จึงมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ครบกำหนดหนึ่งร้อยแปดสิบวัน คือวันที่ 24 เมษายน 2559 บุคคลมีสิทธิยื่นคำขอรับความช่วยเหลือตามที่พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามเงื่อนไขของกฎหมาย ดังต่อไปนี้

(1) ระยะเวลาในการให้ความช่วยเหลือ

ผู้มีสิทธิยื่นคำขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมได้ตามพระราชบัญญัตินี้ เหตุละเมิดสิทธิมนุษยชนจะต้องเกิดขึ้นภายหลังจากที่พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

⁵³ สัมภาษณ์ ปกป้อง ศรีสนิท, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 35.

⁵⁴ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 5.

⁵⁵ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 5 วรรคสาม.

มีผลใช้บังคับ คือภายหลังจากวันที่ 24 เมษายน 2559 เป็นต้นมา การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นก่อนวันที่ 24 เมษายน 2559 ไม่สามารถยื่นขอรับเงินช่วยเหลือจากพระราชบัญญัตินี้⁵⁶

(2) คุณสมบัติของบุคคล : ต้องเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหาย หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย จากการกระทำของเจ้าหน้าที่หรือบุคคลใด ที่เกิดขึ้นในราชอาณาจักรเท่านั้น

พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 บัญญัติให้บุคคลอาจขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมเนื่องจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือการได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 กำหนดไว้ในบทนิยามศัพท์ให้ผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมคือ “ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” ซึ่งหมายความว่า “ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน” ที่ได้รับความเสียหาย หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย” โดยการกระทำที่เป็น “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่าทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมเห็นสมควร⁵⁷ และได้กำหนดกรณีที่จะเป็นผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือไว้ในข้อ 9 ของระเบียบดังกล่าว⁵⁸ ซึ่งเป็นเพียงตัวอย่างของกรณีที่สามารถยื่นขอรับความช่วยเหลือได้ แต่หากคณะกรรมการมีดุลพินิจเห็นสมควรในกรณีอื่นก็สามารถกำหนดเพิ่มเติมได้ในภายหลังเป็นรายกรณี⁵⁹

จะเห็นว่า ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมจะต้องเป็นผู้ขอรับความช่วยเหลือจากการกระทำดังต่อไปนี้

⁵⁶ มติคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมในการประชุมคณะกรรมการฯ ครั้งที่ 1/2560 เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2560 ซึ่งออกโดยผ่านการพิจารณาตามมติคณะกรรมการพัฒนากฎหมายกองทุนยุติธรรม ครั้งที่ 2/2559 ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2559 และเสนอแนะโดยมติคณะกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ครั้งที่ 1/2559 ลงวันที่ 17 สิงหาคม 2559.

⁵⁷ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 4.

⁵⁸ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 26 ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 9.

⁵⁹ สัมภาษณ์ มยุรี จำรัส, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 35.

(1) เป็นผู้เสียหายจากการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ เป็นบุคคลที่ เป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยจากการกระทำความผิดอาญาในคดีที่ศาลต้องมีคำพิพากษาว่าเป็นการ ป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว⁶⁰

(2) เป็นจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษาเกินกำหนด โดยต้องมีการคุมขังจริง ยกตัวอย่างเช่น กรณีถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดีมาแล้ว 2 ปี แต่ภายหลังศาลมีคำพิพากษาลงโทษ จำคุก 1 ปี ส่วนที่ถูกควบคุมเกินกว่าคำพิพากษามา 1 ปี สามารถขอรับเงินช่วยเหลือเยียวยาจาก กองทุนยุติธรรมได้ เป็นต้น

(3) เป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วย ค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังในระหว่าง สอบสวน กล่าวคือ ต้องเป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัติ ค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 คือ จำเลยถูก ดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี โดยภายหลังศาลมีคำพิพากษา โดยปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่าง ดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือ การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด แต่สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยใน คดีอาญาไม่ได้จ่ายเงินเยียวยาในชั้นสอบสวนให้แก่จำเลยผู้นั้น กองทุนยุติธรรมจึงเข้าไปเงิน ช่วยเหลือสำหรับระยะเวลาที่ถูกคุมขังในระหว่างสอบสวน โดยมีเจตนารมณ์เพื่อเข้าไปอุดช่องว่าง ของพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544⁶¹

(4) การละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นใดตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร กล่าวคือ ภายหลังบังคับใช้พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 คณะกรรมการกองทุน ยุติธรรมได้มีความเห็นชอบโดยมติที่ประชุมคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม⁶² กำหนดไว้เพียงกรณี เดียวคือ เป็นผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังระหว่างสอบสวนของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ และ พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี โดยในการประชุมคณะอนุกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิด

⁶⁰ สัมภาษณ์ มยุรี จำรัส, อ่างแก้ว เจริญรอดที่ 35.

⁶¹ สัมภาษณ์ มยุรี จำรัส, อ่างแก้ว เจริญรอดที่ 35.

⁶² มติคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมในการประชุมคณะกรรมการฯ ครั้งที่ 1/2560 เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2560 ได้ให้ความเห็นชอบตามที่คณะอนุกรรมการพัฒนากฎหมายกองทุนยุติธรรมมีมติเห็นชอบ ในการประชุมคณะอนุกรรมการพัฒนากฎหมายกองทุนยุติธรรม ครั้งที่ 2/2559 เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2559.

สิทธิมนุษยชน⁶³ได้กำหนดเพิ่มเติมว่าต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าผู้ต้องหาดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิดด้วย

2.3.3 หลักเกณฑ์การให้เงินช่วยเหลือแก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน

ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 กำหนดให้เงินและทรัพย์สินของกองทุนยุติธรรมไม่ต้องส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดิน⁶⁴ โดยเงินกองทุนดังกล่าวจะเป็นค่าใช้จ่ายในการเข้าถึงความยุติธรรม ประกันตัวบุคคล สนับสนุนช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา สนับสนุนช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน และให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน⁶⁵ ซึ่งเป็นการใช้จ่ายตามเป้าหมายของกองทุนยุติธรรมโดยแท้จริงเพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้ให้เข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเต็มที่ และมีความสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำทางกระบวนการยุติธรรม⁶⁶

สำหรับผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน อาจได้รับเงินช่วยเหลือเพื่อความเสียหายที่ตนได้รับ ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยมีสิทธิได้รับเงินช่วยเหลือ ดังนี้⁶⁷

- 1) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล เท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกินสี่หมื่นบาท
- 2) ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ เท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกินสองหมื่นบาท
- 3) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบกิจการงานได้

ตามปกติ ให้จ่ายในอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในท้องที่จังหวัดประกอบกิจการงาน ณ วันที่ไม่สามารถประกอบกิจการงานได้เป็นระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปีนับแต่วันที่ไม่สามารถประกอบกิจการงานได้ตามปกติ

⁶³ มติคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมในการประชุมคณะกรรมการฯ ครั้งที่ 1/2560 เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2560.

⁶⁴ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 7.

⁶⁵ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 9.

⁶⁶ วารสารยุติธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 3/2559 , อ้างแล้ว เจริงอรรดที่ 40, น.65.

⁶⁷ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 31 ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 10 และประกาศคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ เงื่อนไข และอัตราการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ลงวันที่ 22 กันยายน 2559.

4) เงินช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ในกรณีที่ถูก
ละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย ให้ช่วยเหลือเป็นเงินจำนวนไม่เกินหนึ่งแสนบาท

5) เงินช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายอื่น นอกจาก 1) ถึง 4) ให้เป็นไปตามที่
คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมกำหนด

ในกรณีที่คณะอนุกรรมการฯ พิจารณาแล้วมีมติอนุมัติจ่ายเงินช่วยเหลือให้แก่ผู้ถูก
ละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ในกรณีใดแล้ว ให้
คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมจะเป็นผู้พิจารณากำหนดจำนวนเงินช่วยเหลือดังกล่าว

2.3.4 แนวทางการวินิจฉัยของคณะอนุกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน
คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม และศาลปกครองในการจ่ายเงินช่วยเหลือ

การสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ของกองทุนยุติธรรม กรณีการ
ช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน อาทิ
ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ เงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิด
ถึงแก่ความตาย ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ เงินช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายอื่นที่คณะกรรมการ
เห็นสมควรนั้น⁶⁸ คณะอนุกรรมการฯ มีแนวทางในการพิจารณาว่า จะมีมติอนุมัติให้เงินช่วยเหลือใน
กรณีที่ผู้ยื่นขอรับความช่วยเหลือเป็นผู้ที่อยู่ในหลักเกณฑ์และเงื่อนไขตามกฎหมายกองทุนยุติธรรม
กรณีเป็นจำเลยที่ถูกคุมขังอยู่จริงตามคำพิพากษาของศาลเกินกำหนด หรือเป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับ
ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่
จำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังในระหว่างสอบสวน โดยนำหลักเกณฑ์การพิจารณาของ
คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญามา
ประกอบในการพิจารณกรณีถูกคุมขังในชั้นสอบสวนและต่อมาศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง กล่าวคือ
กรณีศาลยกฟ้องเพราะคดีมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยก
ประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย ถือว่าฟังไม่เป็นที่ยุติว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือ
การกระทำความผิดของจำเลยไม่เป็นความผิด จำเลยไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐ
แต่หากศาลยกฟ้องเพราะพยานหลักฐานของโจทก์ไม่เพียงพอจะรับฟังว่าจำเลยกระทำความผิด แม้
ในคำพิพากษาจะมีได้เขียนไว้อย่างชัดเจนว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของ
จำเลยไม่เป็นความผิด คณะอนุกรรมการฯ จะมีแนวทางพิจารณาว่า จำเลยมีสิทธิได้รับค่าทดแทน

⁶⁸ วารสารยุติธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 5/2559 อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 39, น.3-6.

และค่าใช้จ่ายจากรัฐ⁶⁹ หรือกรณีเป็นผู้ถูกคุมขังในชั้นสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ ต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี โดยคณะอนุกรรมการฯ จะพิจารณาและวินิจฉัยคำขอรับความช่วยเหลือ โดยใช้หลักมติและพิจารณาจากลายลักษณ์อักษรในเอกสารหรือคำพิพากษาของศาลประกอบการใช้ดุลพินิจและหลักศีลธรรมของคณะอนุกรรมการฯ ทำให้บางคดีแม้ศาลจะพิพากษายกฟ้องหรือพนักงานอัยการจะมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี ก็ไม่มีสิทธิได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐ

ในกรณีที่ผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่เห็นด้วยกับผลการพิจารณาของคณะอนุกรรมการฯ หรือประธานฯ สามารถยื่นหนังสือขอให้ทบทวนผลการพิจารณาต่อคณะอนุกรรมการฯ หรือประธานฯ พร้อมทั้งแสดงเหตุผลและข้อเท็จจริงภายในกำหนดสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งผลการพิจารณา ต่อมาหากคณะอนุกรรมการฯ หรือประธานฯ แจ้งผลการพิจารณาทบทวนแล้ว ผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่เห็นด้วย ก็สามารถยื่นฟ้องต่อศาลปกครองได้⁷⁰

ปัจจุบันมีเพียงการขอให้คณะอนุกรรมการฯ ทบทวนความเห็น แต่ยังไม่มีการยื่นฟ้องต่อศาลปกครอง⁷¹

ตัวอย่างกรณีที่คณะอนุกรรมการฯ วินิจฉัยไม่อนุมัติจ่ายเงินช่วยเหลือ⁷² ดังนี้

กรณีถูกคุมขังเกินกว่าคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลฎีกา

นาย น. ได้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือ กรณีพนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องผู้ขอรับเงินช่วยเหลือเป็นจำเลย ในคดีอาญาต่อศาลชั้นต้น ขอให้ความผิดเกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ราชการ ความผิดต่อร่างกาย กรร โชก ความผิดต่อเสรีภาพ ความผิดตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือให้การปฏิเสธ เหตุเกิดตามคำฟ้องระหว่างวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2550 ถึงวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2550 ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาจำคุก 5 ปี ต่อมาศาลอุทธรณ์ได้มีคำพิพากษากลับ ยกฟ้องโจทก์ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2558 ศาลฎีกาพิพากษาแก้เป็นว่าให้จำคุก 1 ปี โทษจำคุกให้รอการลงโทษไว้มีกำหนด 2 ปี ในระหว่างดำเนินคดี ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือถูกคุมขังในชั้นสอบสวน ถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาจนกระทั่งศาลชั้นต้นมีพิพากษา ทำให้ขาดอิสระภาพในการใช้ชีวิตตามปกติ ซึ่งคณะอนุกรรมการฯ พิจารณาไม่อนุมัติ เนื่องจากมูลเหตุแห่งคดีเกิดก่อนวันที่พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มีผลใช้บังคับ ประกอบกับยังไม่มีแนวทางพิจารณาคำขอที่มีผลย้อนหลังตามกฎหมายดังกล่าว กรณีไม่เป็นไปตามนัยมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

⁶⁹ คล บุนนาค, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 20.

⁷⁰ สัมภาษณ์ ชาริรัตน์ โยมบุตร, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 51.

⁷¹ สัมภาษณ์ ชาริรัตน์ โยมบุตร, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 51.

⁷² สัมภาษณ์ ชาริรัตน์ โยมบุตร, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 51.

ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 9 ข้อ 10 และข้อ 11

กรณีเป็นผู้ต้องหาถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี

กรณีศึกษาที่ 1

นาย ฮ. ได้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือ กรณีถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจสถานีตำรวจภูธรแห่งหนึ่งจับกุม ในฐานความผิดต่อพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 1 (เมทแอมเฟตามีน) ไว้ในครอบครอง โดยผู้ขอรับเงินช่วยเหลือถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ครั้งที่ 1-7 ตามหมายขังระหว่างสอบสวน ลงวันที่ 15 มิถุนายน 2559 มีกำหนด 80 วัน นับแต่วันที่ 5 เมษายน 2559 จนกระทั่งศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว ลงวันที่ 24 มิถุนายน 2559 และพนักงานอัยการจังหวัดได้พิจารณาสำนวนการสอบสวนคดีดังกล่าวแล้ว มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องผู้ขอรับเงินช่วยเหลือทุกข้อกล่าวหาเพราะผู้ขอรับเงินช่วยเหลือไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด เพียงแต่เป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในบ้านที่เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าทำการจับกุมและยังปรากฏผลการตรวจเลือดและปัสสาวะไม่พบสารเสพติดแต่อย่างใด การถูกคุมขังทำให้ขาดอิสรภาพในการใช้ชีวิตตามปกติ ซึ่งคณะกรรมการฯ พิจารณาไม่อนุมัติ เนื่องจากการคุมขังระหว่างสอบสวนซึ่งเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายจึงไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน พฤติการณ์และข้อเท็จจริงไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ในมาตรา 28 (1) แห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 9 (4) ข้อ 10 (3) และข้อ 11 (1)

กรณีศึกษาที่ 2

นางสาว พ. ได้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือ กรณีเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2559 ผู้ขอได้ขับขีรถจักรยานยนต์จากบ้านพักไปจอดบริเวณลานจอดรถของโรงพยาบาล น. ตามปกติ ก่อนที่จะโดยสารรถประจำทางเพื่อเดินทางไปทำงาน จนเวลาประมาณ 19 นาฬิกา กลับมาจากการทำงานและเดินเข้ามาบริเวณลานจอดรถเพื่อขับรถกลับบ้าน ได้มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองแจ้งให้ผู้ขอไปจอดที่ป้อมยามหน้าโรงพยาบาลเพื่อตรวจค้น ผลจากการตรวจค้นพบยาบ้าจำนวน 14 เม็ด ต่อมาเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เชิญผู้ขอไปยังสถานีตำรวจและได้แจ้งข้อกล่าวหาว่ามียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย พร้อมทั้งมีการตรวจหาสารเสพติดในปัสสาวะ ผลการตรวจไม่พบสารเสพติด ผู้ขอถูกนำตัวส่งต่อศาลจังหวัดเพื่อฝากขังครั้งที่ 1 ต่อมาบุตรสาวของผู้ขอได้ลงข้อความร้องขอความเป็นธรรม

ในFacebook จึงมีสื่อมวลชนให้ความสนใจและส่งเจ้าหน้าที่ลงมาตรวจสอบกล้องวงจรปิด จึงพบว่า มีผู้กระทำความผิดสวมหมวกกันน็อคนำสิ่งของบางอย่างใส่ลงไปในรถจักรยานยนต์ของผู้ขอ คณะอนุกรรมการฯ พิจารณาไม่อนุมัติ เนื่องจากเห็นว่าแม้ผู้ขอจะได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย หรือเสรีภาพจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ แต่การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐเป็นการกระทำภายใต้ อำนาจหน้าที่ของกฎหมาย จึงไม่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติ กองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

กรณีขังเกินคำพิพากษา

นาย ก. ได้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือ กรณีเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2557 พนักงาน อัยการ ได้ยื่นฟ้องผู้ขอรับเงินช่วยเหลือเป็นจำเลยต่อศาลจังหวัดแห่งหนึ่ง ในข้อหาความผิดต่อชีวิต พยายาม ความผิดต่อพระราชบัญญัติอาวุธปืนฯ หลุโทษ โดยกล่าวในฟ้องว่า เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2557 ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือกับพวกได้ร่วมกันมีและใช้อาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืนยิงประทุษร้าย ต่อชีวิตผู้เสียหายทั้งสองและบุคคลผู้มีชื่อจำนวนหลายนัด ซึ่งผู้ขอรับเงินช่วยเหลือกับพวกได้ลงมือ กระทำความผิดฆ่าผู้อื่นและได้กระทำไปตลอดแล้ว แต่การกระทำไม่บรรลุผล ซึ่งผู้ขอรับเงิน ช่วยเหลือให้การปฏิเสธและถูกคุมขังนับแต่วันที่พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดี ต่อมาเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2559 ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาลงโทษจำคุก 4 เดือน 2 วัน ในข้อหาพระราชบัญญัติอาวุธ ปืนฯ ส่วนข้อหาอื่นให้ยกและปล่อยตัวผู้ขอรับเงินช่วยเหลือในวันดังกล่าว เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2559 ศาลอุทธรณ์ได้มีคำพิพากษายืนตามศาลชั้นต้น เนื่องจากพยานหลักฐาน โจทก์ที่นำสืบฟังไม่ได้ ว่าจำเลยกระทำความผิดตามที่โจทก์ฟ้อง ในระหว่างดำเนินคดี ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือถูกคุมขังตลอด มาตั้งแต่ชั้นพิจารณาจนกระทั่งศาลมีคำพิพากษา ตั้งแต่วันที่ 3 ธันวาคม 2557 จนถึงวันที่ 9 กันยายน 2558 รวมเป็นระยะเวลา 280 วัน ทั้งนี้ ศาลชั้นต้นได้อ่านคำพิพากษาศาลอุทธรณ์เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2559 คดีถึงที่สุดแล้ว ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือขอรับความช่วยเหลือค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทาง ร่างกายและจิตใจ ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบการงานได้ตามปกติ เงินช่วยเหลือเยียวยาอื่นตามที่คณะกรรมการกำหนด ซึ่งคณะอนุกรรมการฯ อนุมัติค่าขาดประโยชน์ ทำมาหาได้ฯ รวมระยะเวลาที่ถูกคุมขังตั้งแต่วันที่ 3 ธันวาคม 2557 ถึงวันที่ 9 กันยายน 2558 เป็น 158 วัน วันละ 300 บาท รวมเป็น 47,400 บาท เมื่อรายงานต่อคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมเพื่อ พิจารณาค่าทดแทนการคุมขัง คณะกรรมการมีมติยังไม่พิจารณา ให้ชะลอไว้ โดยมีความเห็นไปใน แนวทางที่มีการตีความคำพิพากษาของศาลว่า การที่ศาลพิพากษายกฟ้องในข้อหาพยายามฆ่า เนื่องจากพยานหลักฐาน โจทก์ที่นำสืบฟังไม่ได้ว่าจำเลยกระทำความผิดตามที่โจทก์ฟ้องนั้น แสดง ว่ากระทำความผิดจึงไม่เข้าหลักเกณฑ์ที่จะช่วยเหลือ

ตัวอย่างกรณีที่เกิดขึ้นจนกรรมการฯ วินิจฉัยอนุมัติจ่ายเงินช่วยเหลือ ปัจจุบันมีเพียง 1 คดี⁷³ ดังนี้

นาย ส. ได้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือ กรณีถูกพนักงานสอบสวนสถานีตำรวจภูธรแห่งหนึ่ง ดำเนินคดีในความผิดฐานร่วมกันลักทรัพย์ โดยผู้ขอรับเงินช่วยเหลือให้การปฏิเสธมาโดยตลอด ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือถูกคุมขังระหว่างสอบสวนตั้งแต่วันที่ 12 พฤษภาคม 2559 ถึงวันที่ 27 มิถุนายน 2559 รวมระยะเวลา 47 วัน ต่อมา เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2559 พนักงานอัยการจังหวัดได้ยื่นฟ้องผู้ขอรับเงินช่วยเหลือต่อศาลจังหวัด ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือถูกคุมขังระหว่างพิจารณาเรื่องมาจนกระทั่งวันที่ วันที่ 8 ธันวาคม 2559 ศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง เนื่องจากพยานหลักฐานของโจทก์ยังมีน้ำหนักไม่พอที่จะรับฟังว่าผู้ขอรับเงินช่วยเหลือเป็นคนร้ายร่วมกันลักทรัพย์ของผู้เสียหาย พยานหลักฐานที่อยู่ของผู้ขอรับเงินช่วยเหลือมีน้ำหนักมั่นคงสามารถหักล้างพยานโจทก์ได้ คดีถึงที่สุดแล้ว จากนั้น ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือได้ยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญามีคำวินิจฉัย เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2560 ให้จ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือ ได้แก่ ค่าทดแทนการถูกคุมขังจำนวน 82,000 บาท และค่าขาดประโยชน์นำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี จำนวน 49,200 บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 131,200 บาท ส่วนกรณีที่ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ไม่อาจขอรับความช่วยเหลือหรือบรรเทาความเสียหายจากสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา เนื่องจากหลักเกณฑ์ของสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญานั้น ให้ความช่วยเหลือเฉพาะกรณีเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ และถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี ต่อมาศาลพิพากษายกฟ้องโดยกรณีนี้ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือเป็นเพียงผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกคุมขังระหว่างสอบสวน จึงไม่ได้รับความช่วยเหลือจากสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา และไม่ปรากฏว่ามีหน่วยงานใดที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ขอรับเงินช่วยเหลืออีก ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือจึงควรได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม เนื่องจากเป็นไปตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 28 (1) (2) (3) ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 9 (3) และข้อ 11 (1) (2) (3)

⁷³ สัมภาษณ์ มยุรี จำรัส, อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 35.

ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือประกอบอาชีพค้าขายเสื้อผ้าทางออนไลน์และตามตลาดนัด มีรายได้วันละประมาณ 500 บาท ซึ่งเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน และไม่มีทรัพย์สินอื่นอันจะแสดงได้ว่าผู้ขอรับเงินช่วยเหลือเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี คณะอนุกรรมการฯ พิจารณาเห็นควรอนุมัติค่าขอให้ได้รับเงินช่วยเหลือกรณีค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบการงานได้ตามปกติ โดยจำนวนที่ควรได้รับนั้นต้องพิจารณาจากค่าแรงขั้นต่ำในท้องที่จังหวัดประกอบการงาน ณ วันที่ไม่สามารถประกอบการงานได้ ซึ่งในท้องที่จังหวัดที่ผู้ขอรับเงินช่วยเหลืออยู่อาศัยนั้น มีค่าแรงขั้นต่ำในขณะที่ไม่สามารถประกอบการงานได้อยู่ที่ 300 บาทต่อวัน จำนวน 47 วัน เป็นเงิน 14,100 บาท เป็นไปตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 26 และมาตรา 31 (3) ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 10 (3) และตามประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง เรื่อง อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ (ฉบับที่ 7)

ตัวอย่างคำพิพากษาฎีกา

คำพิพากษาฎีกาที่ 4294/2550 จำเลยที่ 1 ฎีกาว่า โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องเพราะจำเลยที่ 1 ถูกจับวันที่ 20 สิงหาคม 2544 มิใช่วันที่ 21 โจทก์ต้องฝากขังและฟ้องจำเลยที่ 1 ภายในวันที่ 13 พฤศจิกายน 2544 เมื่อโจทก์ฟ้องเกินกำหนดระยะเวลาฝากขังโดยมิได้รับอนุญาตจากอัยการสูงสุด จึงไม่มีอำนาจฟ้องจำเลยที่ 1 นั้น เห็นว่า กรณีที่จำเลยที่ 1 ฎีกาเป็นเรื่องการควบคุมตัวจำเลยที่ 1 ในชั้นสอบสวน ซึ่งพนักงานสอบสวนจะต้องขออำนาจศาลฝากขังจำเลยที่ 1 หากพนักงานสอบสวนมิได้ขอฝากขังต่อศาลภายในกำหนด เมื่อพ้นอำนาจการควบคุมตัวผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวนแล้ว พนักงานสอบสวนต้องปล่อยตัวผู้ต้องหาไป หากไม่ปล่อยตัวผู้ต้องหาไว้เป็นเหตุให้โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องไม่ เมื่อโจทก์ฟ้องคดีภายในอายุความ โจทก์ย่อมมีสิทธินำคดีอาญามาฟ้องได้ ฎีกาของจำเลยที่ 1 ข้อนี้น่าฟังไม่ขึ้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 4113/2552 จำเลยฎีกาว่า จำเลยถูกควบคุมตัวตั้งแต่วันที่ 16 มกราคม 2549 ถึงวันที่ 11 เมษายน 2549 เป็นเวลา 86 วัน เกินกว่าที่ต้องถูกควบคุมตัวจริง 84 วัน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 อยู่ 2 วัน ขอให้ยกฟ้องนั้น บทบัญญัติมาตรา 87 เป็นเรื่องในชั้นสอบสวนของพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนที่จะควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้เกินกำหนดไม่ได้ เว้นแต่จะขออำนาจศาลฝากขังเป็นระยะ ๆ ไป และเป็นคนละส่วนกับเรื่องการฟ้องโดยจำเลยให้การรับสารภาพ ซึ่งเป็นส่วนที่อยู่ในชั้นพิจารณาของศาล หากได้ความว่า จำเลยถูกควบคุมตัวเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้จริงก็เป็นเรื่องที่จำเลยต้องไปกล่าวเอาภัยกับผู้ควบคุมตัวโดยไม่ชอบเหล่านั้น หากทำให้กระบวนการสอบสวนที่ชอบและการนำคดีมาฟ้องยังศาล

เสียไปไม่ ทั้งหากมีการควบคุมตัวเกินกำหนดก็ไม่ต้องห้ามที่พนักงานอัยการจะนำตัวผู้ต้องหาส่งฟ้องศาล โดยวิธีจับตัวมาส่งศาลพร้อมฟ้องไว้ รวมทั้งไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายใดให้อำนาจยกฟ้องคดีเช่นนี้ได้ คงมีแต่ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีต่อศาล โดยมีได้มีการสอบสวนในความคิดนั้นก่อนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 เท่านั้น มิฉะนั้นจะเป็นช่องทางให้ผู้กล่าวอ้างเอาประโยชน์จากการควบคุมตัวเกินกำหนดได้ยิ่งไปกว่าการสอบสวนที่ชอบและการพิจารณาที่กระทำโดยศาล

2.4 ปัญหาการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักกฎหมายไทย

2.4.1 บทบาทของรัฐในการ ให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นไปตามแนวคิดทางกฎหมายใด

ประเทศไทยได้นำแนวความคิดสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ซึ่งแปลความหมายตามตัวอักษรว่า สิทธิความเป็นมนุษย์ ซึ่งผู้ที่เป็นมนุษย์ย่อมมีสิทธิดังกล่าวตั้งแต่เกิดจนตายโดยปราศจากเงื่อนไขหรือข้อจำกัดของกฎหมาย⁷⁴ มาบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับ โดยอาจมีเนื้อหาสาระในส่วนที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากขึ้นแตกต่างกันไป แต่ก็มีสาระสำคัญประกอบด้วยหลักสิทธิมนุษยชนพื้นฐานและหลักสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ ยังได้มีบทบัญญัติจัดตั้งกลไกระดับชาติเพื่อทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยตรง เรียกว่า คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน โดยตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 3 บัญญัติว่า “สิทธิมนุษยชน หมายความว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม” รวมถึงมีการบัญญัติกฎหมายเฉพาะอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับแนวความคิดดังกล่าวด้วย

การรับรองแนวคิดสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมเกิดขึ้นครั้งแรก ในรูปแบบการชดเชยแก่จำเลยในคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นเท่านั้น ปรากฏตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มาตรา 36 ให้บุคคลที่ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึง

⁷⁴ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 1, น. 17, 23. ประกอบกับเอกสารของกลุ่มงานพัฒนา นโยบายและมาตรการ สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, “หลักสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม”, วันที่ 16 มกราคม 2555.

ที่สุด หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่ร้องฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ในภายหลังว่า บุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทน และได้รับบรรดาสติษที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหาและจำเลยจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จึงได้บัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ครอบคลุมถึงสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม หรือผู้เสียหายในคดีอาญา ปรากฏตามมาตรา 246 ซึ่งบัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควร ตลอดจนบรรดาสติษที่เสียไปเพราะการนั้นคืน ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ และมาตรา 247 บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลซึ่งต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาอันถึงที่สุด บุคคลนั้น ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพนักงานอัยการ อาจร้องขอให้มีการร้องฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ได้ และหากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่ร้องฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิด บุคคลนั้นหรือทายาทย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควร ตลอดจนบรรดาสติษที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

และเพื่อให้การรับรองสิทธิดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 รับรองสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐของบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น และไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น รวมทั้งการรับรองสิทธิในการได้รับความทดแทนในกรณีของบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นที่ยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

ต่อมา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็ได้มีการบัญญัติรับรองแนวความคิดสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมไว้เช่นกัน โดยรับรองทั้งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามหลักสิทธิมนุษยชนไว้ในมาตรา 30 กล่าวถึงหลักความเสมอภาคตาม

กฎหมาย และมาตรา 39 กับมาตรา 40 กล่าวถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรม⁷⁵ โดยได้บัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมไว้ ดังนี้

1. สิทธิที่จะไม่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดและไม่ถูกลงโทษโดยไม่มีกฎหมาย
2. สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์
3. สิทธิที่ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้⁷⁶
4. สิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง
5. สิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง
6. สิทธิในการได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรมในคดีของตน
7. สิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีที่จะได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม
8. สิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง
9. สิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา ที่จะได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ
10. สิทธิของเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ที่จะได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ
11. สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่จะได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม
12. สิทธิที่จะได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ ได้ตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร

⁷⁵ กลุ่มงานพัฒนานโยบายและมาตรการ สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, “หลักสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม”, วันที่ 16 มกราคม 2555.

⁷⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39.

13. สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ

14. สิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว

15. สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐในคดีแพ่ง⁷⁷

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติรับรองแนวความคิด สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมในทำนองเดียวกันกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยได้บัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมไว้ดังนี้

1. สิทธิในการยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ เมื่อถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ

2. สิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ เมื่อบุคคลได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น⁷⁸

3. สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย ที่บุคคลจะไม่ถูกจับและคุมขังโดยพลการ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่น ตามที่กฎหมายบัญญัติ

4. สิทธิหรือเสรีภาพในชีวิตหรือร่างกาย ที่บุคคลจะไม่ถูกค้นตัวหรือการกระทำใดอันกระทบกระเทือนต่อสิทธิดังกล่าว เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ

5. สิทธิที่บุคคลจะไม่ถูกกระทำทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม⁷⁹

6. สิทธิที่จะไม่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดและไม่ถูกลงโทษโดยไม่มีกฎหมาย

7. สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

8. สิทธิที่ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำผิดมิได้⁸⁰

สิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ในการขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญายังมีช่องว่างอยู่ โดยมีได้มีการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในกรณีอื่น ๆ เช่น ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดยกฟ้องเนื่องจากคดีขาดอายุความ หรือมีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ต้องการรับโทษ หรือคดีมีข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความ

⁷⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40.

⁷⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 25.

⁷⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 28.

⁸⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29.

สงสัยให้จำเลย หรือจำเลยมีส่วนพัวพันกับการกระทำผิดแต่พยานหลักฐานของโจทก์ไม่หนักแน่นเพียงพอที่จะลงโทษได้ อันเป็นไปตามหลักยกประโยชน์แห่งความสงสัย (in dubio pro reo) ซึ่งถือเป็นความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมเช่นเดียวกัน แต่ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวกลับไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพให้ได้รับการเยียวยาความเสียหายจากรัฐ จึงมีการตราพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ขึ้น โดยมีการขยายภารกิจของกองทุนยุติธรรมจากเดิมคือการช่วยเหลือประชาชนให้เข้าถึงความยุติธรรม โดยเพิ่มเติมภารกิจในการช่วยเหลือผู้ยากไร้ในการเยียวยาความเสียหายที่ไม่มีความสามารถที่จะไปใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้กระทำผิด โดยเฉพาะกรณีผู้เสียหายที่ยากไร้ที่ถูกกระทำความผิดอาญาและไม่ปรากฏตัวผู้กระทำความผิด รวมทั้งกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกศาลพิพากษาปล่อยตัวเพราะเหตุว่าไม่ได้กระทำความผิด แต่ต้องถูกขังอยู่ในเรือนจำตลอดระยะเวลาการพิจารณาคดี ซึ่งรัฐจำเป็นต้องเยียวยาตามกฎหมาย⁸¹ โดยกฎหมายฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ประการหนึ่งเพื่อให้กองทุนยุติธรรมเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ถือเป็นครั้งแรกที่มีการบัญญัติถึงการจ่ายค่าทดแทนช่วยเหลือกรณีการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน⁸² โดยจะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหายหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย ในกรณีที่เป็น “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” ตามความหมายว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ เสรีภาพในราชอาณาจักรไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นใดตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร⁸³ โดยไม่ได้คุ้มครองถึงสิทธิในทรัพย์สินและสิทธิในชื่อเสียงของบุคคลและมิได้จ่ายให้แก่ทุกกรณีที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมไว้ แต่เป็นกรณีที่กองทุนยุติธรรมให้ความช่วยเหลือโดยนำแนวความคิดในการจ่ายเงินช่วยเหลือมาจากแนวความคิดการจ่ายเงินค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นมาตรการช่วยเหลือให้บุคคลสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของไทยตามที่ได้เป็นภาคีในสนธิสัญญาระหว่างประเทศดังกล่าว และหากเป็นผู้ได้รับความช่วยเหลือตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 หรือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนได้รับการช่วยเหลือหรือสามารถเรียกร้องได้จากทางอื่นแล้ว จะตัดสิทธิไม่สามารถ

⁸¹ ปกป้อง ศรีสนิท, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 37, หน้า 19-23.

⁸² พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 31.

⁸³ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 4.

ขอรับความช่วยเหลือจากพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ได้อีก⁸⁴ จะเห็นว่า การจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เป็นกรณีที่รัฐเข้าไปช่วยเหลือประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามกรณีที่มีกฎหมายกำหนด

ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าบทบาทของรัฐในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยการจ่ายเงินช่วยเหลืออื่นนั้น มีที่มาอย่างไร เป็นไปตามแนวความคิดทางกฎหมายใด

2.4.2 แนวความคิดในการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เป็นไปตามแนวความคิดทางกฎหมายหรือไม่

กระทรวงยุติธรรมได้มอบให้รองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสนิท ศึกษาและยกร่างพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม ซึ่งมีแนวคิดในการพัฒนา 2 ประการ คือ การเพิ่มรายได้ของกองทุน และการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของกองทุน ทำให้เกิดการปฏิรูปกองทุนยุติธรรมโดยจัดตั้งกองทุนยุติธรรมให้มีสถานะเป็นนิติบุคคล โดยให้ขยายภารกิจในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้ประชาชน โดยเพิ่มเติมภารกิจการเยียวยาผู้เสียหายและจำเลยที่ถูกกักขัง เข้าช่วยเหลือผู้ยากไร้ในการเยียวยาความเสียหายที่ไม่มีความสามารถที่จะไปใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้กระทำผิด โดยเฉพาะกรณีผู้เสียหายที่ยากไร้ที่ถูกกระทำความผิดอาญาและไม่ปรากฏตัวผู้กระทำความผิด รวมทั้งกรณีที่ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกศาลพิพากษาปล่อยตัวเพราะเหตุว่าไม่ได้กระทำความผิด แต่ต้องถูกขังอยู่ในเรือนจำตลอดระยะเวลาการพิจารณาคดี ซึ่งรัฐจำเป็นต้องเยียวยาตามกฎหมาย⁸⁵ จึงมีการบัญญัติให้มีการเยียวยาผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นภารกิจหนึ่งของกองทุนยุติธรรม และมีการตราพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2559 เป็นต้นไป โดยกำหนดให้กองทุนยุติธรรมตั้งเป็นสำนักงานกองทุนยุติธรรม สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม และเป็นหน่วยงานรับผิดชอบภารกิจของกองทุนยุติธรรมต่อจากกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

บุคคลผู้มีสิทธิยื่นคำขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม จะต้องปรากฏว่าเหตุละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นภายหลังจากที่พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มีผลใช้

⁸⁴ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 28 (3).

⁸⁵ ปกป้อง ศรีสนิท, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 37, หน้า 19-23.

บังคับ คือภายหลังจากวันที่ 24 เมษายน 2559 เป็นต้นมา การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นก่อนวันที่ 24 เมษายน 2559 ไม่สามารถยื่นขอรับเงินช่วยเหลือจากพระราชบัญญัตินี้ได้ และต้องเป็นกรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในราชอาณาจักรเท่านั้น โดยต้องยื่นคำขอรับความช่วยเหลือภายใน 2 ปี นับแต่วันที่ผู้ขอรับความช่วยเหลือรู้ถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น โดยกำหนดคุณสมบัติและเงื่อนไขให้ผู้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือการได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน มีสิทธิขอรับเงินช่วยเหลือเพื่อความเสียหายที่ตนได้รับ แต่มิได้บัญญัติบทนิยามศัพท์ของ “ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน” ว่ามีความหมายเพียงใดไว้ในพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เพียงแต่มีการกำหนดไว้ในบทนิยามศัพท์ของระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 กำหนดให้ “ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” หมายความว่า ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหาย หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตายตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้ และ “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร โดยได้กำหนดผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือที่จะขอรับการสนับสนุนเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม จะต้องเป็นบุคคลธรรมดาเท่านั้น และจะต้องเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ขอรับความช่วยเหลือจากการกระทำดังต่อไปนี้⁸⁶

(1) ต้องเป็นจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษาเกินกำหนด กล่าวคือ ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการเป็น โจทก์ฟ้อง และถูกขังตามคำพิพากษาของศาลเกินกำหนด แต่กรณีนี้กฎหมายกองทุนยุติธรรมก็ได้บัญญัติชัดเจนว่าจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษานั้น ต้องเป็นคำพิพากษาถึงที่สุดหรือไม่ เนื่องจากอาจเกิดปัญหาในกรณีที่ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาให้จำคุก 5 ปี และได้จำคุกไปแล้ว รวม 3 ปี ต่อมาศาลอุทธรณ์พิพากษาให้จำคุก 2 ปี ทำให้จำเลยถูกจำคุกเกินกว่าคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ แม้จะเป็นการคุมขังตามคำพิพากษาศาลชั้นต้นก็ตาม แต่การคุมขังเกินกว่าคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาซึ่งถือเป็นคำพิพากษาของศาลที่วินิจฉัยมาภายหลังมีผลเปลี่ยนแปลง แก้ไข กลับ หรือลดเสียตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น การคุมขังเกินกว่าคำพิพากษาดังกล่าว ถือเป็นกรกระทำเกินกว่าที่กฎหมายให้อำนาจในการคุมขังบุคคลย่อมเกิดผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของจำเลยที่ถูกคุมขัง ถือว่าจำเลยถูกละเมิดสิทธิ

⁸⁶ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 9.

มนุษย์ชนแล้ว⁸⁷ และเป็นกรณีที่มีใช้ความผิดของจำเลย แต่เป็นความผิดพลาดของรัฐในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาล่าช้า จำเลยย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐได้

(2) ต้องเป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังในระหว่างสอบสวน กรณีนี้จะต้องนำหลักเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญามาพิจารณาประกอบ กล่าวคือ ผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือกรณีนี้ ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ ถูกคุมขังในระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการและระหว่างการพิจารณาคดีของศาล และภายหลังศาลมีคำพิพากษาโดยปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด และมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการดำเนินคดีนั้นว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด โดยในส่วนที่จำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการคุมขังระหว่างพิจารณาคดีของศาลจะได้รับการเยียวยาความเสียหายตามกฎหมายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และส่วนที่จำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการคุมขังในระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการจะได้รับการเยียวยาตามกฎหมายกองทุนยุติธรรม เฉพาะกรณีที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องเพราะเหตุที่จำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดเพราะเหตุพยานหลักฐานของโจทก์ไม่เพียงพอจะรับฟังว่าจำเลยกระทำความผิด แม้ในคำพิพากษาจะมีได้เขียนไว้อย่างชัดเจนว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาจะพิจารณาว่า จำเลยมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐ ซึ่งคณะกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายกองทุนยุติธรรมได้นำหลักการพิจารณาดังกล่าวมาใช้ในการพิจารณาการเป็นผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมด้วย

(3) กรณีเป็นผู้ถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ซึ่งต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี และต้องปรากฏหลักฐานชัดเจน โดยพนักงานอัยการเห็นว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด⁸⁸

⁸⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 25 วรรคสี่ บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญา ของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ”.

⁸⁸ มติคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมในการประชุมคณะกรรมการฯ ครั้งที่ 1/2560 เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2560.

ทั้งนี้ การจ่ายเงินให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบัน ยังมีแนวคิดในการจ่ายที่แตกต่างกัน โดยความเห็นแรก เห็นว่า กรณีละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รัฐมีหน้าที่ในการจ่ายเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมจะต้องเป็นเรื่องที่รัฐเป็นผู้กระทำเท่านั้น ส่วนอีกความเห็นหนึ่ง เห็นว่ากรณีละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รัฐมีหน้าที่ในการจ่ายเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมอาจเป็นเรื่องที่รัฐหรือบุคคลอื่นใดเป็นผู้กระทำก็ได้ ตามความหมายของคำว่า การละเมิดสิทธิมนุษยชน ในระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559

ผู้เขียนจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาว่า แนวคิดในการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เป็นไปตามแนวคิดทางกฎหมายใด และการจ่ายเงินช่วยเหลือตามกฎหมายฉบับนี้ในปัจจุบันเป็นไปตามแนวความคิดทางกฎหมายหรือไม่

2.4.3 ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ควรมีขอบเขตเพียงใด

การละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น อาจเกิดขึ้นได้ทั้งในกระบวนการชั้นสอบสวน ชั้นพิจารณา และชั้นบังคับคดี ยกตัวอย่างเช่น กรณีผู้ต้องหาและจำเลยถูกคุมขังตั้งแต่ชั้นสอบสวนจนถึงชั้นพิจารณาคดี ต่อมาพนักงานอัยการถอนฟ้อง เนื่องจากจับตัวผู้ต้องหาตัวจริงได้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการเยียวยาจากรัฐตามกฎหมายกองทุนยุติธรรมหรือไม่ ซึ่งจะกล่าวต่อไปในบทที่ 5

แต่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมที่พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 จ่ายเงินช่วยเหลือเพื่อเยียวยาความเสียหายในปัจจุบันมีเพียงสามกรณี⁸⁹ คือ

- (1) เป็นจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษาเกินกำหนด
- (2) เป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังในระหว่างสอบสวน

⁸⁹ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 9.

(3) เป็นผู้ถูกคุมขังระหว่างสอบสวนของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ และพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี

จึงมีประเด็นปัญหาที่ต้องวิเคราะห์ต่อไปว่าผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 นั้น ควรมีขอบเขตเพียงใด โดยศึกษาวิเคราะห์ภายใต้แนวความคิดทางกฎหมายของพระราชบัญญัติดังกล่าว ยกตัวอย่างเช่น

การละเมิดสิทธิมนุษยชนตามระเบียบนี้ไม่ได้หมายความรวมถึงการทำให้เกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงหรือสิทธิในทรัพย์สินของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ซึ่งปัจจุบันในทางปฏิบัติของการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีที่อยู่ในความสนใจของประชาชนหรือคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือคดีความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐ ในกรณีที่จับตัวผู้ต้องหาได้ มักจะมีการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยไปทำแผนประกอบคำรับสารภาพต่อหน้าสาธารณชนหรือการทำแผนประกอบคำรับสารภาพโดยพนักงานสอบสวนมิได้ ห้ามสื่อมวลชนเข้าไปทำข่าวขณะทำแผนดังกล่าว หรือมีการจัดแถลงข่าวการจับกุมผู้ถูกกล่าวหาต่อสื่อมวลชน หรือการถ่ายรูปผู้ต้องหาแล้วนำมาแถลงต่อสื่อมวลชน เป็นกรณีที่ทำให้มีความเสียหายต่อชื่อเสียงของผู้ถูกกล่าวหาและครอบครัวเกิดขึ้นแล้ว บางกรณีอาจมีผลกระทบต่อจิตใจผู้ถูกกล่าวหาและครอบครัวจนต้องรักษาทางจิตเวช ซึ่งน่าจะเป็นการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเยี่ยงผู้กระทำความผิดอันอาจทำให้ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยถูกประจานก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา อันเป็นการปฏิบัติที่ขัดกับหลักกฎหมายที่บัญญัติว่า ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้⁹⁰ หากต่อมาภายหลังศาลมีคำพิพากษายกฟ้องกรณีดังกล่าวรัฐก็มิได้มีมาตรการในการเยียวยาความเสียหายในกรณีนี้

กรณีที่พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มิได้บัญญัติชัดเจนว่าจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษานั้น ต้องเป็นคำพิพากษาถึงที่สุดหรือไม่ เนื่องจากอาจเกิดปัญหาในกรณีที่ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาให้จำคุก 5 ปี และได้จำคุกไปแล้ว รวม 3 ปี ต่อมาศาลอุทธรณ์พิพากษาให้จำคุก 2 ปี ทำให้จำเลยถูกจำคุกเกินกว่าคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ แม้จะเป็นการคุมขังตามคำพิพากษาศาลชั้นต้นก็ตาม แต่การคุมขังเกินกว่าคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาซึ่งถือเป็นคำพิพากษาของศาลที่วินิจฉัยมาภายหลังมีผลเปลี่ยนแปลง แก้อิฐ กลั้ว หรือลดเสียตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น การคุมขังเกินกว่าคำพิพากษาดังกล่าว ถือเป็นการกระทำเกินกว่าที่กฎหมายให้อำนาจในการ

⁹⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง.

คุมขังบุคคลย่อมเกิดผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของจำเลยที่ถูกคุมขัง ถือว่าจำเลย ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนแล้ว⁹¹ และเป็นกรณีที่มีใช้ความผิดของจำเลย แต่เป็นความผิดพลาดของรัฐ ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาล่าช้า จะเห็นว่าจำเลยย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยา หรือช่วยเหลือจากรัฐได้

มีปัญหาที่ต้องพิจารณาว่า กรณีผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังในระหว่างการสอบสวนของ พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเกินกว่าระยะเวลาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญากำหนด⁹² ซึ่งเป็นการควบคุมหรือคุมขังโดยมิชอบด้วยกฎหมายถือว่าเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิ มนุษยชนที่จะได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 หรือไม่

กรณีจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทน ผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังในระหว่างสอบสวน ต่อมา ศาลพิพากษายกฟ้องเพราะเหตุคดีมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้อยู่ประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย จำเลยมีสิทธิได้รับการเยียวยาจากกองทุนยุติธรรมหรือไม่ โดยมีข้อสงสัยว่าบางคดีแม้ศาลจะพิพากษายกฟ้องโดยอาศัยเหตุตามที่กฎหมายกำหนด⁹³ แต่จำเลยก็ ไม่มีสิทธิได้รับการเยียวยาจากรัฐเพราะมิได้มีคำวินิจฉัยว่าจำเลยในคดีนั้น ไม่ใช่ผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

นอกจากกฎหมายกองทุนยุติธรรมจะมีได้กำหนดขอบเขตความหมายของการเป็นผู้ ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนไว้อย่างชัดเจนแล้ว ก็ยังมีได้กำหนดเหตุยกเว้นในการปฏิเสธสิทธิผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ยอมตนเข้าเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนเอง ซึ่งน่าจะเป็นกฎหมายในเชิง ป้องกันเพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจพิจารณาให้เงินช่วยเหลือปฏิบัติงานได้ง่ายขึ้น

จะเห็นว่า พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มีได้กล่าวอธิบายคำว่า “ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน” ที่มีสิทธิขอรับเงินช่วยเหลือจากกองทุนฯ ไว้ให้ชัดเจน และระเบียบบ คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมฯ ที่ออกมาภายหลังเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และวิธีการใน การยื่นคำขอรับความช่วยเหลือกรณีเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูก

⁹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 25 วรรคสี่ บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญา ของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ”.

⁹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 86 และมาตรา 87 วรรคหนึ่ง.

⁹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ถ้าศาลเห็นว่าจำเลย มิได้กระทำความผิดก็ดี การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดก็ดี มีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรถูกต้องรับโทษก็ดี ให้ศาลยกฟ้องปล่อยจำเลยไป แต่ศาลจะสั่งขังจำเลยไว้หรือปล่อยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้”.

ละเมิดสิทธิมนุษยชน ก็มีได้กำหนดนิยามศัพท์คำว่า “ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน” ให้ชัดเจนมากขึ้น พอที่ประชาชนจะสามารถเข้าใจได้ว่ามีความหมายถึงบุคคลใดบ้าง เพียงแต่กำหนดความหมายอย่างกว้างของ “ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” และ “การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน” ซึ่งกำหนดประเภทบุคคลที่จะเป็นผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมไว้ แต่ไม่ชัดเจน และแม้จะบัญญัติให้ผู้มีอำนาจพิจารณาสามารถตีความคำว่า “ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน” เพิ่มเติมได้ แต่ก็ต้องมีการตีความอีกครั้งในขั้นตอนการพิจารณาของคณะอนุกรรมการฯ โดยเปิดช่องโดยให้อำนาจแก่คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมสามารถใช้ดุลพินิจตีความกำหนดประเภทบุคคลผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือขึ้นมาภายหลังได้ตามที่เห็นสมควร ด้วยเหตุนี้ทำให้ประชาชนไม่อาจทราบได้เลยว่าตนจะได้รับ การเยียวยาตามกฎหมายกองทุนยุติธรรมหรือไม่ เพราะยังต้องให้คณะอนุกรรมการฯ พิจารณาตีความในทุกกรณี และเนื่องจากพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 บัญญัติขึ้นโดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความเป็นธรรมได้ง่าย รวดเร็ว เพื่อคุ้มครองช่วยเหลือคนยากจนและผู้ด้อยโอกาส คุ้มครองผู้ถูกล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพ และเยียวยาผู้บริสุทธิ์หรือได้รับผลกระทบจากความไม่เป็นธรรมโดยเน้นความสุจริตและความมีประสิทธิภาพของภาครัฐ ความเป็นธรรมของผู้ได้รับผลกระทบ และการไม่เอาอภัยโอกาสโดยทุจริตจากระบบการช่วยเหลือดังกล่าว ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวเป็นตัวกฎหมายหลักจะต้องมีความชัดเจนในตัวเองและใช้บังคับได้จริง เมื่อประชาชนศึกษาพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวด้วยตนเองก็เพียงพอที่จะทราบในเบื้องต้นได้ว่าตนเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่จะได้รับการคุ้มครองหรือเยียวยาตามพระราชบัญญัตินี้หรือไม่ ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น แม้จะมีกฎหมายคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเพื่อสอดคล้องกับหลักการสากล แต่กลับมีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายฉบับดังกล่าว จึงทำให้ปัจจุบันกองทุนยุติธรรมมีการจ่ายเงินช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย ในกรณีเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหายหรือได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตายเพียง 1 รายเท่านั้น⁹⁴

นอกจากนี้ การพิจารณาให้เงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามเป้าหมายของกองทุนยุติธรรมเพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้ให้เข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเต็มที่โดยแท้จริงและเพื่อให้เกิดการลดความเหลื่อมล้ำทางกระบวนการยุติธรรม คณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจะต้องพิจารณาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 28 ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน

⁹⁴ ที่มา : กองทุนยุติธรรม : ข้อมูล ณ วันที่ 8 พฤษภาคม 2561.

หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 11 โดยคำนึงถึงพฤติกรรม และข้อเท็จจริงของผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม สถานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม และโอกาสที่บุคคลที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมจะได้รับการช่วยเหลือหรือบรรเทาความเสียหายตามกฎหมายอื่นประกอบกัน

มีปัญหาที่น่าพิจารณาว่า หากผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรม ทางอาญานั้น ได้รับความช่วยเหลือตามกฎหมายอื่นแล้ว แต่ไม่เพียงพอต่อความเสียหายที่ได้รับ จะสามารถขอรับจากกองทุนยุติธรรมได้หรือไม่

ยกตัวอย่างกรณีเหตุการณ์ระเบิดที่ราชประสงค์ เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2558 เวลา 18.55 น. เกิดระเบิดบริเวณสี่แยกราชประสงค์ กรุงเทพมหานคร ใกล้กับศาลท้าวมหาพรหม สำนักงานตำรวจแห่งชาติรายงานว่าเป็นระเบิดทีเอ็นทีหนัก 3 กิโลกรัมบรรจุอยู่ในท่อในบริเวณศาลท้าวมหาพรหม หน่วยเก็บกู้ระเบิดไม่ทราบน้ำหนัก แต่เจ้าหน้าที่หน่วยโออีดีวิเคราะห์ว่ามีรัศมีทำลายล้างประมาณ 100 เมตร ตำรวจจับผู้ต้องสงสัยได้เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม ที่พลอนันต์ พาร์ทเมนท์ เขตหนองจอก ทราบชื่อคือ อาเดม คาราดัก หรือบิลาเติร์ก มุฮัมหมัด แต่ให้การปฏิเสธ มาโดยตลอด ต่อมาวันที่ 7 กันยายน ทหารได้จับกุมผู้ต้องหาอีกคน ทราบชื่อคือ ไมไรลี ยูซุฟู เบื้องต้นให้การรับสารภาพ และได้ฟ้องบุคคลทั้งสองต่อศาลทหาร เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 20 ราย บาดเจ็บประมาณ 130 ราย มีอาคารสาหัสที่ต้องรักษาตัวในห้อง ICU 6 ราย และมีผู้เสียชีวิต 20 ราย แบ่งเป็นชาวไทย 6 ราย ชาวต่างชาติ 14 ราย ประกอบด้วยด้วยชาวจีน 5 ราย มาเลเซีย 5 ราย ฮองกง 2 ราย อินโดนีเซีย 1 ราย และสิงคโปร์ 1 ราย ในส่วนของการเยียวยาผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตในเหตุการณ์ดังกล่าว มีหลายหน่วยงานเข้าร่วมในการช่วยเหลือเยียวยาสำหรับกระทรวงยุติธรรม เมื่อมีผู้บาดเจ็บล้มตาย ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ในฐานะที่เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ก็มีหน้าที่ในการรับคำขอ และดำเนินการ เพื่อที่จะจ่ายเงินช่วยเหลือเยียวยาสำหรับผู้เสียชีวิต จะได้รับเงินชดเชยเยียวยารายละ 100,000 บาท สำหรับผู้ที่ได้รับบาดเจ็บจะจ่ายตามค่ารักษาพยาบาลจริง แต่ไม่เกิน 30,000 บาท รวมทั้งค่าฟื้นฟูร่างกายและจิตใจ เท่าที่จ่ายจริงไม่เกิน 20,000 บาท ค่าขาดประโยชน์ทำมาหากิน วันละไม่เกิน 200 บาท ไม่เกิน 1 ปี ค่าตอบแทนความเสียหายอื่นไม่เกิน 30,000 บาท ค่าห้องค่าอาหารวันละไม่เกิน 600 บาท ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าว คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายอนุมัติเงินช่วยเหลือผู้เสียชีวิต ๒๐ ราย รวมเป็นเงิน 3 ล้านบาท กรณีผู้บาดเจ็บ 94 ราย รวมเป็นเงิน 2,535,606.50 บาท ซึ่งต่อมาคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบหลักเกณฑ์และแนวทาง เรื่อง ค่าบริการทางการแพทย์และเงินเหมาจ่ายช่วยเหลือในการรักษาพยาบาล กรณีผู้บาดเจ็บจากสถานการณ์เหตุระเบิดแยกราชประสงค์ วันที่ 17 สิงหาคม 2558

ของกระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้สามารถเบิกจ่ายงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 งบกลาง รายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ที่กั้นไว้เบิกเหลือในปี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลของผู้บาดเจ็บจากเหตุระเบิดบริเวณแยกราชประสงค์สำหรับผู้ไม่มีสิทธิในการรักษาหรือสิทธิการรักษาไม่ครอบคลุม ในวงเงิน 50,000,000 บาท โดยจ่ายเฉพาะค่าบริการทางการแพทย์ และมีหลักเกณฑ์โดยสรุปคือ กรณีผู้ป่วยในที่มีสิทธิประกันสุขภาพต่าง ๆ ให้จ่ายเฉพาะส่วนเกินที่ได้รับตามสิทธินั้นแล้ว อีกทั้งยังมีหลักเกณฑ์กรณีชาวต่างชาติโดยเป็นการเหมาจ่าย หากรักษาตัวในโรงพยาบาลเกิน 20 วัน เหมาจ่าย 300,000 บาท รักษาตัวในโรงพยาบาลไม่เกิน 20 วัน เหมาจ่าย 60,000 บาท และรักษาแบบผู้ป่วยนอก เหมาจ่าย 30,000 บาท

ดังนั้น ในส่วนนี้ผู้เขียนประสงค์จะศึกษาว่าผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 นั้น ควรมีขอบเขตเพียงใด

บทที่ 3

แนวความคิดในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยรัฐ

การดำเนินคดีอาญามีเป้าหมายคือ คำพิพากษาถึงความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องมีความยุติธรรมถูกต้องตรงกับความจริงที่เกิดขึ้น โดยกฎหมายอาญาสารบัญญัติได้ถูกบังคับใช้และผู้กระทำผิดได้รับโทษตามสัดส่วนของความชั่วของตน และคำพิพากษาจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งจะทำให้คำพิพากษานี้มีความเด็ดขาดอย่างไรก็ตาม กระบวนการค้นหาความจริงในคดีอาญาอาจก่อให้เกิดการรบกวนจิตใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง จนถึงขนาดเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหาและจำเลย โดยเฉพาะการใช้มาตรการบังคับทางอาญาที่จะมีผลจำกัดสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย¹ เมื่อการค้นหาความจริงเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมอาจเกิดความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม และละเมิดสิทธิมนุษยชนผู้ต้องหาหรือจำเลย รัฐก็ควรจะต้องแสดงความรับผิดชอบต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ได้รับการเยียวยาความเสียหายจากการที่ต้องถูกดำเนินคดีและสูญเสียอิสรภาพ ชื่อเสียง และเกียรติยศต่าง ๆ ตามหลักสิทธิมนุษยชน

3.1 การละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

3.1.1 แนวความคิดสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชน (Human Rights) หมายถึง สิทธิของความเป็นมนุษย์ ปรากฏและเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายนับตั้งแต่มีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติเป็นต้นมา โดยในตัวกฎบัตรสหประชาชาติได้แต่เพียงกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนไว้ในที่ต่าง ๆ เช่น ในอารัมภบทได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของสหประชาชาติไว้ว่า “เพื่อเป็นการยืนยันและให้การรับรองถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ในศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษยชาติ” ในมาตรา 1 มาตรา 13 มาตรา 55 มาตรา 56 มาตรา

¹ กรรภิรมย์ โทมลาธูน, “วัตถุแห่งคดีอาญาคืออะไร,” วารสารกระบวนการยุติธรรม, เล่มที่ 1, ปีที่ 7, (มกราคม – เมษายน 2557), น. 7.

62 มาตรา 63 และมาตรา 76 เท่านั้น แต่มิได้ให้คำนิยามสิทธิมนุษยชน² โดยจำแนกสิทธิมนุษยชน ออกเป็น 2 ประเภทคือ สิทธิทางแพ่งและทางการเมือง (Political and Civil Rights) และสิทธิทาง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Economic Social and Cultural Rights)

ก. วิวัฒนาการ

แนวความคิดเรื่องสิทธิธรรมชาติได้ก่อตัวขึ้นนับตั้งแต่สมัยกรีกและโรมันเป็นต้น มา ถูกตีความและถูกนำไปใช้ตามความเชื่อและปรัชญาของยุคสมัยนั้น ๆ จนพัฒนามาเป็นสิทธิ มนุษยชนในปัจจุบัน³ แม้จะไม่มีคำจำกัดความของคำว่าสิทธิมนุษยชนไว้ แต่ปรัชญาทางกฎหมาย ท่านหนึ่งได้กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนไว้ว่า “สิทธิมนุษยชน คือสิทธิทั้งหลายซึ่งเป็นที่ยอมรับกันใน ประเทศที่มีอารยธรรมว่า เป็นสิทธิพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ และ ในการพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์ เป็นสิทธิที่มีการคุ้มครองป้องกันในทางกฎหมายเป็นพิเศษสม กับความสำคัญของสิทธิดังกล่าว”⁴ จากคำจำกัดความดังกล่าว สิทธิมนุษยชนน่าจะหมายถึง สิทธิขั้น พื้นฐาน เป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่พึงมี เพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่า

หากย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ ประเทศอังกฤษถือเป็นประเทศแรกที่น่าแนวคิด เกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental rights) ซึ่งได้แก่ ชีวิต เสรีภาพ และกรรมสิทธิ์ มาปฏิบัติจริง⁵ โดยมีการพัฒนาแนวความคิดด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพจนกระทั่งมีการจัดทำตราสารที่เรียกว่า มหาบัตร Magna Carta ขึ้นในสมัยพระเจ้าจอห์น ปี ค.ศ. 1215⁶ และถือเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิด สิทธิมนุษยชนในรัฐธรรมนูญอังกฤษ ซึ่งใน The Magna Carta ได้บัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนไว้ ความว่า

² อุดมศักดิ์ สนิธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), น. 23.

³ เฟื่องอ้าง, น. 29.

⁴ วีระ โลจายะ, กฎหมายสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัย รามคำแหง, 2525) น. 53-54.

⁵ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, หลักการใช้อำนาจขององค์กรที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, (2546). น. 66.

⁶ วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2530). น. 105.

“บุคคลที่อิสระจะถูกจับกุม คุมขัง สูญเสียที่ดิน หรือถูกประกาศให้เป็นบุคคลนอกกฎหมาย หรือถูกเนรเทศ หรือถูกทำร้ายไม่ได้ เว้นเสียแต่ว่าจะได้รับการวินิจฉัยโดยบุคคลที่เสมอภาคกับตน และตามกฎหมายของแผ่นดิน”⁷

ต่อมา ในยุคกลางของประเทศแถบภาคพื้นยุโรป ได้มีการรับเอาแนวความคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติแบบใหม่เข้ามา⁸ โดยมุ่งรับรองสิทธิที่มีอยู่ประจำตัวของบุคคลซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมชาติและไม่อาจโอนให้แก่กันได้เหมือนสิทธิตามกฎหมายทั่วไป และรัฐจะตรากฎหมายในทางจำกัดหรือย่ำยีสิทธิดังกล่าวนี้ไม่ได้⁹ ทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติมีบทบาทในการได้ปูทางนำไปสู่การใช้เหตุผลสร้างกฎหมายมหาชนขึ้นมาจำกัดอำนาจผู้ปกครองและคุ้มครองสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งมีอาจลบล้างได้ ในตอนต้นยุคกลาง ศาสนจักรใช้กฎหมายธรรมชาติมาสถาปนาอำนาจทางการเมืองเหนืออาณาจักรและถูกปรัชญาเมธีในปลายยุคกลางต่อต้าน จนกลายเป็นรากฐานสำคัญในศตวรรษที่ 17-18 ในการจำกัดอำนาจรัฐและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติของมนุษย์¹⁰

ในศตวรรษที่ 17 แนวความคิดเรื่องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้เริ่มเปลี่ยนแปลงมาเป็นการร่วมมือกันในระหว่างประเทศ เพื่อหาทางคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้ดีขึ้น¹¹

ในราวศตวรรษที่ 18 ถือเป็นยุคแห่งการอาศัยหลักเหตุผลตามธรรมชาติเป็นเครื่องแยกแยะหลักเกณฑ์ทางกฎหมายให้ละเอียดยิ่งขึ้น หลักกฎหมายธรรมชาติได้กลายเป็นหลักการที่นักปราชญ์ของยุคนั้นยกขึ้นกล่าวอ้างเป็นหลักต่อสู้ปกป้องสิทธิที่ถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์อันได้แก่ สิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน และเสรีภาพ และได้มีการย้ำถึงหลักความเสมอภาค หลักความมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันของมนุษย์ หลักความมีมนุษยธรรม¹² และด้วยความเชื่อมั่นในเหตุผลนี้ จึงนำไปสู่ยุคแห่งการปฏิวัติล้มล้างสิ่งเก่าด้วยความเชื่อมั่นต่อความสำเร็จของการสร้างสิ่งใหม่ ดังจะเห็นได้จากความคิดความเชื่อในยุคแห่งการปฏิวัติฝรั่งเศสและการปฏิวัติใหญ่ในยุโรปในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 และครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19¹³ ในปลายศตวรรษที่ 18 จึงเป็นยุคของการนำกฎหมาย

⁷ The Magna Carta chapter 39.

⁸ บุญศรี มีวงศ์โฆษ, อ้างแล้ว เชนเจอร์นที่ 5, น. 65.

⁹ กุลพล พลวัน ข สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก, (2543), น. 18.

¹⁰ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, กฎหมายมหาชน, (2545) น. 63.

¹¹ กุลพล พลวัน ค พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน, (2538), น. 36

¹² ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560), น. 194.

¹³ เพิ่งอ้าง, น. 195.

ธรรมชาติมาบัญญัติให้เป็นลายลักษณ์อักษร และหลักแห่งสิทธิเสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ จึงได้รับการรับรองในกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ เช่น รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา หลังการประกาศอิสรภาพเมื่อปี ค.ศ. 1776 และ รัฐธรรมนูญฝรั่งเศส หลังการปฏิวัติใหญ่เมื่อปี ค.ศ. 1789¹⁴ ต่อมา ในระหว่างช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้นำโลกเสรีคนสำคัญคือ ประธานาธิบดีแฟรงคลิน ดี รูสเวลท์ (Franklin D. Roosevelt) ของสหรัฐอเมริกา ได้เริ่มประกาศแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพขั้นพื้นฐาน โดยแถลงต่อรัฐสภาอเมริกันเมื่อวันที่ 6 มกราคม ค.ศ. 1941 คำประกาศของรูสเวลท์นั้น ถือเป็นพลังผลักดันอันสำคัญหนึ่งในระดับโลก ซึ่งมีส่วนนำไปสู่การประกาศอย่างเป็นทางการเป็นสากลต่อความสำคัญของสิทธิมนุษยชน โดยในการประชุมที่ดัมบาร์ตัน โอ๊คส์ (Dumbarton Oaks) เมื่อปี ค.ศ. 1944 มีข้อเสนอที่จะสถาปนาองค์การระหว่างประเทศโดยรวมเอาประเทศต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ภายใต้ชื่อว่า “สหประชาชาติ”¹⁵

ภายหลังจากที่ได้ก่อตั้งองค์การสหประชาชาติเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 1945 โดยมีวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งประการหนึ่งคือ “เพื่อทำความร่วมมือระหว่างประเทศ ในอันที่จะแก้ปัญหาระหว่างประเทศในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิทธิมนุษยชน และส่งเสริมการเคารพสิทธิมนุษยชนและอิสรภาพอันเป็นหลักมูลฐานสำหรับทุกคน โดยปราศจากความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา”¹⁶ ด้วยบทบัญญัติดังกล่าวจึงได้มีความร่วมมือในการจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Rights) ขึ้น¹⁷ ซึ่งสมัชชาได้ลงมติที่ประชุมสมัชชาแห่งสหประชาชาติยอมรับและประกาศใช้ในวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948¹⁸ และถือเป็นเครื่องหมายอันยิ่งใหญ่แห่งประวัติศาสตร์การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเพราะแสดงถึงเจตนารมณ์ร่วมกันของประเทศต่าง ๆ¹⁹ นอกจากนี้ยังถือเป็นเอกสารที่รับรองสิทธิที่มนุษยชนพึงได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสหประชาชาติ แม้ว่าสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญานี้จะ

¹⁴ เพิ่งอ้าง, น. 207.

¹⁵ นพนิติ สุริยะ, สิทธิมนุษยชน, (2537), น. 55.

¹⁶ กฎบัตรสหประชาชาติ มาตรา 1.

¹⁷ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ 2, น. 56.

¹⁸ นพนิติ สุริยะ, สิทธิมนุษยชน : แนวคิดและการคุ้มครอง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559), น. 69.

¹⁹ กุลพล พลวัน ค อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ 11, น.47.

เป็นสิทธิขั้นมูลฐานและมีข้อบ่งชี้แห่งสิทธิดังกล่าวก็ตาม แต่ปฏิญญานี้ก็คุ้มครองบุคคลทุกประเภท ทุกชั้นวรรณะ²⁰

ประเทศไทยได้เข้าร่วมปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนทำให้กระบวนการยุติธรรมไทย มีการปรับปรุงให้ประชาชนเข้าถึงได้ (Justice for all, All for Justice) มากขึ้น มีการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชน อำนวยโอกาสที่จะเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทั้งในการใช้สิทธิทางศาลและการต่อสู้คดี มีการตรากฎหมายในทางคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนหลายฉบับ โดยมีการนำหลักสิทธิมนุษยชนมาบัญญัติเพื่อรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และกฎหมายเฉพาะต่าง ๆ อีกหลายฉบับ

ข. แนวความคิดสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม

ประเทศต่าง ๆ ได้บัญญัติรับรองแนวความคิดสิทธิมนุษยชนไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยมีการรับรองทั้งสิทธิมนุษยชนพื้นฐานและสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม²¹ ซึ่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในขั้นตอนก่อนการพิจารณา การพิจารณาพิพากษาคดี และการบังคับคดี โดยองค์กรหลัก ได้แก่ ตำรวจ อัยการ ศาล ราชทัณฑ์ ซึ่งมีหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและเพื่อคุ้มครองผู้บริสุทธิ์และคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยจากการกระทำผิดกฎหมาย อาจปฏิบัติหน้าที่และมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเกิดขึ้นได้ ดังนั้น ก่อนอื่นจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจก่อนว่า สิทธิ และสิทธิมนุษยชน มีความหมายอย่างไร

คำว่า “สิทธิ” (Rights) มีความหมายหลายแนวความคิดและมีมุมมองทั้งที่ตรงกันและหรือต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม ได้มีการให้คำจำกัดความของสิทธิไว้คือ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน “สิทธิ” หมายถึง ความสำเร็จ (กฎ) ได้อย่างอิสระโดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย อีกทั้ง “สิทธิ” เป็นแนวคิดพื้นฐาน (Basic concept) ในทางกฎหมาย และมีการกล่าวถึงหรือบัญญัติถึงสิทธิอยู่โดยทั่วไปในกฎหมายโดยตรงและโดยอ้อม²² แต่ก็มีได้มีการบัญญัติถึงความหมายของคำว่า “สิทธิ” ในกฎหมาย จึงมีการให้ความหมายของสิทธิแตกต่างกัน ดังนี้

²⁰ เกียรติจักร วัจนะสวัสดิ์ และคณะ, สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, (2529) น.12.

²¹ กลุ่มงานพัฒนานโยบายและมาตรการ สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, “หลักสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม”, วันที่ 16 มกราคม 2555.

²² สุนทร มณีสวัสดิ์, “การใช้การตีความกฎหมายและบททั่วไป,” สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2560 จาก <https://www.google.co.th/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjXh8W->

“สิทธิ” หมายถึง “อำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคลในอันที่จะมีเจตจำนง” (Willensmacht) เป็นความหมายที่ Windscheid นักกฎหมายเยอรมันเป็นผู้คิดขึ้น โดยความหมายนี้ เน้นที่ “อำนาจ” กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีสิทธิแล้วก็ย่อมมีอำนาจที่จะมีเจตจำนงเกี่ยวกับสิ่งนั้นได้ เช่น ผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์ย่อมมีอำนาจที่จะมีเจตจำนงในการที่จะครอบครอง ใช้จ่าย จำหน่าย จ่ายโอน นำไปทำเป็นหลักประกันตามความปรารถนา โดยจะใช้อำนาจนั้นทั้งหมดหรือ บางส่วนหรือไม่ใช้ก็ได้²³

“สิทธิ” หมายถึง “ประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองให้” เป็นความหมายที่ Jhering นักกฎหมายชาวเยอรมันเป็นผู้คิดขึ้น โดยเน้นที่จุดประสงค์ของสิทธิว่า การที่กฎหมายให้อำนาจนั้น ก็เพื่อประโยชน์แก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของสิทธินั้น ดังนั้นสิทธิจึงควรเป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครอง มากกว่าอำนาจ²⁴

ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย เห็นว่า ความเห็นของ Windscheid และ Jhering มี มุมมองต่างกัน กล่าวคือ ความเห็นที่ถือว่าสิทธิเป็นอำนาจที่กฎหมายให้ในอันที่จะมีเจตจำนงนั้น เป็นการมองไปในแง่ “เนื้อหา” ของสิทธิ ส่วนความเห็นที่ถือว่าสิทธิคือประโยชน์ที่กฎหมาย คุ้มครองนั้น มองไปในแง่ “จุดประสงค์ของสิทธิ” อธิบายความหมายของคำว่า “สิทธิ” คือ สิทธิเป็น อำนาจที่กฎหมายให้ เป็นการมองในแง่ของเนื้อหา ส่วนการถือว่าสิทธิคือประโยชน์ที่กฎหมาย คุ้มครองเป็นการมองในแง่จุดประสงค์ของสิทธิ ปัจจุบันถือว่าสิทธิเป็นประโยชน์และควรถือว่า สิทธิ คือ อำนาจที่กฎหมายให้เพื่อสำเร็จประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครอง อย่างไรก็ตาม ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย มีความเห็นว่า คำว่า “สิทธิ” คือ “ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้”²⁵ หมายถึง เป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองว่ามีอยู่และเป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครอง คือ คุ้มครอง มิให้มีการละเมิดสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย

ส่วน “สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) หมายถึง สิทธิของความเป็นมนุษย์ เป็น สิทธิตามธรรมชาติ ปราบกฎและเป็นที่ยุติอย่างแพร่หลายนับตั้งแต่มีการก่อตั้งองค์การ สหประชาชาติเป็นต้นมา โดยในกฎบัตรสหประชาชาติได้กล่าวถึงสิทธิมนุษยชน แต่ไม่ได้ให้คำ

[jdnYAhXCOIQKHS3FBIsQFggsMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.stou.ac.th%2Fdynfiles%2F%25E0%25B8%25AB%25E0%25B8%2599%25E0%25B9%2588%25E0%25B8%25A7%25E0%25B8%25A21...doc&usg=AOvVaw2Y5IjAbx0RIS6GZeCLVwZh](http://www.stou.ac.th/fdynfiles/25E0%25B8%25AB%25E0%25B8%2599%25E0%25B9%2588%25E0%25B8%25A7%25E0%25B8%25A21...doc&usg=AOvVaw2Y5IjAbx0RIS6GZeCLVwZh), น.38-39.

²³ หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), น.187.

²⁴ เฟ็งอ้าง, น.187-188.

²⁵ เฟ็งอ้าง, น.187-188.

นิยามไว้²⁶ โดยจำแนกสิทธิมนุษยชนออกเป็น 2 ประเภทคือ สิทธิทางแพ่งและทางการเมือง (Political and Civil Rights) และสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Economic Social and Cultural Rights)

หลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชน คือ ความเสมอภาค สิทธิ เสรีภาพ มนุษย์ทุกคน มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยการยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกัน และโอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษย์เป็นหลักมูลเหตุแห่งอิสรภาพความยุติธรรมและสันติภาพในโลก²⁷ โดยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้วางมาตรการเป็นหลักในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของประชาชน ให้ทุกคนเสมอกันตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญา และจากการยุ่งให้เกิดการเลือกปฏิบัติดังกล่าว และทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการบำบัดอันเป็นผลจริงจังกจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายมีสิทธิโดยเสมอภาคเต็มที่ในอันที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรม และเปิดเผยจากศาลที่เป็นอิสระและเที่ยงธรรมในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของตน และการกระทำผิดอาญาใด ๆ ที่ตนถูกกล่าวหาจะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี²⁸

สิทธิของเหยื่ออาชญากรรมตามปฏิญญาสหประชาชาติ ตามมติที่ประชุมสมัชชาใหญ่ที่ 40/34 ของการประชุมใหญ่สหประชาชาติ ว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดครั้งที่ 7 ประจำปี ค.ศ.1985 ได้รับรองปฏิญญาว่าด้วยความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของเหยื่ออาชญากรรม และการใช้อำนาจโดยมิชอบ (Declaration of basic principle of Justice for victim of crime and abuse of power) เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 1985 เป็นครั้งแรกที่มีการยอมรับในระดับระหว่างประเทศ ซึ่งสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรม อันรวมถึงสิทธิที่จะได้รับการเยียวยา มีรายละเอียดดังนี้²⁹

²⁶ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 23

²⁷ อุทัย วิเศษสมิต, “การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอันเกี่ยวกับกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา,” คุณพาท, เล่ม 4, ปีที่ 7, น. 418, (เมษายน 2503).

²⁸ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, ข้อ 7 ข้อ 8 ข้อ 10 ข้อ 11(1).

²⁹ ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ, “เหยื่ออาชญากรรม, การประนอมข้อพิพาทและกระบวนการยุติธรรม,” อัยการนิเทศ. เล่มที่ 58, ฉบับที่ 4. 2539, น.90.

ข้อ 4 ผู้เสียหายทางอาญาควรจะได้รับดูแลด้วยความรู้สึกเมตตา และเคารพในเกียรติยศ ศักดิ์ศรี เขาเหล่านั้นมีสิทธิที่จะเข้าสู่กลไกของกระบวนการยุติธรรม และได้รับการเยียวยาตามที่รัฐสมาชิกกำหนดให้เพื่อบรรเทาความเสียหายที่ได้รับ

ข้อ 5 กลไกของฝ่ายตุลาการและฝ่ายบริหารควรที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้เสียหายทางอาญาได้รับการเยียวยาผ่านกระบวนการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ ผู้เสียหายทางอาญาควรจะได้รับทราบถึงสิทธิในการได้รับการเยียวยาผ่านทางกลไกเหล่านั้น

ข้อ 6 กระบวนการทางฝ่ายตุลาการและฝ่ายบริหารที่ตอบสนองความต้องการของผู้เสียหายทางอาญาควรปฏิบัติดังนี้

ข้อ 6.1 แจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงความเป็นไปในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีรวมทั้งขั้นตอนของคดี

ข้อ 6.2 เมื่อสิทธิส่วนบุคคลของผู้เสียหายถูกกระทบควรให้ผู้เสียหายมีโอกาสได้แสดงทัศนคติเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน

ข้อ 6.3 ควรจัดให้มีการช่วยเหลือผู้เสียหายตามสมควรตลอดกระบวนการทางกฎหมาย

ข้อ 7. เมื่อเห็นสมควรเพื่อให้มีการไกล่เกลี่ยและเยียวยาแก่ผู้เสียหายควรจัดให้มีกลไกระงับข้อพิพาทแบบไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ โดยให้รวมถึงการประนอมข้อพิพาทการอนุญาโตตุลาการและความยุติธรรมตามจารีต

แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน จึงเป็นหลักที่ให้แนวทางในพัฒนาสังคมและกฎหมายให้เกิดความยอมรับในนานาประเทศ อันเป็นเครื่องป้องกันสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชาชนของแต่ละประเทศสมควรมีเป็นหลักประกันพื้นฐานในการอยู่ร่วมกัน

3.1.2 แนวคิดการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาและจำเลย

กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีการทำงานเชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบในชั้นสอบสวน ชั้นพิจารณา และชั้นบังคับคดี โดยมีวัตถุประสงค์ในการป้องกันอาชญากรรมและรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการดำเนินคดีอาญาได้กระทำไปเพื่อหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษซึ่งเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ แต่ก็ต้องคำนึงถึงหลักการพื้นฐานของกฎหมาย และคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมด้วย

ก. วัตถุประสงค์กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 2 ประการ³⁰ กล่าวคือ

1) การควบคุมอาชญากรรม หรือทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model) มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม โดยมุ่งควบคุม ระวัง และปราบปรามอาชญากรรมเป็นหลัก โดยเชื่อว่าขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมนั้นต้องรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถจะควบคุมและปราบปรามอาชญากรรมหรือจับกุมอาชญากรมาลงโทษตามกฎหมายได้นั้น ย่อมเป็นการกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและเสรีภาพของประชาชนผู้สุจริตตั้งนั้น แม้การกระทำของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมนั้น จะกระทบกระเทือนต่อสิทธิของประชาชนก็ตาม แต่เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวมแล้วยอมทำได้³¹ ถือเป็นหลักที่เน้นประสิทธิภาพ คือ การประสพผลสำเร็จโดยการลงแรงและลงทุนน้อยที่สุด และการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่รัฐต้องดำเนินการด้วยความรวดเร็วและเด็ดขาด โดยการค้นหาความจริงในกระบวนการยุติธรรม จะดำเนินการไปตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้อย่างสม่ำเสมอ ไม่หยุดชะงัก มีความต่อเนื่อง และเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมมีดุลพินิจในการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเต็มที่ รูปแบบนี้จะเน้นไปที่การควบคุมและปราบปรามอาชญากรรมอย่างเต็มที่ ส่วนเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นเป็นเรื่องรองลงไป เช่น การปล่อยชั่วคราวในรูปแบบการควบคุมอาชญากรรมนี้ จึงขึ้นอยู่กับการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ และศาล เป็นอย่างมาก เมื่อเช่นนี้อาจทำให้มีการใช้อำนาจในทางที่ไม่ชอบหรือเป็นการใช้อำนาจตามอำเภอใจ (arbitrary)³²

2) การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล หรือทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย³³ (Due Process Model) มีวัตถุประสงค์ตรงข้ามกับการควบคุมอาชญากรรม กล่าวคือ ในการปฏิบัติหน้าที่ต้องยึดหลักนิติธรรม (Rule of Law) เน้นการคุ้มครองสิทธิบางอย่างของประชาชนมากกว่าการพยายามป้องกันอาชญากรรม ซึ่งวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลนี้ได้รับอิทธิพลจาก 3 หลักการ คือ หลักสิทธิมนุษยชน แนวคิด

³⁰ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร, 2553), น.1-13.

³¹ เพิ่งอ้าง, น.1-13.

³² กรกาญจน์ อรุณพลอด, “การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย: ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวความคิดทางกฎหมายและกระบวนการบังคับใช้,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543). น. 15-16.

³³ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 30, น.1-13.

เสรีนิยม และหลักประชาธิปไตย โดยรัฐต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและต้องให้หลักประกันการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชน ดังนั้น แม้การกระทำความคิดอาญาจะเป็นการกระทำที่กระทบต่อสังคมโดยรวม หากแต่การมุ่งค้นหาความจริงเพียงอย่างเดียวอาจกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลผู้ถูกกล่าวหาได้ การดำเนินคดีอาญาจึงต้องรักษาสมดุลระหว่างวัตถุประสงค์ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมและการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาด้วย แต่ก็มีได้หมายความว่ารัฐจะไม่สามารถกระทำการอันเป็นการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาได้เลย เพราะรัฐยังคงต้องพยายามค้นหาความจริงเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ โดยการกระทำใด ๆ อันเป็นการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาจะสามารถกระทำได้ต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้เท่านั้น และจะต้องไม่กระทำการเกินขอบเขตของกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ จากอิทธิพลของหลักการทั้งสามข้างต้น การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องอยู่บนหลักการของการเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา และการมีระบบการตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อให้วัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกิดขึ้นอย่างแท้จริง ดังนั้น รัฐที่ยึดถือทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model) จึงต้องมีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่เน้นหนักไปในทางที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์มิให้ถูกล่วงละเมิดโดยไม่เป็นธรรมจากเจ้าพนักงานของรัฐ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ดีจึงต้องประสานวัตถุประสงค์ทั้งสองประการดังกล่าวซึ่งมีความขัดแย้งให้เกิดความสมดุลกัน และต้องมีหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่จะมาควบคุมการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานของรัฐให้ใช้อำนาจภายในขอบเขตของกฎหมายเพื่อให้เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาใช้อำนาจอย่างมีภาวะวิสัย (Objectivity) ไม่ใช่ใช้อำนาจอย่างอำเอใจ (Subjectivity) เพราะหากรัฐมุ่งที่จะควบคุมอาชญากรรมอย่างมีประสิทธิภาพ สิทธิและเสรีภาพของประชาชนก็จะถูกกระทบกระเทือนมากตามไปด้วย และหากรัฐมุ่งที่จะให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนมากการควบคุมอาชญากรรมอาจทำได้โดยไม่สะดวกซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการควบคุมอาชญากรรมก็ลดตามไปด้วย³⁴ ดังนั้น รัฐจะต้องกำหนดกลไกที่จะให้องค์กรต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจกัน (check and balance) ระหว่างองค์กร นอกเหนือจากการตรวจสอบหรือควบคุมกันเองภายในองค์กร³⁵ เพื่อให้

³⁴ กรกาญจน์ อรุณพลอด. อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 32. น. 15-16.

³⁵ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “ความโปร่งใสและการตรวจสอบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้านแนวทางในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540”, บทบันทึกคดี, เล่ม 54 ตอน 4, (ธันวาคม, 2541), น. 57.

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งสองประการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาประกอบด้วยสองส่วนหลัก คือ กฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือ กฎหมายอาญามีภารกิจในการคุ้มครองสังคมปราบปรามและป้องกันการกระทำผิด และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีภารกิจในการทำให้กฎหมายอาญามีผลบังคับและทำให้ภารกิจของกฎหมายอาญาเกิดผลอย่างจริงจัง³⁶ ดังนั้น กฎหมายทั้งสองส่วนนี้จึงต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งสองประการดังกล่าว เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมทั้งเกิดประโยชน์ต่อสาธารณะอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ การจะใช้มาตรการทางอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย จะต้องคำนึงถึงการผลานประโยชน์ระหว่างระบบการดำเนินคดีอาญาในรูปแบบการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model) ที่มุ่งเน้นความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยของสังคมเป็นสำคัญกับระบบการดำเนินคดีอาญาในรูปแบบความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model) ที่มุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลโดยการสันนิษฐานไว้ก่อนล่วงหน้าว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิดตามกฎหมาย (Presumption of innocence) และเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลพร้อมกับคุ้มครองความสงบเรียบร้อยของสังคม ในขณะเดียวกันก็เป็นการผลานประโยชน์ของบุคคลและประโยชน์สาธารณะเข้าด้วยกัน

ข. หลักกบประโยชน์แห่งความสงสัย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง เป็นบทบัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ (presumption of innocence) และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้³⁷ อันเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานของสิทธิของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิดจริง แต่ในทางปฏิบัติเข้าพนักงานกลับสันนิษฐานไว้ก่อนล่วงหน้าว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้กระทำผิด จึงควบคุมตัวไว้ในอำนาจรัฐ

³⁶ คณิต ฒ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555), น.40.

³⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง.

เป็นหลัก อนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราวเป็นข้อยกเว้น ส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีโอกาสไปแสวงหาพยานหลักฐานในการต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้อย่างเต็มที่ อันผิดต่อหลักบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าว

ตามหลักนิติธรรมในกระบวนการพิจารณาความอาญามีหลักสำคัญที่ศาลทั่วโลกยึดถือเป็นบรรทัดฐานและได้ปรากฏในบทบัญญัติกฎหมายของไทย คือ “หลักให้สันนิษฐานว่าบุคคลบริสุทธิ์จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์โดยปราศจากข้อสงสัยว่ามีความผิด” (Presumption of innocence until proven guilty beyond a reasonable doubt) กล่าวคือ ผู้กล่าวหาจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าการกระทำของผู้ถูกกล่าวหาเป็นความผิด และผู้ถูกกล่าวหาไม่เจตนาในการกระทำความผิดนั้น ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความผิดอาญาอันนำมาซึ่งหลักการการพิสูจน์ (Burden of proof) “ผู้ใดกล่าวอ้างผู้หนึ่งนำสืบ” และ “หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย” ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 227 วรรคสอง ว่า “เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย” หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัย (Grundsatz “in dubio pro” /principle of presumption of innocence) หมายความว่า ในกรณีใดก็ตามที่ยังมีความสงสัยตามควรในข้อเท็จจริงในคดี กรณีนั้นต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้เป็นผลดีแก่ผู้กระทำผิด³⁸ หลักการดังกล่าวเป็นหลักที่สำคัญและเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่ทั่วโลกให้การยอมรับและปฏิบัติมาอย่างแพร่หลายและยาวนาน เพื่อเป็นการประกันสิทธิของประชาชนที่จะไม่ถูกกักขังโดยอำนาจรัฐ

3.1.3. สิทธิมนุษยชนตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ

ก. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948)

สาระสำคัญในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 นั้น กำหนดหลักการที่เกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชนไว้หลายประการ แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับหลักประกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นจะบัญญัติไว้ใน ข้อ 9³⁹ ความว่า “บุคคลใดจะถูกจับ กักขัง หรือเนรเทศโดยพลการมิได้”⁴⁰

³⁸ คณิต ฒ นคร, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 36, น. 78.

³⁹ Universal Declaration of Human Rights, Article 9 “No one shall be subjected to arbitrary arrest, detention or exile”.

⁴⁰ นพนิติ สุริยะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 18, หน้า 227.

ซึ่งองค์การสหประชาชาติได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “จับกุม ค่อมขัง โดยพลการ” ว่าหมายถึง การจับกุม ค่อมขังที่ผิดกฎหมายและไม่ยุติธรรมตามกฎหมายสากล

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้กำหนดถึง “สิทธิมนุษยชน” ที่ควรให้ความคุ้มครองเป็นมาตรฐานเดียวกัน มีลักษณะที่ไม่ใช่สนธิสัญญา (Treaty) แต่เป็นตราสารที่ผ่านการรับรองจากสมาชิกทั่วไปของสหประชาชาติในรูปของ “มติ” (Resolution) จึงไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมาย⁴¹ และได้มุ่งสร้างพันธะผูกพันตามกฎหมายในลักษณะของกฎหมายระหว่างประเทศต่อสมาชิกสหประชาชาติ ดังคำปรารภในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนว่า มุ่งสร้าง “ความเข้าใจร่วมกัน” ต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และเพื่อให้เป็น “เสมือนมาตรฐานร่วมแห่งความสำเร็จสำหรับประชาชนทุกคนและทุก ๆ ชาติ” อาจกล่าวได้ว่า ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นเครื่องมือในการแปลความหมายกฎบัตรสหประชาชาติ โดยสนับสนุนให้มีพันธะในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนภายในกฎหมายภายในของรัฐและประเทศไทยได้เข้าร่วมลงมติในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2491 ในฐานะสมาชิกองค์การสหประชาชาติ⁴² อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดอนุสัญญาจำนวนมากเพื่อรองรับแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญาดังกล่าวแล้ว ปฏิญญานี้จึงมีสถานะเป็นแม่บทของกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และน่าจะเริ่มมีสถานะเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กล่าวคือ จาริตประเพณีระหว่างประเทศและหลักกฎหมายทั่วไปของกฎหมายระหว่างประเทศ

สิทธิในความยุติธรรมที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน⁴³ อันเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังนี้

1. สิทธิในความเท่าเทียมกัน โดยรับรองสิทธิของมนุษย์ทุกคนในความเสมอภาคกันตามกฎหมาย และจะต้องปราศจากการเลือกปฏิบัติ⁴⁴
2. สิทธิในการเยียวยาความเสียหายอย่างมีประสิทธิภาพโดยกระบวนการศาล หากบุคคลได้รับความเสียหายจากการกระทำละเมิดต่อสิทธิของตนตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย มีใจความว่า “บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอย่างได้ผล โดยศาลแห่งชาติ ซึ่งมีอำนาจ

⁴¹ กุลพล พลวัน ค พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน, (2538), หน้า 55. และ จรัญ โฆษณานันท์, สิทธิมนุษยชนไร้พรหมแดน: ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม. (2545), หน้า 295.

⁴² อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 91-96.

⁴³ นพนิติ สุริยะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 18, หน้า 221-236.

⁴⁴ Universal Declaration of Human Rights, Article 7.

สำหรับการกระทำใด ๆ อันละเมิดต่อสิทธิขั้นมูลฐาน ซึ่งตนได้รับจากรัฐธรรมนูญหรือจากกฎหมาย”⁴⁵

3. สิทธิในกระบวนการพิจารณาคดี บุคคลทุกคนมีสิทธิในความเสมอภาคในการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยของศาลที่เป็นอิสระและไม่ลำเอียง⁴⁶

4. สิทธิในการได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ในคดีอาญา กล่าวคือ บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันต่าง ๆ ที่จำเป็นในการต่อสู้คดี⁴⁷

นอกจากนี้ มติที่ประชุมสมัชชาแห่งสหประชาชาติ วันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 ได้รับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และได้เสนอให้มีการร่างกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองซึ่งมีผลผูกมัดทางกฎหมาย กล่าวคือ ประเทศที่ลงนามต้องรับไปปฏิบัติตาม⁴⁸ โดยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (Civil and Political Rights) หมายถึง สิทธิต่าง ๆ ที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึง ข้อ 21 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสิทธิตามธรรมชาติที่รู้จักกันมานานแล้ว ได้แก่ สิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน สิทธิในการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติตามกฎหมายเท่าเทียมกัน สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา เป็นต้น และถือว่าสิทธิประเภทนี้เป็นสิทธิในทางลบ คือ จำกัดอำนาจของรัฐมิให้กระทำการใด ๆ แก่พลเมืองตามอำเภอใจ

เจตนารมณ์ในการประกาศใช้กติกาฉบับนี้ เพื่อทำให้วัตถุประสงค์ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนประสบความสำเร็จอย่างจริงจังอันจะต้องทำในรูปแบบของสนธิสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างประเทศซึ่งระบุสิทธิต่าง ๆ ด้วยถ้อยคำในทางกฎหมาย ก่อให้เกิดพันธะแก่รัฐสมาชิกที่จะต้องปฏิบัติตาม โดยกำหนดวิธีการคุ้มครองสิทธิไว้โดยละเอียดทำนองเดียวกับอนุสัญญายุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (European Convention

⁴⁵ Universal Declaration of Human Rights, Article 8 “Everyone has the right to an effective remedy by the competent national tribunals for acts violating the fundamental rights granted him by the constitution or by law”

⁴⁶ Universal Declaration of Human Rights, Article 10.

⁴⁷ Universal Declaration of Human Rights, Article 11 (1).

⁴⁸ โกศล โสภากย์วิจิตร. “หลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ.” วารสารกฎหมาย, 3, 2. หน้า 30. (พฤษภาคม-สิงหาคม 2520).

for the protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) ของสภายุโรป⁴⁹ โดยภายหลังได้มีการประกาศสนธิสัญญาหลักเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนไว้รวม 7 ฉบับ ซึ่งประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสนธิสัญญาครบถ้วนแล้วทุกฉบับ⁵⁰

ข. กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Right 1966 - ICCPR)

สมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้รับรองกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2509 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2519⁵¹ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองที่สำคัญที่สุดและมีสถานะเป็นสนธิสัญญาที่ประมวลสิทธิต่าง ๆ ที่เป็นสากลไว้ ดังนั้น หลักการต่าง ๆ ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) จึงเป็นพันธกรณีที่รัฐภาคีทั้งหลายจะต้องปฏิบัติตามหลัก “สัญญานั้นต้องปฏิบัติตาม” หรือ “สัญญาต้องเป็นสัญญา” (Pacta sunt servanda) กล่าวคือ สนธิสัญญาที่มีผลใช้บังคับแล้วย่อมผูกพันภาคีของสนธิสัญญานั้น ให้ปฏิบัติตามพันธกรณีที่ระบุไว้ในสนธิสัญญาโดยหลักสุจริต⁵² โดยบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลและการเยียวยาความเสียหายนั้น ได้อยู่ในข้อ 9 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966

ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง โดยการภาคยานุวัติเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ.2539 โดยไม่ได้ตั้งข้อสงวนไว้แต่อย่างใด และมีผลบังคับใช้กับไทยเมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ.2540 บทบัญญัติในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองนี้มีทั้งสิ้น 53 มาตรา โดยประเทศไทยมีถ้อยแถลงตีความ 4 ประเด็น ได้แก่ ข้อ 1 โทษประหารสำหรับผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปี ข้อ 6 โทษประหารสำหรับผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปี ข้อ 9 การนำตัวผู้ต้องหาเข้าสู่การพิจารณาคดีโดยพลัน ข้อ 20 การโฆษณาชวนเชื่อเพื่อทำสงคราม

นอกจากนี้ยังมีพิธีสารเพิ่มเติมอีก 2 ฉบับ ได้แก่ การให้สิทธิแก่เอกชนร้องเรียนการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากรัฐสมาชิกได้ และการยกเลิกโทษประหารชีวิต ในกติการะหว่าง

⁴⁹ กุลพล พลวัน ค อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 11, หน้า 108.

⁵⁰ นพนิธิ สุริยะ, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 18, น. 191.

⁵¹ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, “พันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนของไทย,” (2546), หน้า 140-195.

⁵² พรชัย ด่านวิวัฒน์, “ประเทศไทยกับการเข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง พ.ศ. 2509,” วารสารนิติศาสตร์, 29, 4, หน้า 620 (ธันวาคม 2542).

ประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและการเมือง ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยยังไม่ได้เข้าเป็นภาคีในพิธีสารดังกล่าว

สิทธิในความยุติธรรมที่ปรากฏในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง อันเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังนี้

1. สิทธิในการเยียวยา กล่าวคือ ได้มีการกำหนดให้รัฐต้องประกันการเยียวยาของบุคคลที่ถูกละเมิด โดยการเรียกร้องการเยียวยาจะได้รับการพิจารณาจากฝ่ายตุลาการ ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายนิติบัญญัติที่มีอำนาจหรือหน่วยงานอื่น ตามระบบกฎหมายภายในรัฐ และการเยียวยานั้นจะต้องเป็นผล⁵³ และบุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือถูกควบคุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทน⁵⁴ ซึ่งแนวคิดนี้เป็นเหตุผลให้มีกฎหมายหรือระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญาในประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทยด้วย⁵⁵

2. สิทธิในกระบวนการพิจารณาคดี กล่าวคือ ในคดีอาญาบุคคลทุกคนต้องเสมอกันในการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผยและเป็นธรรมของศาล มีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ มีสิทธิได้รับหลักประกันขั้นต่ำในคดีอาญาโดยเสมอภาค เป็นต้น⁵⁶ และสิทธิในการได้รับค่าทดแทนตามกฎหมาย ความว่า บุคคลใดต้องรับโทษทางอาญาโดยคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิดและหากปรากฏต่อมามีการกลับแก้คำพิพากษาหรือมีการอภัยโทษ เพราะเหตุที่บุคคลนั้นไม่ได้กระทำความผิดเนื่องจากพยานหลักฐานใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมาย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นมีส่วนรู้เห็นทั้งหมดหรือแต่บางส่วนในการปกปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น⁵⁷

⁵³ International Covenant on Civil and Political Rights, Article 3.

⁵⁴ International Covenant on Civil and Political Rights, Article 9 (5).

⁵⁵ สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาแนวทางการให้ผู้กระทำผิดหรือหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมร่วมรับผิดชอบค่าใช้จ่าย : กรณีจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา,” พ.ศ. 2553, น. 33.

⁵⁶ International Covenant on Civil and Political Rights, Article 14.

⁵⁷ International Covenant on Civil and Political Rights, Article 14 (6).

3. สิทธิที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม กล่าวคือ มนุษย์มีความเสมอภาคตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันตามกฎหมายโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ⁵⁸

ค. ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Asean Human Right Declaration)

ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจัดทำขึ้น โดยคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาไปสู่การเป็นกรอบความร่วมมืออาเซียนด้านสิทธิมนุษยชน ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนั้น มีลักษณะทางเอกสารทางการเมืองที่ไม่มีข้อผูกพันกันทางกฎหมายและเป็นการแสดงเจตนารมณ์ของอาเซียนในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน⁵⁹

สิทธิในความยุติธรรมนั้น ได้ปรากฏในปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อันเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา คือ สิทธิในการเยียวยา ซึ่งกำหนดว่า ให้บุคคลได้รับการเยียวยาจากการกระทำละเมิดต่อสิทธิของตน จากรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย อย่างมีประสิทธิภาพ อันกำหนดโดยศาลหรือเจ้าหน้าที่ องค์การรัฐอื่นผู้มีอำนาจ⁶⁰

สิทธิในความยุติธรรมตามที่ปรากฏในปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมีลักษณะเหมือนกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นฐานในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน โดยปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจะเป็นแนวพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของอาเซียน สิทธิในความยุติธรรมในบริบทอาเซียนจึงปรากฏชัดมากขึ้น โดยปฏิญญาอาเซียนฉบับนี้

3.2 บทบาทของรัฐในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

เมื่อมีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น ย่อมกระทบต่อความสงบสุขของสังคมโดยรวม รัฐจึงมีหน้าที่ในการนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ โดยมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขอีกครั้ง อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการดำเนินคดีอาญาแล้ว เกิดความเสียหายหรือมี

⁵⁸ International Covenant on Civil and Political Rights, Article 24.

⁵⁹ สราวุธ ไสยกิจ, กลไกการรับรองสิทธิในความยุติธรรม ภายใต้กระทรวงยุติธรรมไทย กรณีกองทุนยุติธรรม (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), หน้า 20.

⁶⁰ Asean Human Rights Declaration, Article 5.

กรณีที่กระทบต่อสิทธิหรือเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์ รัฐจึงต้องรับผิดชอบและเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลที่ได้รับผลร้ายนั้นตามหลักสิทธิมนุษยชน

3.2.1 ที่มาของแนวความคิดการชดเชยค่าทดแทนโดยรัฐ

การชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ มีที่มาจากกฎหมายฮัมบูราปี โดยกฎหมายดังกล่าวได้บัญญัติถึงความรับผิดชอบของชุมชนที่มีต่อการกระทำผิด แต่เมื่อยุคกลางสิ้นสุดลง รัฐมีอำนาจมั่นคงขึ้นทำให้ผู้เสียหายลดความสำคัญลง การชดเชยค่าเสียหายก็ถูกกลืนกลายเป็นค่าปรับของรัฐ และรัฐมีอำนาจเด็ดขาดในการลงโทษ ทำให้การชดเชยเป็นหน้าที่จ่ายค่าตอบแทนกันในกฎหมายแพ่ง โดยมีกรปฏิรูปอาชญากรรมด้วยการลดความเอาใจใส่ต่อผู้เสียหาย และระบบกฎหมายที่บัญญัติให้ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมได้รับการชดเชยเต็มจำนวนหาได้ยากขึ้น⁶¹ ต่อมา ในกลางศตวรรษที่ 20 ปี ค.ศ. 1950 แนวคิดในการชดเชยค่าเสียหายได้เกิดขึ้นอีกครั้งจากบทความของ Margery Fry ที่ชื่อว่า Justice for Victims เรียกร้องระบบการชดเชยของรัฐในอังกฤษ โดยแสดงให้เห็นถึงความบกพร่องของระบบการชดเชยที่มีอยู่ในกรณีที่ชาวอังกฤษผู้หนึ่งต้องตาบอดเพราะผลของอาชญากรรมและได้รับค่าทดแทน 11,500 ปอนด์ ซึ่งศาลให้ผู้กระทำความผิดผ่อนชำระให้อาติคัลละ 5 ชิลลิ่ง กว่าผู้เสียหายที่ตาบอดจะได้รับค่าทดแทนครบต้องมีชีวิตอยู่ถึง 442 ปี ทำให้เกิดคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในสภาผู้แทนราษฎร หลังจากนั้นในอเมริกัน ได้มีบทความ Round Table⁶² วิจารณ์โครงสร้างของอังกฤษที่วางหลักค่าทดแทนโดยรัฐ โดยบทความดังกล่าวได้แสดงความเห็นว่ากรณีที่เกิดกับคนตาบอดเป็นการละทิ้งความรับผิดชอบต่อบุคคล แสดงถึงความเสื่อมโทรมทางสังคมวิทยา (Sociological Decadence) หลังจากนั้นเมื่อปี ค.ศ. 1959 รายงาน White Paper เรื่อง Penal Practice in a Changing Society ต่อสภาอังกฤษว่า ถ้ามีการชดเชยแก่ผู้เสียหายโดยรัฐ ก็เท่ากับชักชวนให้ผู้กระทำความผิดโดยสังคม จึงได้มีการเสนอกฎหมายค่าทดแทนค่าเสียหายโดยรัฐหลายครั้ง ในปี ค.ศ. 1963 นิวซีแลนด์ได้เสนอกฎหมายทดแทนค่าเสียหายโดยรัฐ และมีการแต่งตั้ง Crimes Compensation Tribunal ในวันที่ 1 มกราคม 1964

ต่อมา ปี ค.ศ. 1964 อังกฤษร่วมกับสก็อตแลนด์เสนอกฎหมายโดยใช้ชื่อว่า Compensation For Victims of Crimes of Violence และวันที่ 1 สิงหาคม 1964 รัฐบาลได้เสนอให้มีการทดลองและแต่งตั้งคณะกรรมการทดแทนค่าเสียหาย (Criminal Injuries Compensation Board)⁶³

⁶¹ ประธาน วัฒนวานิชย์, “กฎหมายค่าทดแทนความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม: แนวคิดทางด้านรัฐสวัสดิการ,” วารสารนิติศาสตร์, 9, 1. (มิถุนายน-สิงหาคม, 2520), น.73.

⁶² อัญชลี ฉายสุวรรณ, การทดแทนผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยรัฐ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534).

⁶³ เพิ่งอ้าง.

โดยในปี ค.ศ. 1964 แนวความคิดการชดใช้ค่าเสียหายในคดีอาญาจึงมีการแยกให้เห็นชัดเจน ออกเป็นการทดแทน โดยรัฐ (Compensations) และการชดใช้ค่าเสียหายโดยผู้กระทำผิด (Restitution) หลังจากนั้นความคิดการชดใช้ค่าเสียหายในคดีอาญาก็ได้เริ่มพัฒนาเรื่อยมา ในปี ค.ศ. 1973 ได้มีการประชุมทางอาชญาวิทยาเรื่องผู้เสียหายระหว่างประเทศ ครั้งที่ 1 ที่เซรูลาแลม ซึ่ง สนับสนุนให้รัฐทุกรัฐก่อตั้งระบบค่าทดแทนความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม ปี ค.ศ. 1974 มีการประชุมสภาระหว่างชาติ ครั้งที่ 11 สรุปว่ารัฐและสถาบันมหาชนควรรับผิดชอบ เบื้องต้นในการทดแทนความเสียหายของผู้เสียหายให้แก่ผู้เสียหายจากกองทุนสาธารณะ⁶⁴

ปรากฏต่อมาว่า ในระยะที่ผ่านมาประเทศในเครือจักรภพอังกฤษและ สหรัฐอเมริกาต่างบัญญัติกฎหมายชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายโดยรัฐเป็นผู้ทดแทนให้ เช่น นิวซีแลนด์ อังกฤษ สหรัฐอเมริกาในมลรัฐนิวยอร์ก แคลิฟอร์เนีย ฮาวาย แมทซาชูเซต แมริแลนด์ เนวาด้า นิวเจอร์ซี และกฎหมายของสหรัฐคือ Federal Victim Compensation Act 1978 เป็นต้น⁶⁵

เดิมแนวความคิดในเรื่องการชดใช้ค่าเสียหายหรือค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูก รัฐฟ้องร้องหรือลงโทษนั้น ไม่เคยมีมาก่อน และไม่มีแนวปฏิบัติของรัฐที่จะให้การเยียวยาเรื่อง ดังกล่าว⁶⁶ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า แม้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศจะมี เป้าหมายในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ และหลีกเลี่ยงที่จะลงโทษผู้บริสุทธิ์ก็ตาม แต่ทุก ประเทศมีผู้บริสุทธิ์ส่วนหนึ่งที่ถูกนำตัวมาลงโทษด้วย ปัญหาการที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ลงโทษผู้บริสุทธิ์นี้จึงกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาสากล⁶⁷ ซึ่งถือเป็นข้อผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ทางอาญา (miscarriage of justice) ที่ควรมีการเยียวยาแก่ผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับ ความเสียหายจากกรณี ดังกล่าว

⁶⁴ อมรรัตน์ กริชยาผล, “ทัศนคติของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมต่อการลงโทษผู้กระทำผิดโดย การชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา: ศึกษาเฉพาะในกรุงเทพมหานคร การทดแทนผู้เสียหายในคดีอาญา หรือเหยื่ออาชญากรรม โดยรัฐ” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2527) และ Stephen Schafer. Victimology: The victim and his Criminal. p.125 และ ประชัช เปี่ยมสมบูรณ์ “การประชุมกองเกรสสหประชาชาติว่าด้วยการ ป้องกันอาชญากรรมและบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิด,” วารสารอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม, (ธันวาคม, 2526), น.5-21.

⁶⁵ ประชัช เปี่ยมสมบูรณ์ “การประชุมกองเกรสสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและ บำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิด,” วารสารอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม(ธันวาคม, 2526), น. 13-14.

⁶⁶ Ernst Gerber, die Entschadigungspflicht des states gagenuber unschuldigverfolgten and bestrafen. อัง ใน ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์, การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาด ในกระบวนการยุติธรรม. (2540), หน้า 49.

⁶⁷ Grunewald, “Comparing Injustices: truth, justice, and the system”, Albany Law Review Volume 77 issue 3, 2013/2014, p.1143.

ที่มาที่สำคัญของแนวความคิดในการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา คือ แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนกรณีผู้ต้องหาและจำเลย โดยมีกรอบหลักการในระดับสากล เช่น กติกาว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง The International Covenant on Civil and Political Rights ซึ่งในข้อ 9 (5) บัญญัติว่า “บุคคลที่ถูกจับกุมหรือถูกควบคุม โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทน” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นผลให้มีกฎหมายหรือระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญาในประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทยด้วย โดยมีแนวความคิดว่าการยอมรับว่ารัฐมีโอกาสกระทำผิดพลาดในการดำเนินคดีอาญาได้ ซึ่งรัฐจะต้องรับผิดชอบต่อผู้บริสุทธิ์ ทั้งเป็นการควบคุมรัฐให้มีความระมัดระวังในการดำเนินคดีอาญา แต่เข้าการเข้ามารับผิดชอบต่อรัฐไม่ถือว่ารัฐเป็นผู้กระทำละเมิดต่อจำเลย แต่เป็นเรื่องที่รัฐเข้ามารับผิดชอบต่อกระทำที่เกิดขึ้นของเจ้าหน้าที่รัฐ

แนวความคิดดังกล่าวมีพื้นฐานทางความคิดมาจากความรับผิดชอบในทางแพ่งของรัฐต่อเอกชนที่ยอมรับกัน โดยทั่วไป แต่หากการกระทำเพื่อประโยชน์แห่งสาธารณะ (Public interest) ของรัฐนั้น ไปกระทบกระเทือนหรือทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของเอกชนแล้ว รัฐจะต้องมีมาตรการตามกฎหมายในการชดเชยค่าทดแทนให้กับเอกชนเพื่อเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบต่อรัฐ ซึ่งได้รับการยอมรับกันอย่างแพร่หลายมาเป็นเวลานานแล้ว⁶⁸ ในทางตรงกันข้าม การชดเชยค่าทดแทนในทางอาญาที่เกี่ยวกับเสรีภาพหรืออิสรภาพของบุคคล กลับไม่ได้รับการกล่าวถึงมากนัก โดยในอดีตที่ผ่านมา รัฐมุ่งที่จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองทางด้านกฎหมายและความเป็นธรรมแก่ทรัพย์สินมากกว่าเสรีภาพของบุคคล ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการหลีกเลี่ยงหน้าที่ที่สำคัญอย่างชัดเจน⁶⁹

ในช่วงปี ค.ศ.1781 ได้มีนักปรัชญากฎหมายในยุโรปที่มีชื่อเสียงโดยเฉพาะ นักเขียนชาวฝรั่งเศส คือ Jean Pierre Brissot de Warville และ Louis Philipon de la Madelaine เป็นผู้ปลุกกระแสความคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับการปล่อยตัวให้ได้รับการชดเชยค่าเสียหาย เพราะถือว่าเสรีภาพเป็นรากฐานของชีวิตและเป็นสิทธิโดยธรรมชาติที่จะต้องได้รับความเคารพจากบุคคลอื่น รวมทั้งควรได้รับการคุ้มครองจากรัฐอย่างเป็นธรรม โดยงานเขียนของ Louis Philipon แสดงออกถึงความเห็นใจผู้บริสุทธิ์ที่ปฏิบัติ

⁶⁸ Ernst Gerber, die Entschadigungspflicht des states gagenuber unschuldigverfolgten and bestrafen. อ้างใน ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์. (2540). การชดเชยค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม. หน้า 49.

⁶⁹ Edwin M. Borcharad, Convicting the innocent Errors of Criminal Justice.

ตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดแต่กลับต้องสูญเสียเสรีภาพไปอย่างไม่เป็นธรรม⁷⁰ รวมทั้งได้เน้นถึงหน้าที่และภารกิจของศาลที่จะต้องทำให้เกิดความยุติธรรมให้มากที่สุด และในขณะเดียวกันต้องหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความผิดพลาดขึ้น⁷¹

ส่วน Brissot ก็ได้นำเสนอให้มีการลดอำนาจของศาลและแนะนำให้มีการลดอำนาจในการจับกุมและควบคุมผู้ต้องหาในระหว่างการสอบสวน รวมทั้งการปรับปรุงห้องขังที่ใช้ในระหว่างการสอบสวนคดี แต่สิ่งสำคัญที่ Brissot เน้น คือ ควรให้มีการชดเชยค่าเสียหายให้กับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งได้รับความเสียหายในระหว่างการจับกุมและถูกคุมขัง เพราะนอกจากจะต้องสูญเสียเสรีภาพไปในระหว่างนั้นแล้ว บุคคลเหล่านี้ยังถูกระทบกระเทือนในเรื่องของเกียรติยศและศักดิ์ศรี ซึ่งพวกเขาควรจะได้รับอะไรบางอย่างภายหลังจากการได้รับการปล่อยตัวไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลอบขวัญ โดย Brissot เห็นว่า รัฐควรจัดสรรเงินงบประมาณส่วนหนึ่งไว้สำหรับการนี้โดยตรง และจำนวนเงินงบประมาณเหล่านั้นอาจลดหย่อนลงเรื่อยๆ เมื่อการสอบสวนคดีและกระบวนการยุติธรรมคลี่คลายไปในทางที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น และ Brissot ยังได้เรียกร้องให้บรรดาสังคมหันมาให้ความสนใจในปัญหาชะตากรรมของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่เป็นผู้บริสุทธิ์ จนมีการยอมรับให้มีการชดเชยค่าทดแทนในลักษณะสัญญาประชาคม (Social Contract)⁷²

ต่อมา งานเขียนของ Brissot และ Louis Philipon ได้กลายมาเป็นรากฐานอุดมการณ์ทางกฎหมายเกี่ยวกับการชดเชยค่าทดแทนให้ผู้บริสุทธิ์ ซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปว่า

“หากรัฐซักซ้าหรือรื้อถอนที่ดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องสงสัยด้วยเกรงว่าผู้บริสุทธิ์จะถูกล่วงละเมิดแล้ว สังคมก็อาจจะได้รับความเดือดร้อนกว่านายได้ แต่กระนั้นก็ตามกระบวนการยุติธรรมของรัฐก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบหากเกิดการล่วงละเมิดเช่นนั้นได้ รวมทั้งไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องที่จะไปเอาผิดกับเจ้าพนักงานซึ่งดำเนินคดีกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ศาลได้ตัดสินว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในภายหลัง เพราะควรจะเป็นหน้าที่ของรัฐเองที่จะต้องชดเชยค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา”⁷³

ในปลายศตวรรษที่ 18 ได้มีการเคลื่อนไหวในเรื่องการชดเชยค่าทดแทนโดยรัฐให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่สูญเสียเสรีภาพเพราะถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญามากขึ้น โดยเริ่มมีขึ้น

⁷⁰ Geyer, Die Entschädigung freigesprochener Angeklagten. อังโน ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์ (2540). การชดเชยค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม. หน้า 50.

⁷¹ กนกทิพย์ ไสสะอาด, การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2550) น. 21.

⁷² เฟ็งอั้ง. น. 21.

⁷³ เฟ็งอั้ง. น. 21.

ที่ประเทศฝรั่งเศส Voltaire เป็นนักคิดที่มีบทบาทสำคัญและก่อให้เกิดแนวความคิดนี้ โดยได้ติดต่อกับอย่างใกล้ชิดกับพระเจ้าเฟรดเดอริคมหาราช (Federick the Great) แห่งดินแดนปรัสเซียและพระองค์ก็ทรงมีความคิดเห็นว่า รัฐมีภาระผูกพันที่ต้องชดใช้ค่าทดแทนให้แก่บุคคลซึ่งถูกจับหรือถูกคุมขังโดยไม่เป็นธรรม ต่อมา ในระหว่างปี ค.ศ. 1786 และ 1792 ได้มีการอภิปรายในรัฐสภาของฝรั่งเศส และมีการถกเถียงกันในบรรดานักกฎหมายชาวฝรั่งเศสเกี่ยวกับหลักการชดใช้ค่าทดแทนนี้ รวมทั้งได้มีการเคลื่อนไหวในการเรียกร้องให้มีการยอมรับหลักการดังกล่าวอยู่อย่างเป็นระยะ ๆ เช่น ในปี ค.ศ. 1788 พระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ได้ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลกลางให้มีการพิจารณาถึงการชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้บริสุทธิ์ หลังจากนั้นแนวความคิดนี้หยุดชะงักลง เมื่อเกิดการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศส และหลังจากนั้นเป็นเวลา 100 ปี แม้ในปี ค.ศ. 1895 ประเทศฝรั่งเศสก็ไม่มีการบัญญัติกฎหมายใดที่เข้ามาแก้ไขปัญหาดังกล่าวอีกเลย⁷⁴ จนกระทั่ง ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทน โดยรัฐได้รับการยอมรับขึ้นมาเป็นครั้งแรกในการออกกฎหมายสมัยใหม่ของมณฑลต่าง ๆ (cantons) ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์⁷⁵ แต่ก็ยังมีรูปแบบหรือเนื้อหาที่ต่างกัน

ต่อมา หลังจากปี ค.ศ. 1830 ประเทศเยอรมันจึงเริ่มมีการกล่าวถึงปัญหาการชดใช้ค่าทดแทน โดยรัฐ โดยเริ่มจากงานเขียนของ Heinze ในปี ค.ศ. 1865 กล่าวถึงการคุมขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในระหว่างการดำเนินคดีอาญาไว้ในหนังสือชื่อ “Das Recht der Untersuchungshaft”⁷⁶ นอกจากนี้ยังมี Geyer และ Schwarze รวมทั้งสมาคมทนายความของเยอรมัน ได้สนับสนุนให้มีการปฏิรูปกฎหมายใหม่ โดยให้มีการบัญญัติรับรองกฎหมายในเรื่องนี้ไว้เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1876 ซึ่งเรียกร้องให้มีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกคุมขังในระหว่างดำเนินคดีอาญาก่อน ส่วนการเรียกร้องในกรณีของผู้บริสุทธิ์ที่ถูกลงโทษจำคุกและต่อมาได้มีคำพิพากษาใหม่ให้ปล่อยตัวนั้นได้เริ่มกระทำในปี ค.ศ. 1892⁷⁷

แนวความคิดนี้ได้เริ่มขึ้นตามมลรัฐต่าง ๆ โดยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่ในส่วนของรัฐบาลกลางเยอรมันซึ่งพยายามรวบรวมหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ ได้มีการบัญญัติกฎหมายพิเศษที่กำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ขึ้นมาเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่

⁷⁴ เพิ่งอ้าง. น. 22.

⁷⁵ Edwin M. Borchard, *Convicting the innocent Errors of Criminal Justice*.

⁷⁶ Ernst Gerber, *die Entschadigungspflicht des states gagenuber unschuldigverfolgten and bestraften*. อ้างใน ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์, *การชดใช้ค่าทดแทน โดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม*. (2540), หน้า 53.

⁷⁷ เพิ่งอ้าง, หน้า 54.

20 พฤษภาคม ค.ศ.1898⁷⁸ แต่กฎหมายดังกล่าวยังมีข้อจำกัดบางประการ เพราะเป็นกฎหมายที่ขอมอบให้ให้มีการชดใช้ค่าทดแทนเฉพาะผู้บริสุทธิ์ที่ถูกลงโทษจำคุกด้วยความผิดพลาดไปแล้ว แต่จากการพิจารณาคดีใหม่ของศาล ได้มีคำพิพากษาว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และให้ปล่อยตัวไปเท่านั้น ซึ่งในกรณีเช่นนี้เป็นหลักเกณฑ์ในเรื่องการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ (Reopening Proceedings) ต่อมา หลักจากนั้นอีกประมาณหกปี ประเทศเยอรมนีจึงได้เพิ่มเติมหลักการในการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกคุมขังในระหว่างดำเนินคดีอาญาขึ้นมา และบัญญัติเป็นกฎหมายเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ.1904 และมีการพัฒนาเรื่อยมา⁷⁹

นอกจากนี้ ประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวียหลายประเทศได้ให้การรับรองหลักการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐด้วยเช่นกัน เช่น ประเทศสวีเดน ได้บัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในปี ค.ศ. 1886 ประเทศนอร์เวย์ได้บัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในปี ค.ศ. 1887 และประเทศเดนมาร์กได้บัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในปี ค.ศ. 1888 โดยได้ให้การยอมรับหลักการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญาและกรณีมีการรื้อฟื้นคดีอาญาในเวลาเดียวกัน ส่วนประเทศออสเตรีย มีการบัญญัติไว้เป็นกฎหมายครั้งแรกเมื่อ ปี ค.ศ.1892 มีการพัฒนาการที่คล้ายคลึงกับประเทศเยอรมนี โดยการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญานั้น ได้รับการยอมรับภายหลังจากที่ได้มีกฎหมายชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ในกรณีมีการรื้อฟื้นคดีอาญาไประยะหนึ่งแล้ว ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวียข้างต้น⁸⁰

ต่อมา แนวความคิดการชดใช้ค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐได้ถูกตราไว้เป็นหลักการขององค์การสหประชาชาติ ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 (UN International Covenant on Civil and Political Rights) ข้อ 14 (6) สรุปได้ความว่า บุคคลใดต้องรับโทษทางอาญาโดยคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิดและหากปรากฏต่อมามีการกลับแก้คำพิพากษาหรือมีการอภัยโทษ เพราะเหตุที่บุคคลนั้นไม่ได้กระทำความผิดเนื่องจากพบพยานหลักฐานใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมาย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นมีส่วนรู้เห็นทั้งหมดหรือแต่บางส่วนในการปกปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น⁸¹ รวมถึง European

⁷⁸ เฟ็งอ้าง, หน้า 54.

⁷⁹ กนกทิพย์ ไสสะอาด, การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2550) น. 23.

⁸⁰ เฟ็งอ้าง, น. 23-24.

⁸¹ International Covenant on Civil and Political Rights, Article 14 (6).

Convention on Human Rights, Protocol No 7, Article 3 หรือ พิธีสารฉบับที่ 7 มาตรา 3 ออกตามความอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มีการบัญญัติถึงหลักกฎหมายที่รัฐจะต้องทำการเยียวยาจำเลยผู้บริสุทธิ์ว่า “บุคคลใดต้องรับโทษทางอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิดและหากปรากฏต่อมามีการกลับคำพิพากษาหรือมีการอภัยโทษเพราะเหตุที่บุคคลนั้นไม่ได้กระทำความผิดเนื่องจากพบพยานหลักฐานใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนตามกฎหมายหรือได้รับการช่วยเหลือจากรัฐโดยวิธีการอื่นตามสมควร เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นมีส่วนรู้เห็นทั้งหมดหรือแต่บางส่วนในการปกปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น” โดยมีข้อความทำนองเดียวกับที่บัญญัติไว้ในกติกาสากลว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 ซึ่งมีข้อความเพิ่มเติมถึงวิธีการที่รัฐต้องทำการเยียวยานอกเหนือไปจากการชดเชยค่าทดแทน ทำให้จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐโดยวิธีอื่นตามแต่สมควรด้วย⁸²

จะเห็นว่า แต่ละประเทศเริ่มยอมรับว่าการดำเนินคดีอาญามีความผิดพลาดเกิดขึ้นได้ เมื่อมีความผิดพลาดเกิดขึ้น รัฐควรมีหน้าที่ในการแก้ไขและเยียวยาต่อผู้บริสุทธิ์อื่นเนื่องจากการถูกกระทำโดยองค์กรของรัฐ ซึ่งหลักในการชดเชยเพื่อเป็นการบรรเทาความเสียหายของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา การชดเชยค่าสินไหมทดแทนโดยองค์กรของรัฐย่อมจะต้องรวมถึงการชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลซึ่งถูกคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายด้วย

นอกจากนี้ การเยียวยาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยรัฐและต่อมามีการพิสูจน์ได้ว่าผู้นั้นบริสุทธิ์ จะได้รับการเยียวยาหรือได้รับค่าทดแทนความเสียหายจากรัฐในรูปแบบการจ่ายเงินค่าทดแทนสองลักษณะ คือ ประการแรก เป็นเงินที่รัฐพึงจ่ายโดยอาศัยหลักกฎหมายแพ่งในมูลละเมิด และประการที่สอง เป็นเงินสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) ที่รัฐเยียวยาให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์เป็นการชดเชยค่าทดแทนให้ในลักษณะของความเมตตาหรือความรับผิดชอบของรัฐ⁸³

ซึ่งการจ่ายค่าทดแทนแบบเงินสงเคราะห์แต่เดิมองค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณา Ex Gratia Payment คือ Home Secretary และมีแนวปฏิบัติที่สำคัญว่า จะไม่พิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้ เว้นแต่จะมีกรณีจำเป็นหรือปรากฏข้อเท็จจริงว่าความผิดพลาดแห่งกระบวนการยุติธรรมดังกล่าว

⁸² European Convention on Human Rights, Protocol ฉบับที่ 7 มาตรา 3.

⁸³ คณะผู้วิจัย, “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการให้ผู้กระทำผิดหรือหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมร่วมรับผิดชอบชดเชยค่าเสียหาย: รัฐจ่ายตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”, สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2553, น.34.

เกิดจากการละเลยหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของรัฐ ซึ่งในกรณีเช่นนี้ทำให้การจ่ายค่าทดแทน Ex Gratia Payment ไม่สามารถหาหลักเกณฑ์หรือแนวทางที่แน่นอนตายตัวได้ เพราะไม่ทราบและไม่อาจคาดหมายได้ว่ามีกรณีใดบ้างที่ถือว่าเป็นการละเลยหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของรัฐหรือในกรณีใดไม่จำเป็น ทำให้การตัดสินใจหรือวินิจฉัยกลายเป็นเรื่องอำเภอใจ ซึ่งอาจจะไม่มีเหตุผลในการปฏิเสธที่จะจ่ายค่าทดแทนนั้น⁸⁴ ต่อมา เมื่อมีการใช้กฎหมาย Criminal Justice Act 1988 องค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาค่าทดแทนคือ กระทรวงมหาดไทย (Home Office) โดยมีแนวทางในการพิจารณาจากภาวะความเดือดร้อน (hardship) ที่จำเลยได้รับจากการตกเป็นผู้ต้องสงสัย ซึ่งมีการชดใช้ในลักษณะเดียวกับการจ่ายค่าสินไหมทดแทนความเสียหายตามกฎหมายแพ่งคือ นำจำนวนความเสียหายส่วนบุคคลที่คำนวณเป็นเงินได้ (Personal Financial loss) และการสูญเสีย (Loss of Earning) การสูญเสียความสามารถในการประกอบกิจการในอนาคต (The Reduction in The Applicants Future Earning Capacity) นอกจากค่าเสียหายที่กล่าวมานี้ยังรวมถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องสูญเสียไปเพราะการถูกดำเนินคดี เช่น ค่าทนายความ ค่าใช้จ่ายที่ญาติของจำเลยใช้ในการมาเยี่ยมจำเลยระหว่างถูกจำคุก โดยเงินที่รัฐใช้จ่ายเพื่อเป็นค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทั้งสองลักษณะดังกล่าวเมื่อเกิดความผิดพลาดแห่งกระบวนการยุติธรรมขึ้น มาจากงบประมาณของรัฐ โดยจำนวนเงินดังกล่าวจะมาจากกองทุนของรัฐ (Public Funds) หรือมาจากภาษีของประชาชน⁸⁵ อย่างไรก็ตาม การเยียวยาไม่ว่าจะในลักษณะเป็นการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยมูลละเมิดตามกฎหมายแพ่ง หรือการเยียวยาในรูปแบบเงินสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) ต่างก็มีแนวคิดอันมีจุดมุ่งหมายเป็นอย่างเดียวกัน คือ รัฐต้องรับผิดชอบต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรม และเพื่อเรียกศรัทธาหรือความเชื่อมั่นจากประชาชนต่อรัฐ (Public Confidence) รวมถึงเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้นอีก รัฐต้องเข้าควบคุมและตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ให้ปฏิบัติโดยชอบด้วยกฎหมาย มีความระมัดระวังและรอบคอบมากกว่าที่ผ่านมา

แม้การเยียวยาโดยการจ่ายค่าทดแทนจะเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ แต่รัฐจำเป็นต้องมีการเยียวยาอันเป็นแนวทางในการพิทักษ์สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้บริสุทธิ์ โดยการพิจารณาให้ค่าทดแทนอย่างน้อยเพียงใดนั้น ต้องพิจารณาจากโทษที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับ ความเสียหายที่จำเลยได้รับ ประกอบความสามารถในการประกอบอาชีพ และยังคงต้องคำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับค่าความเสียหายที่แท้จริง

⁸⁴ Stephen Schafer, *Victimology: The Victim and His Criminal*, p. 120.

⁸⁵ อุดม รัฐอมฤตและคณะ, “รายงานผลการวิจัย การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา”, สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550, น. 17-18.

3.2.2 หลักการที่ให้รัฐเข้ามารับผิดชอบต่อความเสียหายแก่จำเลย

กระบวนการที่รัฐได้วางหลักในการจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยแตกต่างกัน เนื่องจากแนวคิดในการกำหนดให้รัฐมีความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นมีพื้นฐานแตกต่างกันตามหลักดังนี้

1) หลักความรับผิดชอบของรัฐอันเกิดจากการกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่ (fault-based torts of its agent)

มีหลักการว่ารัฐจะต้องรับผิดชอบต่อกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่และก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชน โดยถือหลักว่าหากเจ้าหน้าที่ก่อให้เกิดความเสียหายโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ รัฐต้องรับผิดชอบในความเสียหายนั้นแก่ประชาชนที่ถูกละเมิด ความรับผิดชอบของรัฐจึงตั้งบนพื้นฐานว่า เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม เช่น ตำรวจ พนักงานอัยการ หรือศาล มีการกระทำใดที่เป็นการจงใจหรือประมาทเลินเล่อต่อการปฏิบัติหน้าที่อันเป็นเหตุให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับความเสียหาย หากมิได้มีการกระทำที่เป็นการละเมิดอันเกิดจากความผิดของเจ้าหน้าที่หรือศาล รัฐก็ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งหลักนี้ มีความคล้ายคลึงกับหลักความรับผิดชอบของนายจ้างที่ต้องรับผิดชอบจากการละเมิดที่ถูกจ้างได้กระทำไปในทางการที่จ้าง เพราะมีหน้าที่ในการควบคุมดูแลลูกจ้าง (respondent superior) หลักดังกล่าว ทำให้รัฐไม่ต้องรับผิดชอบในกรณีที่เป็นความเสียหายจากการกระทำของผู้เสียหายหรือพยานที่มาเบิกความเท็จเอง หรือความเสียหายอันเกิดจากการสมัครใจรับสารภาพของจำเลย เพราะการกระทำดังกล่าวไม่ใช่ความผิดของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม⁸⁶

2) หลักการชดเชยความเสียหายจากการเวนคืนทรัพย์สินจากบุคคล (eminent domain)

หลักนี้มาจากหลักการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์จากบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อนำไปใช้พัฒนาในโครงการที่เป็นประโยชน์สาธารณะ แต่มีเงื่อนไขว่า รัฐต้องจ่ายค่าชดเชยให้แก่ผู้นั้นตามจำนวนที่เหมาะสม ทั้งนี้ เพราะหลักในรัฐธรรมนูญให้หลักประกันสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลที่จะไม่ถูกยึดจากรัฐ เว้นแต่เป็นการเวนคืนและจ่ายค่าทดแทนที่เหมาะสม จากหลักดังกล่าว การที่รัฐต้องจำกัดเสรีภาพของจำเลยในระหว่างการพิจารณาก็เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่

⁸⁶ นรงค์ ใจหาญ และคณะ, “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าจ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”, โดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, น.12.

สังคมซึ่งเป็นประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น หากเป็นการจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจึงต้องจ่ายให้แก่ผู้นั้นตามสมควรเพื่อคืนสิ่งที่เขาสูญเสียไป อย่างไรก็ตาม การนำหลักนี้มาใช้เพื่อกำหนดความรับผิดชอบของรัฐในการที่ต้องรับผิดชอบจากการจำกัดเสรีภาพดังกล่าว มีผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านเห็นว่า ไม่อาจนำมาปรับใช้ได้โดยตรง เพราะกรณีดังกล่าวเป็นเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่รัฐจะเวนคืนจากบุคคลและต้องทำเป็นกฎหมายที่ออกโดยนิติบัญญัติ แต่กรณีของการจำกัดเสรีภาพนั้น เป็นเรื่องของเสรีภาพไม่ใช่ทรัพย์สิน ส่วนการจำกัดเสรีภาพก็เป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่ ไม่ใช่การออกกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ จึงควรเป็นการนำหลัก eminent domain มาใช้โดยการเทียบเคียงเพื่อให้รัฐมีหน้าที่ชดเชยค่าเสียหายจากการจำกัดเสรีภาพของจำเลยโดยไม่จำเป็นหรือไม่มีความผิด และการจำกัดเสรีภาพนั้นไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม เพราะเป็นการกระทำที่ผิดพลาด⁸⁷

3). หลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability)

หลักนี้ไม่คำนึงว่าความเสียหายอันเกิดจากการดำเนินงานของหน่วยงานจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ หากก่อให้เกิดความเสียหายแก่จำเลยจะต้องรับผิดชอบชดเชยค่าเสียหาย ดังนั้น การดำเนินการของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมจึงต้องเพิ่มควมระมัดระวังในการดำเนินการมากขึ้น เพราะหากใช้ดุลพินิจไม่รัดกุม หรือมีเหตุอันไม่อาจที่ตำหนิเจ้าหน้าที่นั้นได้ รัฐต้องรับผิดชอบในความเสียหายนั้นด้วย เช่นนี้รัฐจึงต้องรับผิดชอบต่อกฎของกระบวนการยุติธรรมที่มีความผิดพลาด (miscarriage of justice) หรือเป็นกลไกที่เสี่ยงต่อการที่จะทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องถูกดำเนินคดีโดยผิดพลาด ซึ่งเป็นที่ยอมรับในทางวิชาการว่าการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศต่าง ๆ ก็ล้วนแต่มีกรณีการเกิดข้อผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและมีการลงโทษผู้บริสุทธิ์เช่นกัน แม้จะไม่ปรากฏสถิติที่เป็นทางการของความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเอาไว้⁸⁸ ซึ่งข้อผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานี้ อาจจะไม่ได้เกิดจากฝ่ายโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรืออาจไม่ได้เกิดจากความผิดพลาดของระบบการดำเนินคดีและสืบพยาน โดยตรง แต่อาจเกิดจากผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมมีความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับกระบวนการรับรู้ จัดจำ คัด และตัดสินใจของมนุษย์ เช่น การจดจำของประจักษ์พยานที่คลาดเคลื่อนกับข้อเท็จจริงทำให้เกิดความผิดพลาดในการยืนยันตัวผู้กระทำผิด (mistaken identification) ซึ่งเป็นความผิดพลาดที่เกิดจากกระบวนการจดจำของมนุษย์โดยไม่มีฝ่ายใดมีเจตนาไม่สุจริต หรือการออกแบบการชี้ตัวหรือชี้

⁸⁷ เฟิงฮ้าง, น.13.

⁸⁸ Scheck, Neufeld and Dwyer, Actual Innocence: When justice goes wrong and how to make it right, New York: New American Library, 2003, p.xxi.

ภาพถ่ายผู้ต้องสงสัยที่อาจจะเปิดช่องให้มีโอกาสยืนยันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผิดพลาด หรือคำรับสารภาพที่ไม่ตรงกับความจริงที่อาจเกิดจากการบังคับบัญชาของเจ้าหน้าที่หรือผู้บริสุทธิ์ยอมรับเอง หรือความไม่สุจริตของผู้เกี่ยวข้องที่อาจปกปิดพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายจำเลย หรือความไม่มีประสิทธิภาพของทนายจำเลย หรือพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่ไม่ได้มาตรฐานแม้จะตรวจสอบจากสถาบันที่มีความเชี่ยวชาญของรัฐ หรือมุมมองด้านเดียวของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมที่เมื่อเกิดความเชื่อว่าบุคคลตรงหน้าคือผู้กระทำความผิด จะพยายามหาพยานหลักฐานมาสนับสนุนความเชื่อดังกล่าว ซึ่งขัดกับหลักกฎหมายอาญาว่าบุคคลมีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย เป็นต้น⁸⁹

ดังนั้น ความเสียหายเหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่รัฐต้องรับผิดชอบและเพิ่มประสิทธิภาพในการสอบสวน การสังคดี และการพิจารณาคดี มิควรต้องให้จำเลยต้องรับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายอันเกิดจากกลไกที่ไม่เหมาะสมหรือเสี่ยงภัยนี้⁹⁰

หลักการดังกล่าว ทำให้เกิดกระบวนการที่รัฐต่าง ๆ วางหลักในการจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยแตกต่างกัน กล่าวคือ ในกรณีความรับผิดชอบอันเกิดจากการละเมิดของเจ้าหน้าที่นั้น รัฐมีหน้าที่ในการชดเชยค่าเสียหายโดยพิจารณาว่าเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมมีการละเมิดโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อและกระทำโดยไม่มีอำนาจหรือไม่ จึงจะต้องรับผิดชอบ หากไม่มีการกระทำที่ถือเป็นการละเมิดก็ไม่ต้องรับผิดชอบ ดังนั้น การที่จำเลยถูกคุมขังเพราะการกระทำของบุคคลอื่น แต่ไม่ได้เกิดจากการประมาทของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม รัฐจึงไม่ต้องรับผิดชอบ และหากเป็นเช่นนั้นการที่เจ้าพนักงานหรือศาลใช้ดุลพินิจภายใต้กรอบกฎหมายจึงไม่อาจเป็นการละเมิดได้ แต่หากพิจารณาตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาดแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นการยกระดับของความรับผิดชอบที่ต้องการคุ้มครองจำเลยคดีอาญาที่ถูกจำกัดเสรีภาพอันเกิดจากกระบวนการที่ผิดพลาดและไม่อาจระบุได้ว่าเป็นความผิดของเจ้าหน้าที่หรือไม่ เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับได้ว่าเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานโดยไม่ละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่นโดยไม่จำเป็น โดยหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาดได้รับการยอมรับนำมาใช้ในหลายๆ ประเทศและหลายมลรัฐในสหรัฐอเมริกา (22 มลรัฐ) รวมถึงของไทยด้วย อย่างไรก็ดี ในเยอรมัน สวีเดน นอร์เวย์ เดนมาร์ก ฮังการี นั้น มีข้อจำกัดในเรื่องความรับผิดใน

⁸⁹ ศุภกิจ เข้มประชา, “เมื่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาลงโทษผู้บริสุทธิ์: มุมมองจากภายนอกวงการกฎหมายไทย,” คุณภาพ, เล่ม 1, ปีที่ 64, น. 20-23, (มกราคม – เมษายน 2560).

⁹⁰ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 86, น.12.

การชดเชยจากรัฐว่า ต้องไม่ใช่กรณีที่มีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดความผิดพลาดนั้น เช่น จำเลยให้การรับสารภาพหรือไม่นำเสนอพยานหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นต้น⁹¹

จากการศึกษาผู้เขียนสรุปความได้ว่า แนวความคิดการชดใช้ค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐนั้น ถูกพัฒนามาจากแนวความคิดเรื่องสิทธิธรรมชาติในสมัยกรีกและโรมัน ต่อมาประเทศอังกฤษเป็นประเทศแรกที่มีการนำแนวความคิดสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental rights) ได้แก่ ชีวิต เสรีภาพ และกรรมสิทธิ์มาปฏิบัติจริง เกิดแนวความคิดด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ โดยจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรเรียกว่า The Magna Carta ขึ้นในสมัยพระเจ้าจอห์น ปี ค.ศ. 1215 และใน chapter 39 ได้รับรองสิทธิเสรีภาพไว้ว่า “บุคคลที่อิสระจะถูกจับกุม คမ်းขัง สูญเสียที่ดิน หรือถูกประกาศให้เป็นบุคคลนอกกฎหมาย หรือถูกเนรเทศ หรือถูกทำร้ายไม่ได้ เว้นเสียแต่ว่าจะได้รับการวินิจฉัยโดยบุคคลที่เสมอภาคกับตน และตามกฎหมายของแผ่นดิน”

ในปี ค.ศ. 1781 ได้มีนักปรัชญากฎหมายในยุโรปประพันธ์งานเขียนเพื่อปลุกกระดมความคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน ได้แก่ นักเขียนชาวฝรั่งเศส คือ Jean Pierre Brissot de Warville และ Louis Philipon de la Madelaine งานเขียนของพวกเขากล่าวถึงการคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับการปล่อยตัวให้ได้รับการชดใช้ค่าเสียหาย เพราะถือว่าเสรีภาพเป็นรากฐานของชีวิตและเป็นสิทธิโดยธรรมชาติที่จะต้องได้รับความเคารพจากบุคคลอื่น รวมทั้งควรได้รับการคุ้มครองจากรัฐอย่างเป็นธรรม โดยเฉพาะงานเขียนของ Louis Philipon แสดงออกถึงความเห็นใจผู้บริสุทธิ์ที่ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดแต่กลับต้องสูญเสียเสรีภาพไปอย่างไม่เป็นธรรม ส่วนงานเขียนของ Brissot เน้นไปในเรื่อง ควรให้มีการชดใช้ค่าเสียหายให้กับผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งได้รับความเสียหายในระหว่างการจับกุมและถูกคุมขัง เพราะนอกจากจะต้องสูญเสียเสรีภาพไปในระหว่างนั้นแล้ว บุคคลเหล่านี้ยังถูกกระทบกระเทือนในเรื่องของเกียรติยศและศักดิ์ศรี ซึ่งพวกเขาควรจะได้รับอะไรบางอย่างภายหลังจากการได้รับการปล่อยตัวไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลอบขวัญ โดย Brissot เห็นว่า รัฐควรจัดสรรเงินงบประมาณส่วนหนึ่งไว้สำหรับการนี้โดยตรง และยังได้เรียกร้องให้บรรดาสังคมหันมาให้ความสนใจในปัญหาชะตากรรมของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่เป็นผู้บริสุทธิ์ จนมีการยอมรับให้มีการชดใช้ค่าทดแทนในลักษณะสัญญาประชาคม (Social Contract) ซึ่งต่อมามีงานเขียนของ Brissot และ Louis Philipon ได้กลายมาเป็นรากฐานอุดมการณ์ทางกฎหมายเกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทนให้ผู้บริสุทธิ์ ซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปว่า

⁹¹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 86, น.14.

“หากรัฐซักข่าหรือรื้อเรื่องที่ดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องสงสัยด้วยเกรงว่าผู้บริสุทธิ์จะถูก ล่วงละเมิดแล้ว สังคมก็อาจจะได้รับความเดือดร้อนวุ่นวายได้ แต่กระนั้นก็ตามกระบวนการ ยุติธรรมของรัฐก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบหากเกิดการล่วงละเมิดเช่นนั้นได้ รวมทั้งไม่ใช่สิ่ง ที่ถูกต้องที่จะไปเอาผิดกับเจ้าพนักงานซึ่งดำเนินคดีกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ศาลได้ตัดสินว่าเป็นผู้ บริสุทธิ์ในภายหลัง เพราะควรจะเป็นหน้าที่ของรัฐเองที่จะต้องชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนิน คดีอาญา”

ในปลายศตวรรษที่ 18 แนวความคิดในเรื่องการชดใช้ค่าทดแทน โดยรัฐให้แก่ผู้ บริสุทธิ์ที่สูญเสียเสรีภาพเพราะถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญาถูกพัฒนาและได้รับความ สนใจมากขึ้น โดยมีการเคลื่อนไหวที่ให้สิทธิดังกล่าวได้รับการรับรองตามกฎหมายในประเทศ ต่างๆ ในระหว่างปี ค.ศ. 1786 และ 1792 ได้มีการอภิปรายในรัฐสภาของฝรั่งเศสและมีการถกเถียง กันในบรรดานักกฎหมายชาวฝรั่งเศสเกี่ยวกับหลักการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่บุคคลซึ่งถูกจับหรือ ถูกคุมขังโดยไม่เป็นธรรม หลังจากนั้นแนวความคิดนี้หยุดชะงักลง เมื่อเกิดการปฏิวัติในประเทศ ฝรั่งเศส

หลังจากปี ค.ศ. 1830 ประเทศเยอรมันเริ่มมีการกล่าวถึงปัญหาการชดใช้ค่าทดแทน โดย รัฐ โดยในปี ค.ศ. 1865 Heinze ได้เขียนหนังสือชื่อ “Das Recht der Untersuchungshaft” กล่าวถึงการ คุมขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในระหว่างการดำเนินคดีอาญา ในปี ค.ศ. 1876 สมาคมทนายความของ เยอรมันได้สนับสนุนให้มีการปฏิรูปกฎหมายใหม่ โดยให้มีการบัญญัติรับรองกฎหมายให้มีการ ชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกคุมขังในระหว่างดำเนินคดีอาญา และในปี ค.ศ. 1892 ได้มีการ เรียกร้องให้มีการชดใช้ค่าทดแทนในกรณีผู้บริสุทธิ์ที่ถูกลงโทษจำคุกและต่อมาได้มีคำพิพากษาใหม่ ให้ปล่อยตัว หลังจากนั้น รัฐบาลกลางเยอรมันพยายามรวบรวมหลักเกณฑ์ในเรื่องดังกล่าว และในปี ค.ศ. 1898 ได้มีการบัญญัติกฎหมายพิเศษที่กำหนดหลักเกณฑ์ซึ่งยังจำกัดอยู่เพียงการยอมรับให้มี การชดใช้ค่าทดแทนเฉพาะผู้บริสุทธิ์ที่ถูกลงโทษจำคุกด้วยความผิดพลาดไปแล้ว แต่จากการ พิจารณาคดีใหม่ของศาล ได้มีคำพิพากษาว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และให้ปล่อยตัวไปเท่านั้น อันเป็น หลักเกณฑ์ในเรื่องการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ (Reopening Proceedings) ต่อมาในปี ค.ศ. 1904 ประเทศเยอรมนีจึงได้ปรับปรุงกฎหมาย โดยเพิ่มเติมหลักการในการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ บริสุทธิ์ที่ถูกคุมขังในระหว่างดำเนินคดีอาญา

โดยในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนี้ ประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวียหลายประเทศได้ให้การ รับรองหลักการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐด้วยเช่นกัน เช่น ประเทศนอร์เวย์ได้ บัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในปี ค.ศ. 1887 โดยบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความนอร์เวย์ เป็นต้น บางประเทศได้ให้การยอมรับหลักการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูก

คุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญาและกรณีมีการรื้อฟื้นคดีอาญาในเวลาเดียวกัน ส่วนบางประเทศมีการพัฒนาเช่นเดียวกับประเทศเยอรมัน คือ การชดเชยค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญานั้น ได้รับการยอมรับภายหลังจากที่ได้มีกฎหมายชดเชยค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ในกรณีมีการรื้อฟื้นคดีอาญาไประยะหนึ่งแล้ว เช่น ประเทศออสเตรเลีย เป็นต้น

เมื่อแนวความคิดเรื่องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้เริ่มเปลี่ยนแปลงมาเป็นการร่วมมือกันระหว่างประเทศ เพื่อหาทางคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้ดีขึ้น จึงมีการนำเอาแนวความคิดตามทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติมาบัญญัติจำกัดอำนาจรัฐและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ โดยได้มีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติ ขึ้นเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 1945 ซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศที่มีวัตถุประสงค์ประการหนึ่งเพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศในอันที่จะแก้ปัญหาสิทธิมนุษยชน ทำให้คำว่า สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ซึ่งหมายถึง สิทธิของความเป็นมนุษย์ ปรากฏและเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายนับตั้งแต่นั้นมา โดยในกฎบัตรสหประชาชาติได้แต่เพียงกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนไว้ในที่ต่าง ๆ เช่น ในอารัมภบทได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของสหประชาชาติไว้ว่า “เพื่อเป็นการยืนยันและให้การรับรองถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ในศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษยชาติ”

ต่อมา ในปี ค.ศ. 1948 จึงพัฒนาความร่วมมือจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ขึ้นประกาศใช้ในวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 และถือเป็นเครื่องหมายอันยิ่งใหญ่แห่งประวัติศาสตร์การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเพราะแสดงถึงเจตนารมณ์ร่วมกันของประเทศต่าง ๆ อีกทั้งได้จำแนกสิทธิมนุษยชนออกเป็น 2 ประเภทคือ สิทธิทางแพ่งและทางการเมือง (Political and Civil Rights) และสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Economic Social and Cultural Rights) คุ้มครองบุคคลทุกประเภท ทุกชั้นวรรณะ สำหรับสิทธิทางแพ่งและทางการเมือง (Political and Civil Rights) ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึง ข้อ 21 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสิทธิตามธรรมชาติที่รู้จักกันมานานแล้ว ได้แก่ สิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน สิทธิในการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติตามกฎหมายเท่าเทียมกัน สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา เป็นต้น และถือว่าสิทธิประเภทนี้เป็นสิทธิในทางลบ คือ จำกัดอำนาจของรัฐมิให้กระทำการใด ๆ แก่พลเมืองตามอำเภอใจ

โดยได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับหลักประกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 9 ความว่า “บุคคลใดจะถูกจับ กักขัง หรือเนรเทศโดยพลการมิได้” ซึ่งองค์การสหประชาชาติได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “จับกุม คุมขัง โดยพลการ” ว่าหมายถึง การจับกุม คุมขังที่ผิดกฎหมายและไม่ยุติธรรมตามกฎหมายสากล

ทั้งนี้ ปณิญาสาทกล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนได้บัญญัติสิทธิในความยุติธรรมอันเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไว้ดังนี้

ข้อ 7 สิทธิในความเท่าเทียมกัน โดยรับรองสิทธิของมนุษย์ทุกคนในความเสมอภาคกันตามกฎหมาย และจะต้องปราศจากการเลือกปฏิบัติ

ข้อ 8 สิทธิในการเยียวยาความเสียหายอย่างมีประสิทธิภาพโดยกระบวนการศาล หากบุคคลได้รับความเสียหายจากการกระทำละเมิดต่อสิทธิของตนตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย มีใจความว่า “บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอย่างได้ผล โดยศาลแห่งชาติ ซึ่งมีอำนาจสำหรับการกระทำใด ๆ อันละเมิดต่อสิทธิขั้นมูลฐาน ซึ่งตนได้รับจากรัฐธรรมนูญหรือจากกฎหมาย”

ข้อ 10 สิทธิในกระบวนการพิจารณาคดี บุคคลทุกคนมีสิทธิในความเสมอภาคในการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยของศาลที่เป็นอิสระและไม่ลำเอียง และ

ข้อ 11 (1) สิทธิในการได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ในคดีอาญา กล่าวคือ บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันต่าง ๆ ที่จำเป็นในการต่อสู้คดี

นอกจากนี้ ภายหลังจากที่มีการร่วมมือกันระหว่างประเทศเพื่อตระหนักและให้ความสำคัญแก่การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามปณิญาสาทกล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน ในส่วนแนวความคิดการชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐก็มีการพัฒนาเรื่อยมา โดยในกลางศตวรรษที่ 20 ปี ค.ศ. 1950 แนวคิดในการชดใช้ค่าเสียหายได้เกิดขึ้นอีกครั้งจากบทความของ Margery Fry ที่ชื่อว่า Justice for Victims เรียกร้องระบบการชดใช้ของรัฐในอังกฤษ โดยแสดงให้เห็นถึงความบกพร่องของระบบการชดใช้ที่มีอยู่ในกรณีที่ชาวอังกฤษผู้หนึ่งต้องตาบอดเพราะผลของอาชญากรรมและได้รับค่าทดแทน 11,500 ปอนด์ ซึ่งศาลให้ผู้กระทำความผิดผ่อนชำระให้อาทิตย์ละ 5 ชิลลิง กว่าผู้เสียหายที่ตาบอดจะได้รับค่าทดแทนครบ ต้องมีชีวิตอยู่ถึง 442 ปี ทำให้เกิดคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในสภาผู้แทนราษฎร โดยมีการวิจารณ์โครงสร้างการวางหลักค่าทดแทนโดยรัฐของอังกฤษว่าเป็นการละทิ้งความรับผิดชอบของรัฐต่อบุคคล ทำให้ในปี ค.ศ. 1964 อังกฤษร่วมกับสก๊อตแลนด์เสนอกฎหมายโดยใช้ชื่อว่า Compensation For Victims of Crimes of Violence และวันที่ 1 สิงหาคม 1964 รัฐบาลได้เสนอให้มีการทดลองและแต่งตั้งคณะกรรมการทดแทนค่าเสียหาย (Criminal Injuries Compensation Board) แนวความคิดการชดใช้ค่าเสียหายในคดีอาญาจึงมีการแยกให้เห็นชัดเจนออกเป็นการทดแทนโดยรัฐ (Compensations) และการชดใช้ค่าเสียหายโดยผู้กระทำผิด (Restitution) หลังจากนั้นแนวความคิดการชดใช้ค่าเสียหายใน

คดีอาญาก็ได้เริ่มพัฒนาเรื่อยมา มีการสนับสนุนให้รัฐทุกรัฐก่อตั้งระบบค่าทดแทนความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม และในการประชุมสภาระหว่างชาติ ครั้งที่ 11 มีข้อสรุปว่ารัฐและสถาบันมหาชนควรรับผิดชอบเบื้องต้นในการทดแทนความเสียหายของผู้เสียหายให้แก่ผู้เสียหายจากกองทุนสาธารณะ

ต่อมา ในปี ค.ศ. 1966 สมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้รับรองกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Right 1966 - ICCPR) ถือเป็นตราสารว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองที่สำคัญที่สุด และมีสถานะเป็นสนธิสัญญาที่ประมวลสิทธิต่าง ๆ ที่เป็นสากลไว้ ดังนั้น หลักการต่าง ๆ ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) จึงเป็นพันธกรณีที่รัฐภาคีทั้งหลายจะต้องปฏิบัติตามโดยสุจริต ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและทางการเมืองโดยการภาคยานุวัติเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ.2539 โดยไม่ได้ตั้งข้อสงวนไว้แต่อย่างใดและมีผลบังคับใช้กับไทยเมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ.2540

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ได้บัญญัติรับรองสิทธิในความยุติธรรม อันเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้ และถือเป็นที่มาสำคัญของแนวความคิดการชดเชยค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐที่ใช้กันในปัจจุบัน โดยกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ได้บัญญัติสิทธิในการเยียวยาไว้ ดังนี้

ข้อ 3 กำหนดให้รัฐต้องประกันการเยียวยาของบุคคลไม่ว่าหญิงหรือชายที่ถูกละเมิด โดยการเรียกร้องการเยียวยาจะได้รับการพิจารณาจากฝ่ายตุลาการ ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายนิติบัญญัติที่มีอำนาจหรือหน่วยงานอื่น ตามระบบกฎหมายภายในรัฐ และการเยียวยานั้นจะต้องเป็นผล

ข้อ 9 (5) กำหนดว่าบุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือถูกควบคุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทน และ

ข้อ 14 (6) กำหนดว่า บุคคลใดต้องรับโทษทางอาญาโดยคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิดและหากปรากฏต่อมามีการกลับแก้คำพิพากษาหรือมีการอภัยโทษ เพราะเหตุที่บุคคลนั้นไม่ได้กระทำความผิดเนื่องจากพยานหลักฐานใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมาย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นมีส่วนรู้เห็นทั้งหมดหรือแต่บางส่วนในการปกปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น

ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวถือเป็นที่มาที่สำคัญของแนวความคิดที่ให้มีความหมายหรือระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญาในประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทยด้วย โดยมีแนวคิดว่าการยอมรับว่ารัฐมีโอกาสกระทำความผิดพลาดในการดำเนินคดีอาญาได้ ซึ่งรัฐจะต้อง

รับผิดชอบต่อผู้บริโภค ทั้งเป็นการควบคุมรัฐให้มีความระมัดระวังในการดำเนินคดีอาญา แต่การเข้ามารับผิดชอบต่อรัฐไม่ถือว่ารัฐเป็นผู้กระทำละเมิดต่อจำเลย แต่เป็นเรื่องที่รัฐเข้ามารับผิดชอบต่อผู้บริโภคในการกระทำที่เกิดขึ้นของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีพื้นฐานทางความคิดมาจากความรับผิดชอบในทางแพ่งของรัฐต่อเอกชน เพียงแต่มีความแตกต่างคือ หากการกระทำของรัฐเป็นเพื่อประโยชน์แห่งสาธารณะ (public interest) แล้ว รัฐจะต้องมีมาตรการตามกฎหมายในการชดเชยค่าทดแทนให้กับเอกชนเพื่อเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบต่อรัฐ เป็นการชดเชยค่าทดแทนอีกรูปแบบหนึ่งในทางอาญาที่เกี่ยวกับเสรีภาพหรืออิสรภาพของบุคคล

บทที่ 4

การให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยรัฐตามกฎหมายต่างประเทศ

สำหรับแนวความคิด หลักเกณฑ์ เงื่อนไข และวิธีการในให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหา หรือจำเลยกรณีถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยรัฐ ตามกฎหมายของต่างประเทศนั้น จะทำการศึกษากฎหมายต่างประเทศ คือ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ฝรั่งเศส นอร์เวย์ และอังกฤษ เพื่อเป็นแนวทางศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางออกในบทที่ 5 ต่อไป

4.1 กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1965 ได้บัญญัติรับรองสิทธิในการร้องขอค่าทดแทนของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาไว้ใน มาตรา 467 (2) ซึ่งกำหนดให้บุคคลดังกล่าวที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวไป หรือเมื่อมีการยกเลิกกระบวนการพิจารณาโดยดุลพินิจของศาลและอัยการ มีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากคลังของรัฐได้ ถ้าการพิจารณาคดีของศาลปรากฏว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือเมื่อไม่สามารถพิสูจน์จนสิ้นสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ในส่วนที่เป็นหลักเกณฑ์และวิธีการในการชดเชยค่าทดแทนนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน มิได้มีบทบัญญัติดังกล่าวไว้โดยตรง เพราะมีบทกฎหมายเฉพาะที่บัญญัติเกี่ยวกับการชดเชยค่าทดแทนต่างหากจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความดังกล่าว ซึ่งออกโดยสภาผู้แทนราษฎรสหพันธ์ (Bundestag) เป็นกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์ในการเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการถูกดำเนินคดีอาญาจำนวน 2 ฉบับ คือ

(1) รัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา (Gesetz über die Entschädigung für Strafverfolgungsmaßnahmen หรือ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG) ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ใช้กับการดำเนินคดีอาญาเป็นการทั่วไป ตราเมื่อวันที่ 8 มีนาคม ค.ศ. 1971 ได้วาง

หลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการร้องขอค่าทดแทนในกรณีของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาและในกรณีของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่¹ และ

(2) รัฐบัญญัติการฟื้นฟูเยียวยาและจ่ายค่าทดแทนแก่เหยื่อในคดีอาญา (Gesetz über die Rehabilitation und Entschädigung von Opfern rechtsstaatswidriger Strafverfolgungsmaßnahmen im Beitrittsgebiet หรือ Strafrechtliches Rehabilitierungsgesetz-StrRehaG) มีสถานะเป็นกฎหมายเฉพาะบัญญัติขึ้นเพื่อการฟื้นฟูเยียวยา และจ่ายค่าชดเชยความเสียหายให้แก่เหยื่อของการใช้กระบวนการหรือมาตรการทางอาญาที่ขัดกฎหมาย²

นอกจากนี้ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนียังมีกองทุน (Public Fund)³ ในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal Aid) แก่ผู้มีรายได้น้อย 2 รูปแบบ คือ

1. การให้ความช่วยเหลือโดยการให้คำแนะนำทางกฎหมาย สำหรับคดีอาญาจะให้ความช่วยเหลือเฉพาะนอกศาลเท่านั้น
2. การให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับค่าธรรมเนียมศาล ซึ่งจำนวนในคดีอาญา และลูกหนี้ในคดีล้มละลายจะไม่ได้รับความช่วยเหลือเกี่ยวกับค่าธรรมเนียมศาลจากกองทุนนี้

หลักเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ในรัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา ค.ศ. 1971 (Strafverfolgungsentschaedigungsgesetz-StrEG) ถือเป็นบทบัญญัติที่ใช้กับการดำเนินคดีอาญาภายในประเทศเยอรมนีเป็นการทั่วไป มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดหน้าที่ให้รัฐต้องจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยหรือผู้ที่ถูกศาลพิพากษาแล้ว ต่อมาเมื่อมีข้อพิพาทที่ชัดเจนหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าเขาไม่ใช่ผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด โดยต้องการเยียวยาหรือจ่ายค่าทดแทนให้แก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีความผิดพลาด รวมถึงการจ่ายค่าทดแทนให้กับความเสียหายใด ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในขั้นตอนต่าง ๆ ด้วย หากปรากฏว่า ในระหว่างควบคุมตัวบุคคลนั้นเพื่อดำเนินคดีอาญา

¹ Gesetz über die Entschädigung für Strafverfolgungsmaßnahmen (StrEG) สืบค้นข้อมูลจาก <https://www.gesetze-im-internet.de/streg/BJNR001570971.html>

² ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าจ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาตั้งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”, โดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, น.38-39.

³ “Legal aid Germany” สืบค้นจาก http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_aid/legal_aid_ger_en.htm, เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2561.

หรือระหว่างการพิจารณาคดีโดยศาล หรือภายหลังมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแล้วว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิด ได้มีกฎหมายกำหนดว่าการกระทำของบุคคลนั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป เป็นเหตุให้เขาพ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิด⁴ (206b StPO) นอกจากนี้ StrEG ยังใช้บังคับกับกรณีคำพิพากษาที่เกิดขึ้นจากการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ (Wiederaufnahmeverfahren)⁵ กำหนดโทษจำเลยเบาว่าการพิจารณาคดีในครั้งแรกเพราะกฎหมายที่ใช้บังคับกับการกระทำนั้นเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ตามกฎหมายเยอรมันสิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา (Entschädigungsanspruch) ไม่ได้เป็นเพียงสิทธิของบุคคลที่สามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนให้ศาลเห็นได้เท่านั้น และการที่รัฐต้องรับผิดชอบจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้เสียหายก็มีใช้บทสรุปว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือการบังคับใช้มาตรการทางอาญาที่ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้น ล้วนเป็นไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือมีความผิดพลาดเพราะตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้ แม้ผู้ที่ถูกศาลตัดสินไปแล้วว่ามีความผิดตามกฎหมายก็อาจมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐได้หากบรรทัดฐานแห่งสังคมแปรเปลี่ยนไป และมีกฎหมายกำหนดว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป ดังนั้น สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามกฎหมายเยอรมันจึงสอดคล้องกับหลักการ “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่นกว่าจะถูกศาลพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิด” (das Prinzip der Unschuldsvermutung) ซึ่งเป็นหลักที่บัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 6 ของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (die Europäische Menschenrechtskonvention-EMRK)⁶ และถือเป็นมาตรการสำคัญของรัฐที่ว่าด้วยการ “คุ้มครองผู้เสียหาย” (Opferschutz) ซึ่งรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งเยอรมัน (Grundgesetz) ด้วย⁷

รัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา ค.ศ. 1971 (Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG) กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากจาก มาตรการบังคับทางอาญาไว้ ดังนี้

4.1.1 ผู้มีสิทธิขอรับค่าทดแทน

รัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา มาตรา 1 และมาตรา 2 บัญญัติให้ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐ ได้แก่ จำเลยผู้ถูกฟ้องคดีต่อศาล และผู้ถูก

⁴ Code of Criminal Procedure, Section 206b.

⁵ Lutz Meyer-Gouener, Strafprozessordnung: Stop,Kommentar,53. Aulf.2010, p. 1840.

⁶ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, section 6.

⁷ ณรงค์ ไชหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น.38-39.

ศาลพิพากษาในคดีอาญา รวมถึงผู้ต้องหาหรือบุคคลที่ต้องถูกคุมขัง หรือถูกใช้มาตรการลงโทษทางอาญา⁸ ไม่ว่าบุคคลดังกล่าวจะมีสัญชาติเยอรมันหรือไม่ก็ตาม ดังนั้น บุคคลอื่นใดนอกเหนือจากที่บัญญัติไว้ในกฎหมายฉบับนี้แม้จะได้รับความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญาก็ไม่สามารถเรียกร้องค่าทดแทนตามกฎหมายฉบับนี้ได้ พยานบุคคลที่ถูกกักขังไว้โดยไม่ชอบธรรมตามกฎหมายอาญาเยอรมัน⁹ หรือผู้เกี่ยวข้องกับคดีอาญาในลักษณะอื่นใดที่ได้รับความเสียหาย จะต้องไปใช้สิทธิเรียกร้องค่าชดเชยหรือค่าทดแทนตามกฎหมายฉบับอื่น

4.1.2 เงื่อนไขการขอรับค่าทดแทนความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญา

แบ่งตามลักษณะค่าทดแทนเป็น 3 กรณี ดังนี้

ก) ค่าทดแทนความเสียหายที่ได้รับจากการถูกบังคับโทษตามคำพิพากษา ตามรัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา มาตรา 1 บัญญัติกำหนดสิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญาจากรัฐแก่บุคคลผู้ถูกพิพากษาให้ลงโทษอาญา ซึ่งถูกบังคับโทษนั้นไปแล้ว และได้รับความเสียหายจากผลบังคับดังกล่าว (Justizopfer)¹⁰ หากปรากฏ โดยการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ (Wiederaufnahmeverfahren)¹¹ หรือโดยการตัดสินเปลี่ยนไปในลักษณะอื่นใด เช่น คำพิพากษาศาลสูงที่ให้ยกคำพิพากษาซึ่งจำเลยคนหนึ่ง (ในหลายคน) อุทธรณ์คัดค้าน ย่อมมีผลถึงจำเลยคนอื่น ๆ ที่มีได้อุทธรณ์หรือฎีกาด้วย¹² ยังผลให้คำพิพากษาเดิมนั้นถูกยกเลิก หรือสิ้นผลไป หรือทำให้โทษของผู้กระทำความผิดนั้นเบาลง อย่างไรก็ตาม การยกเลิกเพิกถอนความผิดหรือโทษตามคำพิพากษาเดิมที่ยังผลให้เกิดสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรานี้ ไม่รวมความถึงการขออภัยโทษ (Genadenwege)¹³

นอกจากความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการถูกจำคุก หรือปรับ อันเป็นผลจากคำพิพากษาลงโทษอาญาของศาลตามกฎหมายแล้ว¹⁴ ความเสียหายที่เกิดจากการตัดสินให้ถูกควบคุม

⁸ Strafverfolgungsentschaedigungsgesetz-StrEG 1971, มาตรา 1 มาตรา 2.

⁹ Penal Code, section 70.

¹⁰ Strafverfolgungsentschaedigungsgesetz-StrEG 1971, มาตรา 1 วรรคหนึ่ง.

¹¹ Code of Criminal Procedure, section 359-section 373a.

¹² Code of Criminal Procedure, section 357.

¹³ ฌรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น.40.

¹⁴ โทษทางอาญา ที่ถือเป็น “โทษหลัก” (Hauptstrafe) ตามกฎหมายเยอรมันประกอบด้วย โทษจำคุก (Freiheitsstrafe) โทษปรับ (Geldtrafe หรือ Vermogenstrafe) โทษสำหรับเด็ก (Jugendstrafe) และ โทษสำหรับทหาร (Strafarrest); Lutz Mever-Gouener, p.1841.

กักขัง หรือจำกัดสิทธิด้วยวิธีการใด ๆ เช่น สั่งให้ควบคุมตัวเพื่อรักษา หรือห้ามเข้าไปในบางสถานที่ ซึ่งเป็นกรณีที่เรียกว่า “มาตรการเพื่อการฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและเพื่อความปลอดภัย” (Maßregel der Besserung und Sicherung) หรือเป็นความเสียหายที่เกิดจากการต้องรับ “โทษข้างเคียง” (Nebenstrafe) อื่น ๆ ตามประมวลกฎหมายอาญา ก็อยู่ในขอบเขตที่ผู้เสียหายอาจร้องขอค่าทดแทนจากรัฐได้ตามมาตรา 1 วรรคสอง¹⁵ แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้ในมาตรา 1 วรรคแรก จะเห็นว่า มาตรา 1 แห่งรัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญา เป็นบทบัญญัติที่ค่อนข้างเปิดกว้างอย่างมากสำหรับการร้องขอให้รัฐเยียวยาให้แก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เนื่องจากปัญหาที่ว่า “จำเลยไม่ใช่ผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่” ไม่ใช่สาระสำคัญเลยสำหรับการมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐตามมาตรานี้ บุคคลหรือจำเลยที่ได้รับความเสียหายจากการบังคับโทษตามคำพิพากษาหรือคำสั่งอื่นใดของศาลแล้ว ย่อมมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐได้ เมื่อปรากฏว่ามีคำพิพากษาหรือคำสั่งอื่นใดในลักษณะอื่นใดที่เกิดขึ้นในภายหลังเป็นไปในทางที่เป็นคุณกับจำเลยมากกว่าเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ต้องพิจารณาประกอบกับข้อยกเว้นค่าทดแทนหรือเหตุปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนตามกฎหมายด้วย¹⁶

ข) ค่าทดแทนสำหรับความเสียหายซึ่งเกิดจากการถูกคุมขัง หรือใช้มาตรการทางอาญาที่เกิดขึ้นในชั้นก่อนพิจารณาคดีในศาล

ตามรัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา มาตรา 2 บัญญัติให้สิทธิบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกคุมขัง หรือการใช้มาตรการในทางอาญาอื่นใดที่เกิดขึ้นก่อนการพิจารณาคดีในชั้นศาล มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐได้ หากภายหลังศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง มีการถอนฟ้อง หรือไม่ประทับรับฟ้อง¹⁷ การยกฟ้อง และการสั่งไม่ประทับรับฟ้องโดยศาลเป็นผู้ใช้อำนาจตามมาตรา 2 ถือเป็นข้อเท็จจริงที่ทำให้จำเลยมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐได้ โดยไม่สำคัญว่าศาลที่พิพากษานั้นให้เหตุผลอย่างไร กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นการยกฟ้องเพราะขาดพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้ หรือสามารถพิสูจน์ได้ว่าจำเลยไม่ใช่ผู้กระทำความผิด ผลย่อมไม่แตกต่างกัน อีกทั้ง การยกฟ้องจะเกิดขึ้นเพราะปัญหาข้อกฎหมาย หรือปัญหาข้อเท็จจริงก็ไม่ใช่สาระสำคัญแห่งการมีสิทธิตามมาตรานี้ด้วย สำหรับการถอนฟ้องนั้น ให้หมายรวมถึงการถอนหรือยุติการพิจารณาพิพากษาคดีโดยศาล และการถอนฟ้องโดยพนักงานอัยการ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ภายหลังเมื่ออัยการพิจารณาจากพยานหลักฐานแล้วคาดหมายได้ว่าจะต้องถูกยกฟ้อง¹⁸

¹⁵ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG 1971, มาตรา 1 วรรคสอง.

¹⁶ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 2, น.40-43.

¹⁷ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG 1971, มาตรา 2.

¹⁸ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 2, น.41.

บุคคลผู้มีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐ นอกจากเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากการถูกจับกุมหรือคุมขังแล้ว รวมถึงบุคคลผู้ได้รับความเสียหายจากการใช้มาตรการทางอาญาอื่นใดด้วย ซึ่ง “มาตรการอื่นใด” นั้น หมายถึง มาตรการทางอาญาตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 2 วรรคสอง เท่านั้น ได้แก่

1) การควบคุมตัวระหว่างพิจารณาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือกฎหมายว่าด้วยคดีเด็กและเยาวชน

2) การจับกุมและควบคุมตัวไว้ชั่วคราว โดยพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในกรณีที่อยู่ในสถานการณือันตราย ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 127¹⁹

3) การใช้มาตรการต่าง ๆ โดยผู้พิพากษาเพื่อบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย ทั้งนี้ ในกรณีที่ผู้ต้องหาจะหลบหนี หลีกเลี่ยงการกระทำตามหมาย ฯลฯ ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 116²⁰

4) การยึดอายัด การจับกุมในบางกรณี รวมทั้งการค้นตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ครอบคลุมเท่าที่การเรียกร้องความเสียหายจากเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวมามิได้กำหนดไว้ในกฎหมายฉบับอื่น

5) การยึดใบอนุญาตขับขี่ไว้ชั่วคราว

6) การห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว

และบทบัญญัตินี้ย่อมใช้กับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการใช้มาตรการต่าง ๆ ดังกล่าวมาในต่างประเทศ (im Ausland) โดยการร้องขอของเจ้าพนักงานประเทศเยอรมนีด้วย²¹

ผลของมาตรา 2 แห่งกฎหมายฉบับนี้ หมายความว่า มาตรการอื่น ๆ นอกจากเหนือจากที่บัญญัติไว้ เช่น การตรวจค้นร่างกาย การพิสูจน์เลือด ตรวจดีเอ็นเอ การถูกดักฟังโทรศัพท์ เป็นต้น แม้จะมีลักษณะของการจำกัดเสรีภาพของบุคคล และอาจก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นได้ในบางกรณี แต่ผู้ถูกกระทำดังกล่าวไม่มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนตามมาตรานี้ได้ นอกจากนี้ ย่อมชัดเจนด้วยว่า สำหรับประเทศเยอรมนีแล้ว สิทธิในการร้องขอให้รัฐเยียวยาความเสียหายอันเกิดจากกระบวนการดำเนินคดีอาญานั้น ไม่ได้มีเฉพาะแต่บุคคลที่มีสถานะจำเลยตามกฎหมาย หรือศาลพิพากษาแล้วเท่านั้น แต่หมายรวมถึงผู้ต้องหาในกระบวนการพิจารณาชั้นอื่น ๆ ด้วย

¹⁹ Code of Criminal Procedure, section 127.

²⁰ Code of Criminal Procedure, section 116.

²¹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 42.

ค) ค่าทดแทนสำหรับความเสียหายจากการใช้มาตรการทางอาญา และต่อมาศาลหรืออัยการ ใช้ดุลพินิจเพิกถอนกระบวนการพิจารณาคดีนั้น ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติที่กำหนดให้อำนาจดังกล่าวไว้

ตามรัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา มาตรา 3 และมาตรา 4 กำหนดให้สิทธิผู้ได้รับความเสียหายอันเกิดจากการใช้มาตรการทางอาญาตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 2 StEG มีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐเช่นกัน หากปรากฏว่า กระบวนการพิจารณาคดีอาญานั้นถูกเพิกถอนไปตามเงื่อนไขแห่งบทบัญญัติซึ่งกำหนดให้ศาล หรือพนักงานอัยการ ใช้ดุลพินิจในการเพิกถอนคดีความเหล่านั้นได้ (Ermessungsvorschrift) โดยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมันกำหนดบทบัญญัติในลักษณะนี้ไว้สำหรับการพิจารณาคดีความผิดที่ไม่ร้ายแรง และระวางโทษเพียงเล็กน้อย (Vergehen)²²

การใช้ดุลพินิจในการเพิกถอนกระบวนการพิจารณาโดยศาลและอัยการข้างต้น มิได้กำหนดค่านियามหรือความหมายไว้โดยชัดแจ้งในกฎหมายฉบับใด เป็นเพียงอำนาจที่ให้ไว้โดยกว้าง โดยเหตุผลที่อาจยุติกระบวนการพิจารณาได้อาจมาจากเหตุต่างๆ เช่น เหตุที่เกี่ยวกับรักษาประโยชน์สาธารณะ เหตุผลด้านนโยบาย เพื่อเป้าหมายในทางอาชญาวิทยา หรือเป็นความผิดที่กระทำในต่างประเทศ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เหตุดังกล่าวจะต้องมีกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมันด้วยสาระสำคัญของการยุติกระบวนการพิจารณาไม่ว่าจะโดยศาลหรือพนักงานอัยการในกรณีนี้ คือ ต้องเป็นการทำให้สถานะความเป็น “จำเลย” ของจำเลยนั้นสิ้นสุดไป หรือทำให้กระบวนการสืบสวนต่างๆ นั้นยุติลง²³

การยุติคดีหรือกระบวนการสอบสวนตามดุลพินิจของศาลหรืออัยการนี้ เป็นเพียง “ข้อยกเว้น” ของหลักกฎหมายทั่วไปที่จะนำมาใช้ได้ก็ต่อเมื่อมีเหตุตามที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น และหากเกิดกรณีดังกล่าวขึ้นกับจำเลยหรือผู้ต้องหาแล้ว รัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา ค.ศ. 1971 (StEG) จึงได้กำหนดรับรองสิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนแก่ผู้ได้รับความเสียหายไว้ด้วย²⁴

²² เพิ่งอ้าง, น. 42.

²³ เพิ่งอ้าง, น. 42.

²⁴ สถิติการจ่ายค่าทดแทนฯ ในปี ค.ศ.1985 รัฐต้องจ่ายค่าทดแทนด้วยเหตุที่ศาลหรืออัยการยุติคดีในลักษณะนี้ไปทั้งสิ้น 9 คดี เป็นจำนวนเงิน 3,208 ยูโร ในปี ค.ศ.1990 จำนวน 11 คดี 7,863 ยูโร และปี 1994 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายที่มีการเก็บสถิติการจ่ายค่าทดแทนฯ ในระดับสหพันธรัฐอีกจำนวน 11 คดี เป็นเงิน 11,248 ยูโร (ข้อมูลจาก “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและ

4.1.3 ซ้อยกเว้นการจ่ายค่าทดแทน

ตามรัฐธรรมนูญตีค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา มาตรา 5 กำหนดเหตุยกเว้นสิทธิในการร้องขอให้จ่ายค่าทดแทนตามมาตรา 1 ถึงมาตรา 4 สำหรับความเสียหายในบางกรณี ที่แม้จะเกิดจากการใช้มาตรการต่าง ๆ ทางอาญา ดังนี้²⁵

1) ค่าทดแทนสำหรับการถูกคุมตัวที่ดี การกักขังที่ดี หรือการถูกเพิกถอนใบอนุญาตขับขี่ชั่วคราวที่ดี หากระยะเวลาของการบังคับใช้มาตรการเช่นว่าไม่ได้ถูกนับรวมไว้กับโทษที่กำหนดภายหลังมีคำพิพากษา

2) ค่าทดแทนสำหรับการกักขัง ถ้าปรากฏว่ามาตรการดังกล่าวถูกสั่งให้ใช้บังคับในฐานะที่เป็นมาตรการเพื่อการฟื้นฟูหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัย (Maßregel der Besserung und Sicherung) หรือศาลให้ถอนคำสั่งนั้นเสีย ด้วยเหตุผลว่าวัตถุประสงค์ของมาตรการฟื้นฟูฯ บรรลุแล้วโดยการสั่งกักขังเช่นว่านั้น เช่น การสั่งควบคุมตัวผู้มีเงินเมาไว้ในสถานที่ที่กำหนดหรือในโรงพยาบาลเพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นทั้งต่อตัวผู้มีเงินเมาเอง หรือต่อบุคคลอื่น เป็นต้น

3) ค่าทดแทนสำหรับการถูกยึดใบอนุญาตขับขี่ชั่วคราว หรือห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว ถ้าการยึดหรือการห้ามเช่นว่านั้น เป็นการสั่งตามกฎหมายซึ่งให้อำนาจแก่ศาล เพื่อการรักษาความปลอดภัย แม้ท้ายที่สุดผู้ถูกบังคับใช้มาตรการจะพ้นไปจากความผิดตามกฎหมายก็ตาม หรือในกรณีที่ศาลยกเลิกเพิกถอนคำสั่งดังกล่าวด้วยเหตุที่ไม่มีเงื่อนไขที่จะยึดหรือห้ามอีกต่อไป²⁶

4) ค่าทดแทนสำหรับการยึด หรือกักสิ่งของ (dingliche Arrest) ซึ่งมีไว้เพื่อกระทำความผิด หรือได้มาจากการกระทำความผิดตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา²⁷ ถ้าภายหลังศาลมีคำสั่งให้ริบ หรือเก็บสิ่งนั้นไว้ต่อไป หรือสั่งให้ถอนคำสั่งนั้นด้วยเหตุผลที่มีผู้เสียหายจากการกระทำความผิดร้องขอ เนื่องจากการริบหรือการเก็บทรัพย์สินนั้นไว้ต่อไปจะทำให้มูลค่าเสียหายไป หรือลดน้อยถอยลง²⁸

ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาขององค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา.” โดย ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ่างแก้ว เชียงอรุณที่ 2, น. 43.)

²⁵ ทวีวัฒน์ ชาราจันทร์, “การชดใช้ค่าทดแทนโดยเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม” (วิทยานิพนธ์มหัศจรรย์คดี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), น..

²⁶ Penal Code, section 69 and 70.

²⁷ Penal Code, section 111b – 111d.

²⁸ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ่างแก้ว เชียงอรุณที่ 2, น. 43.

ค่าทดแทนในกรณีต่าง ๆ ตามกฎหมายฉบับนี้ อาจถูกยกเว้นไม่ให้เรียกร้อยจากรัฐ ตามรัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา มาตรา 5 (2) หากปรากฏว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นต้นเหตุ หรือเป็นผู้ก่อให้เกิดการใช้มาตรการในทางอาญานั้นเสียเอง ไม่ว่าจะโดยเจตนา หรือโดยความประมาทเลินเล่อก็ตาม แต่เหตุยกเว้นนี้ย่อมไม่ใช่กับกรณีที่ต้องมีการใช้มาตรการทางอาญา เพราะเหตุที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยปฏิเสธความคิด ไม่ให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับคดี หรือละเลยไม่ใช้สิทธิในการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่ง นอกจากนี้ ตามมาตรา 5 (3) บัญญัติว่าการเรียกร้อยค่าทดแทนจะถูกลบออกเช่นกัน หากการที่ต้องใช้มาตรการทางอาญานั้นเกิดขึ้นเพราะความน่าตำหนิของผู้ต้องหาหรือจำเลยนั่นเอง เนื่องจากไม่ปฏิบัติตามหมายกำหนดนัดของศาล หรือละเมิดคำสั่งหรือเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการปล่อยตัวชั่วคราว²⁹

4.1.4 เหตุปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนทั้งหมด หรือบางส่วน

กรณีคำขอค่าทดแทนผ่านเงื่อนไขการมีสิทธิเรียกร้อยค่าทดแทน โดยไม่เข้าข้อยกเว้นใด ๆ ตามมาตรา 5 แล้ว กฎหมายให้อำนาจศาลมีดุลพินิจในการพิจารณาว่ารัฐอาจปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนทั้งหมดหรือบางส่วนสำหรับความเสียหายในบางกรณีได้³⁰ ตามรัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา มาตรา 6 บัญญัติว่า ค่าทดแทนทั้งหมดหรือบางส่วนอาจถูกปฏิเสธไม่จ่ายได้ ถ้าปรากฏว่า

(1) ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้ก่อให้เกิดการใช้มาตรการทางอาญานั้น เพราะให้การเท็จในสาระสำคัญของคดี ให้การขัดแย้งหรือเป็นโทษกับตัวเอง หรือปกปิดพฤติการณ์อันเกี่ยวกับคดีที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ทั้งที่เป็นการให้การในฐานะของผู้ถูกกล่าวหา³¹

(2) การกระทำของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญานั้น ศาลไม่สามารถพิพากษาลงโทษได้ หรือกระบวนการพิจารณาคดีถูกเพิกถอนไปเพราะเหตุที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นเป็นผู้ไม่สามารถถูกดำเนินคดี (Schuldunfähigkeit) กล่าวคือ กระทำความคิดในขณะวิกลจริต³² หรือในระหว่างเป็นผู้เยาว์³³ หรือมีเหตุอื่นใดมาขัดขวางการพิจารณาคดี (Verfahrenhindernis)³⁴

²⁹ เฟ็งฮ้าง, น. 44.

³⁰ เฟ็งฮ้าง, น. 44.

³¹ กษพร รังษิกโนดร, “ปัญหาองค์กรผู้ใช้อำนาจในการวินิจฉัยสิทธิของจำเลยที่ได้รับการเยียวยาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2558), น 67.

³² Penal Code, section 63.

³³ Juvenile Court Act, section 3.

³⁴ Penal Code, section 206.

(3) ค่าทดแทนความเสียหายจากการถูกกักขัง อาจถูกปฏิเสธไม่จ่ายทั้งหมดหรือบางส่วนได้ หากศาลได้ใช้มาตรการนั้นกับเด็กและเยาวชน และคำนึงถึงความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการนั้นแล้ว ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน

4.1.5 ประเภทความเสียหายและวงเงินค่าทดแทน

รัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา ค.ศ. 1971 กำหนดไว้ว่าผู้ได้รับความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญาในประเทศเยอรมนีมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐตามอัตราและหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ โดยต้องกำหนดให้สอดคล้องกับความยุติธรรมตามสภาพข้อเท็จจริง โดยพิจารณาจากภายหลังศาลมีคำพิพากษาไม่ลงโทษ การถูกจำกัดอิสรภาพต้องได้รับค่าตอบแทนความเสียหายวันละ 20 มาร์ค โดยไม่มีการจำกัดวงเงินไว้³⁵ ซึ่งการกำหนดค่าทดแทนนั้น นอกจากค่าทดแทนที่เป็นตัวเงินหรือที่สามารถคิดคำนวณเป็นเงินได้แน่นอน (Vermögensschaden) แล้ว ยังครอบคลุมถึงค่าทดแทนสำหรับความเสียหายอย่างอื่นใดอันมิใช่ตัวเงินหรือที่ไม่อาจคำนวณเป็นจำนวนเงินที่ชัดเจน (Immateriellen Schaden) ด้วย และรัฐบัญญัติฉบับนี้กำหนดเฉพาะแต่ภาระหน้าที่ของรัฐและประเภทของ “ค่าทดแทน” ที่ต้องจ่ายเพื่อชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้ต้องหาและจำเลยเท่านั้น สำหรับเงินจำนวนอื่น เช่น ค่าปรับทางอาญาที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยชำระไปแล้ว ซึ่งรัฐอาจต้องจ่ายคืนหากภายหลังมีข้อเท็จจริงปรากฏว่าเขาไม่ใช่ผู้กระทำความผิด คงเป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งบทบัญญัติในเรื่องอื่น³⁶

ประเภทค่าทดแทนความเสียหายตามที่บัญญัติไว้ในรัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา³⁷ ได้แก่

1) ค่าทดแทนที่เป็นตัวเงิน หรือที่สามารถคำนวณเป็นจำนวนเงินได้ (Vermögensschaden) ตามมาตรา 7 (1) และ (2) โดยรัฐจะจ่ายค่าทดแทนให้ก็ต่อเมื่อความเสียหายอันได้รับการพิสูจน์แล้วนั้น มีค่ามากกว่า 25 ยูโร ทั้งนี้ โดยไม่กำหนดอัตราขั้นสูงที่รัฐจะจ่ายให้แก่ผู้เสียหายไว้ ค่าทดแทนในส่วนนี้ เช่น ค่าเสียหายได้จากเงินเดือนหรือทางทำมาหาได้อื่น ๆ (Verdienstausfall) ค่าเสียหายจากการถูกไล่ออกจากงาน หรือค่าแห่งการต้องสูญเสียสวัสดิการที่เคยได้จากการทำงาน เป็นต้น ในกรณีที่ถูกยึดใบอนุญาตขับขี่ เช่น ค่าโดยสารรถประจำทาง ค่าคนขับรถ ค่าเช่ารถ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังรวมถึงค่าใช้จ่ายในการพิจารณาของศาล³⁸ และค่าจ้าง

³⁵ กษพร รังษิกโนตร, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 31, น. 67.

³⁶ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 2, น. 44.

³⁷ เพิ่งอ้าง, น. 45-46.

³⁸ Code of Criminal Procedure, section 464.

ทนายความเพื่อต่อสู้คดี ซึ่งหมายรวมทั้งการต่อสู้ในคดีที่ถูกกล่าวหา และคดีที่เรียกร้องค่าทดแทน ค่าขึ้นคำร้อง รวมถึงค่าที่ต้องเสียภาษีเพิ่มเติมในบางกรณีด้วย

2) ค่าทดแทนที่มีใช้ตัวเงินหรือที่ไม่อาจคำนวณเป็นจำนวนเงิน (Immateriellen Schaden) ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้เฉพาะกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการถูกจำคุก หรือกักขัง (Freiheitentziehen) เท่านั้น เช่น ความเสื่อมเสียต่อเกียรติยศชื่อเสียงทั้งของตนเองและครอบครัว ความเสื่อมโทรมของสุขภาพ ความทุกข์ทรมานทางร่างกายและจิตใจ และความยากลำบากในการดำรงสถานภาพในสังคม เป็นต้น

ตามรัฐธรรมนูญตีค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา ค.ศ. 1971 มาตรา 7 (3) กำหนดไว้ในอัตรา 25 ยูโร ต่อวันที่ถูกจำกัดเสรีภาพ ซึ่งอัตราดังกล่าวเพิ่งได้รับการปรับเพิ่มขึ้นในปี ค.ศ. 2010 จาก 11 ยูโร ต่อวันที่ถูกลงโทษ อย่างไรก็ตาม แม้อัตรานี้จะเพิ่มขึ้นจากเดิมกว่ากึ่งหนึ่งแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นจำนวนที่ไม่คุ้มค่ากับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากความไม่เป็นธรรมของรัฐ ไม่ยืดหยุ่นตามสภาพสังคมและยุคสมัย และอาจไม่เหมาะสมกับความสูญเสียที่ผู้เสียหายแต่ละคนได้รับ³⁹ โดยหากเปรียบเทียบอัตรากับประเทศอื่น ๆ ในยุโรป จะพบว่า หลายประเทศกำหนดอัตราค่าทดแทนไว้ในลักษณะยืดหยุ่นกว่า เปิดช่องให้ศาลใช้ดุลพินิจพิจารณากำหนดค่าชดเชยได้ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงระยะเวลาที่ถูกจำกัดเสรีภาพความประพฤติของผู้ได้รับความเสียหาย รวมทั้งพฤติการณ์หรือสถานภาพในด้านต่าง ๆ ของเขาที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปภายหลังจากดำเนินคดีอาญา

สำหรับความเสียหายอื่นใดซึ่งอาจเกิดขึ้นเองโดยที่ไม่มีการใช้มาตรการทางอาญาใด ๆ ย่อมไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐจ่ายค่าทดแทนให้ได้ ทั้งนี้ ตามมาตรา 7(4) แห่งรัฐธรรมนูญตีค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา ค.ศ. 1971

4.1.6 กระบวนการใช้สิทธิร้องขอค่าทดแทน และองค์กรผู้พิจารณา

แยกพิจารณาตามขั้นตอน ดังนี้

ก. ขั้นตอน และองค์กรผู้พิจารณาสิทธิผู้เสียหายและหน้าที่จ่ายค่าทดแทนของรัฐ

1) สิทธิได้รับค่าทดแทนของจำเลยในคดีอาญา อันเกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา กฎหมายกำหนดให้ศาลอาญาที่พิจารณาคดีนั้นเอง เป็นองค์กรผู้วินิจฉัยและตัดสินว่าจำเลยมีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือไม่⁴⁰ อีกทั้ง ศาลยังสามารถหยิบยกขึ้นพิจารณาได้เองโดยไม่จำเป็นต้องมีคำร้องขอจากผู้เสียหาย (Das Gericht entscheidet von Amtswegen) โดยมีเงื่อนไขสำคัญว่า

³⁹ นรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 45-46.

⁴⁰ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG 1971 มาตรา 8.

กระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับหน้าที่ในการจ่ายค่าทดแทนนี้จะมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการพิจารณาพิพากษาคดีความที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นเสร็จสิ้นลงแล้ว มิใช่เพียงยุติหรือเพิกถอนการพิจารณาไว้เป็นการชั่วคราวเท่านั้น ซึ่งศาลจะทำคำตัดสินออกมาเป็นส่วนหนึ่งของคำพิพากษาคดีนั้น (Bestandteil der Hauptscheidung) หรือ ในรูปของคำตัดสิน (Beschluss) ในกรณีที่กระบวนการพิจารณาหรือคำฟ้องถูกเพิกถอนไปก่อนที่จะมีคำพิพากษา⁴¹

กรณีที่ศาลยังไม่อาจทำคำพิจารณาเกี่ยวกับค่าทดแทนรวมมากับคำพิพากษาคดีหลักเพราะอาจติดด้วยพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์เงื่อนไขแห่งการได้รับค่าทดแทน เหตุยกเว้น หรือเหตุปฏิเสธยังมีไม่เพียงพอ ศาลสามารถทำคำวินิจฉัยออกมาในรูปของคำตัดสินนอกคำพิพากษาคดีหลัก (Entscheidung außerhalb der Hauptscheidung) ก็ได้ แต่ต้องได้รับฟัง (Anhörung) ถ้อยคำของผู้มีส่วนได้เสียครบถ้วนแล้ว

สำหรับการพิจารณาโดยศาลในขั้นตอนนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการร้องขอค่าทดแทนตามกฎหมายฉบับนี้เท่านั้น จำเลยที่ศาลมีพิพากษาหรือตัดสินว่าเป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนแล้ว ต้องดำเนินการยื่นคำร้องตามคำพิพากษานั้นต่อรัฐอีกชั้นตอนหนึ่ง (ตามข้อ ข. ซึ่งจะกล่าวต่อไป) การพิจารณาวินิจฉัยของศาลในขั้นนี้ ศาลจะวินิจฉัยว่าจำเลยเป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือไม่ ถ้ามีสิทธิ สิทธินั้นเกิดจากสาเหตุใด มีเหตุเข้าข้อยกเว้นค่าทดแทน หรือเข้าเงื่อนไขปฏิเสธการจ่ายค่าทดแทนหรือไม่ โดยยังไม่ได้พิจารณากำหนดลงไปในรายละเอียดว่ารัฐจะต้องจ่ายค่าทดแทนในส่วนใดบ้าง หรือต้องจ่ายเป็นจำนวนเงินเท่าใด โดยคำพิพากษา และคำตัดสินจะแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับระยะเวลา และมาตรการทางอาญาที่เป็นต้นเหตุเกิดความเสียหาย หรือทำให้รัฐต้องจ่ายค่าทดแทน⁴²

สำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีสามารถร้องคัดค้านคำตัดสินของศาลได้ทันที ซึ่งเป็นบทเฉพาะที่กำหนดไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน⁴³ (die sofortige Beschwerde) โดยไม่ต้องใช้ช่องทาง หรือหลักเกณฑ์การอุทธรณ์หรือฎีกาตามปกติ และให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาที่ว่าด้วยการคัดค้านคำสั่งศาลที่เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินกระบวนการพิจารณามาใช้บังคับโดยอนุโลม⁴⁴

สำหรับศาลที่มีอำนาจในการพิจารณา “สิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทน” ตามกฎหมายฉบับนี้ อาจเป็น ศาลชั้นต้นที่ตัดสินคดีหลัก (Tatrichter) ศาลอุทธรณ์ในกรณีที่มีการยกคำ

⁴¹ นรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 46-48.

⁴² Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG 1971 มาตรา 8 (1) (2).

⁴³ Code of Criminal Procedure, section 331.

⁴⁴ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG 1971 มาตรา 8 (3).

พิพากษาทั้งหมดหรือบางส่วน (Berufungsgericht) ศาลฎีกาในกรณีที่ยกฟ้องคดี หรือตัดสินให้จำเลยไม่มีความผิด (Revisiononsgericht) ศาลที่รับเรื่องคัดค้านคำตัดสินเกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทนตามมาตรา 8(3) StrEG (Beschwerdegericht) หรือศาลที่พิจารณาคดีอาญาที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ซึ่งเป็นไปตามมาตรา 373 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา⁴⁵

2) สิทธิได้รับค่าทดแทนของจำเลย หรือผู้ต้องหาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นผู้ถอนฟ้อง หรือยุติกระบวนการสอบสวน

กฎหมายกำหนดองค์กรผู้มีอำนาจพิจารณาสัทธิร้องขอค่าทดแทนของบุคคลผู้ได้รับความเสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญา ในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ถอนฟ้องหรือยุติกระบวนการสอบสวนเสียเอง ทั้งนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในกระบวนการพิจารณาชั้นใด โดยกฎหมายให้เป็นอำนาจของศาลชั้นต้นหรือศาลแขวง (Amtsgericht) ในเขตที่สำนักงานอัยการตั้งอยู่ หรือศาลสูงแห่งมลรัฐ (Oberlandesgericht) หากการถอนฟ้องนั้นเกิดขึ้นในชั้นพิจารณาของศาลสูง โดยมีเงื่อนไขว่าการถอนคดีโดยพนักงานอัยการนี้ต้องมีผลทางกฎหมาย และทำให้คดีเสร็จเด็ดขาด⁴⁶ มิใช่เพียงการถอนคดีชั่วคราว ซึ่งเป็นเงื่อนไขทำนองเดียวกับมาตรา 8 StrEG

แต่การพิจารณาสัทธิรับค่าทดแทน โดยศาลในกรณีนี้มีความแตกต่างจากการพิจารณาสัทธิได้รับค่าทดแทนของจำเลยในคดีอาญา อันเกิดจากมาตรการบังคับทางอาญาตามมาตรา 8 StrEG ในข้อสำคัญ คือ ขั้นตอนการพิจารณาและการตัดสินเกี่ยวกับสิทธิในการขอรับค่าทดแทน โดยศาลตามมาตรา 9 StrEG จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้มีสิทธิขอรับค่าทดแทนได้ทำ “คำร้อง” ขึ้นต่อศาลแล้วเท่านั้น ศาลไม่อาจริเริ่มพิจารณาสัทธิดังกล่าวเองได้ ดังนั้น จึงต้องมีกระบวนการยื่นคำร้อง รวมทั้งอาจต้องมีนายความช่วยเหลือในการแสดงพยานหลักฐานหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเสียหายด้วย และเนื่องจากการถอนฟ้อง หรือยุติกระบวนการสอบสวน โดยพนักงานอัยการอาจเกิดขึ้น โดยที่จำเลยหรือผู้ต้องหาไม่รู้กฎหมาย จึงกำหนดให้พนักงานอัยการมีหน้าที่แจ้งการถอนฟ้องให้ผู้ที่มีสิทธิทราบอย่างเป็นทางการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หากผู้ต้องหาหรือผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนเป็นผู้เยาว์ พนักงานอัยการต้องแจ้งการถอนฟ้องไปยังผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้ปกครองตามกฎหมายเพื่อให้ผู้มีสิทธิรับค่าทดแทนทำคำร้องยื่นต่อศาลที่มีอำนาจภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันที่ได้รับแจ้งเกี่ยวกับการถอนคดีของพนักงานอัยการ⁴⁷

⁴⁵ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 47.

⁴⁶ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG 1971 มาตรา 9.

⁴⁷ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 47.

ในหนังสือแจ้งเกี่ยวกับการถอนคดีของพนักงานอัยการนั้น กฎหมายกำหนดว่า ต้องแจ้งสิทธิในการทำคำขอ กำหนดระยะเวลาที่ต้องร้องขอ รวมทั้งศาลที่มีเขตอำนาจในการรับคำร้องด้วย ทั้งนี้ ในการพิจารณาศาลจะฟังถ้อยคำของพนักงานอัยการเกี่ยวกับเหตุผลในการถอนฟ้อง ไม่ใช่ข้อเท็จจริงแห่งคดี คำตัดสินของศาลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถร้องคัดค้านได้ทันทีโดยไม่ต้องใช้ช่องทางของการอุทธรณ์หรือฎีกา⁴⁸

ข. ขั้นตอนการใช้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐ

การยื่นคำร้องขอรับค่าทดแทนจากรัฐในขั้นนี้ เป็นขั้นตอนที่ไม่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Strafverfahren) แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการทางปกครอง (Verwaltungsverfahren) ในการที่จะพิจารณาถึงประเภท รวมทั้งอัตราค่าทดแทนที่รัฐต้องจ่ายให้แก่ผู้เสียหาย ซึ่งผูกพันตามคำตัดสินของศาลอาญา⁴⁹

ตามกฎหมาย มาตรา 10 บัญญัติว่า เมื่อศาลทำคำพิพากษาหรือตัดสิน และมีผลในทางกฎหมายแล้วว่า จำเลยหรือผู้ต้องหาที่ได้รับความเสียหายมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐ พนักงานอัยการจะต้องแจ้งสิทธิในการทำคำร้อง รวมทั้งเงื่อนไขในการยื่นคำร้องต่อรัฐ (Staatdasse) ไปยังผู้มีสิทธิ และนับจากวันได้รับแจ้งดังกล่าว ผู้มีสิทธิจะต้องยื่นคำร้องขอค่าทดแทนผ่านพนักงานอัยการภายในระยะเวลาหกเดือน หากผู้มีสิทธิไม่ยื่นคำร้องภายในเวลาที่กำหนด คำร้องดังกล่าวจะถูกลบ ทั้งนี้ เพราะเป็นความผิดของผู้มีสิทธิเอง⁵⁰

ผู้มีสิทธิอาจมอบอำนาจให้ตัวแทนดำเนินการแทนได้ และเป็นการมอบอำนาจที่แตกต่างหากจากการมอบอำนาจให้ทนายความดำเนินคดีอาญาแก่ผู้มีสิทธิ แม้ว่าผู้มีสิทธิยื่นคำร้องประสงค์จะให้ทนายความซึ่งดำเนินคดีอาญานั้นดำเนินการแทน เนื่องจากกระบวนการยื่นคำร้องในขั้นนี้ไม่เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีอาญา และหากผู้มีสิทธิเสียชีวิตภายหลังมีคำตัดสินโดยศาลอาญาแล้ว ทายาท (ตามกฎหมายแพ่งเยอรมัน) ของบุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิในการยื่นคำร้องตามกระบวนการทางปกครองต่อไปได้⁵¹

องค์กรที่มีอำนาจในการพิสูจน์คำร้องขอรับค่าทดแทนจากรัฐและตัดสินค่าทดแทนในขั้นนี้ คือ องค์กรบริหารงานยุติธรรมแห่งมลรัฐ (Landesjustizverwaltung) ซึ่งจะพิจารณาแต่งตั้งฝ่ายที่ทำหน้าที่พิสูจน์และตัดสิน โดยเป็นไปตาม “แนวทางปฏิบัติสำหรับการดำเนิน

⁴⁸ เฟ็งอ้าง, น. 48.

⁴⁹ เฟ็งอ้าง, น. 48.

⁵⁰ Strafverfolgungsentschaedigungsgesetz-StrEG 1971, มาตรา 10.

⁵¹ ณรงค์ โจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 48-49.

กระบวนการพิจารณาทางอาญาและกระบวนการปรับ” (Die Richtlinien für das Strafverfahren und das Bußgeldverfahren - iStBV)⁵²

อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาสิ้นสุดสำหรับการใช้สิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐตามขั้นตอนนี้ จะต้องกระทำภายในกำหนดหนึ่งปีนับจากวันที่สิทธิหน้าที่ในเรื่องค่าทดแทนมีผลตามกฎหมายหรือวันที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลกำหนดหน้าที่ชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ใช้สิทธิ⁵³ หากไม่ได้มีการยื่นคำร้องต่อไปยังรัฐตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในมาตรา 10 StEG สิทธิดังกล่าวย่อมสิ้นผลไป และการนำเรื่องเสนอต่อศาลเพื่อให้ยื่นยันสิทธิดังกล่าวใหม่ จะไม่สามารถทำได้อีก⁵⁴

4.1.7 สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายของผู้อยู่ในความอุปการะตามกฎหมาย

บุคคลผู้อยู่ในความอุปการะตามกฎหมายของผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งถูกบังคับใช้มาตรการทางอาญา มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากรัฐได้ และมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมายฉบับนี้ โดยหากรู้ได้ว่าผู้อยู่ในอุปการะของจำเลยหรือผู้ต้องหาเป็นใคร กฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการมีหน้าที่แจ้งให้ผู้อยู่ในความอุปการะนั้นทราบเพื่อทำคำร้องขอต่อศาล⁵⁵

สิทธิในการเรียกร้องค่าเสียหายของผู้อยู่ในอุปการะนี้ ถือเป็นลักษณะเฉพาะอย่างยิ่งของกฎหมายเยอรมัน ซึ่งมีบทบัญญัติทำนองเดียวกันนี้ตั้งแต่ในกฎหมายว่าด้วยการจ่ายค่าทดแทนฉบับเก่าหรือในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมันตะวันออก (DDR) ก็ได้กำหนดสิทธิในลักษณะนี้ไว้เช่นกัน โดยสิทธิเรียกร้องค่าเสียหาย (Ersatzanspruch) ตามมาตรา 11 นี้ ไม่ใช่สิทธิที่ใช้แทน หรือเป็นสิทธิที่ตกทอดมาจากผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา แต่ถือเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้อยู่ในความอุปการะนั้น ๆ เอง ทั้งนี้ เนื่องจากหากผู้ต้องหา หรือจำเลย มีหน้าที่ตามกฎหมายต้องอุปการะเลี้ยงดูบุคคลอื่น แล้วต้องถูกดำเนินคดีอาญา โดยท้ายที่สุดมีเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้

⁵² Die Richtlinien für das Strafverfahren und das Bußgeldverfahren (RiStBV) จัดทำขึ้น โดยความร่วมมือระหว่างกระทรวงยุติธรรมแห่งสหพันธรัฐ (Bundjustizministerium) และแห่งมลรัฐ (Länderjustizministerien) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวางแนวทางในการนำบทบัญญัติทางปกครองมาใช้ในกระบวนการพิจารณาทางอาญา ซึ่งไม่มีคำบังคับเป็นกฎหมาย เป็นแต่เพียงแนวนโยบายสำหรับการบริหารงานยุติธรรมเท่านั้น โดยมีอัยการเป็นผู้ดูแลหลักและมีศาลเป็นผู้แนะนำให้คำปรึกษา

⁵³ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG 1971, มาตรา 12 บัญญัติว่า หากภายในกำหนดหนึ่งปีนับจากวันที่สิทธิหน้าที่ในเรื่องค่าทดแทนมีผลตามกฎหมาย (โดยคำตัดสินของศาลอาญา) ไม่ได้มีการยื่นคำร้องต่อไปยังรัฐตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในมาตรา 10 StEG สิทธิดังกล่าวย่อมสิ้นผลไป และการนำเรื่องเสนอต่อศาลเพื่อให้ยื่นยันสิทธิดังกล่าวใหม่ จะไม่สามารถทำได้อีก

⁵⁴ กษพร รังษิก โนคร, อ้างแล้ว เชนอรรถที่ 31, น. 70.

⁵⁵ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG 1971, มาตรา 11.

ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับค่าทดแทนตามกฎหมายฉบับนี้ การถูกดำเนินคดีอาญานั้นอาจเป็นผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเหล่านั้นไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ซึ่งย่อมก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายกับผู้ที่ต้องรับการอุปการะนั้นด้วย⁵⁶

ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน (Buergerliche Geetzbuch - BGB) ได้กำหนดภาระหน้าที่ตามกฎหมายในอันต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันไว้ ได้แก่ ญาติสืบสายโลหิตโดยตรง⁵⁷ (Verwandte in gerader Linie) คู่สมรส ทั้งที่ยังอยู่กินกันฉันสามีภริยาและภายหลังหย่าขาดจากกันแล้ว⁵⁸ (Ehegatten) และบุตร อย่างไรก็ตาม นอกจากผู้อยู่ในอุปการะตามประมวลกฎหมายแพ่งแล้ว กฎหมายฉบับอื่น ๆ เช่น กฎหมายหุ้นส่วน กฎหมายเอกชนระหว่างประเทศ ก็ยังระบุให้บุคคลบางสถานะมีหน้าที่ในลักษณะดังกล่าวต่อกันด้วย

สำหรับค่าเสียหายที่สามารถเรียกร้องได้นั้น กฎหมายไม่ได้ถือให้เป็นการ “เรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดู” แต่เป็นการเรียกร้อง “ค่าทดแทน” ตามกฎหมายว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา ดังนั้น จำนวนค่าทดแทนที่เรียกร้องได้จึงย่อมไม่เกินไปกว่าเงินค่าทดแทนที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับ ซึ่งอาจถูกปฏิเสธบางส่วนด้วย หากเข้าใจเงื่อนไขข้อยกเว้นในการจ่ายค่าทดแทน หรือมีเหตุปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนทั้งหมดหรือบางส่วนดังกล่าวมาแล้ว ค่าเสียหายที่เรียกร้องได้ ตามปกติจะครอบคลุมค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต เช่น ค่าประกันสุขภาพ และค่าเสียหายอื่น ๆ ที่ได้รับจากการขาดไร้อุปการะ⁵⁹

ระยะเวลาของการทำร้องให้นำระยะเวลาการยื่นคำร้องต่อศาลภายใน 3 เดือน นับแต่ได้รับแจ้งสิทธิจากพนักงานอัยการตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 10 StEG มาบังคับใช้โดยอนุโลม ทั้งนี้ การสละสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่เรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา ก็ไม่ตัดสิทธิในการเรียกร้องค่าเสียหายจากการขาดไร้การอุปการะเลี้ยงดูของผู้อยู่ในอุปการะตามมาตรานี้

⁵⁶ Karl-Heinz Kunz, Geetz ueber die Enschadigung fuer Strafverfolgungsmanahmen, Muenchen, 2010, p.246. อ้างใน ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าจ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา โดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาขององค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”, โดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, น. 49.

⁵⁷ Buergerliche Geetzbuch (BGB), section 1601.

⁵⁸ Buergerliche Geetzbuch (BGB), section 1360 ,1569.

⁵⁹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 50.

กรณีศึกษาในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่มีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดทำให้มีการลงโทษผู้บริสุทธิ์

กรณีที่ 1 คดีนายรูคอล์ฟ รัฟฟ์ นายรูคอล์ฟขับรถออกจากบ้านตั้งแต่วันที่ 13 ตุลาคม 2554 แล้วไม่กลับเข้าบ้าน ตำรวจไม่มีเบาะแสว่าหายไปไหน จนกระทั่งต้นปี 2547 ได้เข้าค้นบ้านของนายรูคอล์ฟแล้วนำตัวภรรยาและลูกไปสอบปากคำ ตำรวจแจ้งต่อสื่อมวลชนว่าทั้งหมดให้การรับสารภาพว่าร่วมกันฆ่านายรูคอล์ฟแล้วตัดชิ้นส่วนร่างกายนำไปเป็นอาหารสุนัข โดยไม่มีพยานหลักฐานอื่นประกอบ อัยการฟ้องภรรยาและลูกของนายรูคอล์ฟเป็นจำเลยต่อศาล ทนายจำเลยแจ้งในชั้นศาลว่าจำเลยไม่ได้รับสารภาพในชั้นสอบสวน ศาลพิพากษาจำคุกคนละ 8 ปี 6 เดือน ต่อมา ในปี 2552 เจ้าหน้าที่ดับเพลิงพบรถของนายรูคอล์ฟตกอยู่ในแม่น้ำ โดยมีศพนายรูคอล์ฟสภาพไม่ได้ถูกหั่นเป็นชิ้นๆตามที่ตำรวจเคยอ้าง แต่อัยการยืนยันว่าลงโทษไม่ผิดตัว โดยอ้างว่าแม้การหั่นศพจะไม่จริง แต่ก็เชื่อในคำรับสารภาพในส่วนอื่นๆ ทนายจำเลยยื่นคำร้องขอรื้อฟื้นคดี ศาลชั้นต้นยกคำร้อง ศาลอุทธรณ์อนุญาต และต่อมาจำเลยทั้งหมดถูกปล่อยตัวเนื่องจากไม่มีพยานหลักฐานที่พิสูจน์ นอกจากจำเลยในคดีแล้วยังมีบุคคลอื่นถูกดำเนินคดีก่อนหน้านี้จะพบรถและศพของนายรูคอล์ฟ โดยถูกดำเนินคดีในข้อหานำรถของนายรูคอล์ฟไปทำลาย ซึ่งตำรวจอ้างว่ารับสารภาพเช่นกัน⁶⁰

กรณีที่ 2 คดีนายโดนัลด์ สเตลเว็ก ที่ถูกกล่าวหาว่าชิงทรัพย์ในธนาคาร โดยกล้องวงจรปิดจับภาพคนร้ายจากทางด้านหลังได้ และมีผู้เชี่ยวชาญเบิกความว่าหูของคณบดีมีลักษณะเหมือนของนายโดนัลด์ ศาลลงโทษทั้งที่จำเลยมีพยาน 8 คนมาเบิกความยืนยันฐานที่อยู่ว่าในช่วยเกิดเหตุนายโดนัลด์อยู่ห่างจากที่เกิดเหตุถึง 350 กิโลเมตร และได้ความว่าลายนิ้วมือคนร้ายที่ปรากฏในที่เกิดเหตุไม่ตรงกับของนายโดนัลด์ สองสัปดาห์ต่อมา นายโดนัลด์ถูกปล่อยตัว เนื่องจากตำรวจจับคนร้ายตัวจริงได้ในคดีอื่น ซึ่งก็ให้การรับสารภาพว่าเป็นคนร้ายในคดีนี้ด้วย⁶¹

4.2 กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ในปี ค.ศ.1781 นักปรัชญากฎหมายชาวฝรั่งเศส 2 ท่าน คือ Jean Pierre Brisso de Warville และ Louis Philipon de la Madelaine ผู้ปลุกระดมความคิดเกี่ยวกับเสรีภาพของประชาชน เกี่ยวกับสิทธิของผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับการปล่อยตัวให้ได้รับชดใช้ค่าเสียหาย จากงานเขียนเรื่อง “Le sang innocent venge ou Discours sur les reparations dues aux accuses innocents” ของ Brissot และ “Des moye de ’indemniser L’innocence injusterment accuse et punie” ของ Louis Philipon ซึ่งต่อมากลายเป็น

⁶⁰ Grunewald, pp.1139-1140.

⁶¹ Ibid.

รากฐานอุดมการณ์ทางกฎหมายเรื่องการชดเชยค่าทดแทนแก่ผู้บริสุทธิ์ มีเนื้อหาโดยสรุปว่าหากรัฐซักซ้อมหรือรื้อฟื้นที่จะดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องสงสัยด้วยเกรงว่าผู้บริสุทธิ์จะถูกล่วงละเมิด สังคมอาจได้รับความเดือดร้อนวุ่นวาย อย่างไรก็ตาม กระบวนการยุติธรรมของรัฐ ก็ไม่อาจเลี่ยงความรับผิดชอบหากเกิดการล่วงละเมิดเช่นนั้นได้ และเป็นการไม่ถูกต้องที่จะไปเอาผิดกับเจ้าพนักงานซึ่งดำเนินคดีกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ศาลได้ตัดสินว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในภายหลัง เนื่องจากเป็นหน้าที่ที่รัฐจะต้องชดเชยค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีดังกล่าว⁶²

ต่อมา ในปลายศตวรรษที่ 18 Voltaire นักคิดคนสำคัญของฝรั่งเศส ได้เสนอแนวคิดต่อพระเจ้าเฟเดอริค มหาราช และได้มีคำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรในกฎหมายของปรัสเซียมีใจความว่า “หากผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดอาญาและถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณา แต่ได้รับการปล่อยตัวเพราะขาดข้อพิสูจน์ว่าเป็นผู้กระทำความผิด ย่อมมีสิทธิได้รับค่าเสียหายและทดแทนเพื่อความเป็นธรรมและความทุกข์ทรมานในระหว่างนั้น จากกองทุนของศาลที่เริ่มกระบวนการพิจารณาคดี”⁶³

การชดเชยค่าทดแทน โดยรัฐเนื่องจากการคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาในประเทศฝรั่งเศสนั้น มีบทบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส (Subsection Compensation for Pretrial Detention-Sous) section 3 บังคับใช้เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ. 1970 โดยหลักการจ่ายค่าทดแทนตามกฎหมายฝรั่งเศสมิใช่เพื่อชดเชยความเสียหายทั้งหมดหรือความเสียหายตามจริง เพียงแต่เป็นการแสดงความรับผิดชอบของรัฐที่จะเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

ระบบการทดแทนความเสียหายโดยรัฐของฝรั่งเศสนั้น แบ่งออกเป็นสององค์กรที่ทำงานร่วมกัน คือ คณะกรรมการพิจารณาค่าทดแทนผู้เสียหาย (La Commission D'indemnisation Des Victimes D'infraction) และกองทุนเพื่อการทดแทนผู้เสียหายจากการก่อการร้ายและความผิดทางอาญา (Fonds De Garantie Des Actes De Terrorisme Et D'autres Infractions)⁶⁴

⁶² อุดม รัฐอมฤตและคณะ, “รายงานผลการวิจัย การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา”, สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550 น. 39.

⁶³ ปริญญา เจริญกุลวานิช, “ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ให้เกิดความเป็นธรรมแก่จำเลยในคดีอาญาที่ศาลยกฟ้อง”, การอบรมหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 10 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555, น. 4.

⁶⁴ ปกป้อง ศรีสนิท, การปฏิรูปกองทุนยุติธรรม, ชุดหนังสือการสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : เป็นไท, 2555), หน้า 13.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส (Subsection Compensation for Pretrial Detention-Sous) section 3 ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการพิจารณาค่าทดแทน⁶⁵ ดังนี้

4.2.1 ผู้มีสิทธิขอรับค่าทดแทน

บุคคลซึ่งถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดี และต่อมาได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่า คดีไม่มีมูล (NON-LIEU) หรือปล่อยตัว หรือมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดว่าไม่มีโทษ โดยศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องเนื่องจากบุคคลนั้นมีได้กระทำความผิดหรือการกระทำของเขาไม่มีความผิด⁶⁶

4.2.2 เงื่อนไขการขอรับค่าทดแทน

บุคคลจะมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนตามกฎหมายฝรั่งเศสได้ ต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่มีโทษแล้ว และต้องอยู่ในเงื่อนไขเกี่ยวกับลักษณะของการคุมขังที่ว่า การคุมขังนั้นก่อให้เกิดความเสียหายเกินกว่าปกติอย่างเห็นได้ชัด และร้ายแรงเป็นพิเศษเท่านั้น⁶⁷

4.2.3 ข้อยกเว้นการจ่ายค่าทดแทน

ตามกฎหมายฝรั่งเศสรัฐจะไม่จ่ายค่าทดแทนในกรณีดังต่อไปนี้

- 1) กรณีที่ผู้ร้องขอค่าทดแทนนั้น ได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 122-1
- 2) กรณีที่ผู้ร้องขอค่าทดแทนนั้น ได้รับการนิรโทษกรรมภายหลังจากการถูกควบคุมตัว
- 3) กรณีที่คดีขาดอายุความภายหลังจากผู้ร้องขอค่าทดแทนได้รับการปล่อยตัว
- 4) กรณีที่ผู้ร้องขอค่าทดแทนนั้น ได้สมัครใจกล่าวหาตนเองเพื่อให้ผู้กระทำความผิดหลุดพ้นจากการถูกฟ้องคดี
- 5) กรณีที่รัฐได้ดำเนินคดีต่อผู้ที่ให้การเป็นพยานเท็จ หรือร้องทุกข์โดยเจตนาจะให้ผู้อื่นถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งทำให้ผู้อื่นถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี หรือขยายระยะเวลาออกไป ทั้งนี้ บุคคลซึ่งให้การเป็นพยานเท็จ หรือร้องทุกข์โดยเจตนาจะให้ผู้อื่นถูกดำเนินคดีอาญานั้นเป็นผู้ชำระค่าทดแทนเสมือนว่าเป็นค่าธรรมเนียมศาล⁶⁸

⁶⁵ ประโยชน์ เจียรนัยกุลวานิช, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 63, น. 4-5.

⁶⁶ The French Code of Criminal Procedure, Article 149.

⁶⁷ ประโยชน์ เจียรนัยกุลวานิช, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 63, น. 5.

⁶⁸ The French Code of Criminal Procedure, Art.150.

4.2.4 ประเภทความเสียหายและวงเงินค่าทดแทน

ตามกฎหมายฝรั่งเศสนั้น การพิจารณากำหนดค่าทดแทนไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะความเสียหายในทางการเงินเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงิน ด้วยเหตุนี้ การจ่ายค่าทดแทนตามกฎหมายฝรั่งเศสจึงไม่มีการจำกัดจำนวนเงินที่จะจ่ายแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเอาไว้⁶⁹

4.2.5 กระบวนการการใช้สิทธิร้องขอค่าทดแทน และองค์กรผู้พิจารณา

บุคคลผู้ร้องขอค่าทดแทนต้องยื่นคำร้องขอค่าทดแทนไปยังคณะกรรมการพิจารณาค่าทดแทนผู้เสียหาย⁷⁰ (La Commission D'indemnisation Des Victimes D'infraction) ซึ่งเป็นองค์กรพิเศษที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายฝรั่งเศส มีหน้าที่ในการพิจารณาและออกคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทน และคำวินิจฉัยของคณะกรรมการให้ถือเป็นที่สุด โดยคณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วย ผู้พิพากษาศาลสูง 3 นาย ซึ่งได้แก่ ประธานศาลสูงหรือตัวแทนทำหน้าที่เป็นประธานของคณะกรรมการ และผู้พิพากษาอีก 2 นาย ซึ่งอยู่ในระดับหัวหน้าศาลฎีกา และผู้พิพากษาศาลอื่น ๆ อีกซึ่งมีการแต่งตั้งเป็นรายปี โดยให้มีผู้พิพากษาสำรองอีก 3 นาย อีกทั้งกำหนดให้อัยการทำความเข้าใจต่อคณะกรรมการดังกล่าวเช่นเดียวกับคดีทั่วไป⁷¹ นอกจากนี้ การพิจารณาเกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทนของฝรั่งเศสเกี่ยวกับคดีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล หรือศาลมีคำสั่งยกฟ้อง หรือมีการวินิจฉัยว่าไม่มีโทษอยู่ในเขตอำนาจศาล⁷² นั้น จะไม่ให้ศาลที่ทำหน้าที่ตัดสินในครั้งแรกมาทำหน้าที่ในการพิจารณาและออกคำวินิจฉัยการชดใช้ค่าทดแทน และให้มีการพิจารณาคำร้องขอในศาลโดยเปิดเผย เว้นแต่ผู้ยื่นคำร้องขอจะขอให้ศาลพิจารณาโดยไม่เปิดเผย ซึ่งศาลก็จะทำการพิจารณาโดยจำกัดบุคคลผู้เข้าฟังการพิจารณาเฉพาะผู้ยื่นคำร้อง ทนยความของผู้ยื่นคำร้องเท่านั้น⁷³

ทั้งนี้ จะต้องยื่นคำร้องนั้นภายในกำหนดหกเดือนนับแต่มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูลหรือยกฟ้องหรือวินิจฉัยว่าไม่มีโทษ โดยคำร้องนั้นต้องประกอบด้วยเอกสารทั้งหลายเพื่อพิสูจน์ถึงความเสียหาย และต้องมีข้อความแสดงถึงรายละเอียดข้อเท็จจริงทั้งปวง ดังนี้

- 1) วันและลักษณะของคำสั่งให้มีการคุมขังชั่วคราวรวมทั้งสถานที่คุมขัง
- 2) ศาลซึ่งวินิจฉัยว่าคดีไม่มีมูล หรือปล่อยตัว รวมทั้งวันที่ออกคำวินิจฉัยนั้น

⁶⁹ ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 25, น.50-52 และ 73-76.

⁷⁰ ปริญญา เจียรนัยกุลวานิช, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 63, น. 4-5.

⁷¹ The France Code of Criminal Procedure, Art.149-3

⁷² The French Code of Criminal Procedure, Art.149-1

⁷³ The French Code of Criminal Procedure, Art.149-2

3) ลักษณะและจำนวนเงินที่เรียกร้องให้ชดเชย

4) ที่อยู่ของผู้ร้องขอ

และก่อนที่คณะกรรมการจะทำการพิจารณานั้น คณะกรรมการจะต้องส่งสำเนาคำร้องของผู้ร้องขอ ไปยังนิติกรของกระทรวงการคลัง (TRESOR) และอธิบดีอัยการศาลสูงสุดไปยังบุคคลทั้งสองดังกล่าวแล้วไว้ด้วย

กองทุนเพื่อการทดแทนผู้เสียหายจากการก่อการร้ายและความผิดทางอาญา⁷⁴

(Fonds De Garantie Des Actes De Terrorisme Et D'autres Infractions-FGTI)

รัฐบัญญัติฉบับวันที่ 6 กรกฎาคม 1997⁷⁵ ได้ก่อตั้ง “กองทุนเพื่อการทดแทนผู้เสียหายจากการก่อการร้ายและความผิดทางอาญา” ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการให้การทดแทนผู้เสียหายจากการก่อการร้าย ผู้เสียหายจากความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ผู้เสียหายจากความผิดเกี่ยวกับเพศ และผู้เสียหายจากความผิดฐานลักทรัพย์ น้อ โกง ชักยอก ทำให้เสียทรัพย์

กองทุนนี้มีบทบาทหน้าที่ คือ เป็นแหล่งเงินทุนเพื่อการทดแทนความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายภายใต้กฎหมายสองฉบับ คือ รัฐบัญญัติ ฉบับวันที่ 9 กันยายน 1986 สำหรับการทดแทนผู้เสียหายจากการก่อการร้าย ซึ่งในช่วงเวลานั้น ฝรั่งเศสเป็นเจ้าแห่งการก่อการร้าย และรัฐบัญญัติฉบับวันที่ 3 มกราคม 1977 สำหรับการทดแทนผู้เสียหายความผิดอาญา

แหล่งเงินได้ของกองทุนมีที่มาจากหักเบียประกันภัยจากสัญญาประกันภัยต่าง ๆ โดยบริษัทประกันภัยจะนำส่งเงิน โดยคำนวณจากจำนวนสัญญา สัญญาละ 3.30 ยูโร หรือประมาณ 132 บาท นอกจากนี้ แหล่งเงินได้สำคัญอีกแหล่งคือ เงินที่ได้จากการรับช่วงสิทธิผู้เสียหายไปฟ้องร้องจากผู้กระทำความผิด

ความเสียหายที่อาจร้องขอต่อกองทุนได้ แบ่งเป็นสองประเภท คือ ความเสียหายรุนแรง และความเสียหายไม่รุนแรง⁷⁶ ดังนี้

1. ความเสียหายร้ายแรง กล่าวคือ ผู้เสียหายได้รับความเสียหายแก่ชีวิต หรือบาดเจ็บจนไม่สามารถประกอบการทำงานได้เกินหนึ่งเดือน นอกจากนี้ ยังรวมถึงความเสียหายที่เกิดจากการถูกข่มขืนกระทำชำเราและความผิดเกี่ยวกับเพศอื่น ๆ และความเสียหายประเภทนี้ จะได้รับการทดแทนเต็มจำนวน แบบไม่มีเงื่อนไข

⁷⁴ ปกป้อง ศรีสนิท, อ่างแล้ว เชนงอรธที่ 64, หน้า 15-17.

⁷⁵ ตรงกับ พ.ศ. 2540.

⁷⁶ ปกป้อง ศรีสนิท, อ่างแล้ว เชนงอรธที่ 64, หน้า 13-15.

2. ความเสียหายไม่ร้ายแรง กล่าวคือ ความเสียหายต่อทรัพย์สิน หรือความเสียหายต่อร่างกายที่ผู้เสียหายไม่สามารถประกอบการงานได้น้อยกว่าหนึ่งเดือน และความเสียหายประเภทนี้ จะได้รับการทดแทนเต็มจำนวน แบบมีเงื่อนไข คือ

1) ผู้เสียหายต้องมีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 1,288 ยูโร หรือประมาณ 61,824 บาท โดยคำนึงถึงสภาพที่อยู่อาศัยและบุคคลผู้ร่วมอยู่อาศัยกับผู้เสียหาย

2) ผู้เสียหายต้องแสดงให้เห็นว่าตนไม่มีทางได้รับค่าเสียหายจากทางอื่น เช่น ถูกปฏิเสธจากบริษัทประกัน เป็นต้น

3) ผู้เสียหายต้องแสดงให้เห็นถึงสภาพความเสียหายทางกายและจิตใจที่รุนแรง ที่เป็นผลมาจากการกระทำความผิด

4) ค่าทดแทนทั้งหมดที่อาจได้รับจากผู้เสียหายประเภทนี้ต้องไม่เกิน 3,864 ยูโร หรือประมาณ 185,472 บาท

วิธีพิจารณาคำร้องของผู้เสียหาย

ผู้เสียหายจากการก่อการร้ายหรือความผิดอาญามีสิทธิยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการที่ศาลจังหวัดที่ตนมีภูมิลำเนา หรือศาลจังหวัดที่มีเขตอำนาจเหนือคดีอาญาที่เป็นมูลเหตุแห่งการเรียกร้องค่าทดแทน

เจ้าหน้าที่ธุรการศาลจะส่งสำเนาคำร้องไปให้กองทุน โดยกองทุนจะรับเอกสารหลักฐานต่าง ๆ และเสนอเงินและความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหาย

หากผู้เสียหายพอใจกับการช่วยเหลือ และเงินที่กองทุนเสนอให้ กองทุนจะส่งเรื่องกลับมาที่คณะกรรมการ และคณะกรรมการจะมีคำสั่งเห็นชอบตามวิธีการและจำนวนเงินแห่งการทดแทน จะเห็นได้ว่า ในกระบวนการนี้เป็นกระบวนการแห่งการเจรจาต่อรองระหว่างกองทุนกับผู้เสียหาย โดยไม่ใช่กระบวนการศาล

หากผู้เสียหายไม่พอใจกับการช่วยเหลือและเงินที่กองทุนเสนอให้ กระบวนการจะกลายเป็นกระบวนการศาล กล่าวคือ กองทุนจะส่งเรื่องกลับมาที่คณะกรรมการ และคณะกรรมการจะพิจารณาความเห็นของผู้เสียหายกับกองทุน และสั่งการจ่ายเงินทดแทน

เมื่อคณะกรรมการพิจารณาเสร็จ จะออกคำสั่งให้กองทุนจ่ายเงินแก่ผู้เสียหาย

ผู้เสียหายสามารถอุทธรณ์คำสั่งคณะกรรมการได้ที่ศาลอุทธรณ์

การรับช่วงสิทธิของผู้เสียหายเพื่อฟ้องร้องกับผู้กระทำความผิด

หลังจากที่กองทุนจ่ายค่าทดแทนให้กับผู้เสียหายแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการจ่ายเงินจากการเจรจา หรือจากคำสั่งของคณะกรรมการ กองทุนจะเข้ารับช่วงสิทธิของผู้เสียหายเพื่อฟ้องร้องทางแพ่งกับผู้กระทำความผิดที่แท้จริง โดยหากกองทุนชนะคดีแพ่ง เงินที่ได้จากคำพิพากษาจะตกเป็นของกองทุน ซึ่งถือเป็นรายได้สำคัญอีกแหล่งหนึ่งของกองทุน

นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้กองทุนเข้ารับช่วงสิทธิของผู้เสียหายเพื่อฟ้องทางแพ่งเรียกค่าเสียหายจากผู้กระทำความผิดที่แท้จริงนั้น ยังสอดคล้องกับหลักนโยบายทางอาญา กล่าวคือ ผู้กระทำความผิดที่แท้จริงควรเป็นผู้มีส่วนได้เสียในการเยียวยาความเสียหายให้กับผู้เสียหาย⁷⁷

4.3 กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของนอร์เวย์

แม้ว่าประเทศต่าง ๆ ในแถบสแกนดิเนเวียจะยอมรับแนวคิดการชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญามาใช้ แต่ต้องประสบกับปัญหาถูกโต้แย้งคัดค้านอยู่ระยะเวลาหนึ่ง เพราะในช่วงแรกเริ่มนั้นเกิดคำถามขึ้นว่าแนวคิดนี้ทำให้รัฐเกิดความรับผิดชอบแบบเป็นภาวะวิสัย (State objectively liable) กล่าวคือ ต้องรับชดใช้ค่าทดแทนเสมอหากเป็นกรณีที่เข้าเงื่อนไขตามกฎหมาย แม้รัฐจะไม่ได้เจตนาทำให้เกิดความเสียหายกับใครก็ตาม ซึ่งย่อมก่อให้เกิดภาระทั้งในแง่งบประมาณแผ่นดิน และความมั่นใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยมีเหตุผลโต้แย้งว่า การที่รัฐต้องจับกุม หรือดำเนินคดีอาญากับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ๆ นั้น ย่อมมีเป้าหมายเพื่อรักษาประโยชน์สาธารณะ และคงไว้ซึ่งความยุติธรรมทางอาญา จึงไม่ควรถือเป็นสิ่งที่ถูกต้อง หากในท้ายที่สุดแล้วรัฐอาจต้องกลับมารับผิดชอบในสิ่งที่ทำไป ทั้งที่มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม ส่วนฝ่ายที่สนับสนุนให้มีการชดใช้ค่าทดแทนในเรื่องนี้ คือ แม้การดำเนินคดีอาญาจำต้องเกิดขึ้นเพื่อรักษาประโยชน์ของส่วนรวมและสังคม แต่เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าผู้ที่ถูกดำเนินคดีเป็นผู้บริสุทธิ์ รัฐต้องคำนึงถึงการพิจารณาเพื่อเยียวยาประโยชน์ของบุคคลดังกล่าวซึ่งต้องสูญเสียไปเช่นเดียวกัน เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันให้กับคนในสังคมว่า พวกเขาจะไม่ถูกดำเนินคดีอาญาหากไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด อีกทั้งถือเป็นความเสียหายร่วมกันของสังคมเพื่อประโยชน์ในการรักษาความสงบของสังคม ฉะนั้น หากเกิดความผิดพลาดใด ๆ ขึ้นกับบุคคลที่ไม่มีความผิด หรือไม่ได้ทำให้ผลประโยชน์ของสังคมเสียหาย สังคมนั้นย่อมมีอาจหลีกเลี่ยงการต้องชดใช้เยียวยา

⁷⁷ “Compensation for victims of terrorism” สืบค้นจาก <https://www.fondsdegarantie.fr/en/actualites/compensation-for-victims-of-terrorism/> เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2561.

บุคคลที่ถูกทำให้เป็น “วัตถุ” ทางกระบวนการทางอาญาไปได้ แม้จุดเริ่มต้นจะเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย หรือเป็นไปตามกระบวนการดำเนินคดีที่ถูกต้องตามกฎหมายก็ตาม⁷⁸

นอร์เวย์มีบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการชดเชยค่าทดแทนแยกเป็นสองฉบับ คือ

1. หลักเกณฑ์ว่าด้วยการชดเชยค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเนื่องจากความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญามาบังคับใช้ใน ปี ค.ศ.1887 โดยปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานอร์เวย์⁷⁹

2. พระราชบัญญัติชดเชยเหยื่ออาชญากรรมรุนแรง ฉบับแก้ไข ค.ศ. 2001 (Compensation for Victims of Violent Crime Act) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้รัฐช่วยเหลือผู้เสียหายที่ถูกละเมิดในทางอาญา โดยมีหน่วยงานชดเชยความเสียหายจากอาชญากรรม (Norwegian Criminal Injuries Compensation Authority) เป็นหน่วยงานพิจารณาคำร้องของผู้เสียหาย อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงยุติธรรม⁸⁰

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานอร์เวย์ มีบัญญัติหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่เกี่ยวกับการร้องขอค่าทดแทนจากการถูกดำเนินคดีโดยรัฐ ตามมาตรา 444 ถึงมาตรา 451 (Chapter 31.Compensation in connection with a prosecution) ดังนี้

4.3.1 เงื่อนไขและผู้มีสิทธิขอรับค่าทดแทนความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญา

บุคคลที่ต้องเสียหายจากการฟ้องร้องและดำเนินคดีอาญา มีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐ สำหรับความทุกข์ทรมานที่เขาได้รับและมีความเสียหายในทางทรัพย์สินหรือค่าเสียหายที่คำนวณเป็นเงินได้ (financial loss) เกิดขึ้น หากในท้ายที่สุด ศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง หรือคดีดังกล่าวถูกระงับไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา หรือการถูกจับกุมหรือคุมขังนั้นขัดกับมาตรา 5 ของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (The European Convention on Human Rights) หรือมาตรา 9 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) รวมถึงบุคคลที่ถูกตัดสินโดยคำพิพากษาถึงที่สุดซึ่งต้อง

⁷⁸ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 50, น.53-54.

⁷⁹ The Criminal Procedure Act; section 444-451 (Chapter 31 Compensation in connection with a prosecution).

⁸⁰ ศรีสมบัติ โชคประจักษ์ชัด และคณะ, รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลระบบการให้ความช่วยเหลือแก่เหยื่ออาชญากรรม โดยเฉพาะและครบวงจร: กรณีศึกษาประเทศสวีเดน, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559, น. 38.

เสียหายในทางทรัพย์สินจากการถูกลงโทษเกินกว่าที่กำหนดไว้ในคำพิพากษา ภายหลังจากมีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ (reopen) ศาลพิพากษายกฟ้อง⁸¹ โดยแยกพิจารณาได้ดังนี้

(1) จำเลยที่ได้รับความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญา โดยได้รับความทุกข์ทรมาน หรือมีความเสียหายในทางทรัพย์สินหรือค่าเสียหายที่คำนวณเป็นเงินได้ (financial loss) มีสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายและค่าทดแทนสำหรับการถูกดำเนินคดีอาญาจากรัฐ หากในท้ายที่สุด ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องจำเลย หรือคดีดังกล่าวถูกระงับไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา⁸² โดยในทางปฏิบัติเนื่องไขเกี่ยวกับความเสียหายในทางทรัพย์สินหรือค่าเสียหายที่คำนวณเป็นเงินได้ไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างเคร่งครัดมากนัก⁸³

สำหรับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการที่จำเลยต้องต่อสู้คดี ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 436⁸⁴ กำหนดไว้โดยมีเงื่อนไขว่า กรณีที่อัยการเป็นผู้ดำเนินคดี และการดำเนินคดีนั้นถูกระงับหรือถอนไปก่อนมีคำพิพากษา หรือศาลพิพากษายกฟ้องจำเลย โดยศาลที่พิจารณาคดีนั้นสามารถตัดสินเรื่องนี้รวมไว้ในคำพิพากษา หรือทำเป็นคำสั่งแนบคำพิพากษาก็ได้ เพื่อกำหนดให้รัฐต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่จำเป็นอันจำเลยได้ใช้ไปเพื่อการต่อสู้คดี โดยให้หมายรวมถึงค่ายานพาหนะด้วย

(2) ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัว โดยใช้มาตรการหรือวิธีการที่ไม่เป็นไปตามหลักคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเพื่อดำเนินคดีอาญา ซึ่งเป็นการขัดกับมาตรา 5 ของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (The European Convention on Human Rights) หรือมาตรา 9 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) และการจับกุมหรือควบคุมนั้นเป็นเหตุให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับความเสียหายจากการใช้มาตรการดังกล่าว ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวมีสิทธิเรียกร้องให้รัฐจ่ายค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นได้⁸⁵

(3) จำเลยที่ต้องทนทุกข์ทรมานหรือได้รับความเสียหายจากคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษและได้รับโทษไปแล้ว ไม่ว่าจะได้รับโทษมาทั้งหมดหรือแต่บางส่วน และภายหลังจากมีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ (reopen) ศาลพิพากษายกฟ้อง จำเลยย่อมมีสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายและค่า

⁸¹ The Criminal Procedure Act Section 444

⁸² The Criminal Procedure Act Section 444 (a)(b).

⁸³ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2 น.54.

⁸⁴ The Criminal Procedure Act section 436 (Chapter 30 Costs of the case).

⁸⁵ The Criminal Procedure Act section 444 (c).

ทดแทนในกรณีดังกล่าว⁸⁶ โดยค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่จำเลยต้องเสียไปเพื่อการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ ศาลที่พิพากษายกฟ้องนั่นเองจะเป็นผู้พิจารณาและสั่งให้รัฐชดใช้ค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 438 วรรคท้าย⁸⁷

อย่างไรก็ตาม แม้เงื่อนไขในการร้องขอค่าทดแทนตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 444 จะไม่ครบถ้วน แต่จำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาที่อาจได้รับค่าทดแทนจากรัฐได้เช่นกัน หากได้ความว่ามีเหตุอันสมควร และปรากฏข้อเท็จจริงว่าบุคคลนั้นได้รับความเสียหายมากเป็นพิเศษ หรือเกินสมควรแก่เหตุจากการถูกดำเนินคดีอาญานั้น⁸⁸

นอกจากนี้ บุคคลอื่นใดที่ได้รับความเสียหาย หรือได้รับความไม่สะดวกต่าง ๆ จากการไต่สวน การค้น การยึดทรัพย์ การดักฟัง หรือมาตรการอื่นใด ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา อาจได้รับค่าทดแทนหากมีเหตุผลอันสมควร⁸⁹

4.3.2 ข้อยกเว้นหรือเหตุปฏิเสธการจ่ายค่าทดแทนทั้งหมดหรือบางส่วน

จำเลยที่มีสิทธิขอรับค่าทดแทนตามมาตรา 444 และมาตรา 445 อาจถูกลดจำนวนค่าทดแทนลง หรือปฏิเสธไม่จ่ายทดแทนก็ได้ หากได้กระทำโดยปราศจากเหตุผลอันสมควร ไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง หรือขัดขวางการพิจารณาคดี หรือเป็นต้นเหตุที่ทำให้รัฐต้องใช้มาตรการต่าง ๆ ในการสืบสวนสอบสวนคดี หรือทำให้ตนเองถูกพิพากษาลงโทษ รวมทั้งไม่พยายามจำกัดความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการดำเนินคดีนั้น หรือจากการถูกลงโทษ อย่างเต็มความสามารถของตนเอง⁹⁰

มีข้อสังเกตว่า ตามกฎหมายนอร์เวย์นั้น รัฐไม่สามารถลดจำนวนค่าทดแทนหรือปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนได้ เพียงเพราะเหตุผลว่ายังมี “เหตุสงสัยในความเป็นผู้บริสุทธิ์ของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา” (Compensation cannot be reduced or cease to be payable because the person charged is suspected for having manifested signs of guilt) ซึ่งกรณีนี้จะแตกต่างจากกฎหมายเก่า ที่เดิมปัจจัยสำคัญที่สุดของการจะพิจารณาให้ค่าทดแทนจะอยู่ที่ “ความเพียงพอของพยานหลักฐาน” ตัวอย่างเช่น กระบวนการดำเนินคดีอาญาคดีหนึ่งถูกระงับไปก่อนที่จะมีคำพิพากษา เนื่องจากพบพยานหลักฐานที่มีอยู่ไม่น่าจะเพียงพอหรือแน่นอนที่จะทำให้ศาลตัดสินลงโทษผู้ต้องหาได้ กรณีนี้ศาลที่พิจารณาร้องขอค่าทดแทนคงมีอำนาจที่จะปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาได้ โดยเหตุ

⁸⁶ The Criminal Procedure Act section 444 วรรคท้าย.

⁸⁷ The Criminal Procedure Act Section 438 (Chapter 30 Costs of the case)

⁸⁸ The Criminal Procedure Act section 445 section 444.

⁸⁹ The Criminal Procedure Act section 448.

⁹⁰ The Criminal Procedure Act section 446

ที่อาจมีความชัดเจนมากหรือน้อยก็ตามว่าพยานหลักฐานที่มีอยู่นั้นแสดงให้เห็นว่าผู้ต้องหา มีความผิด

4.3.3 ประเภทความเสียหายและวงเงินค่าทดแทน

กฎหมายนอร์เวย์กำหนดค่าทดแทนสำหรับความเสียหายไว้สองประเภท คือ ความเสียหายในทางทรัพย์สินหรือความเสียหายที่สามารถคำนวณเป็นจำนวนเงินได้ (Financial loss) และความเสียหายที่ไม่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ (non-pecuniary) โดยที่การจ่ายเงินเพื่อความเสียหายในทางทรัพย์สินจะใช้คำว่า “ค่าทดแทน” (compensation) ในขณะที่การจ่ายเงินเพื่อความเสียหายอื่นที่ไม่สามารถคำนวณเป็นเงินได้จะใช้คำว่า “ค่าชดเชย” (redress)⁹¹

(1) ความเสียหายในทางทรัพย์สินหรือความเสียหายที่สามารถคำนวณเป็นจำนวนเงินได้ (financial loss)

กฎหมายนอร์เวย์⁹² ได้กำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการได้รับค่าทดแทนจากการดำเนินคดีอาญา โดยบัญญัติให้รัฐต้องจ่ายค่าทดแทนเฉพาะต่อความเสียหายในทางทรัพย์สิน (financial loss) เท่านั้น หากในท้ายที่สุด ศาลพิพากษายกฟ้องจำเลยหรือคดีนั้นถูกระงับไปเสียก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา โดยความเสียหายที่จะได้รับค่าทดแทนดังกล่าว ยกตัวอย่างเช่น ค่าขาดรายได้ ค่ารักษาตัว ค่าฟื้นฟูสุขภาพ เป็นต้น⁹³

(2) ความเสียหายที่ไม่สามารถคำนวณเป็นจำนวนเงินได้⁹⁴ (non-pecuniary)

การจ่ายเงินเพื่อความเสียหายที่ไม่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ ยกตัวอย่างเช่น ความเสียหายในทางจิตใจ ความเสียหายจากการที่ต้องทนทุกข์ทรมานหรือได้รับความอับอายศอศุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสียหายที่เกิดจากการถูกจับกุมหรือถูกควบคุมตัว หากศาลพิพากษายกฟ้องจำเลย หรือคดีนั้นถูกระงับไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับ “ค่าชดเชย”

⁹¹ กรณีแบบนี้ทั้งฝ่ายผู้ต้องหา และอัยการ มีสิทธิในอุทธรณ์เรื่องนี้ไปยังศาลสูงได้ ตามมาตรา 411(3) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในสมัยนั้น (Criminal Procedure Act of 1887) อ้างใน ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าจ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, น.56.

⁹² The Criminal Procedure Act section 444, section 445.

⁹³ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น.56.

⁹⁴ The Criminal Procedure Act section 447

(redress) ตามอัตราที่กำหนดโดยพระมหากษัตริย์ (Redress at rates prescribed by the King)⁹⁵ นอกจากนี้ แม้ว่าเงื่อนไขที่จะได้รับค่าชดเชยไม่ครบถ้วนตามมาตรา 447 วรรคแรก ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาก็อาจได้รับค่าชดเชยในจำนวนที่เหมาะสม หากปรากฏเหตุอันสมควรอื่นใด ทั้งนี้ พระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ออกกฎระเบียบเพื่อวางแนวทางว่าเหตุอันสมควรดังกล่าวคืออะไร รวมทั้งอัตราของจำนวนเงินชดเชยที่เหมาะสม⁹⁶ ซึ่งจะเห็นว่าแนวทางพิจารณาจ่ายเหมือนกับการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนสำหรับความเสียหายที่สามารถคำนวณเป็นจำนวนเงินได้

หากบุคคลใดที่พ้นจากความผิด ภายหลังจากถูกจำคุกตามคำพิพากษามาแล้ว ก็มีสิทธิได้รับค่าชดเชยเพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ ในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความอับยศอดสู จากกรณีดังกล่าว หรือสำหรับความเสียหายอื่นที่ไม่อาจคำนวณเป็นจำนวนเงินที่แน่นอนได้ในจำนวนที่เหมาะสมเช่นกัน ซึ่งจะมีการพิจารณาตามพฤติการณ์เฉพาะแต่ละกรณี⁹⁷ อย่างไรก็ตาม ค่าชดเชยความเสียหายที่ไม่อาจคำนวณเป็นเงินได้นั้น อาจถูกลดจำนวนลงหรือปฏิเสธไม่จ่ายได้ หากเข้าข้อยกเว้นตามมาตรา 446⁹⁸ โดยค่าชดเชยตามกฎหมายอนอร์เวย์นั้น ไม่ได้ถูกกำหนดอัตราเหมาจ่ายที่แน่นอนตายตัว เพื่อคุณให้ตามจำนวนวันที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกจับกุมหรือคุมขังไว้ในกฎหมาย แต่จะกำหนดให้ตามความเหมาะสมต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยพิจารณาตามพฤติการณ์ของแต่ละคดีไป ซึ่งพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้กำหนดเหตุอันสมควร รวมทั้งอัตราเงินชดเชย⁹⁹ จึงน่าจะมีความยืดหยุ่นและอาจทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการชดเชยอย่างเหมาะสมเป็นธรรม

4.3.4 กระบวนการใช้สิทธิร้องขอค่าทดแทนและองค์กรผู้พิจารณา¹⁰⁰

กฎหมายกำหนดให้ผู้มีสิทธิขอรับค่าทดแทนหรือค่าชดเชยยื่นคำร้องขอรับค่าทดแทนหรือค่าชดเชยต่อพนักงานสอบสวนในพื้นที่ที่มีการสืบสวนสอบสวนคดีอาญานั้น จากนั้นเจ้าพนักงานจะทำบันทึกความเห็นต่อคำร้องดังกล่าว เพื่อนำส่งทั้งคำร้องขอพร้อมความคิดเห็นของพนักงานสอบสวน รวมทั้งเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกลับคดี ไปยังกระทรวงยุติธรรม เพื่อให้พิจารณาและตัดสินใจต่อไป อนึ่ง คำตัดสินโดยกระทรวงไม่เป็นที่สุดและอาจถูกนำขึ้นร้องต่อศาลอีกได้¹⁰¹ โดยผู้ร้องหรือโจทก์อาจยื่นต่อศาลที่ตนมีภูมิลำเนาหรือศาลแห่งเมืองหลวงออสโลก็ได้¹⁰² โดย

⁹⁵ The Criminal Procedure Act section 447 first paragraph.

⁹⁶ The Criminal Procedure Act section 447 second paragraph.

⁹⁷ The Criminal Procedure Act section 447 third paragraph.

⁹⁸ The Criminal Procedure Act section 447 fourth paragraph.

⁹⁹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น.57.

¹⁰⁰ The Criminal Procedure Act section 449

¹⁰¹ The Criminal Procedure Act section 449 first paragraph.

กฎหมายกำหนดว่า องค์คณะหรือศาลที่จะมาเป็นผู้พิจารณาคำร้องขอค่าทดแทน หรือค่าชดเชยนี้ ต้องไม่ใช่องค์คณะหรือผู้พิพากษาที่รับผิดชอบพิจารณาคดีอาญาซึ่งเป็นคดีพื้นฐานที่ทำให้เกิดสิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนหรือค่าชดเชยดังกล่าว¹⁰³

ในการยื่นคำร้องขอค่าทดแทนหรือค่าชดเชยต่อพนักงานสอบสวน ผู้ยื่นคำร้องสามารถขอรับคำปรึกษาเกี่ยวกับกฎหมายโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และหากมีการนำคำตัดสินและคำร้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในชั้นศาล ก็ให้นับบทบัญญัติที่ว่าด้วยค่าธรรมเนียมศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาบังคับใช้โดยอนุโลม อย่างไรก็ตาม ผู้ร้องอาจร้องขอให้รัฐช่วยจ่ายค่าใช้จ่ายใด ๆ ได้อีกตามที่เหมาะสม¹⁰⁴ โดยเงินที่รัฐต้องจ่ายเพื่อเป็น “ค่าใช้จ่าย” ในการต่อสู้คดีนั้นเป็นเงินคนละส่วนกับค่าทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างไร้ ๆ จากการถูกดำเนินคดีนั้น ซึ่งเงินค่าทดแทนหรือค่าชดเชยความเสียหายจากการถูกดำเนินคดีอาญา ศาลผู้พิจารณาคดีนั้นเองจะเป็นผู้ออกคำสั่งให้รัฐเป็นผู้จ่าย ให้อำนาจหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรมที่จะพิจารณาไม่

4.3.5 การเรียกคืนค่าทดแทน¹⁰⁵

รัฐสามารถเรียกคืนค่าทดแทนที่เคยจ่ายไปแล้วได้ หากปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับค่าทดแทนไปแล้วนั้น ถูกดำเนินคดีอีกในภายหลังและถูกตัดสินว่าเป็นผู้กระทำความผิด และคดีนั้นเป็นคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับคดีที่เป็นเหตุให้บุคคลดังกล่าวได้รับค่าทดแทนจากรัฐ

4.4 กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของอังกฤษ

อังกฤษมีหลักการให้จ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยที่ได้รับความเสียหายจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ผิดพลาด (miscarried of justice) โดยมีสิทธิได้รับค่าเสียหายได้หากภายหลังจำเลยถูกศาลยกฟ้องหรือได้รับการอภัยโทษ เมื่อพิสูจน์ได้ว่าไม่ได้กระทำความผิด โดยต้องร้องขอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) ภายในสองปี นับแต่ได้รับทราบคำวินิจฉัยของศาลที่ยกฟ้องหรือนับแต่ได้รับการอภัยโทษ¹⁰⁶ มีคณะกรรมการที่พิจารณาจ่ายค่าตอบแทน เป็น

¹⁰² The Criminal Procedure Act section 449 second paragraph.

¹⁰³ The Criminal Procedure Act section 449 third paragraph.

¹⁰⁴ The Criminal Procedure Act section 450

¹⁰⁵ The Criminal Procedure Act section 451”

¹⁰⁶ ประธาน วัฒนวานิชย์. “กฎหมายทดแทนความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม: แนวคิดทางด้านรัฐสวัสดิการ”, วารสารนิติศาสตร์, 9, น.71. (มิถุนายน – สิงหาคม, 2520),

คณะกรรมการชื่อ UK Criminal Injuries Compensation Authority โดยมีหลักเกณฑ์ในการจ่ายค่าทดแทนคือ จ่ายให้แก่จำเลยทุกคนที่ศาลมีคำพิพากษาว่าไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด¹⁰⁷

เดิมอังกฤษไม่มีกฎหมายรองรับสิทธิของจำเลยผู้ได้รับผลร้ายจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี ต่อมาได้มีการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยผู้บริสุทธิ์แบ่งเป็นสองกรณี คือ การจ่ายค่าตอบแทนตามกฎหมาย The Criminal Justice Act 1988 และการจ่ายค่าตอบแทนโดยหลักความรับผิดชอบของรัฐเป็นรายกรณี (Ex-gartia scheme)¹⁰⁸ หากปรากฏข้อเท็จจริงว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดจะได้รับเงินสงเคราะห์ (ex gartia payment) ซึ่งเป็นเงินที่จ่ายจากกองทุนของรัฐ โดยไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอน ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยของอังกฤษ¹⁰⁹

ต่อมา ในคดี Malone v. UK ศาลสิทธิมนุษยชนของยุโรปได้มีการวินิจฉัยว่าเป็นการขัดต่อหลักนิติธรรมที่ปล่อยให้การจ่ายเงินทดแทนความเสียหายให้แก่จำเลยซึ่งถูกดำเนินคดีอาญาโดยไม่ได้กระทำความผิด เมื่อคดีถึงที่สุดแล้วผู้มีอำนาจใช้ดุลพินิจของรัฐเป็นไปโดยไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนแน่นอนในกฎหมาย นอกจากนี้ คณะกรรมการด้านสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติได้ตั้งข้อสังเกตว่าแนวทางปฏิบัติของอังกฤษ ไม่สอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ข้อ 14 ด้วย¹¹⁰

การจ่ายค่าทดแทนตามกฎหมาย The Criminal Justice Act 1988 มีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ กระทรวงมหาดไทย (Home Office) และมีการใช้จ่ายจากเงินงบประมาณ โดยได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการจ่ายค่าทดแทนโดยรัฐแก่จำเลยในคดีอาญา ซึ่งใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้

4.4.1 ผู้มีสิทธิขอรับค่าทดแทน¹¹¹

กรณีที่บุคคลได้ถูกตัดสินว่าได้กระทำความผิดอาญาและต่อมาได้มีการยกคำตัดสินนั้น หรือได้รับการอภัยโทษเพราะเหตุที่มีพยานหลักฐานใหม่หรือมีการค้นพบพยานหลักฐานใหม่ ซึ่งมีเหตุที่แน่ใจว่าเกิดจากการความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) จ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากผลที่ถูกลงโทษจากการตัดสินลงโทษที่ผิดไป หรือในกรณีที่ผู้นั้นถึงแก่ความตายไป ให้แก่ผู้ที่มีสิทธิรับแทน

¹⁰⁷ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น.102.

¹⁰⁸ คณะผู้วิจัย, “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการให้ผู้กระทำความผิดหรือหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมร่วมรับผิดชอบค่าใช้จ่าย: รัฐจ่ายตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”, สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2553, น.33.

¹⁰⁹ อุดม รัฐอมฤตและคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 62, น. 45.

¹¹⁰ เพิ่งอ้าง, น. 45.

¹¹¹ The Criminal Justice Act 1988, Section 133.

เว้นแต่ผู้ต้องคำตัดสินนั้นจะมีส่วนผิดในการไม่เปิดเผยข้อเท็จจริงที่ไม่อาจรู้ได้นั้นทั้งหมดหรือแต่บางส่วน¹¹² กล่าวคือ บุคคลที่ศาลพิพากษาให้ต้องโทษทางอาญา ต่อมาคำพิพากษาถูกกลับหรือได้รับการอภัยโทษ เนื่องจากปรากฏข้อเท็จจริงใหม่ชัดเจนว่าการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดต่อบุคคลนั้น และหากบุคคลนั้นตายลงแล้วให้ทายาทเป็นผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทน¹¹³

4.4.2 เงื่อนไขในการขอรับค่าทดแทนความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญา

บุคคลที่ต้องคำพิพากษาให้ลงโทษในคดีอาญา ต่อมาคำพิพากษาถูกกลับหรือได้รับการอภัยโทษ โดยปรากฏข้อเท็จจริงใหม่ชัดเจนว่าการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดต่อบุคคลนั้น เว้นแต่การดำเนินคดีที่ผิดพลาดเกิดขึ้นจากการปิดบังข้อเท็จจริงของบุคคลนั้นเอง¹¹⁴ ทั้งนี้ การชดใช้ค่าทดแทนเนื่องจากการคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษานั้น ยังไม่ได้รับการยอมรับโดยตรง และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) ให้เหตุผลในการปฏิเสธไว้ว่า ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ได้รับความเสียหายนั้น สามารถฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายจากศาลได้อยู่แล้ว การชดใช้ค่าทดแทนกรณีดังกล่าวมิใช่ว่าจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย แต่จะเกิดในอีกรูปแบบหนึ่งเรียกว่า เป็นการเยียวยาโดยการจ่ายค่าทดแทนในลักษณะของเงินสงเคราะห์ หรือความรับผิดชอบของรัฐ (ex gratia payment) จากเงินกองทุนของรัฐ (Public Funds)

4.4.3 ข้อยกเว้นหรือเหตุปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนทั้งหมด หรือบางส่วนในการจ่ายค่าทดแทน

ห้ามมิให้จ่ายค่าทดแทนแก่จำเลย หากไม่มีคำร้องขอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยภายในสองปีนับแต่วันซึ่งผู้ที่ถูกตัดสินว่าผิดได้รับคำพิพากษายกฟ้องหรือได้รับการอภัยโทษ อย่างไรก็ตาม คำร้องขอที่ยื่นมาเกินกำหนดเวลา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยอาจรับคำร้องได้ และให้ถือว่าได้ยื่นภายในกำหนดเวลาหากมีพฤติการณ์ที่มีเหตุยกเว้นเป็นพิเศษ¹¹⁵

4.4.4 ประเภทความเสียหายและวงเงินค่าทดแทน¹¹⁶

ภายใต้บังคับของมาตรา 113A ในการกำหนดค่าเสียหายที่จะจ่ายให้แก่ผู้ร้อง ให้คำนึงถึงความทุกข์ทรมานที่ผู้ร้องได้รับ ความเสียหายจากการที่เสียชื่อเสียงหรือความเสียหายทำนองเดียวกัน ทั้งนี้โดยพิจารณาจาก

(a) ความร้ายแรงของความผิดที่ผู้ร้องถูกตัดสินว่ากระทำผิดและความรุนแรงของโทษที่ได้รับ

¹¹² The Criminal Justice Act 1988, Section 133 (1).

¹¹³ กชพร รังษิก โนดร, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 31, น.46.

¹¹⁴ อุดม รัฐอมฤตและคณะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 62, น. 46.

¹¹⁵ The Criminal Justice Act 1988, Section 133 (2).

¹¹⁶ The Criminal Justice Act 1988, Section 133 (4A).

(b) การกระทำในระหว่างการสืบสวนสอบสวนและการตั้งฟ้องคดี และ

(c) การถูกตัดสินว่าผิดหรือโทษที่บุคคลนั้นได้รับอันเป็นผลจากการกระทำของ
เจ้าพนักงาน

4.4.5 กระบวนการการใช้สิทธิร้องขอค่าทดแทนและองค์กรผู้พิจารณา

กระบวนการสอบสวนว่าจำเลยถูกตัดสินลงโทษโดยผิดพลาดหรือไม่นั้น เดิมเป็นกระบวนการอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ ซึ่งต้องอุทธรณ์ภายใน 28 วันนับแต่วันที่ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษา แต่ในกรณีที่มีหลักฐานใหม่ หรือเพิ่งพบพยานหลักฐานใหม่ที่จะแสดงให้เห็นว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดในอังกฤษ ภายหลังจากมีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการ review ไว้ใน Criminal Injuries Compensation Act 1995¹¹⁷ ได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อนที่จะนำเสนอเรื่องให้แก่ศาลอุทธรณ์พิจารณาใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยกำหนดให้ผู้ review ต้องไม่ใช่ผู้พิพากษาคนเดิมหรือคณะกรรมการชุดเดิม จะต้องเปลี่ยนคณะทำงานในการ review ใหม่¹¹⁸ โดยคณะกรรมการชุดนี้มีชื่อเรียกว่า The Criminal Cases Review Commission (CCRC) ซึ่งมีอำนาจตรวจสอบคำตัดสินลงโทษทั้งศาล Magistrate Court และศาล Crown Court ที่ได้แย้งคำตัดสินว่ากระทำความผิดและการกำหนดโทษ นอกจากนี้ ในการพิจารณาของ CCRC คณะกรรมการจะตรวจสอบหลักฐานที่เป็นพยานวัตถุ หรือพยานเอกสาร ตลอดจนผลการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ที่ยังเก็บตัวอย่างอยู่ที่ตำรวจ เพื่อนำมาตรวจสอบซ้ำอีกครั้ง รวมถึงพยานหลักฐานใหม่ หรือการตรวจสอบว่าการที่จำเลยอ้างว่าได้ให้คำรับสารภาพผิดไปนั้น มีความน่าเชื่อถืออย่างไร เมื่อคณะกรรมการได้พิจารณาแล้วเห็นว่ามีเหตุอันควรที่จะเชื่อได้ว่าจำเลยได้ถูกตัดสินผิดพลาด CCRC จะส่งเรื่องให้ศาลอุทธรณ์เพื่อพิจารณาต่อไป หรือในกรณีที่มีการตัดสิน โทษยุติแล้วจะส่งเรื่องเพื่อให้มีการอภัยโทษต่อไป¹¹⁹

กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของ CCRC นั้น อาจแบ่งออกเป็นสี่ขั้นตอน¹²⁰ ดังนี้
ขั้นตอนที่หนึ่ง ตรวจสอบหลักฐานที่เก็บไว้ที่ตำรวจ ซึ่งปกติแล้วตำรวจจะเก็บไว้จนกว่าผู้นั้นจะถูกศาลปล่อยตัว แต่หากผู้นั้นถูกลงโทษจะเก็บไว้จนกระทั่งศาลอุทธรณ์มีคำสั่งลงโทษ หรือหากมีการอุทธรณ์ต่อ CCRC ตำรวจจะเก็บหลักฐานเพื่อให้ตรวจสอบจนกว่าจะมีคำวินิจฉัยจาก CCRC แต่ในบางคดีที่ร้ายแรง เช่น คดีก่อการร้าย จะต้องเก็บไว้ถึง 30 ปี

¹¹⁷ Criminal Injuries Compensation Act 1995 Chapter 53 section 4.

¹¹⁸ กษพร รังษิก โนคร, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 31, น.47.

¹¹⁹ Andre Ashworth and Mike Redmayne, The Criminal Process, Oxford: Oxford University Press, 2005, p.358-360.

¹²⁰ Michael Naughton and Gabe 'Claims of Innocence', available in <http://www.justice.gov.uk>.

ขั้นตอนที่สอง เป็นการตรวจสอบการวินิจฉัยของคณะลูกขุนที่มีคำตัดสินว่ากระทำความผิด การสั่งฟ้องและการดำเนินคดีของพนักงานอัยการ และการต่อสู้คดีของจำเลยว่ามีหลักฐานเพียงใด

ขั้นตอนที่สาม เป็นการตรวจสอบพยานหลักฐานที่น่าเสนอในศาลชั้นต้น ว่ามีความน่าเชื่อถือหรือมีความบกพร่องอย่างไร ส่วนขั้นตอนที่สี่ เป็นการตรวจสอบหลักฐานที่น่าไปสู่การตัดสินลงโทษจำเลยว่ามีความน่าเชื่อถือหรือมีความบกพร่องอย่างไร

ดังนั้น กระบวนการในการจ่ายชดเชยค่าเสียหายอันเกิดจากการตัดสินผิดพลาดจำเลยจะได้รับค่าทดแทน โดยการร้องขอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยหลังจากที่ได้ดำเนินการขอพิจารณาใหม่ ซึ่งอุทธรณ์ต่อ CCRC หรือได้รับการอภัยโทษ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีดุลพินิจที่จะวินิจฉัยชี้ขาดว่าผู้ร้องมีสิทธิที่จะได้รับชดเชยค่าเสียหายหรือไม่¹²¹ ส่วนผู้พิจารณาค่าทดแทนความเสียหายจะเป็นคณะกรรมการที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแต่งตั้ง และคณะกรรมการดังกล่าวจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเบิกจ่ายเงิน¹²²

โดยสรุปจึงถือว่าการชี้ว่าการกระทำของจำเลยเป็นการกระทำที่ผิดหรือไม่เป็นหน้าที่ของ CCRC และศาลอุทธรณ์ที่ต้องดำเนินกระบวนการได้ส่วนใหม่ ส่วนการจ่ายค่าทดแทนเป็นอำนาจของคณะกรรมการพิจารณาค่าทดแทนที่แต่งตั้งโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

จากการศึกษากฎหมายค่าทดแทนในต่างประเทศทั้งสี่ประเทศ ผู้เขียนสรุปความได้ว่าต่างประเทศยอมรับในทางวิชาการว่าต่างก็มีกรณีการเกิดข้อผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและมีการลงโทษผู้บริสุทธิ์เช่นกัน แม้จะไม่ปรากฏสถิติที่เป็นทางการของความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเอาไว้ และแม้ว่าในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส นอร์เวย์ และอังกฤษ จะมีระบบการพิจารณาคดีและสืบพยานที่แตกต่างกัน และมีการบัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับการเยียวยาจากรัฐไว้ในกฎหมายที่แตกต่างกัน โดยบางประเทศบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งได้แก่ สาธารณรัฐฝรั่งเศส และนอร์เวย์ บางประเทศบัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายเฉพาะ ได้แก่ อังกฤษ และบางประเทศบัญญัติรับรองสิทธิไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและบัญญัติหลักเกณฑ์ไว้ในกฎหมายเฉพาะ ได้แก่ สาธารณรัฐเยอรมนี อย่างไรก็ตาม ทุกประเทศต่างมีแนวความคิดในการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐและมีหลักการจ่ายค่าทดแทนเหมือนกัน กล่าวคือ การที่รัฐเข้ามามีบทบาทในการให้

¹²¹ The Criminal Justice Act 1988, Section 133 (3).

¹²² The Criminal Justice Act 1988, Section 133 (4).

ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) ของรัฐนี้ เป็นไปตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งไม่คำนึงว่าความเสียหายอันเกิดจากการดำเนินงานของรัฐจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ เมื่อเป็นการดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หากภายหลังได้ความว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ รัฐจะต้องจ่ายค่าทดแทนเพื่อเยียวยาความเสียหายแก่กรณีดังกล่าว โดยเป็นการจ่ายแบบเงินสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) ที่รัฐเยียวยาให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์อันเป็นการชดใช้ค่าทดแทนไว้ในลักษณะของความเมตตาหรือความรับผิดชอบของรัฐ โดยจะจ่ายให้ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นไม่สามารถเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายจากการถูกควบคุม ชัง หรือการถูกมาตรการบังคับทางอาญาได้จากแหล่งอื่น รัฐจึงมีหน้าที่เข้าไปรับผิดชอบการกระทำที่รัฐเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาดนั้น โดยอาจมีหลักเกณฑ์ เงื่อนไข หรือการกำหนดขอบเขตกรณีที่รัฐจะจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาแตกต่างกันบ้าง แต่ก็ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน

เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ เงื่อนไข หรือการกำหนดขอบเขตกรณีที่รัฐจะจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาของทั้งสี่ประเทศแล้ว ผู้เขียนเห็นว่า ตามกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส นอร์เวย์ และอังกฤษ มีการกำหนดขอบเขตกรณีที่รัฐจะจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไว้อย่างชัดเจน โดยทุกประเทศจะมีการจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีคำพิพากษาหรือคำตัดสินของศาลในคดีอาญาแล้ว แต่ปรากฏภายหลังว่าจำเลยหรือผู้ต้องหาผู้นั้นบริสุทธิ์ ส่วนกรณีคดียังไม่มีคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุด แต่ภายหลังมีเหตุตามกฎหมายทำให้คดีอาญายุติลง หรือเรียกว่าเป็นคดีที่ยังไม่มีการตัดสินผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยศาลว่าผู้นั้นมีความผิดหรือไม่ แต่การดำเนินคดีนั้นถูกระงับหรือถอนไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา ยังมีความเห็นแตกต่างกัน โดยสังเกตได้จากเหตุผลในคำพิพากษาที่ศาลยกฟ้องจำเลยในภายหลังนั้น บางประเทศไม่คำนึงว่าศาลจะมีคำพิพากษายกฟ้องด้วยเหตุผลใด เพียงแต่ศาลหรือพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจในการเพิกถอนคดี ทำให้สถานะความเป็นจำเลยสิ้นสุดไป หรือทำให้กระบวนการสืบสวนต่าง ๆ นั้นยุติลง ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับความเสียหายอันเกิดจากถูกควบคุม ชัง ในระหว่างพิจารณาคดีย่อมมีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐ เช่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี นอร์เวย์ เป็นต้น ซึ่งเป็นไปตามหลักกฎหมายอาญาที่ให้สันนิษฐานว่าบุคคลบริสุทธิ์จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์โดยปราศจากข้อสงสัยว่ามีความผิด (presumption of innocence) แต่บางประเทศจะคำนึงถึงเหตุผลในคำพิพากษา โดยรัฐจะจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องเนื่องจากบุคคลผู้นั้นมิได้กระทำความผิดหรือการกระทำของเขาไม่มีความผิด โดยจะต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่า

จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่มีโทษแล้วเท่านั้น เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส อังกฤษ เป็นต้น สำหรับประเทศไทยกฎหมายบัญญัติให้จ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ทั้งกรณีคดีถูกระงับไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา เช่น ผู้ต้องหาถูกขังระหว่างสอบสวน ต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีเนื่องจากผู้นั้นไม่ใช่ผู้กระทำความผิด เป็นต้น โดยยึดหลักเกณฑ์การจ่ายตามแนวทางหลัง คือ จะมีการจ่ายเงินช่วยเหลือให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเฉพาะกรณีที่พนักงานอัยการหรือศาลยุติคดีโดยให้เหตุผลว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิด

นอกจากนี้ ขอบเขตของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศก็ยังมีความแตกต่างกันบ้างในหลักเกณฑ์การจ่ายบางประการ โดยสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และนอร์เวย์ มิได้จำกัดการจ่ายค่าทดแทนไว้เพียงแต่กรณีการควบคุมหรือขังเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการใช้มาตรการบังคับทางอาญาอื่นใดด้วย ซึ่งมีขอบเขตการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่กว้างกว่าของเขตการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในสาธารณรัฐฝรั่งเศส และอังกฤษ ที่จำกัดการจ่ายค่าทดแทนเฉพาะกรณีการถูกควบคุมหรือขังเท่านั้น กล่าวคือ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่ได้รับความเสียหายจากการใช้มาตรการบังคับทางอาญาทุกกรณี ไม่ว่าจะเป็นการถูกควบคุม กักขัง หรือจำกัดสิทธิด้วยวิธีการใด ๆ ตามมาตรการเพื่อการฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและเพื่อความปลอดภัย หรือเป็นความเสียหายที่เกิดจากการต้องรับโทษขังเคียงตามประมวลกฎหมายอาญา รวมถึงความเสียหายที่เกิดจากการใช้มาตรการควบคุมตัวระหว่างพิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยคดีเด็กและเยาวชน การจับกุมและควบคุมตัวไว้ชั่วคราวโดยพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจในกรณีที่อยู่ในสถานการณ์อันตราย การยึด อาศัย การจับกุม รวมทั้งการค้นตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ไม่อาจเรียกร้องความเสียหายได้จากกฎหมายอื่น การยึดใบอนุญาตขับขี่ไว้ชั่วคราว และการห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว ที่เกิดขึ้นก่อนการพิจารณาคดีในชั้นศาล ต่อมาศาลหรือพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจในการเพิกถอนคดี หรือศาลมีคำสั่งไม่ประทับรับฟ้อง มีการถอนฟ้อง หรือมีคำพิพากษายกฟ้อง ทำให้สถานะความเป็นจำเลยสิ้นสุดไป หรือทำให้กระบวนการสืบสวนต่าง ๆ นั้นยุติลง โดยไม่สำคัญว่าศาลจะยกฟ้องด้วยเหตุผลใด

ส่วนนอร์เวย์จะจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ ถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญา ต่อมา ศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง หรือคดีดังกล่าวถูกระงับหรือถอนไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาไม่ว่าด้วยเหตุผลใด หรือกรณีที่จำเลยมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษและได้รับโทษไปแล้ว ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน ภายหลังมีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ และศาลพิพากษายกฟ้อง ย่อมมีสิทธิได้รับค่า

ทดแทนความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญา รวมไปถึงกฎหมายยังเปิดช่องให้รัฐใช้ดุลพินิจจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยหรือบุคคลอื่นใดที่ได้รับความเสียหายหรือได้รับความไม่สะดวกต่าง ๆ จากการถูกไต่สวน การค้น การยึดทรัพย์ การดักฟัง หรือมาตรการอื่นใด ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา หากมีเหตุผลอันสมควรก็มีสิทธิได้รับค่าทดแทน หรือปรากฏข้อเท็จจริงว่าบุคคลนั้นได้รับความเสียหายมากเป็นพิเศษ หรือเกินสมควรแก่เหตุจากการถูกดำเนินคดีอาญานั้น

สำหรับสาธารณรัฐฝรั่งเศสและอังกฤษ กำหนดการมีสิทธิขอรับค่าทดแทนจากรัฐไว้เฉพาะกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกควบคุม หรือขัง ในระหว่างการดำเนินคดี และต่อมาได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล หรือปล่อยตัว หรือมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดว่าไม่มีโทษ โดยศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องเนื่องจากบุคคลนั้นมีได้กระทำความผิดหรือการกระทำของเขาไม่มีความผิด และกรณีจำเลยที่ถูกจำคุกตามคำพิพากษา ต่อมาคำพิพากษานั้นถูกกลับหรือได้รับการอภัยโทษ เนื่องจากมีพยานหลักฐานใหม่หรือมีการค้นพบพยานหลักฐานว่ามีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด

เมื่อพิจารณาขอบเขตการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐของทั้งสี่ประเทศแล้ว จะเห็นว่า ทุกประเทศมีจุดร่วมในการจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่เหมือนกันคือ กรณีการถูกควบคุม การขัง หรือจำคุกตามคำพิพากษา แสดงให้เห็นว่าตามกฎหมายต่างประเทศให้ความสำคัญกับข้อผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพจากการควบคุม ขัง หรือจำคุก ซึ่งถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ในต่างประเทศเห็นสมควรว่ารัฐจะต้องเข้าไปมีบทบาทในการรับผิดชอบต่อการสูญเสียสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยที่เขามีได้เป็นผู้ก่อให้เกิดความผิดพลาดนั้น และรัฐก็มีใช้ผู้กระทำละเมิดต่อเขาเช่นกัน

บทที่ 5

แนวทางการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามกฎหมายไทย

5.1 แนวความคิดทางกฎหมายที่รัฐมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

เดิมแนวความคิดในเรื่องการชดเชยค่าเสียหายหรือค่าทดแทนให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนั้น ไม่เคยมีมาก่อนและไม่มีแนวปฏิบัติของรัฐที่จะให้การเยียวยาเรื่องดังกล่าว แต่ที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีเป้าหมายในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ มีผู้บริสุทธิ์ส่วนหนึ่งตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยและถูกนำตัวมาลงโทษด้วย ทำให้เขาถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งถือเป็นข้อผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (miscarriage of justice) ในส่วนนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงที่มาของการที่รัฐมีบทบาทในการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา อันนำไปสู่การหาคำตอบว่า การที่รัฐมีบทบาทในการจ่ายเงินค่าทดแทนเพื่อเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญานั้น เป็นไปตามแนวความคิดพื้นฐานใด โดยศึกษาเปรียบเทียบกับ การจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐตามกฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส นอร์เวย์ และอังกฤษ

จากการศึกษาแนวความคิดทางกฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของต่างประเทศ ผู้เขียนพบว่า บทบาทของรัฐในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยการจ่ายเงินค่าทดแทนเพื่อเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญานั้น มีที่มาจากหลักสิทธิมนุษยชนในกฎบัตรสหประชาชาติซึ่งได้กล่าวถึง สิทธิมนุษยชน (Human Rights) หมายถึง สิทธิของความเป็นมนุษย์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อเป็นการยืนยันและให้การรับรองถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ในศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษยชาติ และพัฒนาความร่วมมือจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) ถือเป็นเครื่องหมายอันยิ่งใหญ่แห่งประวัติศาสตร์การคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยจำแนกสิทธิมนุษยชนออกเป็น 2 ประเภทคือ สิทธิทางแพ่งและทางการเมือง (Political and Civil Rights) และสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Economic Social and

Cultural Rights) คุ้มครองบุคคลทุกประเภท ทุกชั้นวรรณะ โดยในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 9 มีบทบัญญัติรับรองสิทธิบุคคลใดจะถูกจับ กักขัง หรือเนรเทศโดยพลการมิได้ กล่าวคือ บุคคลจะถูกจับกุม คุมขังที่ผิดกฎหมายและไม่ยุติธรรมตามกฎหมายสากลไม่ได้ และในข้อ 8 ได้บัญญัติถึงสิทธิในการเยียวยาความเสียหายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยกระบวนการศาล หากบุคคลได้รับความเสียหายจากการกระทำละเมิดต่อสิทธิของตนตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย มีใจความว่า “บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอย่างได้ผลโดยศาลแห่งชาติ ซึ่งมีอำนาจสำหรับการกระทำใด ๆ อันละเมิดต่อสิทธิขั้นมูลฐาน ซึ่งตนได้รับจากรัฐธรรมนูญหรือจากกฎหมาย” ต่อมาได้มีการตรากติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Right 1966 - ICCPR) ถือเป็นตราสารว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองที่สำคัญที่สุด และมีสถานะเป็นสนธิสัญญาที่ประมวลสิทธิต่าง ๆ ที่เป็นสากลไว้ โดยได้บัญญัติรับรองสิทธิในความยุติธรรม อันเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกละเมิด สิทธิมนุษยชนจากระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้ และถือเป็นที่มาสำคัญของแนวความคิดการชดใช้ค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐที่ใช้กันในปัจจุบัน กล่าวคือ ICCPR ข้อ 3 กำหนดให้รัฐต้องประกันการเยียวยาของบุคคลไม่ว่าหญิงหรือชายที่ถูกละเมิด โดยการเรียกร้องการเยียวยาจะได้รับการพิจารณาจากฝ่ายตุลาการ ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายนิติบัญญัติที่มีอำนาจหรือหน่วยงานอื่น ตามระบบกฎหมายภายในรัฐ และการเยียวยานั้นจะต้องเป็นผล ข้อ 9 (5) กำหนดว่าบุคคลใดที่ถูกจับกุม หรือถูกควบคุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทน และข้อ 14 (6) กำหนดว่าบุคคลใดต้องรับโทษทางอาญาโดยคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิดและหากปรากฏต่อมามีการกลับแก้คำพิพากษาหรือมีการอภัยโทษ เพราะเหตุที่บุคคลนั้น ไม่ได้กระทำความผิด เนื่องจากพบพยานหลักฐานใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมาย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นมีส่วนร่วมเห็นทั้งหมดหรือแต่บางส่วนในการปกปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวถือเป็นที่มาที่สำคัญของแนวความคิดที่ให้มีความหมายหรือระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญาในประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทยด้วย โดยมีแนวคิดว่าการยอมรับว่ารัฐมีโอกาสกระทำความผิดพลาดในการดำเนินคดีอาญาได้ ซึ่งรัฐจะต้องรับผิดชอบต่อผู้บริสุทธิ์ ทั้งเป็นการควบคุมรัฐให้มีความระมัดระวังในการดำเนินคดีอาญา แต่การเข้ามารับผิดชอบของรัฐไม่ถือว่ารัฐเป็นผู้กระทำละเมิดต่อจำเลย แต่เป็นเรื่องที่รัฐเข้ามารับผิดชอบต่อกรณีที่เกิดขึ้นของเจ้าหน้าที่รัฐ

ระบบการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาโดยรัฐและต่อมามีการพิสูจน์ได้ว่าผู้นั้นบริสุทธิ์ เนื่องจากมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) มีหลักการที่รัฐเข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือ

จำเลยซึ่งเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นแตกต่างกัน เนื่องจากแนวคิดในการกำหนดให้รัฐมีความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นมีพื้นฐานแตกต่างกัน กล่าวคือ แนวคิดตามหลักทางแพ่ง คำว่า “การกระทำละเมิด” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด กับ “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 นั้นมีความหมายที่แตกต่างกัน โดยการกระทำละเมิดตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หมายความว่า ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นกระทำการละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น โดยกรณีจะเป็นการกระทำละเมิดได้ต้องเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมายซึ่งบัญญัติห้ามไว้โดยชัดแจ้ง รวมทั้งกรณีที่กฎหมายมิได้ห้ามไว้โดยชัดแจ้งแต่เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สิทธิของบุคคลที่กฎหมายรับรองไว้ โดยการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการละเมิดในทางแพ่งนี้ต้องใช้ตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด จึงเป็นการชดใช้เต็มตามจำนวนความเสียหายที่แท้จริง นอกจากนี้ การเยียวยาผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยรัฐก็จะไม่นำหลักความรับผิดชอบของรัฐอันเกิดจากการกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่ (fault-based torts of its agent) มาใช้แก่กรณีดังกล่าว เนื่องจากในกรณีความรับผิดชอบอันเกิดจากการละเมิดของเจ้าหน้าที่นั้น รัฐมีหน้าที่ในการชดใช้ค่าเสียหายโดยพิจารณาว่าเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมมีการละเมิดโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อและกระทำโดยไม่มีอำนาจหรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย รัฐจึงจะต้องรับผิดชอบ หากไม่มีการกระทำที่ถือเป็นการละเมิดซึ่งใช้ความหมายเดียวกับหลักละเมิดในทางแพ่งรัฐก็ไม่ต้องรับผิดชอบ ดังนั้น การที่จำเลยถูกคุมขังเพราะการกระทำของบุคคลอื่น แต่ไม่ได้เกิดจากการประมาทของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมรัฐจึงไม่ต้องรับผิดชอบ และหากเป็นเช่นนั้นการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่เจ้าพนักงานหรือศาลใช้ดุลพินิจภายใต้กรอบกฎหมายจึงไม่อาจเป็นการละเมิดได้ เช่นนี้หากใช้หลักละเมิดในทางแพ่งมาพิจารณากรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ซึ่งต่อมาภายหลังพบว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ย่อมไม่อาจสร้างความยุติธรรมให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้บริสุทธิ์ได้

แต่ “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติของบุคคล ได้แก่ สิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน สิทธิในการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติตามกฎหมายเท่าเทียมกัน สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา เป็นต้น และถือว่าสิทธิประเภทนี้เป็นสิทธิในทางลบ คือ จำกัดอำนาจของรัฐมิให้กระทำการใด ๆ แก่พลเมืองตามอำเภอใจ ดังนั้น การละเมิดสิทธิมนุษยชนจึงมีความหมายกว้างกว่าการกระทำละเมิดตามหลัก

กฎหมายแพ่ง และไม่จำเป็นต้องเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย แต่หมายความถึงการที่รัฐกระทำไปโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว แต่ทำให้เกิดความเสียหายแก่สิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดของบุคคล โดยการกระทำของรัฐเป็นเพื่อประโยชน์แห่งสาธารณะ (public interest) รัฐจึงต้องมีมาตรการตามกฎหมายในการชดเชยค่าทดแทนให้กับเอกชนเพื่อเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบของรัฐ เป็นการชดเชยค่าทดแทนอีกรูปแบบหนึ่งในทางอาญาที่เกี่ยวกับเสรีภาพหรืออิสรภาพของบุคคล

โดยการที่รัฐเข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) ของรัฐนี้ เป็นไปตามหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งไม่คำนึงว่าความเสียหายอันเกิดจากการดำเนินงานของรัฐจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ เมื่อเป็นการดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการสอบสวน การตั้งคดี การพิจารณาคดี หากภายหลังได้ความว่าบุคคลที่ถูกกล่าวหาไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ รัฐจะต้องรับผิดชอบเยียวยาผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น ซึ่งกฎหมายกำหนดให้เยียวยาโดยการชดเชยค่าทดแทนแก่กรณีดังกล่าว ดังนั้น การดำเนินการของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมจึงต้องเพิ่มความระมัดระวังในการดำเนินการมากขึ้น เพราะหากใช้ดุลพินิจไม่รัดกุม หรือมีเหตุอันไม่อาจที่ตำหนิเจ้าหน้าที่นั้นได้ รัฐต้องรับผิดชอบในความเสียหายนั้นด้วย เช่นนี้รัฐจึงต้องรับผิดชอบต่อกลไกของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีความผิดพลาด หรือเป็นกลไกที่เสี่ยงต่อการที่จะทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องถูกดำเนินคดีโดยผิดพลาด ซึ่งข้อผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานี้อาจจะไม่ได้เกิดจากฝ่ายรัฐหรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรืออาจไม่ได้เกิดจากความผิดพลาดของระบบการดำเนินคดีและสืบพยาน โดยตรง แต่อาจเกิดจากผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมมีความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับกระบวนการรับรู้ จดจำ คิด และตัดสินใจของมนุษย์ เช่น การจดจำของประจักษ์พยานที่คลาดเคลื่อนกับข้อเท็จจริงทำให้เกิดความผิดพลาดในการยืนยันตัวผู้กระทำผิด (mistaken identification) ซึ่งเป็นความผิดพลาดที่เกิดจากกระบวนการจดจำของมนุษย์โดยไม่มีฝ่ายใดมีเจตนาไม่สุจริต หรือการออกแบบการชี้ตัวหรือถ่ายภาพผู้ต้องสงสัยที่อาจจะเปิดช่องให้มีโอกาสยืนยันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผิดพลาด หรือคำรับสารภาพที่ไม่ตรงกับความจริงที่อาจเกิดจากการบังคับขู่เข็ญของเจ้าหน้าที่หรือผู้บริสุทธิ์ยอมรับเอง หรือความไม่สุจริตของผู้เกี่ยวข้องที่อาจปกปิดพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายจำเลย หรือความไม่มีประสิทธิภาพของทนายจำเลย หรือพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่ไม่ได้มาตรฐานแม้จะตรวจสอบจากสถาบันที่มีความเชี่ยวชาญของรัฐ หรือมุมมองด้านเดียวของบุคคลากรในกระบวนการยุติธรรมที่เมื่อเกิดความเชื่อว่าบุคคลตรงหน้าคือผู้กระทำความผิด จะพยายามหาพยานหลักฐานมาสนับสนุนความเชื่อดังกล่าว เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า รัฐใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยการควบคุมตัว การจับกุม คุมขัง เป็นเครื่องมือในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน หากรัฐไม่กำกับดูแลให้ดีพอแล้วไป ละเมิดสิทธิมนุษยชนผู้บริสุทธิ์ จึงเป็นเรื่องที่รัฐต้องรับผิดชอบและเพิ่มประสิทธิภาพในการ สอบสวน การสังคดี และการพิจารณาคดี แต่ไม่ควรให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่บริสุทธิ์ต้องรับผิดชอบ ต่อค่าใช้จ่ายอันเกิดจากกลไกที่ไม่เหมาะสมหรือเสี่ยงภัยนี้ การวางหลักในการจ่ายค่าทดแทนให้แก่ ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ จึงเป็นการยกระดับของความรับผิดชอบที่ต้องการคุ้มครอง ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่ถูกจำกัดเสรีภาพอันเกิดจากกระบวนการที่ผิดพลาดและไม่อาจระบุ ได้ว่าเป็นความผิดของเจ้าหน้าที่หรือไม่ เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารกระบวนการ ยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับได้ว่าเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน โดย ไม่ละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่นโดยไม่จำเป็น เพื่อทำให้เกิดการประสานประโยชน์ระหว่างระบบการ ดำเนินคดีอาญาในรูปแบบการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model) ที่มุ่งเน้นความสงบ เรียบร้อยและความปลอดภัยของสังคมเป็นสำคัญกับระบบการดำเนินคดีอาญาในรูปแบบความชอบ ด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model) ที่มุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล อันเป็นการประสานประโยชน์ของบุคคลและประโยชน์สาธารณะเข้าด้วยกัน

ซึ่งระบบการเยียวยาผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดย รัฐมีการจ่ายเงินค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยอยู่สองลักษณะ คือ ประการแรก เงินที่รัฐพึงจ่าย โดยอาศัยหลักกฎหมายแพ่งในมูลละเมิด ซึ่งเป็นกรณีที่รัฐดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย คือกรณีความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ และประการที่สอง เงิน สงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) ที่รัฐเยียวยาให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้บริสุทธิ์อันเป็นการชดใช้ค่า ทดแทนให้ในลักษณะของความเมตตาหรือความรับผิดชอบของรัฐ ซึ่งเดิมไม่สามารถหาหลักเกณฑ์ หรือแนวทางการจ่ายที่แน่นอนตายตัวได้ ต่อมาเมื่อมีการใช้กฎหมาย Criminal Justice Act 1988 ใน อังกฤษ องค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาค่าทดแทนคือ กระทรวงมหาดไทย (Home Office) โดยมี แนวทางในการพิจารณาจากภาวะความเดือดร้อน (hardship) ที่จำเลยได้รับจากการตกเป็นผู้ต้อง สงสัย ซึ่งมีการชดใช้ในลักษณะเดียวกับการจ่ายค่าสินไหมทดแทนความเสียหายตามกฎหมายแพ่ง คือ นำจำนวนความเสียหายส่วนบุคคลที่คำนวณเป็นเงินได้ (Personal Financial loss) และการ สูญเสีย (Loss of Earning) การสูญเสียความสามารถในการประกอบการทำงานในอนาคต (The Reduction in The Applicants Future Earning Capacity) นอกจากค่าเสียหายที่กล่าวมานี้ยังรวมถึง ค่าใช้จ่ายที่ต้องสูญเสียไปเพราะการถูกดำเนินคดี เช่น ค่าทนายความ ค่าใช้จ่ายที่ญาติของจำเลยใช้ ในการมาเยี่ยมจำเลยระหว่างถูกจำคุก โดยเงินที่รัฐใช้จ่ายเพื่อเป็นค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือ จำเลยทั้งสองลักษณะดังกล่าวเมื่อเกิดความผิดพลาดจากกระบวนการยุติธรรมขึ้น มาจาก

งบประมาณของรัฐหรือมาจากภาษีของประชาชน จ่ายจากกองทุนของรัฐ (Public Funds) ซึ่งแนวการจ่ายดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้เป็นต้นแบบในหลายประเทศ ทั้งในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส นอร์เวย์ รวมทั้งในประเทศไทยด้วย

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการที่รัฐจ่ายเงินค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นการเยียวยาในรูปแบบเงินสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) ซึ่งเป็นแนวความคิดที่รัฐเยียวยาให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับความเสียหาย โดยเป็นการจ่ายในลักษณะของความเมตตาหรือความรับผิดชอบของรัฐ โดยถือว่าเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นกับบุคคลหนึ่งบุคคลใดซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม สังคมย่อมได้รับผลกระทบกระเทือนไปด้วย ดังนั้นสังคมจึงไม่อาจปล่อยให้ผู้นั้นรับผลเสียหายจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาดแต่เพียงลำพัง รัฐในฐานะสังคมขนาดใหญ่ย่อมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้นั้น แต่การเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการทำความผิดอาญาดังกล่าวรัฐมิได้เป็นผู้กระทำผิด ดังนั้นรัฐจึงเข้ามาเยียวยาในลักษณะของการสงเคราะห์หรือให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายเท่านั้น มิใช่เป็นการจ่ายตามความเสียหายที่แท้จริงตามหลักละเมิดทางแพ่ง โดยเงินที่รัฐใช้จ่ายเพื่อเป็นค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยกรณีดังกล่าว จ่ายจากงบประมาณของรัฐ ซึ่งเป็นภาษีของประชาชน และเป็นการจ่ายจากกองทุนของรัฐ (Public Funds) อีกทั้งการจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้บริสุทธิ์นี้ ยังมีแนวความคิดรัฐสวัสดิการเป็นพื้นฐาน โดยถือเป็นความรับผิดชอบต่อภารกิจของรัฐในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้เกิดขึ้นกับประชาชนของรัฐ

เมื่อพิจารณาแนวความคิดในการจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐตามกฎหมายของต่างประเทศแล้ว ผู้เขียนพบว่า ต่างประเทศยอมรับในทางวิชาการว่าต่างก็มีกรณีการเกิดข้อผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและมีการลงโทษผู้บริสุทธิ์เช่นกัน แม้จะไม่ปรากฏสถิติที่เป็นทางการของความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเอาไว้ และแม้ว่าสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส นอร์เวย์ และอังกฤษ จะมีระบบการพิจารณาคดีและสืบพยานที่แตกต่างกัน และมีการบัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับการเยียวยาจากรัฐไว้ในกฎหมายที่แตกต่างกัน โดยบางประเทศบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งได้แก่ สาธารณรัฐฝรั่งเศส และนอร์เวย์ บางประเทศบัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายเฉพาะ ได้แก่ อังกฤษ และบางประเทศบัญญัติรับรองสิทธิไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและบัญญัติหลักเกณฑ์ไว้ในกฎหมายเฉพาะ ได้แก่ สาธารณรัฐเยอรมนี โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการจ่ายค่าทดแทน หรือจัดตั้งองค์กรของรัฐขึ้นทำหน้าที่ในการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยในคดีอาญาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในการร้องขอค่าทดแทนของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1965 มาตรา 467 (2) ซึ่งกำหนดให้บุคคลดังกล่าวที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวไป หรือเมื่อมีการยกเลิกกระบวนการพิจารณาโดยดุลพินิจของศาลและอัยการ มีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากคลังของรัฐได้ ถ้าการพิจารณาคดีของศาลปรากฏว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือเมื่อไม่สามารถพิสูจน์จนสิ้นสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด และมีการบัญญัติหลักเกณฑ์ในการเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการถูกดำเนินคดีอาญาไว้ในกฎหมายเฉพาะ คือ รัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา ค.ศ. 1971 (Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG) ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ใช้กับการดำเนินคดีอาญาเป็นการทั่วไป โดยวางหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการร้องขอค่าทดแทนในกรณีของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาและในกรณีของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งกองทุน (Public Fund) ในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal Aid) แก่ผู้มีรายได้น้อย

โดยรัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดหน้าที่ให้รัฐต้องจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยหรือผู้ที่ถูกศาลพิพากษาแล้ว ต่อมา มีข้อพิสูจน์ที่ชัดเจนหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าเขาไม่ใช่ผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด โดยต้องการเยียวยาหรือจ่ายค่าทดแทนให้แก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีความผิดพลาด รวมถึงการจ่ายค่าทดแทนให้กับความเสียหายใด ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในขั้นตอนต่าง ๆ ด้วย หากปรากฏว่า ในระหว่างควบคุมตัวบุคคลนั้นเพื่อดำเนินคดีอาญา หรือระหว่างการพิจารณาคดีโดยศาล หรือภายหลังมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแล้วว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิด ได้มีกฎหมายกำหนดว่าการกระทำของบุคคลนั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป เป็นเหตุให้เขาพ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิด และรัฐบัญญัติดังกล่าวยังใช้บังคับกับกรณีคำพิพากษาที่เกิดขึ้นจากการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่กำหนดโทษจำเลยเบาว่าการพิจารณาคดีในครั้งแรกเพราะกฎหมายที่ใช้บังคับกับการกระทำนั้นเปลี่ยนแปลงไปด้วย ทั้งนี้ จะเห็นว่าการที่รัฐต้องรับผิดชอบจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญา ก็มีใช้บทสรุปว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือการบังคับใช้มาตรการทางอาญาที่ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้น ล้วนเป็นไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย เพราะตามรัฐบัญญัติฉบับนี้ แม้ผู้ที่ถูกศาลตัดสินไปแล้วว่ามีความผิดตามกฎหมายก็อาจมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐได้หากบรรทัดฐานแห่งสังคมแปรเปลี่ยนไป และมีกฎหมายกำหนดว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป ดังนั้น สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยตาม

กฎหมายเยอรมนีจึงสอดคล้องกับหลักการให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ อยู่จนกว่าจะถูกศาลพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิด

โดยรัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญา ค.ศ. 1971 (StEG) ได้กำหนดให้จำเลยผู้ถูกฟ้องคดีต่อศาล และผู้ถูกศาลพิพากษาในคดีอาญา รวมถึงผู้ต้องหา หรือบุคคลที่ต้องถูกคุมขังหรือถูกใช้มาตรการลงโทษทางอาญา ไม่ว่าบุคคลดังกล่าวจะมีสัญชาติ เยอรมันหรือไม่ก็ตาม เป็นผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐ ส่วนบุคคลอื่นนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ตามรัฐบัญญัตินี้ แม้จะได้รับความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญาก็ไม่สามารถเรียกร้องค่า ทดแทนตามกฎหมายฉบับนี้ได้ โดยมีเงื่อนไขในการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนเพื่อเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากมาตรการบังคับทางอาญาไว้ตามกรณี ดังนี้

1. เป็นจำเลยที่ถูกพิพากษาให้ลงโทษอาญาซึ่งถูกบังคับโทษนั้นไปแล้ว และได้รับความเสียหายจากผลบังคับดังกล่าว หากปรากฏโดยการร้องฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ หรือโดยการตัดสินเปลี่ยนไปในลักษณะอื่นใด เช่น มีคำพิพากษาศาลสูงให้ยกคำพิพากษาดังกล่าว เป็นต้น ทำให้คำพิพากษาดิมนั้นถูกยกเลิก หรือสิ้นผลไป หรือทำให้โทษของผู้กระทำความผิดนั้นเบาลง ทั้งนี้ให้รวมถึงผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับความเสียหายจากการถูกควบคุม กักขัง หรือจำกัดสิทธิ ด้วยวิธีการใด ๆ ตามมาตรการเพื่อการฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและเพื่อความปลอดภัย (Maßregel der Besserung und Sicherung) หรือเป็น ความเสียหายที่เกิดจากการต้องรับ “โทษข้างเคียง” (Nebenstrafe) อื่น ๆ ตามประมวลกฎหมายอาญา ก็อยู่ในขอบเขตที่ผู้เสียหายอาจร้องขอค่าทดแทนจากรัฐได้ตามมาตรา 1 (StEG) ซึ่งหากพิจารณาแล้วจะเห็นว่า การร้องขอให้รัฐเยียวยาตามมาตรา 1 แห่งรัฐบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญานั้น มีหลักการพิจารณาเพียงว่า จำเลยที่ได้รับความเสียหายจากการบังคับโทษตามคำพิพากษาหรือคำสั่งอื่นใดของศาลแล้ว ย่อมมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐได้ เมื่อปรากฏว่ามีคำพิพากษาหรือคำสั่งอื่นใดที่เกิดขึ้นในภายหลังเป็นไปในทางที่เป็นคุณกับจำเลยมากกว่าเท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงปัญหาที่ว่า จำเลยไม่ใช่ผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่

2. เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกคุมขัง หรือได้รับความเสียหายจากการใช้มาตรการในทางอาญาอื่นใดที่เกิดขึ้นก่อนการพิจารณาคดีในชั้นศาล หากภายหลังศาลมีคำสั่งไม่ประทับรับฟ้อง มีการถอนฟ้อง หรือมีคำพิพากษายกฟ้อง โดยไม่สำคัญว่า ศาลจะยกฟ้องด้วยเหตุผลใด สำหรับการถอนฟ้องนั้นให้หมายรวมถึงการถอนหรือยุติการพิจารณาพิพากษาคดีโดยศาล และการถอนฟ้องโดยพนักงานอัยการ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ภายหลังเมื่ออัยการพิจารณาจากพยานหลักฐานแล้วคาดหมายได้ว่าจะต้องถูกยกฟ้อง ตามมาตรา 2 (StEG) ทั้งนี้

ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งได้รับความเสียหายจากการใช้มาตรการทางอาญาอื่นใดนั้น หมายถึง มาตรการทางอาญาตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 2 วรรคสอง เท่านั้น ได้แก่

1) การควบคุมตัวระหว่างพิจารณาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือ กฎหมายว่าด้วยคดีเด็กและเยาวชน

2) การจับกุมและควบคุมตัวไว้ชั่วคราว โดยพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ ตำรวจ ในกรณีที่อยู่ในสถานการณ์อันตราย ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 127

3) การใช้มาตรการต่าง ๆ โดยผู้พิพากษาเพื่อบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย ทั้งนี้ ในกรณีที่ผู้ต้องหาจะหลบหนี หลีกเลี่ยงการกระทำตามหมาย ฯลฯ ตามกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา 116

4) การยึดอายัด การจับกุมในบางกรณี รวมทั้งการค้นตามกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา ตราบเท่าที่การเรียกร้องความเสียหายจากเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวมามิได้กำหนดไว้ใน กฎหมายฉบับอื่น อันเป็นการคุ้มครองรวมไปถึงสิทธิในทรัพย์สิน

5) การยึดใบอนุญาตจับไว้ชั่วคราว ถือเป็นการคุ้มครองเสรีภาพของบุคคล

6) การห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว ถือเป็นการคุ้มครองเสรีภาพของบุคคล

และบทบัญญัตินี้คุ้มครองความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการใช้มาตรการต่าง ๆ ดังกล่าวมาในต่างประเทศโดยการร้องขอของเจ้าพนักงานประเทศเยอรมนีด้วย

จะเห็นว่า สิทธิในการร้องขอให้รัฐเยียวยาความเสียหายอันเกิดจากกระบวนการ ดำเนินคดีอาญานั้น ไม่ได้มีเฉพาะแต่บุคคลที่มีสถานะจำเลยตามกฎหมายหรือศาลพิพากษาแล้ว เท่านั้น แต่หมายรวมถึงผู้ต้องหาในกระบวนการพิจารณาชั้นอื่น ๆ ด้วย

3. เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับความเสียหายอันเกิดจากการใช้มาตรการทาง อาญาตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 2 StEG หากปรากฏว่า กระบวนการพิจารณาคดีอาญานั้นถูกเพิก ถอนไปตามเงื่อนไขแห่งบทบัญญัติซึ่งกำหนดให้ศาล หรือพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจในการเพิก ถอนคดีความเหล่านั้นได้ ซึ่งมักจะเป็นความผิดที่ไม่ร้ายแรง และระวางโทษเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ตาม มาตรา 3 และมาตรา 4 StEG อย่างไรก็ตาม เหตุที่ศาลหรือพนักงานอัยการจะใช้ดุลพินิจเพิกถอนคดี ดังกล่าวจะต้องมีกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมันด้วย โดย สาระสำคัญของการยุติกระบวนการพิจารณาในกรณีนี้ คือ ต้องเป็นการทำให้สถานะความเป็น “จำเลย” สิ้นสุดไป หรือทำให้กระบวนการสืบสวนต่าง ๆ นั้นยุติลง

สำหรับค่าทดแทนที่กำหนดให้รัฐจ่ายตามรัฐธรรมนูญตีค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจาก มาตรการบังคับทางอาญา ค.ศ. 1971 (StEG) นั้น โดยไม่มีการจำกัดวงเงินไว้ และรัฐสามารถ กำหนดให้ได้ทั้งค่าทดแทนที่เป็นตัวเงินหรือที่สามารถคิดคำนวณเป็นเงินได้แน่นอน และ

ครอบคลุมถึงค่าทดแทนสำหรับความเสียหายอย่างอื่นใดอันมิใช่ตัวเงินหรือที่ไม่อาจคำนวณเป็นจำนวนเงินที่ชัดเจน โดยมีศาลอาญาที่พิจารณาคดีนั้นเองจะเป็นผู้วินิจฉัยและตัดสินว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นจะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือไม่ หลังจากนั้นเมื่อผลตัดสินให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นเป็นผู้สิทธิได้รับค่าทดแทนแล้ว ต้องดำเนินการยื่นคำร้องตามคำพิพากษานั้นต่อรัฐ คือ องค์การบริหารงานยุติธรรมแห่งมลรัฐ อีกขั้นตอนหนึ่งเพื่อพิจารณาถึงประเภทและอัตราค่าทดแทนที่รัฐต้องจ่ายให้แก่ผู้นั้น โดยจะต้องผูกพันตามคำตัดสินของศาลอาญา ทั้งนี้ รัฐบัญญัติฉบับนี้กำหนดการจ่ายค่าทดแทนเพื่อชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้ต้องหาและจำเลยเท่านั้น สำหรับเงินจำนวนอื่น เช่น ค่าปรับทางอาญาที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยชำระไปแล้ว ซึ่งรัฐอาจต้องจ่ายคืนหากภายหลังมีข้อเท็จจริงปรากฏว่าเขาไม่ใช่ผู้กระทำความผิด คงเป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งบทบัญญัติในเรื่องอื่น

ในสาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้มีการบัญญัติเรื่องการชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาไว้ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส (Subsection Compensation for Pretrial Detention-Sous) section 3 บังคับใช้เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ.1970 โดยมีแนวคิดทางกฎหมายเรื่องการชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้บริสุทธิ์ว่า หากรัฐซักซ้อมหรือรื้อที่ที่จะดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องสงสัยด้วยเกรงว่าผู้บริสุทธิ์จะถูกล่วงละเมิด สังคมอาจได้รับความเดือดร้อนวุ่นวาย อย่างไรก็ตาม กระบวนการยุติธรรมของรัฐ ก็ไม่อาจเลี่ยงความรับผิดชอบหากเกิดการล่วงละเมิดเช่นนั้นได้ และเป็นการไม่ถูกต้องที่จะไปเอาผิดกับเจ้าพนักงานซึ่งดำเนินคดีกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ศาลได้ตัดสินว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในภายหลัง เนื่องจากเป็นหน้าที่ ที่รัฐจะต้องชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีดังกล่าว และหลักการจ่ายค่าทดแทนตามกฎหมายฝรั่งเศสมิใช่เพื่อชดเชยความเสียหายทั้งหมดหรือความเสียหายตามจริง เพียงแต่เป็นการแสดงความรับผิดชอบของรัฐที่จะเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา และระบบการทดแทนความเสียหายโดยรัฐของฝรั่งเศสมี 2 องค์กรที่ทำงานร่วมกัน คือ คณะกรรมการพิจารณาค่าทดแทนผู้เสียหาย (La Commission D'indemnisation Des Victimes D'infraction) และกองทุนเพื่อการทดแทนผู้เสียหายจากการก่อการร้ายและความผิดทางอาญา (Fonds De Garantie Des Actes De Terrorisme Et D'autres Infractions)

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส ได้กำหนดให้บุคคลซึ่งถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดี และต่อมาได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล หรือปล่อยตัว หรือมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดว่าไม่มีโทษ โดยศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องเนื่องจากบุคคลนั้นมีได้กระทำความผิดหรือการกระทำของเขาไม่เป็นความผิด เป็นผู้มีสิทธิขอรับค่าทดแทน โดยจะต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่มีโทษแล้ว และการคุมขังนั้นก่อให้เกิดความเสียหายเกินกว่าปกติอย่างเห็นได้ชัด และร้ายแรงเป็นพิเศษเท่านั้น

ตามกฎหมายฝรั่งเศสนั้น การพิจารณาคำหนดค่าทดแทนไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะความเสียหายในทางการเงินเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงินด้วย และไม่มี การจำกัดจำนวนเงินที่จะจ่ายแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเอาไว้ โดยมีคณะกรรมการพิจารณาค่าทดแทนผู้เสียหาย (La Commission D'indemnisation Des Victimes D'infraction) ซึ่งเป็นองค์กรพิเศษที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายฝรั่งเศส มีหน้าที่ในการพิจารณาและออกคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทน และคำวินิจฉัยของคณะกรรมการให้ถือเป็นที่สุด

สำหรับกองทุนเพื่อการทดแทนผู้เสียหายจากการก่อการร้ายและความผิดทางอาญา มีวัตถุประสงค์ในการให้การทดแทนเฉพาะผู้เสียหายจากการก่อการร้าย ผู้เสียหายจากความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ความผิดเกี่ยวกับเพศ และความผิดฐานลักทรัพย์ น้อ โกง ชักยอก ทำให้เสียทรัพย์ โดยผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการที่ศาลจังหวัดที่ตนมีภูมิลำเนา หรือศาลจังหวัดที่มีเขตอำนาจเหนือคดีอาญาที่เป็นมูลเหตุแห่งการเรียกร้องค่าทดแทน คณะกรรมการจะส่งเรื่องให้กองทุนดำเนินการ ซึ่งจะเป็นกระบวนการแห่งการเจรจาต่อรองระหว่างกองทุนกับผู้เสียหาย โดยไม่ใช่กระบวนการศาล หากผู้เสียหายพอใจกับการช่วยเหลือและเงินที่กองทุนเสนอให้ กองทุนจะส่งเรื่องกลับมาที่คณะกรรมการ และคณะกรรมการจะมีคำสั่งเห็นชอบตามวิธีการและจำนวนเงินแห่งการทดแทน โดยมีการจ่ายค่าทดแทนในกรณีเป็นความเสียหายที่ร้ายแรง คือ ได้รับความเสียหายแก่ชีวิตหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถประกอบการทำงานได้เกินหนึ่งเดือน ผู้เสียหายจะได้รับการทดแทนเต็มจำนวนแบบไม่มีเงื่อนไข ส่วนกรณีความเสียหายไม่ร้ายแรง คือ ความเสียหายต่อทรัพย์ หรือต่อร่างกายที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้น้อยกว่าหนึ่งเดือน จะได้รับการทดแทนเต็มจำนวน แบบมีเงื่อนไข ทั้งนี้ ผู้ยื่นต้องแสดงให้เห็นว่าตนไม่มีทางได้รับค่าเสียหายจากทางอื่น อย่งไรก็ตาม หากผู้เสียหายไม่พอใจกับการช่วยเหลือและเงินที่กองทุนเสนอให้ กระบวนการจะกลายเป็นกระบวนการศาล กล่าวคือ กองทุนจะส่งเรื่องกลับมาที่คณะกรรมการ และคณะกรรมการจะพิจารณาความเห็นของผู้เสียหายกับกองทุน และสั่งการให้กองทุนจ่ายเงินทดแทน

ในประเทศนอร์เวย์ ได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์ว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเนื่องจากความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญามาบังคับใช้ใน ปี ค.ศ.1887 โดยปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานอร์เวย์ ตามมาตรา 444 ถึงมาตรา 451 (Chapter 31.Compensation in connection with a prosecution) โดยกำหนดให้บุคคลที่ต้องเสียหายจากการฟ้องร้องและดำเนินคดีอาญา หากในท้ายที่สุด ศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง หรือคดีดังกล่าวถูกระงับไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา หรือการถูกจับกุมหรือคุมขังนั้น ชัดกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (The European Convention on Human Rights) มาตรา 5 หรือชัดกับกติกา ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and

Political Rights) มาตรา 9 รวมถึงบุคคลที่ถูกตัดสินโดยคำพิพากษาถึงที่สุดและถูกลงโทษเกินกว่าที่กำหนดไว้ในคำพิพากษา เป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายและค่าทดแทนสำหรับการถูกดำเนินคดีอาญาจากรัฐได้ โดยมีเงื่อนไขในการพิจารณา ดังนี้

1. จำเลยที่ได้รับความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญา หากในท้ายที่สุด ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องจำเลย หรือคดีดังกล่าวถูกระงับไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา โดยมีเงื่อนไขว่า (1) จำเลยได้รับความทุกข์ทรมาน และ (2) มีความเสียหายในทางทรัพย์สินหรือมีค่าเสียหายที่คำนวณเป็นเงินได้ (financial loss) มีสิทธิได้รับค่าทดแทนสำหรับการถูกดำเนินคดีอาญาจากรัฐ แต่เงื่อนไขเกี่ยวกับความเสียหายในทางทรัพย์สินหรือค่าเสียหายที่คำนวณเป็นเงินได้นั้น ไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างเคร่งครัดมากนัก

2. จำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ และการดำเนินคดีนั้นถูกระงับหรือถอนไปก่อนมีคำพิพากษา หรือศาลพิพากษายกฟ้อง ย่อมมีสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการที่จำเลยต้องต่อสู้คดี รวมถึงค่ายานพาหนะด้วย โดยศาลที่พิจารณาคดีนั้นสามารถตัดสินเรื่องนี้รวมไว้ในคำพิพากษาหรือทำเป็นคำสั่งแนบคำพิพากษาก็ได้

3. ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัว โดยใช้มาตรการหรือวิธีการที่ไม่เป็นไปตามหลักคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเพื่อดำเนินคดีอาญา ซึ่งเป็นการขัดกับมาตรา 5 ของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (The European Convention on Human Rights) หรือมาตรา 9 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) และการจับกุมหรือควบคุมนั้นเป็นเหตุให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับความเสียหายจากการใช้มาตรการดังกล่าว จึงมีสิทธิเรียกร้องให้รัฐจ่ายค่าทดแทนสำหรับการถูกจับกุมหรือควบคุมตัวที่ขัดกับกฎหมายระหว่างประเทศได้

4. จำเลยที่ต้องทนทุกข์ทรมานหรือได้รับความเสียหายจากคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษและได้รับโทษไปแล้ว ไม่ว่าจะได้รับโทษมาทั้งหมดหรือแต่บางส่วน และภายหลังมีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ (reopen) และศาลพิพากษายกฟ้อง จำเลยย่อมมีสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายและค่าทดแทนในกรณีดังกล่าว ทั้งนี้รวมถึงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่จำเลยต้องเสียไปเพื่อการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ โดยศาลที่พิพากษายกฟ้องนั่นเองจะเป็นผู้พิจารณาและสั่งให้รัฐชดใช้ค่าใช้จ่าย

5. จำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาอาจได้รับค่าทดแทนจากรัฐ หากมีเหตุอันสมควร และปรากฏข้อเท็จจริงว่าบุคคลนั้นได้รับความเสียหายมากเป็นพิเศษ หรือเกินสมควรแก่เหตุจากการถูกดำเนินคดีอาญานั้น แม้จะไม่ได้เป็นไปตามเงื่อนไขในการเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาออร์เวย์ มาตรา 444 ก็ตาม

6. บุคคลอื่นใดที่ได้รับความเสียหายหรือได้รับความไม่สะดวกต่าง ๆ จากการถูกไต่สวน การค้น การยึดทรัพย์ การดักฟัง หรือมาตรการอื่นใด ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา หากมีเหตุผลอันสมควรก็มีสิทธิได้รับค่าทดแทน

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานอร์เวย์ได้กำหนดค่าทดแทนสำหรับความเสียหายไว้ทั้งความเสียหายในทางทรัพย์สินหรือความเสียหายที่อาจคำนวณเป็นจำนวนเงินได้ (Financial loss) และความเสียหายที่ไม่อาจคำนวณเป็นเงินได้ (non-pecuniary) โดยที่การจ่ายเงินเพื่อความเสียหายในทางทรัพย์สินจะใช้คำว่า “ค่าทดแทน” (compensation) จะได้รับการพิจารณาจ่ายโดยกระทรวงยุติธรรมและหากไม่พอใจสามารถยื่นอุทธรณ์ต่อศาลได้ ในขณะที่การจ่ายเงินเพื่อความเสียหายอื่นที่ไม่อาจคำนวณเป็นเงินได้จะใช้คำว่า “ค่าชดเชย” (redress) เป็นไปตามอัตราที่กำหนดโดยพระมหากษัตริย์และจะพิจารณาตามพฤติการณ์เฉพาะแต่ละกรณี ไม่ได้กำหนดอัตราหมาจ่ายที่แน่นอนตายตัว แต่จะกำหนดให้ตามความเหมาะสมต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น

มีข้อสังเกตว่าแนวทางในการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยในคดีอาญาตามกฎหมายนอร์เวย์ปัจจุบัน รัฐไม่สามารถลดจำนวนค่าทดแทนหรือปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนได้ เพียงเพราะเหตุผลว่ายังมีเหตุสงสัยในความเป็นผู้บริสุทธิ์ของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งแตกต่างจากแนวพิจารณาเดิมของนอร์เวย์ที่รัฐสามารถปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยได้ หากคดีอาญาถูกระงับไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา เนื่องจากพบว่าพยานหลักฐานที่มีอยู่ไม่น่าจะเพียงพอหรือแน่นอนที่จะทำให้ศาลตัดสินลงโทษจำเลยได้ กล่าวคือ เพียงแต่มีการยกฟ้องหรือยุติการดำเนินคดีอาญาไม่ว่าด้วยเหตุผลใด รัฐจะต้องจ่ายค่าทดแทนเพื่อเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานอร์เวย์บัญญัติให้รัฐสามารถเรียกคืนค่าทดแทนที่เคยจ่ายไปแล้วได้ หากปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับค่าทดแทนไปแล้วนั้น ถูกดำเนินคดีอีกในภายหลังและถูกตัดสินว่าเป็นผู้กระทำความผิด และคดีนั้นเป็นคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับคดีที่เป็นเหตุให้บุคคลดังกล่าวได้รับค่าทดแทนจากรัฐ ซึ่งถือเป็นบทบัญญัติที่แตกต่างจากกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส และอังกฤษ

ในประเทศอังกฤษ เดิมไม่มีกฎหมายรองรับสิทธิของจำเลยผู้ได้รับผลร้ายจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี ต่อมาได้มีการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยผู้บริสุทธิ์แบ่งเป็นสองกรณี คือ การจ่ายตามกฎหมาย The Criminal Justice Act 1988 มีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ กระทรวงมหาดไทย (Home Office) โดยมีการใช้จ่ายจากเงินงบประมาณ และการจ่ายค่าตอบแทนโดยหลักความรับผิดชอบของรัฐเป็นรายกรณี (Ex-gartia scheme) หากปรากฏข้อเท็จจริงว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด จำเลยจะได้รับเงินสงเคราะห์ (ex gartia payment) ซึ่งเป็นเงินที่จ่ายจากกองทุนของรัฐ

การจ่ายค่าทดแทนของอังกฤษเป็นไปตามหลักการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยที่ได้รับ ความเสียหายจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด (miscarried of justice) หาก ภายหลังจำเลยถูกศาลยกฟ้องหรือได้รับการอภัยโทษ เมื่อพิสูจน์ได้ว่าไม่ได้กระทำความผิด ซึ่งจะ จ่ายให้แก่จำเลยทุกคนที่ศาลมีคำพิพากษาว่าไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด

หลักเกณฑ์และวิธีการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐตาม The Criminal Justice Act 1988 กำหนดให้จำเลยที่ถูกตัดสินว่าได้กระทำความผิดอาญาและศาลมีคำพิพากษาให้ ลงโทษ ต่อมาคำพิพากษานั้นถูกกลับหรือได้รับการอภัยโทษ เนื่องจากมีพยานหลักฐานใหม่หรือมี การค้นพบพยานหลักฐานว่ามีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด ให้รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) จ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยที่ได้รับความเสียหายจากการถูก ลงโทษตามคำพิพากษาที่ผิดไป และหากจำเลยนั้นตายลงแล้วให้ทายาทเป็นผู้มีสิทธิร้องขอค่า ทดแทน

ส่วนการชดใช้ค่าทดแทนเนื่องจากการคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษานั้น ยังไม่ได้รับการ ยอมรับโดยตรง และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (Home Secretary) ปฏิเสธการจ่ายโดยให้ เหตุผลว่า ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ได้รับความเสียหายนั้น สามารถฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายจากศาลได้ อยู่แล้ว และชดใช้ค่าทดแทนกรณีดังกล่าวจะเกิดในอีกรูปแบบหนึ่งเรียกว่า เป็นการเยียวยาโดยการ จ่ายค่าทดแทนในลักษณะของเงินสงเคราะห์ หรือความรับผิดชอบของรัฐ (ex gratia payment) จาก เงินกองทุนของรัฐ (Public Funds)

ตามกฎหมายอังกฤษ กระบวนการสอบสวนว่าจำเลยถูกตัดสินลงโทษ โดยผิดพลาด หรือไม่นั้น มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการ review ไว้ใน Criminal Injuries Compensation Act 1995 ได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อนที่จะนำเสนอเรื่องให้แก่ศาล อุทธรณ์พิจารณาใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยกำหนดให้ผู้ review ต้องไม่ใช่ผู้พิพากษาคนเดิมหรือ คณะกรรมการชุดเดิม เรียกว่า The Criminal Cases Review Commission (CCRC) ซึ่งมีอำนาจ ตรวจสอบคำตัดสินลงโทษทั้งศาล Magistrate Court และศาล Crown Court และในการพิจารณา ของ CCRC คณะกรรมการมีอำนาจตรวจสอบหลักฐานที่เป็นพยานวัตถุ หรือพยานเอกสาร ตลอดจนผลการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ที่ยังเก็บตัวอย่างอยู่ที่ตำรวจ เพื่อนำมาตรวจสอบซ้ำ อีกครั้ง รวมถึงพยานหลักฐานใหม่ หรือการตรวจสอบว่าการที่จำเลยอ้างว่าได้ให้คำรับสารภาพผิด ไปนั้น มีความน่าเชื่อถืออย่างไร เมื่อคณะกรรมการได้พิจารณาแล้วเห็นว่ามีเหตุอันควรที่จะเชื่อว่า จำเลยได้ถูกตัดสินผิดพลาด CCRC จะส่งเรื่องให้ศาลอุทธรณ์เพื่อพิจารณาต่อไป หรือในกรณีที่มิ มีการตัดสินโทษยุติแล้วจะส่งเรื่องเพื่อให้มีการอภัยโทษต่อไป

เมื่อมีการพิจารณาว่ามีการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ผิดพลาด (miscarried of justice) แล้ว จึงจะเข้าสู่กระบวนการในการจ่ายค่าทดแทนความเสียหายอันเกิดจากการตัดสินผิดพลาด โดยจำเลยจะได้รับค่าทดแทน เมื่อร้องขอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยหลังจากที่ได้ดำเนินการขอพิจารณาใหม่ซึ่งอุทธรณ์ต่อ CCRC หรือ ได้รับการอภัยโทษแล้ว โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีดุลพินิจที่จะวินิจฉัยชี้ขาดว่าผู้ร้องมีสิทธิที่จะได้รับชดเชยค่าเสียหายหรือไม่ ส่วนผู้พิจารณาค่าทดแทนความเสียหายจะเป็นคณะกรรมการที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแต่งตั้ง และคณะกรรมการดังกล่าวจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเบิกจ่ายเงินให้แก่จำเลย โดยสรุปจึงถือว่าการชี้ว่าการกระทำของจำเลยเป็นการกระทำที่ผิดหรือไม่เป็นหน้าที่ของ CCRC และศาลอุทธรณ์ที่ต้องดำเนินกระบวนการไต่สวนใหม่ ส่วนการจ่ายค่าทดแทนเป็นอำนาจของคณะกรรมการพิจารณาค่าทดแทนที่แต่งตั้งโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

จะเห็นว่า กฎหมายของทั้งสี่ประเทศก็มีหลักการในการจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาและจำเลยเป็นอย่างเดียวกันคือ มีการกำหนดระบบการเยียวยาโดยรัฐไว้ในกฎหมายภายในของประเทศนั้น ๆ โดยให้รัฐมีบทบาทในการจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับความเสียหายจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) ของรัฐและมีแนวความคิดพื้นฐานในการจ่ายค่าทดแทนเป็นไปตามหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability) ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รัฐจะเข้าไปจ่ายค่าทดแทนก็ต่อเมื่อรัฐเป็นผู้กระทำหรือรัฐเป็นผู้ดำเนินคดีอาญานั้น ต่อมาภายหลังปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกดำเนินคดีเป็นผู้บริสุทธิ์ และในต่างประเทศก็มีการเยียวยาในรูปแบบเงินสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) ที่รัฐเข้ามาให้ความช่วยเหลือเท่านั้น โดยอาจแตกต่างกันบ้างในกรณีที่บางประเทศจ่ายให้ทั้งที่เป็นความเสียหายที่อาจคำนวณเป็นเงินได้และความเสียหายที่ไม่อาจคำนวณเป็นเงินได้ ส่วนประเทศไทยกฎหมายให้จ่ายเฉพาะความเสียหายที่อาจคำนวณเป็นเงินได้เท่านั้น

5.2 แนวความคิดทางกฎหมายในการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน

จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะวิเคราะห์ว่าการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 นั้น มีแนวความคิดทางกฎหมายใดเป็นหลักการพื้นฐานในการจ่าย และการจ่ายเงินค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาและจำเลยตามกฎหมายในปัจจุบัน เป็นไปตามแนวความคิดทางกฎหมายหรือไม่ โดยศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของต่างประเทศ

ประเทศไทยมีการบัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม โดยมีการกำหนดระบบการเยียวยาโดยรัฐไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอันเป็นกฎหมายสูงสุด โดยการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาของประเทศไทยเกิดขึ้นครั้งแรกในรูปแบบการชดเชยแก่จำเลยในคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นเท่านั้น ปรากฏตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 และยังคงหลักการเดิมเรื่อยมา

ต่อมา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับค่าทดแทนในกรณีของบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการพิจารณาคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นที่ยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด จึงมีการตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ขึ้นใช้บังคับ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้รัฐเข้าไปช่วยเหลือจำเลยที่ได้รับความเสียหายจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด เนื่องจากเป็นภารกิจของรัฐที่จะต้องดูแลรักษาสวัสดิภาพของประชาชนในรัฐให้อยู่อย่างสงบสุข และการที่บุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องถูกดำเนินคดีอาญาจึงถือเป็นผู้เสียหายจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ รัฐจึงต้องเข้าไปรับผิดชอบ ซึ่งเป็นไปตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) กฎหมายฉบับนี้มีเจตนารมณ์มุ่งที่จะเยียวยาให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาที่ถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีอาญาเนื่องจากตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 รับรองสิทธิในการได้รับค่าทดแทนเฉพาะบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยเท่านั้น โดยมีเงื่อนไขว่า ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการเท่านั้น ซึ่งการที่พนักงานอัยการจะฟ้องคดีได้ต้องมีการสอบสวนคดีนั้นโดยชอบด้วยกฎหมายและพนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องต่อศาลว่าจำเลยได้กระทำความผิดอาญา ผู้ถูกฟ้องคดีย่อมอยู่ในฐานะเป็นจำเลยตามพระราชบัญญัตินี้ทันที และถูกคุมขังจริงโดยหมายศาลในระหว่างการพิจารณาคดี แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดีตามเงื่อนไขนี้ หมายถึง ผู้ที่ถูกคุมขังนับตั้งแต่ศาลรับฟ้องคดี และเป็นผู้ที่ถูกคุมขังในฐานะจำเลยเท่านั้น แต่การที่ผู้ต้องหาถูกคุมขังระหว่างการสอบสวนโดยที่ยังไม่ได้มีการฟ้องคดีย่อมเป็นการถูกคุมขังในฐานะผู้ต้องหา ไม่ใช่ในฐานะจำเลยที่จะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายฉบับนี้ และต่อมาปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการพิจารณาคดีนั้น โดยศาลได้พิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีที่เกี่ยวกับการกระทำของจำเลยและได้รับการพิสูจน์โดยคำพิพากษาของศาลว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดเท่านั้น จะเห็นว่าตามกฎหมายฉบับนี้รัฐจะเยียวยาความเสียหายโดยการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยเฉพาะกรณีของรัฐเป็นฝ่ายกระทำเท่านั้น แต่ไม่รวมถึงกรณีที่บุคคลอื่นฟ้องคดีต่อศาลโดยตรง

ต่อมา ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองสิทธิผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้มีการกล่าวถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเพิ่มขึ้นจากเดิมคือ มีการรับรองสิทธิในการได้รับค่าทดแทนของผู้ต้องหาในคดีอาญา จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ขึ้น โดยกระทรวงยุติธรรมได้มอบหมายให้ รองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสันทิต ศึกษาและยกร่างพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม โดยได้มีการตราพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ขึ้นและมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2559 เป็นต้นมา และในการยกร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว รองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสันทิต มีแนวคิดที่จะขยายภารกิจในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้ประชาชน จึงเพิ่มเติมภารกิจของกองทุนในเรื่องการเยียวยาผู้ต้องหาและจำเลยที่ถูกขกฟ้อง โดยมีระบบกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสเป็นต้นแบบ และมีเจตนาให้กฎหมายฉบับนี้สามารถเยียวยาความเสียหายให้กับผู้ถูกกล่าวหาที่ไม่มีความสามารถที่จะไปใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้กระทำผิดหรือไม่สามารถขอรับการเยียวยาจากแหล่งอื่นได้ รวมถึงกรณีที่ผู้ต้องหาถูกศาลพิพากษาปล่อยตัวเพราะเหตุว่าไม่ได้กระทำความผิด แต่ต้องถูกขังอยู่ในเรือนจำตลอดระยะเวลาการสอบสวนจนถึงการพิจารณาและการพิพากษาคดี ซึ่งรัฐจำเป็นต้องให้การเยียวยาตามกฎหมายเนื่องจากถือเป็นข้อผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม และเพื่อเป็นการอุดช่องว่างของการจ่ายค่าทดแทนที่ยังไม่มีการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังระหว่างการสอบสวนโดยที่ยังไม่ได้มีการฟ้องคดี ภายหลังปรากฏว่าผู้ต้องหานั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นการถูกคุมขังในฐานะผู้ต้องหา ไม่ใช่ในฐานะจำเลยที่จะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ที่มีการเยียวยาเฉพาะกรณีที่เป็นจำเลยที่ถูกฟ้องคดีต่อศาลแล้วถูกขังอยู่ระหว่างพิจารณาคดี โดยศาล ต่อมาปรากฏว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์เท่านั้น โดยพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มีหลักการและแนวความคิดทางกฎหมายเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 แต่มีเงื่อนไขการเยียวยาที่ไม่ซ้ำซ้อนกัน ซึ่งถือว่าประเทศไทยมีการรับรองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิทธิในความยุติธรรมเป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศแล้ว

นอกจากนี้ ในชั้นพิจารณาทบทวนร่างกฎหมายโดยกระทรวงยุติธรรมได้มีการเสนอให้ใช้คำว่า “ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน” ในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว โดยเจตนารมณ์ที่จะให้กองทุนยุติธรรมเป็นหน่วยงานที่เข้าไปเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ไม่สามารถขอรับการเยียวยาได้ตามกฎหมายฉบับอื่น ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่มีการบัญญัติถึงการจ่ายค่าทดแทน

กรณี “การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน” และเป็นคำที่มีความหมายกว้างมาก ทั้งนี้ตามมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 สำหรับเงินที่จ่ายเพื่อการเยียวยากรณีนี้ แม้จะมีการใช้คำแตกต่างกันก็ต้องเข้าใจอย่างตรงกันว่า คำว่า การจ่ายเงินช่วยเหลือ ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มีความหมายเช่นเดียวกับการ จ่ายค่าทดแทน (Compensation) และการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 นั้น หมายความว่า การที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับความเสียหายจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด การศึกษาในครั้งนี้นี้จึงเลือกใช้คำว่า การจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

เมื่อผู้เขียนศึกษาระบบการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ถูกกล่าวหาไม่ว่าจะอยู่ในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 แล้ว พบว่า การที่กองทุนยุติธรรมเข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) ตามกฎหมายดังกล่าว นั้น เป็นไปตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) อันเป็นหลักสากลที่นานาประเทศถือปฏิบัติแล้ว ซึ่งไม่คำนึงว่าความเสียหายอันเกิดจากการดำเนินงานของรัฐจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ เมื่อเป็นการดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการสอบสวน การตั้งคดี การพิจารณาคดี หากภายหลังได้ความว่าบุคคลที่ถูกกล่าวหาไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ รัฐจะต้องรับผิดชอบเยียวยาผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น ซึ่งกฎหมายกำหนดให้เยียวยาโดยการชดเชยค่าทดแทนแก่กรณีดังกล่าว

โดยมีหลักเกณฑ์และเงื่อนไขการใช้สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาที่จะมีสิทธิยื่นคำขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมคือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะต้องเป็นบุคคลธรรมดาเท่านั้น และเหตุละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะต้องเกิดขึ้นในราชอาณาจักร ภายหลังจากที่พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มีผลใช้บังคับ คือ ภายหลังจากวันที่ 24 เมษายน 2559 เป็นต้นมา การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นก่อนวันที่ 24 เมษายน 2559 ไม่สามารถยื่นขอรับเงินช่วยเหลือจากพระราชบัญญัตินี้ได้ โดยต้องยื่นคำขอรับความช่วยเหลือภายใน 2 ปี นับแต่วันที่ผู้ขอรับความช่วยเหลือรู้ถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น อีกทั้งการให้ความช่วยเหลือของกองทุนยุติธรรมจะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับกรณีที่มีการช่วยเหลือตามกฎหมายอื่นอยู่แล้ว โดยมีการกำหนด

คุณสมบัติและเงื่อนไขให้ผู้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือการได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน มีสิทธิขอรับเงินช่วยเหลือเพื่อความเสียหายที่ตนได้รับไว้ในพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 26 และมาตรา 31 แต่มิได้มีการบัญญัติบทนิยามศัพท์ของ “ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน” ว่ามีความหมายเพียงใด เพียงแต่มีการกำหนดไว้ในบทนิยามศัพท์ของระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 โดยกำหนดให้ “ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” หมายความว่า ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหาย หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตายตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้ และกำหนดให้ “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร

ปัจจุบันกองทุนยุติธรรมมีหลักการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมภายใต้เงื่อนไขในกรณีดังต่อไปนี้

(1) ต้องเป็นจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษาเกินกำหนด กล่าวคือ ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการเป็น โจทก์ฟ้อง และถูกขังตามคำพิพากษาของศาลเกินกำหนด แต่กรณีนี้กฎหมายกองทุนยุติธรรมก็ได้บัญญัติชัดเจนว่าจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษานั้น ต้องเป็นคำพิพากษาถึงที่สุดหรือไม่ เนื่องจากอาจเกิดปัญหาในกรณีที่ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาให้จำคุก 5 ปี และได้จำคุกไปแล้ว รวม 3 ปี ต่อมาศาลอุทธรณ์พิพากษาให้จำคุก 2 ปี ทำให้จำเลยถูกจำคุกเกินกว่าคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ แม้จะเป็นการคุมขังตามคำพิพากษาศาลชั้นต้นก็ตาม แต่การคุมขังเกินกว่าคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาซึ่งถือเป็นคำพิพากษาของศาลที่วินิจฉัยมาภายหลังมีผลเปลี่ยนแปลง แก้ไข กลับ หรือคงเสียตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น การคุมขังเกินกว่าคำพิพากษาดังกล่าว ถือเป็นกรณณ์ที่เกินกว่าที่กฎหมายให้อำนาจในการคุมขังบุคคลย่อมเกิดผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของจำเลยที่ถูกคุมขัง ถือว่าจำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนแล้ว และเป็นกรณีที่มีใช้ความผิดของจำเลย แต่เป็นความผิดพลาดของรัฐในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาล่าช้า จำเลยย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐได้

(2) ต้องเป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังในระหว่างสอบสวน กรณีนี้จะต้องนำหลักเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญามาพิจารณาประกอบ กล่าวคือ ผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือกรณีนี้ ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ ถูกคุมขังใน

ระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการและระหว่างการพิจารณาคดีของศาล และภายหลังศาลมีคำพิพากษาโดยปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด และมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด โดยในส่วนที่จำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการคุมขังระหว่างพิจารณาคดีของศาลจะได้รับการเยียวยาความเสียหายตามกฎหมายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และส่วนที่จำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการคุมขังในระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการจะได้รับการเยียวยาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เฉพาะกรณีที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องเพราะเหตุที่จำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดเท่านั้น หรือกรณีที่ยกฟ้องเพราะเหตุพยานหลักฐานของโจทก์ไม่เพียงพอจะรับฟังว่าจำเลยกระทำความผิด แม้ในคำพิพากษามีได้เขียนไว้อย่างชัดเจนว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาจะพิจารณาว่า จำเลยมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐ ซึ่งคณะอนุกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายกองทุนยุติธรรมได้นำหลักการพิจารณาดังกล่าวมาใช้ในการพิจารณาการเป็นผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมด้วย

(3) กรณีเป็นผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ซึ่งต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี และต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนโดยพนักงานอัยการเห็นว่ามิได้เป็นผู้กระทำความผิด

ทั้งนี้ กรณีข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่กฎหมายบัญญัติไว้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม กฎหมายยังเปิดช่องให้คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมมีดุลพินิจกำหนดการละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นใดเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร หากจะเกิดมีขึ้นในอนาคต

จากการศึกษากรณีการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 มีปัญหาน่าพิจารณาว่า ในการจ่ายเงินให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบันยังมีความเห็นที่แตกต่างกันอยู่สองแนวทางคือ รองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสนิท มีความเห็นว่าการที่รัฐเข้าไปมีบทบาทในการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรม

ทางอาญา จะต้องเป็นกรณีของรัฐเข้าไปมีส่วนในการดำเนินการ แล้วเกิดข้อผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม หากเป็นกรณีเอกชนกระทำต่อเอกชนย่อมจะต้องว่ากันไปตามความรับผิดชอบทางแพ่งหรือกฎหมายอื่น เนื่องจากการจ่ายเงินจากกองทุนยุติธรรมเป็นการจ่ายเงินจากงบประมาณของรัฐ ส่วนนางสาวมยุรี จำรัส ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนยุติธรรม มีความเห็นว่ากรณีละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รัฐมีหน้าที่ในการจ่ายเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมอาจเป็นเรื่องที่รัฐหรือบุคคลอื่นใดเป็นผู้กระทำก็ได้ ซึ่งเป็นไปตามความหมายของคำว่า การละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ปรากฏในระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์การจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมตามบทบัญญัติของกฎหมายข้างต้นทั้งสามกรณีโดยละเอียดแล้ว ผู้เขียนพบว่า ต่างก็เป็นการให้สิทธิในการขอรับเงินช่วยเหลือในกรณีที่เกิดจากการดำเนินการของรัฐทั้งสิ้น และการที่รัฐเข้าไปจ่ายเงินช่วยเหลือเพื่อเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา คือจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษาเกินกำหนด หรือกรณีเป็นผู้ต้องหาที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการและถูกควบคุมหรือขังในชั้นสอบสวน ต่อมาศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง หรือกรณีเป็นผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังระหว่างสอบสวนของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี การควบคุมหรือขังผู้บริสุทธิ์ดังกล่าว ถือเป็นกรณีกฎหมายให้อำนาจในการควบคุมหรือขังบุคคล แต่เกิดผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกคุมขัง ซึ่งถือว่าเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนแล้ว และเป็นกรณีที่มีใช้ความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น แต่ถือเป็นข้อผิดพลาดในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่รัฐดำเนินการ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาล่าช้า แต่ก็มีใช้เรื่องที่รัฐกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายเช่นกัน เนื่องจากมิได้มีกฎหมายกำหนดระยะเวลาในการพิจารณาคดีของศาลไว้อย่างเคร่งครัด เพียงแต่ให้ไปไปโดยเร็ว แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความยากง่ายและพยานหลักฐานในแต่ละคดี อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงเหตุขัดข้องประการอื่นประกอบด้วย รัฐจึงเข้ามารับผิดชอบเยียวยาความเสียหายในส่วนนี้ โดยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐได้ สำหรับกรณีผู้ถูกกล่าวหาไม่ว่าจะในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ ถูกคุมขังระหว่างการสอบสวนและระหว่างการพิจารณาคดีของศาล และภายหลังปรากฏว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้นับถือศาสนา โดยในส่วนที่จำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการคุมขังระหว่างพิจารณาคดีของศาล จำเลยจะได้รับการเยียวยาความเสียหายตามกฎหมายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ส่วนกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการควบคุมหรือขังระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการจะได้รับการเยียวยาโดยได้รับค่าทดแทน

เป็นเงินช่วยเหลือจากรัฐตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 จะเห็นว่า กรณีดังกล่าวเป็นการดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยการชั่งในระหว่างสอบสวนหรือระหว่างพิจารณาคดีเป็นการชั่งตามระยะเวลาที่กฎหมายให้อำนาจรัฐที่ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ได้ แต่ภายหลังสืบสวนพยานหลักฐานแล้วปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ซึ่งกรณีดังกล่าวไม่ได้เกิดจากความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลย แต่ก็มีใช้เรื่องที่รัฐกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายเช่นกัน รัฐจึงเข้ามารับผิดชอบในการกระทำของรัฐเองในส่วนนี้ ส่วนกรณีเป็นผู้ถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ซึ่งต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี และต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนโดยพนักงานอัยการเห็นว่ามิได้เป็นผู้กระทำความผิดเช่นเดียวกัน ก็เป็นกรณีที่รัฐเข้าไปมีส่วนในการดำเนินการทั้งสิ้น

ผู้เขียนจึงเห็นว่า แนวความคิดทางกฎหมายในการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เป็นไปตามแนวความคิดพื้นฐานจากหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) ที่รัฐเข้ามารับผิดชอบต่อจ่ายเงินเยียวยาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยไม่ถือว่ารัฐเป็นผู้กระทำละเมิดต่อผู้ต้องหาหรือจำเลย แต่เป็นเรื่องที่รัฐเข้ามารับผิดชอบต่อการกระทำที่เกิดขึ้นของเจ้าหน้าที่รัฐ และการที่รัฐจ่ายเงินค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อเยียวยาความเสียหายที่เขาได้รับ ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยกฎหมายได้กำหนดอัตราการจ่ายเงินช่วยเหลือไว้ตามประกาศคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ เงื่อนไข และอัตราการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ลงวันที่ 22 กันยายน 2559 เฉพาะค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ ค่าขาดประโยชน์ที่ทำได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้ตามปกติ ให้จ่ายในอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในท้องที่จังหวัดประกอบการทำงาน ณ วันที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้เป็นระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปีนับแต่วันที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้ตามปกติ เงินช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ในกรณีที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย โดยกำหนดอัตราขั้นสูงที่รัฐจะจ่ายไว้ด้วย ถือเป็นกรณีการเยียวยาในลักษณะของความเมตตาหรือความรับผิดชอบของรัฐในรูปแบบของการสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) มิใช่การจ่ายตามความเสียหายที่แท้จริงตามหลักละเมิดในทางแพ่ง ซึ่งเป็นการคุ้มครองและรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่สอดคล้องกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศ อีกทั้งแนวความคิดพื้นฐานในการที่รัฐเข้าไปจ่ายเงินช่วยเหลือกรณีดังกล่าวก็เป็นไปตามแนวความคิดทฤษฎีอันเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นสากล เช่นเดียวกันกับกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส

นอร์เวย์ และอังกฤษแล้ว อีกทั้งกฎหมายไทยยังได้บัญญัติรับรองสิทธิในการเยียวยาไว้เป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่ไทยเข้าเป็นภาคีสมาชิกด้วย

มีปัญหาต้องพิจารณาต่อมาว่า ตามคำวินิจฉัยของคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม การบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ยังไม่ปฏิบัติตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) อันเป็นแนวความคิดทฤษฎีที่เป็นเป็นสากล

เนื่องจากเมื่อศึกษาแนวทางการวินิจฉัยตีความของคณะกรรมการกองทุนที่วินิจฉัยไม่อนุมัติจ่ายเงินช่วยเหลือแก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 โดยให้เหตุผลประกอบว่าเนื่องจากการคุมขังโดยเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายจึงไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ไม่เข้าหลักเกณฑ์ที่จะจ่ายเงินช่วยเหลือ โดยมีตัวอย่างจากกรณีศึกษา ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 นาย ส. ได้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือ กรณีถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจสถานีตำรวจภูธรแห่งหนึ่งจับกุม ในฐานะความผิดต่อพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 1 (เมทแอมเฟตามีน) ไว้ในครอบครอง โดยผู้ขอรับเงินช่วยเหลือถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ครั้งที่ 1-7 ตามหมายขังระหว่างสอบสวน ลงวันที่ 15 มิถุนายน 2559 มีกำหนด 80 วัน นับแต่วันที่ 5 เมษายน 2559 จนกระทั่งศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว ลงวันที่ 24 มิถุนายน 2559 และพนักงานอัยการจังหวัดได้พิจารณาสำนวนการสอบสวนคดีดังกล่าวแล้ว มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องผู้ขอรับเงินช่วยเหลือทุกข้อกล่าวหาเพราะผู้ขอรับเงินช่วยเหลือไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด เพียงแต่เป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในบ้านที่เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าทำการจับกุมและยังปรากฏผลการตรวจเลือดและปัสสาวะไม่พบสารเสพติดแต่อย่างใด การถูกคุมขังทำให้ขาดอิสระภาพในการใช้ชีวิตตามปกติ ซึ่งคณะกรรมการฯ พิจารณาไม่อนุมัติ เนื่องจากเป็นการคุมขังระหว่างสอบสวนซึ่งเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายจึงไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน พฤติการณ์และข้อเท็จจริงไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ในมาตรา 28 (1) แห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 9 (4) ข้อ 10 (3) และข้อ 11 (1)

กรณีศึกษาที่ 2 นางสาว พ. ได้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือ กรณีเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2559 ผู้ขอได้ขับจักรยานยนต์จากบ้านพักไปจอดบริเวณลานจอดรถของโรงพยาบาล น. ตามปกติ ก่อนที่จะโดยสารรถประจำทางเพื่อเดินทางไปทำงาน จนเวลาประมาณ 19 นาฬิกา กลับมาจากการทำงานและเดินเข้ามาบริเวณลานจอดรถเพื่อขับรถกลับบ้าน ได้มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองแจ้งให้ผู้ขอไปจอดที่ป้อมยามหน้าโรงพยาบาลเพื่อตรวจค้น ผลจากการตรวจค้นพบยาบ้าจำนวน 14 เม็ด

ต่อมาเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เชิญผู้ขอไปยังสถานีตำรวจและได้แจ้งข้อกล่าวหาว่ามียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย พร้อมทั้งมีการตรวจหาสารเสพติดในปัสสาวะ ผลการตรวจไม่พบสารเสพติด ผู้ขอถูกนำตัวส่งต่อศาลจังหวัดเพื่อฝากขังครั้งที่ 1 ต่อมาบุตรสาวของผู้ขอได้ลงข้อความร้องขอความเป็นธรรมในFacebook จึงมีสื่อมวลชนให้ความสนใจและส่งเจ้าหน้าที่ลงมาตรวจสอบกล้องวงจรปิด จึงพบว่าผู้กระทำความผิดสวมหมวกกันน็อกนำสิ่งของบางอย่างใส่ลงไปในรถจักรยานยนต์ของผู้ขอ คณะอนุกรรมการฯ พิจารณาไม่อนุมัติ เนื่องจากเห็นว่าแม้ผู้ขอจะได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย หรือเสรีภาพจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ แต่การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐเป็นการกระทำภายใต้อำนาจหน้าที่ของกฎหมาย จึงไม่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

ตามตัวอย่างกรณีศึกษาดังกล่าว จะเห็นว่า การวินิจฉัยของคณะกรรมการตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ยังไม่ปฏิบัติตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งเป็นแนวความคิดพื้นฐานของระบบการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาโดยรัฐ

ผู้เขียนเห็นว่า การที่ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 กำหนดให้ “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร จะเห็นว่าตามนิยามดังกล่าว กำหนดให้รัฐจ่ายเงินเยียวยาในกรณีที่เป็นการทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพซึ่งเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นที่ไม่ใช่รัฐด้วย อันเป็นบทกฎหมายที่ขัดกับแนวความคิดทฤษฎีอันเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นสากล คือหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งการที่รัฐจะเข้าไปรับผิดชอบเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลใดย่อมต้องได้ความประการแรกก่อนว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กระทำการ โดยไม่คำนึงว่าความเสียหายอันเกิดจากการดำเนินงานของรัฐจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ เมื่อเป็นการดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการสอบสวน การตั้งคดี การพิจารณาคดี หากภายหลังได้ความว่าบุคคลที่ถูกกล่าวหาไม่จะเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ รัฐจะต้องรับผิดชอบเยียวยาผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น ซึ่งกฎหมายกำหนดให้เยียวยาโดยการชดเชยค่าทดแทนแก่กรณีดังกล่าว

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 4

จากเดิมบัญญัติว่า

“การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร

แก้ไขเพิ่มเติมโดยตัดคำว่า “หรือบุคคลใด” ออก

“การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพในราชอาณาจักร โดยจะต้องเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปมีส่วนในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร

ทั้งนี้ก็เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายและการวินิจฉัยตีความกฎหมายมีความถูกต้องและเป็นตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา และจะทำให้ระบบการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาโดยรัฐของประเทศไทยมีความถูกต้องทั้งในทางข้อกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายอีกด้วย

5.3 ขอบเขตของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะศึกษาขอบเขตของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ควรจะมีสิทธิได้รับเงินช่วยเหลือตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 โดยศึกษาเปรียบเทียบกับขอบเขตการจ่ายค่าทดแทนในคดีอาญาโดยรัฐของต่างประเทศ

จากการศึกษาพบว่า ตามกฎหมายค่าทดแทนของต่างประเทศทั้งในสาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส นอร์เวย์ และอังกฤษ ต่างมีหลักการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีเหมือนกัน คือ จ่ายแบบเงินสงเคราะห์ที่รัฐเยียวยาให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์อันเป็นการชดเชยค่าทดแทนให้ในลักษณะของความเมตตาหรือความรับผิดชอบของรัฐ โดยจะจ่ายให้ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นไม่สามารถเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายจากการถูกควบคุม ชัง หรือการถูกมาตรการบังคับทางอาญาได้จากแหล่งอื่น รัฐจึงมีหน้าที่เข้าไปรับผิดชอบการกระทำที่รัฐเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาดนั้น ส่วนในประเทศไทยการจ่ายเงินช่วยเหลือกรณีการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นไปตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

มาตรา 28 ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 11 การพิจารณาให้ความช่วยเหลือจะต้องคำนึงถึงพฤติกรรมและข้อเท็จจริงของผู้ที่ ได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม ฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง โอกาสที่บุคคลที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมจะได้รับการ ช่วยเหลือหรือบรรเทาความเสียหายตามกฎหมายอื่นประกอบกัน กล่าวคือ หากพิจารณาได้ความว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับความเสียหายจากระบวนการยุติธรรมทางอาญา สามารถใช้สิทธิ เรียกร้องได้ตามกฎหมายอื่นแล้ว จะไม่สามารถขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมได้อีก เนื่องจากการจ่ายเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมเป็นการจ่ายในรูปแบบของเงินสงเคราะห์มิใช่ การจ่ายเพื่อชดเชยความเสียหายที่แท้จริงตามหลักละเมิด ดังนั้น ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจาก กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือตามกฎหมายอื่นแล้ว แต่ไม่เพียงพอต่อ ความเสียหายที่ได้รับ จะไม่มีสิทธิได้รับเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมอีก

ยกตัวอย่างเช่น กรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ และ ถูกควบคุมหรือขังตั้งแต่วันที่ระหว่างสอบสวนและระหว่างพิจารณาคดีอาญา โดยได้ความว่าจำเลยถูก พนักงานสอบสวนบังคับขู่เข็ญให้ลงชื่อรับสารภาพในชั้นสอบสวน ซึ่งถือเป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่รัฐจง ใจกระทำละเมิดต่อจำเลย เป็นกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย แม้จะทำให้ผู้นั้นได้รับความเสียหาย ขาดรายได้ในระหว่างที่ถูกควบคุมตัวไม่สามารถประกอบกิจการงานได้ปกติเป็นจำนวนเงินหนึ่งแสน บาท ผู้นั้นย่อมสามารถใช้สิทธิเรียกร้องได้ตามกฎหมายความรับผิดชอบละเมิดของเจ้าหน้าที่ แม้จะ ได้รับชดใช้ไม่เต็มจำนวน แต่ถือว่าจำเลยสามารถใช้สิทธิเรียกร้องได้ตามกฎหมายอื่น จึงไม่มีสิทธิ ได้รับเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม

หรือกรณีเหตุการณ์ระเบิดที่สี่แยกราชประสงค์ เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2558 ตำรวจจับผู้ต้องสงสัยได้และแจ้งข้อกล่าวหาแก่ อาเดม คาราดัก หรือบิลาเดิร์ก มูฮัมหมัด ผู้ต้องหา ให้การปฏิเสธมาโดยตลอด ต่อมา ทหารได้จับกุมผู้ต้องหาอีกคน ชื่อไมโรลี ยูซุฟู เบื้องต้นให้การรับ สารภาพ และได้ฟ้องบุคคลทั้งสองต่อศาลทหาร เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 20 ราย บาดเจ็บประมาณ 130 ราย มีอาการสาหัสที่ต้องรักษาตัวในห้อง ICU 6 ราย และมีผู้เสียชีวิต 20 ราย ในส่วนของการเยียวยาผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตในเหตุการณ์ดังกล่าว มีหลายหน่วยงานเข้าร่วมใน การช่วยเหลือเยียวยา สำหรับกระทรวงยุติธรรม คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายตาม พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 อนุมัติเงินช่วยเหลือผู้เสียชีวิต ๒๐ ราย รวมเป็นเงิน 3 ล้านบาท กรณีผู้บาดเจ็บ 94 ราย รวมเป็นเงิน 2,535,606.50 บาท ต่อมาคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบหลักเกณฑ์และแนวทาง เรื่อง ค่าบริการทาง

การแพทย์และเงินเหมาจ่ายช่วยเหลือในการรักษาพยาบาล กรณีผู้บาดเจ็บจากสถานการณ์เหตุระเบิด แยกราชประสงค์ วันที่ 17 สิงหาคม 2558 ของกระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้สามารถเบิกจ่ายงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 งบกลาง รายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น ที่กันไว้เบิกเหลือในปี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลของผู้บาดเจ็บจากเหตุระเบิด บริเวณแยกราชประสงค์สำหรับผู้ไม่มีสิทธิในการรักษาหรือสิทธิการรักษาไม่ครอบคลุม ในวงเงิน 50,000,000 บาท โดยจ่ายเฉพาะค่าบริการทางการแพทย์ และมีหลักเกณฑ์โดยสรุปคือ กรณีผู้ป่วยในที่มีสิทธิประกันสุขภาพต่าง ๆ ให้จ่ายเฉพาะส่วนเกินที่ได้รับตามสิทธินั้นแล้ว อีกทั้งยังมีหลักเกณฑ์กรณีชาวต่างชาติโดยเป็นการเหมาจ่าย หากรักษาตัวในโรงพยาบาลเกิน 20 วัน เหมาจ่าย 300,000 บาท รักษาตัวในโรงพยาบาลไม่เกิน 20 วัน เหมาจ่าย 60,000 บาท และรักษาแบบผู้ป่วยนอก เหมาจ่าย 30,000 บาท แม้การจ่ายเงินเยียวยาตามกฎหมายจากกระทรวงยุติธรรมและกระทรวงสาธารณสุขจะจ่ายในรูปแบบเงินสงเคราะห์เช่นเดียวกัน โดยไม่ได้จ่ายตามความเสียหายที่แท้จริงที่เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา แต่ถือว่าเป็นกรณีที่บุคคลผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนสามารถใช้สิทธิเรียกร้องได้ตามกฎหมายอื่นแล้ว แม้จะไม่เพียงพอต่อความเสียหายที่ได้รับ ก็ไม่มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม หากพิจารณาในอีกแง่มุมหนึ่ง คดีนี้จำเลยในคดี คืออาเดม คาราดัก หรือบิลาเดิร์ก มุฮัมหมัด และไมโรลี ยูซุฟ ถูกคุมขังอยู่ระหว่างการสอบสวนและระหว่างการพิจารณาคดีของศาลทหาร โดยไม่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราว หากในอนาคตศาลมีคำพิพากษายกฟ้องเพราะเหตุพยานหลักฐานไม่พอจะฟังได้ว่าจำเลยทั้งสองเป็นผู้กระทำผิด จำเลยทั้งสองย่อมมีสิทธิขอรับเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมได้

กรณีมีปัญหาที่น่าพิจารณาต่อมามีว่า ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีสิทธิขอรับเงินช่วยเหลือตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ควรมีขอบเขตเพียงใด โดยศึกษาเปรียบเทียบกับขอบเขตการจ่ายค่าทดแทนในคดีอาญาของต่างประเทศ

ตามบทบัญญัติกฎหมายค่าทดแทนคดีอาญาของต่างประเทศได้กำหนดขอบเขตกรณีที่รัฐจะจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ กฎหมายค่าทดแทนของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับความเสียหายอันเกิดจากมาตรการบังคับทางอาญามีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐได้ในกรณี

1. เป็นจำเลยถูกจำคุกตามคำพิพากษาแล้ว ปรากฏภายหลังโดยการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ หรือโดยคำพิพากษาที่เปลี่ยนไปในลักษณะอื่นใด ทำให้คำพิพากษาเดิมนั้นถูกยกเลิก หรือสิ้นผลไป หรือทำให้โทษของผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นเบาลง รวมถึงผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับความเสียหายจากการถูกควบคุม กักขัง หรือจำกัดสิทธิด้วยวิธีการใด ๆ ตามมาตรการเพื่อการ

ฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและเพื่อความปลอดภัย หรือเป็นความเสียหายที่เกิดจากการต้องรับ “โทษข้างเคียง” ตามประมวลกฎหมายอาญา

2. เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกคุมขัง หรือการใช้มาตรการในทางอาญาอื่นใดตามกฎหมาย ได้แก่ มาตรการควบคุมตัวระหว่างพิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยคดีเด็กและเยาวชน การจับกุมและควบคุมตัวไว้ชั่วคราวโดยพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจในกรณีที่อยู่ในสถานการณอันตราย การยึด อายัด การจับกุม รวมทั้งการค้นตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ไม่อาจเรียกร้องความเสียหายได้จากกฎหมายอื่น การยึดใบอนุญาตขับขี่ไว้ชั่วคราว และการห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว ที่เกิดขึ้นก่อนการพิจารณาคดีในชั้นศาล หากภายหลังศาลมีคำสั่งไม่ประทับฟ้อง มีการถอนฟ้อง หรือมีคำพิพากษายกฟ้อง โดยไม่สำคัญว่าศาลจะยกฟ้องด้วยเหตุผลใด

3. เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกควบคุม ขัง หรือใช้มาตรการบังคับทางอาญาอื่นใดในระหว่างพิจารณาคดี ต่อมา ศาลหรือพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจในการเพิกถอนคดี ทำให้สถานะความเป็น “จำเลย” สิ้นสุดไป หรือทำให้กระบวนการสืบสวนต่าง ๆ นั้นยุติลง

สำหรับกฎหมายค่าทดแทนของสาธารณรัฐฝรั่งเศสกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะเป็นผู้มีสิทธิขอรับค่าทดแทนจากรัฐได้ ในกรณีที่ผู้ต้องหาถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดี และต่อมาได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล หรือปล่อยตัว หรือมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดว่าไม่มีโทษ โดยศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องเนื่องจากบุคคลนั้นมีได้กระทำความผิดหรือการกระทำของเขาไม่เป็นความผิด เป็นผู้ที่มีสิทธิขอรับค่าทดแทน โดยจะต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่มีโทษแล้ว และการคุมขังนั้นก่อให้เกิดความเสียหายเกินกว่าปกติอย่างเห็นได้ชัด และร้ายแรงเป็นพิเศษเท่านั้น

ส่วนกฎหมายค่าทดแทนของประเทศนอร์เวย์ กำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมีสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายและค่าทดแทนสำหรับการถูกดำเนินคดีอาญาจากรัฐได้ในกรณี

1. เป็นจำเลยที่ถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญา โดยได้รับความทุกข์ทรมาน หรือมีความเสียหายทางทรัพย์สิน หากในท้ายที่สุด ศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง หรือคดีดังกล่าวถูกระงับไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาไม่ว่าด้วยเหตุผลใด ย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญา

2. เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ และการดำเนินคดีนั้นถูกระงับหรือถอนไปก่อนมีคำพิพากษา หรือศาลพิพากษายกฟ้อง ย่อมมีสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการที่จำเลยต้องต่อสู้คดี รวมถึงค่ายานพาหนะ

3. เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัว โดยใช้มาตรการหรือวิธีการที่ขัดกับหลักคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเพื่อดำเนินคดีอาญาตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ

4. เป็นจำเลยมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษและได้รับโทษไปแล้ว ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน ภายหลังมีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ และศาลพิพากษายกฟ้อง จำเลยย่อมมีสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายและค่าทดแทนในกรณีดังกล่าว ทั้งนี้รวมถึงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่จำเลยต้องเสียไปเพื่อการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ด้วย

5. เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญา หากมีเหตุอันสมควร และปรากฏข้อเท็จจริงว่าบุคคลนั้น ได้รับความเสียหายมากเป็นพิเศษ หรือเกินสมควรแก่เหตุจากการถูกดำเนินคดีอาญานั้น อาจได้รับค่าทดแทนจากรัฐ ซึ่งเป็นกรณีที่กฎหมายเปิดช่องให้มีการใช้ดุลพินิจได้

6. บุคคลอื่นใดที่ได้รับความเสียหายหรือได้รับความไม่สะดวกต่าง ๆ จากการถูกไต่สวน การค้น การยึดทรัพย์ การดักฟัง หรือมาตรการอื่นใด ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา หากมีเหตุอันสมควรก็มีสิทธิได้รับค่าทดแทน

และกฎหมายค่าทดแทนของประเทศอังกฤษ กำหนดให้รัฐต้องจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยที่ถูกตัดสินว่าได้กระทำความผิดอาญาและศาลมีคำพิพากษาให้ลงโทษ ต่อมาคำพิพากษานั้นถูกกลับหรือได้รับการอภัยโทษ เนื่องจากมีพยานหลักฐานใหม่หรือมีการค้นพบพยานหลักฐานว่ามี การดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด รวมถึงกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาดังกล่าว แต่มีการจ่ายจากหน่วยงานของรัฐที่แตกต่างกัน คือกระทรวงมหาดไทย และกองทุนของรัฐ

จะเห็นว่า ตามกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส นอร์เวย์ และอังกฤษ มีการกำหนดขอบเขตกรณีที่รัฐจะจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไว้อย่างชัดเจน โดยทุกประเทศจะมีการจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีคำพิพากษาหรือคำตัดสินของศาลในคดีอาญาแล้ว แต่ปรากฏภายหลังว่าจำเลยหรือผู้ต้องหาผู้นั้นบริสุทธิ์ ส่วนกรณีคดียังไม่มีการตัดสินคดีของศาลอันถึงที่สุด แต่ภายหลังมีเหตุตามกฎหมายทำให้คดีอาญายุติลง หรือเรียกว่าเป็นคดีที่ยังไม่มีการตัดสินผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยศาลว่าผู้นั้นมีความผิดหรือไม่ แต่การดำเนินคดีนั้นถูกระงับหรือถอนไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา ยังมีความเห็นแตกต่างกัน โดยสังเกตได้จากเหตุผลในคำพิพากษาที่ศาลยกฟ้องจำเลยในภายหลังนั้น บางประเทศไม่คำนึงว่าศาลจะมีคำพิพากษายกฟ้องด้วยเหตุผลใด เพียงแต่ศาลหรือพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจในการเพิกถอนคดี ทำให้สถานะความเป็นจำเลยสิ้นสุดไป หรือทำให้กระบวนกรสืบสวนต่าง ๆ นั้นยุติลง ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับความเสียหายอันเกิดจากถูกควบคุม ขัง ใน

ระหว่างพิจารณาคดีย่อมมีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐ เช่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี นอร์เวย์ เป็นต้น ซึ่งเป็นไปตามหลักกฎหมายอาญาที่ให้สันนิษฐานว่าบุคคลบริสุทธิ์จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์โดยปราศจากข้อสงสัยว่ามีความผิด (presumption of innocence) แต่บางประเทศจะคำนึงถึงเหตุผลในคำพิพากษา โดยรัฐจะจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องเนื่องจากบุคคลนั้นมิได้กระทำความผิดหรือการกระทำของเขาไม่เป็นความผิด โดยจะต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่มีโทษแล้วเท่านั้น เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส อังกฤษ เป็นต้น สำหรับประเทศไทยกฎหมายบัญญัติให้จ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ทั้งกรณีคดีถูกระงับไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา เช่น ผู้ต้องหาถูกขังระหว่างสอบสวน ต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีเนื่องจากผู้นั้นไม่ใช่ผู้กระทำความผิด เป็นต้น โดยยึดหลักเกณฑ์การจ่ายตามแนวทางหลัง คือ จะมีการจ่ายเงินช่วยเหลือให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเฉพาะกรณีที่พนักงานอัยการหรือศาลยุติคดีโดยให้เหตุผลว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

นอกจากนี้ ขอบเขตของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศก็ยังมี ความแตกต่างกันบ้างในหลักเกณฑ์การจ่ายบางประการ โดยสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และนอร์เวย์ มิได้จำกัดการจ่ายค่าทดแทนไว้เพียงแต่กรณีการควบคุมหรือขังเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการใช้มาตรการบังคับทางอาญาอื่นใดด้วย ซึ่งมีขอบเขตการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่กว้างกว่าของเขตการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในสาธารณรัฐฝรั่งเศส และอังกฤษ ที่จำกัดการจ่ายค่าทดแทนเฉพาะกรณีการถูกควบคุมหรือขังเท่านั้น กล่าวคือ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่ได้รับความเสียหายจากการใช้มาตรการบังคับทางอาญาทุกกรณี ไม่ว่าจะเป็นการถูกควบคุม กักขัง หรือจำกัดสิทธิด้วยวิธีการใด ๆ ตามมาตรการเพื่อการฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและเพื่อความปลอดภัย หรือเป็นความเสียหายที่เกิดจากการต้องรับโทษจำคุกตามประมวลกฎหมายอาญา รวมถึงความเสียหายที่เกิดจากการใช้มาตรการควบคุมตัวระหว่างพิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยคดีเด็กและเยาวชน การจับกุมและควบคุมตัวไว้ชั่วคราวโดยพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจในกรณีที่อยู่ในสถานการณอันตราย การยึด อาศัย การจับกุม รวมทั้งการค้นตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ไม่อาจเรียกร้องความเสียหายได้จากกฎหมายอื่น การยึดใบอนุญาตขับขี่ไว้ชั่วคราว และการห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว ที่เกิดขึ้นก่อนการพิจารณาคดีในชั้นศาล ต่อมาศาลหรือพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจในการเพิกถอนคดี หรือศาลมีคำสั่งไม่ประทับรับฟ้อง มีการถอนฟ้อง หรือมีคำพิพากษายกฟ้อง ทำให้สถานะความเป็นจำเลยสิ้นสุดไป หรือทำให้กระบวนการสืบสวนต่าง ๆ นั้นยุติลง โดยไม่สำคัญว่าศาลจะยกฟ้องด้วยเหตุผลใด

ส่วนนอร์เวย์จะจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ ถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญา ต่อมา ศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง หรือคดีดังกล่าวถูกระงับหรือถอนไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาไม่ว่าด้วยเหตุผลใด หรือกรณีที่จำเลยมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษและได้รับโทษไปแล้ว ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน ภายหลังมีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ และศาลพิพากษายกฟ้อง ย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญา รวมไปถึงกฎหมายยังเปิดช่องให้รัฐใช้ดุลพินิจจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยหรือบุคคลอื่นใดที่ได้รับความเสียหายหรือได้รับความไม่สะดวกต่าง ๆ จากการถูกไต่สวน การค้น การยึดทรัพย์ การดักฟัง หรือมาตรการอื่นใด ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา หากมีเหตุผลอันสมควรก็มีสิทธิได้รับค่าทดแทน หรือปรากฏข้อเท็จจริงว่าบุคคลนั้นได้รับความเสียหายมากเป็นพิเศษ หรือเกินสมควรแก่เหตุจากการถูกดำเนินคดีอาญานั้น

สำหรับสาธารณรัฐฝรั่งเศสและอังกฤษ กำหนดการมีสิทธิขอรับค่าทดแทนจากรัฐไว้เฉพาะกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกควบคุม หรือขัง ในระหว่างการดำเนินคดี และต่อมาได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล หรือปล่อยตัว หรือมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดว่าไม่มีโทษ โดยศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องเนื่องจากบุคคลนั้นมีได้กระทำความผิดหรือการกระทำของเขาไม่มีความผิด และกรณีจำเลยที่ถูกจำคุกตามคำพิพากษา ต่อมาคำพิพากษานั้นถูกกลับหรือได้รับการอภัยโทษ เนื่องจากมีพยานหลักฐานใหม่หรือมีการค้นพบพยานหลักฐานว่ามีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด

เมื่อพิจารณาขอบเขตการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐของทั้งสี่ประเทศแล้ว จะเห็นว่า ทุกประเทศมีจุดร่วมในการจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่เหมือนกันคือ กรณีการถูกควบคุม การขัง หรือจำคุกตามคำพิพากษา แสดงให้เห็นว่าตามกฎหมายต่างประเทศให้ความสำคัญกับข้อผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพจากการควบคุม ขัง หรือจำคุก ซึ่งถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ในต่างประเทศเห็นสมควรว่ารัฐจะต้องเข้าไปมีบทบาทในการรับผิดชอบต่อการสูญเสียสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยที่เขามิได้เป็นผู้ก่อให้เกิดความผิดพลาดนั้น และรัฐก็มีใช้ผู้กระทำละเมิดต่อเขาเช่นกัน

หากพิจารณากรณีศึกษาการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดในต่างประเทศ ซึ่งทำให้มีการลงโทษผู้บริสุทธิ์ ยกตัวอย่างเช่น ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เคยมีคดีนายรูคอล์ฟ รัฟฟ์ นายรูคอล์ฟขังรถออกจากบ้านตั้งแต่วันที่ 13 ตุลาคม 2554 แล้วไม่กลับเข้าบ้าน ตำรวจไม่มีเบาะแสว่าหายไปไหน จนกระทั่งต้นปี 2547 ได้เข้าค้นบ้านของนายรูคอล์ฟแล้วนำตัวภรรยาและลูกไปสอบปากคำ ตำรวจแจ้งต่อสื่อมวลชนว่าทั้งหมดให้การรับสารภาพว่าร่วมกันฆ่านายรูคอล์ฟแล้ว

ตัดชิ้นส่วนร่างกายนำไปเป็นอาหารสุนัข โดยไม่มีพยานหลักฐานอื่นประกอบ อัยการฟ้องภรรยา และลูกของนายรูคอล์ฟเป็นจำเลยต่อศาล ทนายจำเลยแจ้งในชั้นศาลว่าจำเลยไม่ได้รับสารภาพในชั้น สอบสวน ศาลพิพากษาจำคุกคนละ 8 ปี 6 เดือน ต่อมาในปี 2552 เจ้าหน้าที่ดับเพลิงพบรถของนาย รูคอล์ฟตกอยู่ในแม่น้ำ โดยมีศพนายรูคอล์ฟสภาพไม่ได้ถูกหั่นเป็นชิ้นๆตามที่ตำรวจเคาะอ้าง แต่ อัยการยืนยันว่าลงโทษไม่ผิดตัว โดยอ้างว่าแม้การหั่นศพจะไม่จริง แต่ก็เชื่อในคำรับสารภาพใน ส่วนอื่นๆ ทนายจำเลยยื่นคำร้องขอรื้อฟื้นคดี ศาลชั้นต้นยกคำร้อง ศาลอุทธรณ์อนุญาต และต่อมา จำเลยทั้งหมดถูกปล่อยตัวเนื่องจากไม่มีพยานหลักฐานที่พิสูจน์ นอกจากจำเลยในคดีแล้วยังมีบุคคล อื่นถูกดำเนินคดีก่อนหน้าจะพบรถและศพของนายรูคอล์ฟโดยถูกดำเนินคดีในข้อหานำรถของนาย รูคอล์ฟไปทำลาย ซึ่งตำรวจอ้างว่ารับสารภาพเช่นกัน หรือคดีนายโดนัลด์ สเตลเว็ก ที่ถูกกล่าวหาว่า ชิงทรัพย์ในธนาคาร โดยกล้องวงจรปิดจับภาพคนร้ายจากทางด้านหลังได้ และมีผู้เชี่ยวชาญเบิก ความว่าหูของคนร้ายมีลักษณะเหมือนของนายโดนัลด์ ศาลลงโทษทั้งที่จำเลยมีพยาน 8 คนมาเบิก ความยืนยันฐานที่อยู่ว่าในช่วยเกิดเหตุนายโดนัลด์อยู่ห่างจากที่เกิดเหตุถึง 350 กิโลเมตร และได้ ความว่าลายนิ้วมือคนร้ายที่ปรากฏในที่เกิดเหตุไม่ตรงกับของนายโดนัลด์ สองสัปดาห์ต่อมานาย โดนัลด์ถูกปล่อยตัว เนื่องจากตำรวจจับคนร้ายตัวจริงได้ในคดีอื่น ซึ่งก็ให้การรับสารภาพว่าเป็น คนร้ายในคดีนี้ด้วย เป็นต้น

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบตามบทบัญญัติของกฎหมายไทยแล้ว การดำเนินคดีอาญาของ ไทยก็อาจจะเกิดการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) ขึ้น ได้หลายกรณี ที่ทำให้มีการลงโทษผู้บริสุทธิ์ ทั้งกรณีที่พนักงานอัยการเห็นควรให้ยุติคดี หรือศาลยก ฟ้องโดยมีคำวินิจฉัยในเนื้อหาแห่งคดีแล้วว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ และกรณีที่คดีถูกระงับหรือถอนไป ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาโดยมีเหตุตามที่กฎหมายกำหนด จึงยังไม่ปรากฏคำวินิจฉัยของศาลใน เนื้อหาคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่ ซึ่งต่างก็ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับความเสียหายจาก การถูกควบคุม ชัง หรือจำคุก กล่าวคือ

1. การควบคุม การชัง การจำคุก ซึ่งเกิดจากกระทำของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และ

2. การควบคุม การชัง การจำคุก ตามกฎหมายอื่น ยกตัวอย่างเช่น กรณีเด็กหรือ เยาวชนที่ถูกควบคุมตัวที่สถานพินิจในระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาคดี หรือตามคำ พิพากษาหรือคำสั่งของศาลเยาวชนและครอบครัว ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 36 ประกอบประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (12) หรือกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปควบคุมตัวเพื่อตรวจพิสูจน์การเสพหรือติด ยาเสพติดที่สถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์และฟื้นฟู เพื่อให้เจ้าพนักงานดำเนินการตรวจพิสูจน์ ซึ่งการ

ตรวจพิสูจน์ให้กระทำแล้วเสร็จภายใน 15 วัน นับแต่วันที่รับตัวผู้นั้นไว้ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอาจสั่งให้ขยายเวลาออกไปอีกไม่เกิน 30 วัน รวมระยะเวลาพิสูจน์ไม่เกิน 45 วัน ซึ่งเป็นกรณีที่ผู้ต้องหาหรือผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ถูกควบคุมตาม พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 19 มาตรา 21 และมาตรา 28 ประกอบประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (12) เป็นต้น

ซึ่งต่อมาปรากฏเหตุตามกฎหมายทำให้คดีอาญายุติลงเนื่องจากกรณีดังต่อไปนี้

1. ผู้ต้องหาหรือจำเลยถึงแก่ความตาย
2. มีการถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้องหรือยอมความทำให้คดีอาญาระงับ
3. คดีอาญาลี้ก้น
4. ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีเพราะเหตุที่ฟ้อง
5. ศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง
6. ศาลมีคำพิพากษาให้รอการลงโทษ

แยกได้เป็นสองกรณี คือ

กรณีแรก เป็นกรณีที่คดีอาญายุติลงโดยศาลมีคำพิพากษายกฟ้องโดยวินิจฉัยในเนื้อหา แห่งคดีว่าจำเลยไม่มีความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ซึ่งถือว่าจำเลยบริสุทธิ์ และ ย่อมได้รับการเยียวยาความเสียหายโดยการจ่ายเงินค่าทดแทนในคดีอาญาจากรัฐ ได้แก่ กรณีที่จำเลย มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษและได้รับโทษไปแล้ว ไม่ว่าจะทั้งหมดหรือบางส่วน ภายหลังมีการรื้อ ฟันคดีขึ้นพิจารณาใหม่ และกรณีผู้ต้องหาถูกควบคุม ชัง ระหว่างพิจารณาคดี ต่อมาศาลพิพากษายก ฟ้อง เนื่องจากจำเลยมิได้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

กรณีที่สอง เป็นกรณีที่คดีอาญาถูกระงับหรือถอนไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาไม่ว่า ด้วยเหตุผลใด โดยไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในกรณีดังกล่าวเป็นผู้กระทำความ ผิดอาญา หรือมีคำพิพากษาของศาลแต่ให้รอการลงโทษหรือรอการกำหนดโทษไว้

มีข้อน่าพิจารณาว่า กรณีที่จะเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรม ทางอาญาตามกฎหมายไทยนั้น มีอยู่หลายประการข้างต้น แต่ปัจจุบันพระราชบัญญัติกองทุน ยุติธรรม พ.ศ. 2558 บัญญัติกรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะมีสิทธิได้รับค่า ทดแทนจากรัฐไว้อย่างชัดเจนเพียงสามกรณี กล่าวคือ

(1) เป็นจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษาเกินกำหนด และต้องถูกดำเนินคดีอาญา โดยพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้อง

(2) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ และถูกคุมขังในระหว่าง การสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ และภายหลังศาลมีคำพิพากษาโดยปรากฏ

หลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดนั้นว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด โดยในกรณีที่จำเลยถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดีของศาลจะได้รับการเยียวยาความเสียหายตามกฎหมายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

(3) กรณีเป็นผู้ถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ซึ่งต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี และต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนโดยพนักงานอัยการเห็นว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด

แม้จะมีการกำหนดเปิดช่องให้คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมสามารถกำหนดให้การละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นใดที่คณะกรรมการเห็นสมควร ให้มีสิทธิขอรับการช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมได้ แต่ก็ยังมีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย เนื่องจากคณะกรรมการมีแนวทางการพิจารณาวินิจฉัยจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาแตกต่างจากแนวคิดพื้นฐานทางกฎหมาย

และเมื่อพิจารณาถึงกรณีที่เกิดการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาดขึ้นได้ตามกฎหมายไทย ซึ่งทำให้มีการลงโทษผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้บริสุทธิ์ เปรียบเทียบกับกรณีที่พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 กำหนดขอบเขตในการจ่ายเงินช่วยเหลือไว้เพียงสามกรณีแล้ว ผู้เขียนเห็นว่า กฎหมายไทยยังบัญญัติกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ไว้ไม่ครอบคลุม ทำให้เกิดปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายว่าคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมจะต้องตีความคำว่าผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่จะมีสิทธิขอรับการช่วยเหลือตามกฎหมายนี้อีกครั้งหนึ่งก่อน มีผลให้ในปัจจุบันกองทุนยุติธรรมมีการอนุมัติจ่ายเงินช่วยเหลือแก่กรณีที่จำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนเพียงกรณีเดียวเท่านั้น คือ กรณีจำเลยได้ยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญามีคำวินิจฉัย เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2560 ให้จ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้ขอรับเงินช่วยเหลือ ได้แก่ ค่าทดแทนการถูกคุมขัง และค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี ส่วนกรณีที่จำเลยถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ไม่อาจขอรับความช่วยเหลือจากสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาได้ เนื่องจากพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาจะให้ความช่วยเหลือเฉพาะกรณีเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการและถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี ต่อมาศาลพิพากษายกฟ้อง โดยกรณีนี้เป็นจำเลยที่ถูกคุมขังระหว่างสอบสวน จึงไม่ได้รับความช่วยเหลือจากสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา เมื่อไม่ปรากฏว่ามี

หน่วยงานใดที่ให้ความช่วยเหลือแก่จำเลยอีก คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมจึงพิจารณาอนุมัติให้จำเลยได้รับเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม เนื่องจากเป็นไปตามที่พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 28 (1) (2) (3) ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 9 (3) และข้อ 11 (1) (2) (3) กำหนด

ซึ่งหากมีการกำหนดขอบเขตของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ชัดเจนมากขึ้น ย่อมจะช่วยแก้ปัญหาการตีความและการบังคับใช้กฎหมาย ยังผลให้มีการบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ได้อย่างมีประสิทธิภาพและตรงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับดังกล่าว

สำหรับกรณีผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ยังมีปัญหาคติความและการบังคับใช้กฎหมาย ยกตัวอย่างเช่น กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ และถูกควบคุมหรือขังระหว่างการสอบสวนและระหว่างการพิจารณาคดี โดยไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราว ต่อมาภายหลังพนักงานอัยการถอนฟ้องเนื่องจากจับตัวผู้กระทำความผิดตัวจริงได้ หรือกรณีในความผิดอาญาต่อส่วนตัว ผู้เสียหายร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน ต่อมาจำเลยถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการและถูกขังระหว่างการพิจารณาคดี ภายหลังผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์ในคดีอาญา ซึ่งมีผลต่อคดีที่พนักงานอัยการได้ยื่นคำฟ้องไว้ต่อศาล เป็นต้น มีข้อนำพิจารณาว่ากรณีเหล่านี้การถูกควบคุมหรือขังมิได้เกิดขึ้นจากความผิดของฝ่ายโจทก์หรือจำเลย และมิใช่การควบคุมหรือขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย จะขอรับเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมได้หรือไม่ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า กรณีดังกล่าวเป็นกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ หากพิจารณาตามหลักความรับผิดชอบเด็ดขาดซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานในการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ ผู้ต้องหาหรือจำเลยในกรณีดังกล่าวย่อมมีสิทธิได้รับเงินช่วยเหลือเยียวยาจากกองทุนยุติธรรม

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาที่น่าพิจารณาอีกประการหนึ่งว่า หากเป็นกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ และถูกคุมขังในระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แต่ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา ปราบกฏข้อเท็จจริงว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยตายระหว่างถูกคุมขัง เช่นนี้ทายาทของผู้นั้นจะขอรับเงินช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ในกรณีที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 31 (2) ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 10 (4) ได้หรือไม่ ซึ่งเป็นเงินที่จ่ายทดแทนค่าขาดไร้อุปการะเลี้ยงดูแก่ทายาทของจำเลยที่ตาย เนื่องจากจำเลยมีหน้าที่เลี้ยงดูบุคคลดังกล่าวตามกฎหมาย

หรือกรณีคืออาญาที่มีการถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง ขอมความ หรือมีเหตุที่ทำให้คดีอาญาเลิกกัน หรือศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีเพราะเหตุที่ฟ้องนั้น ศาลยังไม่ได้มีคำวินิจฉัยในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลย มิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ซึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดี ประเภทนี้อาจจะเป็นผู้บริสุทธิ์ก็ได้ กรณีเช่นนี้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะขอรับเงินช่วยเหลือจากกองทุน ยุติธรรมได้หรือไม่

โดยหากพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎหมายค่าทดแทนของเยอรมันที่กำหนดให้จำเลยที่ ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวไป หรือเมื่อมีการยกเลิกกระบวนการพิจารณาโดยดุลพินิจ ของศาลและอัยการ มีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากคลังของรัฐได้ ถ้าการพิจารณาคดีของศาลปรากฏ ว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือเมื่อไม่สามารถพิสูจน์จนสิ้นสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด รวมถึง กำหนดให้มีการจ่ายค่าทดแทนให้กับความเสียหายใด ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในขั้นตอน ต่าง ๆ ด้วย เมื่อปรากฏว่า ในระหว่างควบคุมตัวบุคคลเพื่อดำเนินคดีอาญา หรือระหว่างการพิจารณาคดี โดยศาล หรือแม้ภายหลังมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแล้วว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิด ได้มี กฎหมายกำหนดว่าการกระทำของบุคคลนั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป เป็นเหตุให้เขาพ้นจากการเป็น ผู้กระทำความผิด จะเห็นว่าตามกฎหมายเยอรมันนั้น การที่รัฐต้องรับผิดชอบจ่ายค่าทดแทนแก่ ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญา ก็มีใช้บทสรุปว่า กระบวนการยุติธรรม ทางอาญาหรือการบังคับใช้มาตรการทางอาญาที่ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง นั้น ล้วนเป็นไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย เพราะตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้แม้ผู้ที่ถูกศาลตัดสินไปแล้วว่า มีความผิดตามกฎหมายก็อาจมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐได้ หากบรรทัดฐานแห่งสังคม แปรเปลี่ยนไป และมีกฎหมายกำหนดว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป ดังนั้น สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามกฎหมายเยอรมันจึงสอดคล้องกับหลักการให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่จนกว่าจะถูกศาลพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิด เช่นเดียวกับ กฎหมายค่าทดแทนของนอร์เวย์ที่มีแนวทางในการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยในคดีอาญา ว่า รัฐไม่สามารถลดจำนวนค่าทดแทนหรือปฏิเสธ ไม่จ่ายค่าทดแทนได้ เพียงเพราะเหตุผลว่ายังมี เหตุสงสัยในความเป็นผู้บริสุทธิ์ของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งแตกต่างจากแนวทางการพิจารณาของ ฝรั่งเศส หรืออังกฤษ ซึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยจะเป็นผู้มีสิทธิขอรับค่าทดแทนได้ จะต้องเป็นกรณีที่ ศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือ ไม่มีโทษแล้ว และการคุมขังนั้น ก่อให้เกิดความเสียหายเกินกว่าปกติอย่างเห็นได้ชัด และร้ายแรงเป็นพิเศษ ซึ่งแนวทางการพิจารณา ของประเทศไทยเป็นไปตามแนวทางของฝรั่งเศสและอังกฤษ ผู้เขียนเห็นว่า หากพิจารณาตามกรณี ข้างต้นก็ถือเป็นการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) ซึ่งไม่อาจจะ กล่าวโทษว่าเป็นความผิดของฝ่ายผู้ต้องหาหรือจำเลย และรัฐก็ดำเนินการไปตามกฎหมาย หาก

พิจารณาตามหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability) อันเป็นแนวความคิดที่ไม่คำนึงว่าความเสียหายอันเกิดจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมของรัฐจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ หากก่อให้เกิดความเสียหายแก่จำเลยก็จะต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าทดแทน ประกอบกับหลักการให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่นกว่าจะถูกศาลพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิด จึงต้องถือว่าในคดีอาญาที่มีการถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง ขอมความ หรือมีเหตุที่ทำให้คดีอาญาเลิกกัน หรือศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีเพราะเหตุที่ฟ้องนั้น แม้จะยังไม่ได้มีคำวินิจฉัยในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด แต่ก็ถือว่าเทียบเคียงได้เช่นเดียวกับคำพิพากษายกฟ้อง กองทุนยุติธรรมควรพิจารณาจ่ายเงินช่วยเหลือแก่กรณีดังกล่าวด้วย เพราะกรณีดังกล่าวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมไม่อาจใช้สิทธิเรียกร้องได้ตามกฎหมายอื่น เนื่องจากไม่มีผู้ใดกระทำความผิดต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น ดังนั้น รัฐซึ่งมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมในสังคมจึงควรรับผิดชอบสงเคราะห์ในกรณีดังกล่าว

ส่วนกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้รอการลงโทษ กรณีนี้ถือว่าศาลมีคำพิพากษาในเนื้อหาแห่งคดีแล้วว่าจำเลยมีความผิด เพียงแต่ได้รับประโยชน์จากกระบวนการที่กฎหมายกำหนดไว้ให้ศาลรอการกำหนดโทษ หรือรอการลงโทษได้ กรณีนี้ผู้เขียนเห็นว่า จำเลยในกรณีนี้ไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากกองทุนยุติธรรม

อย่างไรก็ตาม แม้พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 และระเบียบที่เกี่ยวข้องจะเปิดช่องให้คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมมีดุลพินิจกำหนดการละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นใดเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร หากจะเกิดมีขึ้นในอนาคตก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาประกอบกับจากการศึกษาในข้อ 5.2 พบว่า แนวทางการวินิจฉัยตีความของคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมในการวินิจฉัยว่าเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่จะได้รับเงินช่วยเหลือจากกองทุนหรือไม่ จะต้องได้ความว่าการควบคุม หรือการขัง เป็นการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย อันเป็นการนำหลักเรื่องละเมิดในทางแพ่งมาพิจารณา และเป็นการพิจารณาวินิจฉัยที่ไม่เป็นไปตามหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งเป็นแนวความคิดพื้นฐานของระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ อันมีผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ได้รับการเยียวยา หรือไม่มีการรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้ต้องหาหรือจำเลยในกรณีดังกล่าว

ผู้เขียนเห็นด้วยกับการบัญญัติกฎหมายโดยเปิดช่องให้คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมมีดุลพินิจในการกำหนดการละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นใดเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการใช้บังคับกฎหมาย หากมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายในอนาคต แต่เห็นว่า

การละเมิดสิทธิมนุษยชนตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ประกอบกับระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 นั้น เป็นคำที่มีความหมายกว้าง แต่คณะกรรมการที่มีอำนาจพิจารณาตามกฎหมายนี้กลับตีความกฎหมายอย่างแคบและไม่เป็นไปตามจึงเกิดปัญหาในการตีความเพื่อบังคับใช้กฎหมายของคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ทำให้เกิดการบังคับใช้ที่ไม่เป็นไปเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติดังกล่าว อีกทั้งไม่เป็นไปตามแนวความคิดทฤษฎีอันเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นสากลของระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ

ดังนั้น นอกจากการแก้ไขเพิ่มเติมในระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 4 การนิยามศัพท์ที่ได้อธิบายความหมายของคำว่า “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” ที่จะมีสิทธิขอรับความช่วยเหลือได้จากกองทุนยุติธรรมไว้แล้ว ผู้เขียนจึงเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 จากเดิมที่ไม่ได้มีการบัญญัติกฎหมายเพื่อกำหนดความหมายของการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้ในกฎหมายแม่บท โดยแก้ไขเพิ่มเติม ดังนี้

1. แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 3 จากเดิมบัญญัติว่า

มาตรา 3 ในพระราชบัญญัติฉบับนี้

“กองทุน” หมายความว่า กองทุนยุติธรรม

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

เป็น

มาตรา 3 ในพระราชบัญญัติฉบับนี้

“ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” หมายความว่า ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหายหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตามตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้

“การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพ ในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร

“การละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา” หมายความว่า การละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยการควบคุม การขัง หรือการจำคุกบุคคล ตามประมวลกฎหมายวิธี

พิจารณาความอาญาหรือกฎหมายอื่น โดยพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล หรือเจ้าพนักงานตามกฎหมายอื่น และภายหลังปรากฏว่าศาลมีคำพิพากษายกฟ้องไม่ว่าด้วยเหตุใด หรือการดำเนินคดีอาญานั้นได้ยุติลงก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิด แต่มีเหตุอื่นที่จำเลยไม่ต้องถูกควบคุม ชัง หรือจำคุก ซึ่งไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องได้ตามกฎหมายอื่น

“กองทุน” หมายความว่า กองทุนยุติธรรม

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

2. แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 20 จากเดิมบัญญัติว่า

มาตรา 20

ให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือคณะหนึ่งหรือหลายคณะ เพื่อมีอำนาจหน้าที่พิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ยื่นคำขอในทุกภารกิจของกองทุนทั่วราชอาณาจักร ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด

ให้เลขาธิการคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือรายงานผลการพิจารณาให้ความช่วยเหลือต่อคณะกรรมการกองทุนทุกกรอบสามเดือน

โดยเพิ่มเติม มาตรา 20 วรรคสอง ความว่า

“การใช้ดุลพินิจของคณะกรรมการกองทุนและคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือตามกฎหมายฉบับนี้จะต้องสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ปรากฏในมาตรา 3”

เป็น

มาตรา 20

ให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือคณะหนึ่งหรือหลายคณะ เพื่อมีอำนาจหน้าที่พิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ยื่นคำขอในทุกภารกิจของกองทุนทั่วราชอาณาจักร ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด

การใช้ดุลพินิจของคณะกรรมการกองทุนและคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือตามกฎหมายฉบับนี้จะต้องสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ปรากฏในมาตรา 3

ให้เลขาธิการคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือรายงานผลการพิจารณาให้ความช่วยเหลือต่อคณะกรรมการกองทุนทุกกรอบสามเดือน

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการบังคับใช้กฎหมายหรือการตีความกฎหมายเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม และถูกต้องตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งเป็นแนวความคิดพื้นฐานของระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา และมีผลให้ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมได้รับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

บทบาทของรัฐในการจ่ายเงินค่าทดแทนเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญานั้น มีที่มาจากหลักสิทธิมนุษยชน โดยปรากฏชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีการรับรองไว้ในกติกา ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) อันเป็นที่มาที่สำคัญของ แนวความคิดที่ให้สิทธิหมายหรือระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญาในประเทศ ต่างๆ รวมถึงประเทศไทยด้วย โดยระบบการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยรัฐและต่อมา มีการพิสูจน์ได้ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นบริสุทธิ์ เนื่องจากมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทาง อาญาที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) มีหลักการที่รัฐเข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือ แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น แตกต่างกันไป เนื่องจากแนวคิดในการกำหนดให้รัฐมีความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นมี พื้นฐานแตกต่างกัน กล่าวคือ “การกระทำละเมิด” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ ละเมิด กับ “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 นั้นมี ความหมายที่แตกต่างกัน โดยการกระทำละเมิดตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและ พณิชย์ จะต้องพิจารณาว่าเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของรัฐโดยผิดกฎหมาย หรือไม่ และการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการละเมิดในทางแพ่งนี้ต้องใช้ตามควรแก่พฤติการณ์ และความร้ายแรงแห่งละเมิด จึงเป็นการชดใช้เต็มตามจำนวนความเสียหายที่แท้จริง แต่ “การละเมิด สิทธิมนุษยชน” มีความหมายกว้างกว่าการกระทำละเมิดตามหลักกฎหมายแพ่ง และไม่จำเป็นต้องเป็น การกระทำที่ผิดกฎหมาย แต่หมายความว่ารัฐกระทำไปโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว แต่ทำให้เกิด ความเสียหายแก่สิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดของบุคคล โดยการกระทำของรัฐเป็นเพื่อประโยชน์แห่ง สาธารณะ (public interest) รัฐจึงต้องมีมาตรการตามกฎหมายในการชดใช้ค่าทดแทนให้กับเอกชน เพื่อเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบของรัฐ เป็นการชดใช้ค่าทดแทนอีกรูปแบบหนึ่งในทางอาญาที่ เกี่ยวกับเสรีภาพหรืออิสรภาพของบุคคล

โดยการที่รัฐเข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) ของรัฐนี้ เป็นไปตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งไม่คำนึงถึงความ

เสียหายอันเกิดจากการดำเนินงานของรัฐจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ เมื่อเป็นการดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการสอบสวน การสั่งคดี การพิจารณาคดี แล้วทำให้ผู้นั้นสูญเสียอิสรภาพหรือสูญเสียโอกาสต่าง ๆ ทั้งในทางทรัพย์สิน เกียรติยศ และชื่อเสียง หากภายหลังได้ความว่าบุคคลที่ถูกกล่าวหาไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ รัฐจะต้องรับผิดชอบเยียวยาผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น ซึ่งกฎหมายกำหนดให้เยียวยาโดยการชดเชยค่าทดแทนแก่กรณีดังกล่าว จะเห็นได้ว่า รัฐใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยการควบคุมตัว การจับกุม คุมขังเป็นเครื่องมือในการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน หากรัฐไม่กำกับดูแลให้ดีพอแล้วไปละเมิดสิทธิมนุษยชนผู้บริสุทธิ์ จึงเป็นเรื่องที่รัฐต้องรับผิดชอบและเพิ่มประสิทธิภาพในการสอบสวน การสั่งคดี และการพิจารณาคดี แต่ไม่ควรให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่บริสุทธิ์ต้องรับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายอันเกิดจากกลไกที่ไม่เหมาะสมหรือเสี่ยงภัยนี้ การวางหลักในการจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ จึงเป็นการยกระดับของความรับผิดชอบที่ต้องการคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่ถูกจำกัดเสรีภาพอันเกิดจากกระบวนการที่ผิดพลาดและไม่อาจจะระบุได้ว่าเป็นความผิดของเจ้าหน้าที่หรือไม่ เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ และเป็นที่เชื่อถือได้ว่าเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานโดยไม่ละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่น โดยไม่จำเป็น เพื่อทำให้เกิดการประสานประโยชน์ระหว่างระบบการดำเนินคดีอาญาในรูปแบบการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model) ที่มุ่งเน้นความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยของสังคมเป็นสำคัญกับระบบการดำเนินคดีอาญาในรูปแบบความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model) ที่มุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล อันเป็นการประสานประโยชน์ของบุคคลและประโยชน์สาธารณะเข้าด้วยกัน

โดยการที่รัฐจ่ายเงินค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นการเยียวยาในรูปแบบเงินสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) ซึ่งเป็นแนวความคิดที่รัฐเยียวยาให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับความเสียหาย โดยเป็นการจ่ายในลักษณะของความเมตตาหรือความรับผิดชอบของรัฐ โดยถือว่าเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นกับบุคคลหนึ่งบุคคลใดซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม สังคมย่อมได้รับผลกระทบกระเทือนไปด้วย ดังนั้นสังคมจึงไม่อาจปล่อยให้ผู้นั้นรับผลเสียหายจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาดแต่เพียงลำพัง รัฐในฐานะสังคมขนาดใหญ่ย่อมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้นั้น แต่การเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิดอาญาดังกล่าวรัฐมิได้เป็นผู้กระทำผิด ดังนั้นรัฐจึงเข้ามาเยียวยาในลักษณะของการสงเคราะห์หรือให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายเท่านั้น มิใช่เป็นการจ่ายตามความเสียหายที่แท้จริงตามหลักละเมิดทางแพ่ง โดยเงินที่รัฐใช้จ่ายเพื่อเป็นค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยกรณีดังกล่าว

จ่ายจากงบประมาณของรัฐ ซึ่งเป็นภาษีของประชาชน และเป็นการจ่ายจากกองทุนของรัฐ (Public Funds) อีกทั้งการจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้บริสุทธิ์นี้ ยังมีแนวความคิดรัฐสวัสดิการเป็นพื้นฐาน โดยถือเป็นความรับผิดชอบของรัฐต่อภารกิจของรัฐในการอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นกับประชาชนของรัฐ

ปัจจุบันกองทุนยุติธรรมมีหลักการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมภายใต้เงื่อนไขในกรณีดังต่อไปนี้

(1) ต้องเป็นจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษาเกินกำหนด กล่าวคือ ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการเป็น โจทก์ฟ้อง และถูกขังตามคำพิพากษาของศาลเกินกำหนด แต่กรณีนี้กฎหมายกองทุนยุติธรรมก็ได้บัญญัติชัดเจนว่าจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษานั้น ต้องเป็นคำพิพากษาถึงที่สุดหรือไม่ เนื่องจากอาจเกิดปัญหาในกรณีที่ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาให้จำคุก 5 ปี และได้จำคุกไปแล้ว รวม 3 ปี ต่อมาศาลอุทธรณ์พิพากษาให้จำคุก 2 ปี ทำให้จำเลยถูกจำคุกเกินกว่าคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ แม้จะเป็นการคุมขังตามคำพิพากษาศาลชั้นต้นก็ตาม แต่การคุมขังเกินกว่าคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาซึ่งถือเป็นคำพิพากษาของศาลที่วินิจฉัยมาภายหลังมีผลเปลี่ยนแปลง แก้ไข กลับ หรืองดเสียตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น การคุมขังเกินกว่าคำพิพากษาดังกล่าว ถือเป็นกระทำเกินกว่าที่กฎหมายให้อำนาจในการคุมขังบุคคลย่อมเกิดผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของจำเลยที่ถูกคุมขัง ถือว่าจำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนแล้ว และเป็นกรณีที่มีใช้ความผิดของจำเลย แต่เป็นความผิดพลาดของรัฐในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาล่าช้า จำเลยย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐได้

(2) ต้องเป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังในระหว่างสอบสวน กรณีนี้จะต้องนำหลักเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญามาพิจารณาประกอบ กล่าวคือ ผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือกรณีนี้ ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ ถูกคุมขังในระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการและระหว่างการพิจารณาคดีของศาล และภายหลังศาลมีคำพิพากษาโดยปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดนั้นคดีนั้นว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิด โดยในส่วนที่จำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการคุมขังระหว่างพิจารณาคดีของศาลจะได้รับการเยียวยาความเสียหายตามกฎหมายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และส่วนที่จำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการคุมขังในระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือ

พนักงานอัยการจะได้รับการเยียวยาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เฉพาะกรณีที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องเพราะเหตุที่จำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิดเท่านั้น หรือกรณีที่ยกฟ้องเพราะเหตุพยานหลักฐานของโจทก์ไม่เพียงพอจะรับฟังว่าจำเลยกระทำความผิด แม้ในคำพิพากษาจะมีได้เขียนไว้อย่างชัดเจนว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิด คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาจะพิจารณาว่า จำเลยมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐ ซึ่งคณะอนุกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายกองทุนยุติธรรมได้นำหลักการพิจารณาดังกล่าวมาใช้ในการพิจารณาการเป็นผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมด้วย

(3) กรณีเป็นผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ซึ่งต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี และต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนโดยพนักงานอัยการเห็นว่ามิได้เป็นผู้กระทำความผิด

ทั้งนี้ กรณีข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่กฎหมายบัญญัติไว้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม กฎหมายยังเปิดช่องให้คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมมีดุลพินิจกำหนดการละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นใดเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร หากจะเกิดขึ้นในอนาคต

เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์การจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมตามบทบัญญัติของกฎหมายข้างต้นทั้งสามกรณีโดยละเอียดแล้ว ผู้เขียนพบว่าต่างก็เป็นการให้สิทธิในการขอรับเงินช่วยเหลือในกรณีที่เกิดจากการดำเนินการของรัฐทั้งสิ้น และการที่รัฐเข้าไปจ่ายเงินช่วยเหลือเพื่อเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา คือ จำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษาเกินกำหนด หรือกรณีเป็นผู้ต้องหาที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการและถูกควบคุมหรือขังในชั้นสอบสวน ต่อมาศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง หรือกรณีเป็นผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังระหว่างสอบสวนของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี การควบคุมหรือขังผู้บริสุทธิ์ดังกล่าว ถือเป็นกระทำตามที่กฎหมายให้อำนาจในการควบคุมหรือขังบุคคล แต่เกิดผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกคุมขัง ซึ่งถือว่าเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนแล้ว และเป็นกรณีที่มิใช่ความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น แต่ถือเป็นข้อผิดพลาดในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่รัฐดำเนินการกระบวนการยุติธรรมทางอาญาล่าช้า แต่ก็มีใช่เรื่องที่รัฐกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายเช่นกัน เนื่องจากมิได้มีกฎหมายกำหนดระยะเวลาในการพิจารณาคดีของศาลไว้อย่างเคร่งครัด เพียงแต่ให้ไปไปโดยเร็ว แต่ทั้งนี้ก็ยังขึ้นอยู่กับความยากง่ายและพยานหลักฐานในแต่ละคดี อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงเหตุขัดข้องประการ

อื่นประกอบด้วย รัฐจึงเข้ามารับผิดชอบเยียวยาความเสียหายในส่วนนี้ โดยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐได้ สำหรับกรณีผู้ถูกกล่าวหาไม่ว่าจะในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ ถูกคุมขังในระหว่างการสอบสวนและระหว่างการพิจารณาคดีของศาล และภายหลังปรากฏว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ โดยในส่วนที่จำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการคุมขังระหว่างพิจารณาคดีของศาล จำเลยจะได้รับการเยียวยาความเสียหายตามกฎหมายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ส่วนกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการควบคุมหรือขังในระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการจะได้รับการเยียวยาโดยได้รับค่าทดแทนเป็นเงินช่วยเหลือจากรัฐตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 จะเห็นว่า กรณีดังกล่าวเป็นการดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยการขังในระหว่างสอบสวนหรือระหว่างพิจารณาคดีเป็นการขังตามระยะเวลาที่กฎหมายให้อำนาจรัฐที่ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ได้ แต่ภายหลังสืบสวนพยานหลักฐานแล้วปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งกรณีดังกล่าวไม่ได้เกิดจากความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลย แต่ก็มีใช่เรื่องที่รัฐกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายเช่นกัน รัฐจึงเข้ามารับผิดชอบในการกระทำของรัฐเองในส่วนนี้ ส่วนกรณีเป็นผู้ถูกคุมขังระหว่างสอบสวน ซึ่งต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี และต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนโดยพนักงานอัยการเห็นว่ามิได้เป็นผู้กระทำความผิดเช่นเดียวกัน ก็เป็นกรณีที่รัฐเข้าไปมีส่วนในการดำเนินการทั้งสิ้น

ผู้เขียนจึงเห็นว่า แนวความคิดทางกฎหมายในการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 เป็นไปตามแนวความคิดพื้นฐานจากหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability) ที่รัฐเข้ามารับผิดชอบต่อจ่ายเงินเยียวยาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยไม่ถือว่ารัฐเป็นผู้กระทำละเมิดต่อผู้ต้องหาหรือจำเลย แต่เป็นเรื่องที่รัฐเข้ามารับผิดชอบต่อการกระทำที่เกิดขึ้นของเจ้าหน้าที่รัฐ และการที่รัฐจ่ายเงินค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อเยียวยาความเสียหายที่เขาได้รับ ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยกฎหมายได้กำหนดอัตราการจ่ายเงินช่วยเหลือไว้ตามประกาศคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ เงื่อนไข และอัตราการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ลงวันที่ 22 กันยายน 2559 เฉพาะค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้ตามปกติ ให้จ่ายในอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในท้องที่จังหวัดประกอบการทำงาน ณ วันที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้เป็นระยะเวลา

ไม่เกินหนึ่งปีนับแต่วันที่ไม่สามารถประกอบกิจการได้ตามปกติ เงินช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ในกรณีที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย โดยกำหนดอัตราขั้นสูงที่รัฐจะจ่ายไว้ด้วย ถือเป็นกรณีเยียวยาในลักษณะของความเมตตาหรือความรับผิดชอบของรัฐในรูปแบบของการสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) มิใช่การจ่ายตามความเสียหายที่แท้จริงตามหลักละเมิดในทางแพ่ง ซึ่งเป็นการคุ้มครองและรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่สอดคล้องกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศ อีกทั้งแนวความคิดพื้นฐานในการที่รัฐเข้าไปจ่ายเงินช่วยเหลือกรณีดังกล่าวก็เป็นไปตามแนวความคิดทฤษฎีอันเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นสากล เช่นเดียวกันกับกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส นอร์เวย์ และอังกฤษแล้ว อีกทั้งกฎหมายไทยยังได้บัญญัติรับรองสิทธิในการเยียวยาไว้เป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่ไทยเข้าเป็นภาคีสมาชิกด้วย

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาแนวทางการวินิจฉัยตีความของคณะกรรมการกองทุนที่วินิจฉัยไม่อนุมัติจ่ายเงินช่วยเหลือแก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 โดยให้เหตุผลประกอบว่าเนื่องจากการคุ้มครองโดยเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเข้าไปโดยชอบด้วยกฎหมายจึงไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ไม่เข้าหลักเกณฑ์ที่จะจ่ายเงินช่วยเหลือตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 การวินิจฉัยของคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม จึงยังไม่เป็นไปตามหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งเป็นแนวความคิดพื้นฐานของระบบการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาโดยรัฐและเป็นหลักสากล

ผู้เขียนเห็นว่า การที่ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 กำหนดให้ “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร จะเห็นว่าตามนิยามดังกล่าว กำหนดให้รัฐจ่ายเงินเยียวยาในกรณีที่เป็นการทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพซึ่งเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นที่ไม่ใช่รัฐด้วย อันเป็นบทกฎหมายที่ขัดกับแนวความคิดทฤษฎีอันเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นสากล คือหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งการที่รัฐจะเข้าไปรับผิดชอบเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลใดย่อมต้องได้ความประการแรกก่อนว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กระทำการ โดยไม่คำนึงว่าความเสียหายอันเกิดจากการดำเนินงานของรัฐจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ เมื่อเป็นการดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการสอบสวน การสั่งคดี การพิจารณาคดี หากภายหลังได้ความว่าบุคคลที่ถูกกล่าวหาไม่จำเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ รัฐจะต้องรับผิดชอบเยียวยาผู้ต้องหาหรือ

จำเลยที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น ซึ่งกฎหมายกำหนดให้เสียหายโดยการชดเชยค่าทดแทนแก่กรณีดังกล่าว

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 4

จากเดิมบัญญัติว่า

“การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร

แก้ไขเพิ่มเติมโดยตัดคำว่า “หรือบุคคลใด” ออก เป็น

“การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพในราชอาณาจักร โดยจะต้องเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปมีส่วนในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร

ทั้งนี้ก็เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายและการวินิจฉัยตีความกฎหมายมีความถูกต้องและเป็นตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา และจะทำให้ระบบการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาโดยรัฐของประเทศไทยมีความถูกต้องทั้งในทางข้อกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายอีกด้วย

สำหรับขอบเขตของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 นั้น เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับขอบเขตการจ่ายค่าทดแทนในคดีอาญาของต่างประเทศ จะเห็นว่า กฎหมายค่าทดแทนคดีอาญาของต่างประเทศ คือ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส นอร์เวย์ และอังกฤษ ต่างกำหนดขอบเขตกรณีของรัฐจะจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไว้อย่างชัดเจน โดยทุกประเทศจะมีการจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีคำพิพากษาหรือคำตัดสินของศาลในคดีอาญาแล้ว แต่ปรากฏภายหลังว่าจำเลยหรือผู้ต้องหานั้นบริสุทธิ์ ส่วนกรณีคดีที่ยังไม่มีคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุด แต่ภายหลังมีเหตุตามกฎหมายทำให้คดีอาญายุติลง หรือเรียกว่าเป็นคดีที่ยังไม่มีการตัดสินผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยศาลว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นมีความผิดหรือไม่ แต่การดำเนินคดีนั้นถูกระงับหรือถอนไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา ยังมีความเห็นแตกต่างกัน โดยสังเกตได้จากเหตุผลในคำพิพากษาที่ศาลยกฟ้องจำเลยในภายหลังนั้น บางประเทศไม่คำนึงว่าศาลจะมีคำพิพากษายกฟ้องด้วยเหตุผลใด เพียงแต่ศาลหรือพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจในการเพิกถอนคดี ทำให้สถานะความเป็นจำเลยสิ้นสุด

ไป หรือทำให้กระบวนการสืบสวนต่าง ๆ นั้นยุติลง ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับความเสียหายอันเกิดจากถูกควบคุม ชัง ในระหว่างพิจารณาคดีย่อมมีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐ เช่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี นอร์เวย์ เป็นต้น ซึ่งเป็นไปตามหลักกฎหมายอาญาที่ให้สันนิษฐานว่าบุคคลบริสุทธิ์จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ โดยปราศจากข้อสงสัยว่ามีความผิด (presumption of innocence) แต่บางประเทศจะคำนึงถึงเหตุผลในคำพิพากษา โดยรัฐจะจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องเนื่องจากบุคคลนั้นมีได้กระทำความผิดหรือการกระทำของเขาไม่เป็นความผิด โดยจะต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่มีโทษแล้วเท่านั้น เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส อังกฤษ เป็นต้น สำหรับประเทศไทย กฎหมายบัญญัติให้จ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ทั้งกรณีคดีถูกระงับไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา เช่น ผู้ต้องหาถูกชั่งระหว่างสอบสวน ต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีเนื่องจากผู้นั้น ไม่ใช่ผู้กระทำความผิด เป็นต้น โดยยึดหลักเกณฑ์การจ่ายตามแนวทางหลัง คือ จะมีการจ่ายเงินช่วยเหลือให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเฉพาะกรณีที่พนักงานอัยการหรือศาลยุติคดีโดยให้เหตุผลว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

นอกจากนี้ ขอบเขตของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศก็ยังมีความแตกต่างกันบ้างในหลักเกณฑ์การจ่ายบางประการ โดยสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และนอร์เวย์ มิได้จำกัดการจ่ายค่าทดแทนไว้เพียงแต่กรณีการควบคุมหรือชังเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการใช้มาตรการบังคับทางอาญาอื่นใดด้วย ซึ่งมีขอบเขตการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่กว้างกว่าของเขตการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในสาธารณรัฐฝรั่งเศส และอังกฤษ ที่จำกัดการจ่ายค่าทดแทนเฉพาะกรณีการถูกควบคุมหรือชังเท่านั้น กล่าวคือ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่ได้รับความเสียหายจากการใช้มาตรการบังคับทางอาญาทุกกรณี ไม่ว่าจะเป็นการถูกควบคุม กักขัง หรือจำกัดสิทธิด้วยวิธีการใด ๆ ตามมาตรการเพื่อการฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและเพื่อความปลอดภัย หรือเป็นความเสียหายที่เกิดจากการต้องรับโทษจำคุกตามประมวลกฎหมายอาญา รวมถึงความเสียหายที่เกิดจากการใช้มาตรการควบคุมตัวระหว่างพิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยคดีเด็กและเยาวชน การจับกุมและควบคุมตัวไว้ชั่วคราวโดยพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจในกรณีที่อยู่ในสถานการณ์อันตราย การยึด อาศัย การจับกุม รวมทั้งการค้นตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ไม่อาจเรียกหรือความเสียหายได้จากกฎหมายอื่น การยึดใบอนุญาตขับขี่ไว้ชั่วคราว และการห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว ที่เกิดขึ้นก่อนการพิจารณาคดีในชั้นศาล ต่อมาศาลหรือพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจในการเพิกถอนคดี หรือศาลมีคำสั่งไม่ประทับรับฟ้อง มีการถอนฟ้อง หรือมีคำพิพากษายก

ฟ้อง ทำให้สถานะความเป็นจำเลยสิ้นสุดไป หรือทำให้กระบวนการสืบสวนต่าง ๆ นั้นยุติลง โดยไม่สำคัญว่าศาลจะยกฟ้องด้วยเหตุผลใด

ส่วนนอร์เวย์จะจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ ถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญา ต่อมา ศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง หรือคดีดังกล่าวถูกระงับหรือถอน ไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาไม่ว่าด้วยเหตุผลใด หรือกรณีที่จำเลยมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษและได้รับโทษไปแล้ว ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน ภายหลังมีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ และศาลพิพากษายกฟ้อง ย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญา รวมไปถึงกฎหมายยังเปิดช่องให้รัฐใช้ดุลพินิจจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยหรือบุคคลอื่นใดที่ได้รับความเสียหายหรือได้รับความไม่สะดวกต่าง ๆ จากการถูกไต่สวน การค้น การยึดทรัพย์ การดักฟัง หรือมาตรการอื่นใด ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา หากมีเหตุผลอันสมควรก็มีสิทธิได้รับค่าทดแทน หรือปรากฏข้อเท็จจริงว่าบุคคลนั้น ได้รับความเสียหายมากเป็นพิเศษ หรือเกินสมควรแก่เหตุจากการถูกดำเนินคดีอาญานั้น

สำหรับสาธารณรัฐฝรั่งเศสและอังกฤษ กำหนดการมีสิทธิขอรับค่าทดแทนจากรัฐไว้ เฉพาะกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกควบคุม หรือขัง ในระหว่างการดำเนินคดี และต่อมาได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล หรือปล่อยตัว หรือมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดว่าไม่มีโทษ โดยศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องเนื่องจากบุคคลนั้นมิได้กระทำความผิดหรือการกระทำของเขาไม่มีความผิด และกรณีจำเลยที่ถูกจำคุกตามคำพิพากษา ต่อมาคำพิพากษานั้นถูกกลับหรือได้รับการอภัยโทษ เนื่องจากมีพยานหลักฐานใหม่หรือมีการค้นพบพยานหลักฐานว่ามีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด

เมื่อพิจารณาขอบเขตการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญา โดยรัฐของทั้งสี่ประเทศแล้ว จะเห็นว่า ทุกประเทศมีจุดร่วมในการจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่เหมือนกันคือ กรณีการถูกควบคุม การขัง หรือจำคุกตามคำพิพากษา แสดงให้เห็นว่าตามกฎหมายต่างประเทศให้ความสำคัญกับข้อผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพจากการควบคุม ขัง หรือจำคุก ซึ่งถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ในต่างประเทศเห็นสมควรว่ารัฐจะต้องเข้าไปมีบทบาทในการรับผิดชอบต่อการสูญเสียสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยที่เขามิได้เป็นผู้ก่อให้เกิดความผิดพลาดนั้น และรัฐก็มีไม่ใช่ผู้กระทำละเมิดต่อเขาเช่นกัน

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบตามบทบัญญัติของกฎหมายไทยแล้ว การดำเนินคดีอาญาของไทยก็อาจจะเกิดการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) ขึ้นได้หลายกรณี ที่ทำให้มีการลงโทษผู้บริสุทธิ์ ทั้งกรณีที่พนักงานอัยการเห็นควรให้ยุติคดี หรือศาล

ยกฟ้องโดยมีคำวินิจฉัยในเนื้อหาแห่งคดีแล้วว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ และกรณีที่เกิดคดีถูกระงับหรือถอนไปก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาโดยมีเหตุตามที่กฎหมายกำหนด จึงยังไม่ปรากฏคำวินิจฉัยของศาลในเนื้อหาคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่ ซึ่งต่างก็ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับความเสียหายจากการถูกควบคุม ชัง หรือจำคุก ดังนั้น กรณีที่จะเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามกฎหมายไทยนั้นมิใช่มีอยู่หลายประการข้างต้น แต่ปัจจุบันพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 บัญญัติกรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐไว้เพียงสามกรณี กฎหมายดังกล่าวจึงยังไม่ครอบคลุมกรณีที่อาจเกิดการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาดขึ้นได้ตามกฎหมายไทย ซึ่งทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้บริสุทธิ์ถูกลงโทษ ทำให้เกิดปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายว่าคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมจะต้องตีความคำว่าผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่จะมีสิทธิขอรับความช่วยเหลือตามกฎหมายนี้อีกครั้งหนึ่งก่อน ซึ่งหากมีการกำหนดขอบเขตของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ชัดเจนมากขึ้น ย่อมจะช่วยแก้ปัญหาการตีความและการบังคับใช้กฎหมายยังผลให้มี การบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ได้อย่างมีประสิทธิภาพและตรงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับดังกล่าว

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาที่น่าพิจารณาอีกประการหนึ่งว่า หากเป็นกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ และถูกคุมขังในระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แต่ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา ปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยตายระหว่างถูกคุมขัง เช่นนี้ทายาทของผู้นั้นจะขอรับเงินช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ในกรณีที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 31 (2) ประกอบระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 10 (4) ได้หรือไม่ ซึ่งเป็นเงินที่จ่ายทดแทนค่าขาดไร้อุปการะเลี้ยงดูแก่ทายาทของจำเลยที่ตาย เนื่องจากจำเลยมีหน้าที่เลี้ยงดูบุคคลดังกล่าวตามกฎหมายหรือกรณีคดีอาญาที่มีการถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง ขอมความ หรือมีเหตุที่ทำให้คดีอาญาลิเกกันหรือศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีเพราะเหตุที่ฟ้องนั้น ศาลยังไม่ได้มีคำวินิจฉัยในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ซึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีประเภทนี้อาจจะเป็นผู้บริสุทธิ์ก็ได้ กรณีเช่นนี้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะขอรับเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมได้หรือไม่

โดยหากพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎหมายค่าทดแทนของเยอรมันที่กำหนดให้จำเลยที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวไป หรือเมื่อมีการยกเลิกกระบวนการพิจารณาโดยดุลพินิจ

ของศาลและอัยการ มีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากคลังของรัฐได้ ถ้าการพิจารณาคดีของศาลปรากฏว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือเมื่อไม่สามารถพิสูจน์จนสิ้นสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด รวมถึงกำหนดให้มีการจ่ายค่าทดแทนให้กับความเสียหายใด ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในชั้นตอนต่าง ๆ ด้วย เมื่อปรากฏว่า ในระหว่างควบคุมตัวบุคคลเพื่อดำเนินคดีอาญา หรือระหว่างการพิจารณาคดีโดยศาล หรือแม้ภายหลังมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแล้วว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิด ได้มีกฎหมายกำหนดว่าการกระทำของบุคคลนั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป เป็นเหตุให้เขาพ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิด จะเห็นว่าตามกฎหมายเยอรมันนั้น การที่รัฐต้องรับผิดชอบจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญา ก็มีใช้บทสรุปว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือการบังคับใช้มาตรการทางอาญาที่ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้น ล้วนเป็นไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย เพราะตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้แม้ผู้ที่ถูกศาลตัดสินไปแล้วว่ามีความผิดตามกฎหมายก็อาจมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐได้ หากบรรทัดฐานแห่งสังคมแปรเปลี่ยนไป และมีกฎหมายกำหนดว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป ดังนั้น สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามกฎหมายเยอรมนีจึงสอดคล้องกับหลักการให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรืออยู่นกว่าจะถูกศาลพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิด เช่นเดียวกับกฎหมายค่าทดแทนของนอร์เวย์ที่มีแนวทางในการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยในคดีอาญาว่า รัฐไม่สามารถลดจำนวนค่าทดแทนหรือปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนได้ เพียงเพราะเหตุผลว่ายังมีเหตุสงสัยในความเป็นผู้บริสุทธิ์ของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งแตกต่างจากแนวทางการพิจารณาของฝรั่งเศส หรืออังกฤษ ซึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยจะเป็นผู้มีสิทธิขอรับค่าทดแทนได้ จะต้องเป็นกรณีศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่ มีโทษแล้ว และการคุมขังนั้นก่อให้เกิดความเสียหายเกินกว่าปกติอย่างเห็นได้ชัด และร้ายแรงเป็นพิเศษ ซึ่งแนวทางการพิจารณาของประเทศไทยเป็นไปตามแนวทางของฝรั่งเศสและอังกฤษ ผู้เขียนเห็นว่า หากพิจารณาตามกรณีข้างต้นก็ถือเป็นการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด (miscarriage of justice) ซึ่งไม่อาจจะกล่าวโทษว่าเป็นความผิดของฝ่ายผู้ต้องหาหรือจำเลย และรัฐก็ดำเนินการไปตามกฎหมาย หากพิจารณาตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) อันเป็นแนวความคิดที่ไม่คำนึงว่าความเสียหายอันเกิดจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมของรัฐจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ หากก่อให้เกิดความเสียหายแก่จำเลยก็จะต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าทดแทน ประกอบกับหลักการให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรืออยู่นกว่าจะถูกศาลพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิด จึงต้องถือว่าในคดีอาญาที่มีการถอนคำร้องทุกข์ถอนฟ้อง ขอมความ หรือมีเหตุที่ทำให้คดีอาญาลึกลับ หรือศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีเพราะเหตุที่ฟ้องนั้น แม้จะยังไม่ได้มีคำวินิจฉัยในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำ

ของจำเลยไม่เป็นความผิด แต่ก็ถือว่าเทียบเคียงได้เช่นเดียวกับคำพิพากษายกฟ้อง กองทุนยุติธรรม ควรจะพิจารณาจ่ายเงินช่วยเหลือแก่กรณีดังกล่าวด้วย เพราะกรณีดังกล่าวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมไม่อาจใช้สิทธิเรียกร้องได้ตามกฎหมายอื่น เนื่องจากไม่มีผู้ใดกระทำความผิดต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น ดังนั้น รัฐซึ่งมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมในสังคมจึงควรรับผิดชอบสงเคราะห์ในกรณีดังกล่าว

ส่วนกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้รอการลงโทษ กรณีนี้ถือว่าศาลมีคำพิพากษาในเนื้อหาแห่งคดีแล้วว่าจำเลยมีความผิด เพียงแต่ได้รับประโยชน์จากระบวนวิธีพิจารณาที่กฎหมายกำหนดไว้ให้ศาลรอการกำหนดโทษ หรือรอการลงโทษได้ กรณีนี้ผู้เขียนเห็นว่า จำเลยในกรณีนี้ไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากกองทุนยุติธรรม

ผู้เขียนเห็นด้วยกับการบัญญัติกฎหมายโดยเปิดช่องให้คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม มีดุลพินิจในการกำหนดการละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นใดเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการใช้บังคับกฎหมาย หากมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายในอนาคต แต่เห็นว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ประกอบกับระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 นั้น เป็นคำที่มีความหมายกว้าง แต่คณะกรรมการที่มีอำนาจพิจารณาตามกฎหมายนี้กลับตีความกฎหมายอย่างแคบและไม่เป็นไปตามจึงเกิดปัญหาในการตีความเพื่อบังคับใช้กฎหมายของคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ทำให้เกิดการบังคับใช้ที่ไม่เป็นไปเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติดังกล่าว อีกทั้งไม่เป็นไปตามแนวความคิดทฤษฎีอันเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นสากลของระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ

ดังนั้น นอกจากการแก้ไขเพิ่มเติมในระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 4 การนิยามศัพท์ที่ได้อธิบายความหมายของคำว่า “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” ที่จะมีสิทธิขอรับความช่วยเหลือได้จากกองทุนยุติธรรมไว้แล้ว ผู้เขียนจึงเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 จากเดิมที่ไม่ได้มีการบัญญัติกฎหมายเพื่อกำหนดความหมายของการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากระบวนยุติธรรมทางอาญาไว้ในกฎหมายแม่บท โดยแก้ไขเพิ่มเติม ดังนี้

1. แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 3 จากเดิมบัญญัติว่า
มาตรา 3 ในพระราชบัญญัติฉบับนี้
“กองทุน” หมายความว่า กองทุนยุติธรรม

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

เป็น

มาตรา 3 ในพระราชบัญญัติฉบับนี้

“ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” หมายความว่า ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหายหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตามตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้

“การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพ ในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร

“การละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา” หมายความว่า การละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยการควบคุม การขัง หรือการจำคุกบุคคล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือกฎหมายอื่น โดยพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล หรือเจ้าพนักงานตามกฎหมายอื่น และภายหลังปรากฏว่าศาลมีคำพิพากษายกฟ้องไม่ว่าด้วยเหตุใด หรือการดำเนินคดีอาญานั้น ได้ยุติลงก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลย ไม่มีความผิด แต่มีเหตุอื่นที่จำเลย ไม่ต้องถูกควบคุม ขัง หรือจำคุก ซึ่งไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องได้ตามกฎหมายอื่น

“กองทุน” หมายความว่า กองทุนยุติธรรม

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

2. แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 20 จากเดิมบัญญัติว่า

มาตรา 20

ให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือคณะหนึ่งหรือหลายคณะ เพื่อมีอำนาจหน้าที่พิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ยื่นคำขอในทุกภารกิจของกองทุนทั่วราชอาณาจักร ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด

ให้เลขานุการคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือรายงานผลการพิจารณาให้ความช่วยเหลือต่อคณะกรรมการกองทุนทุกกรอบสามเดือน

โดยเพิ่มเติม มาตรา 20 วรรคสอง ความว่า

“การใช้ดุลพินิจของคณะกรรมการกองทุนและคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือตามกฎหมายฉบับนี้จะต้องสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ปรากฏในมาตรา 3”

เป็น

มาตรา 20

ให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือคณะหนึ่งหรือหลายคณะเพื่อมีอำนาจหน้าที่พิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ยื่นคำขอสืบทุกภารกิจของกองทุนทั่วราชอาณาจักรตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด

การใช้ดุลพินิจของคณะกรรมการกองทุนและคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือตามกฎหมายฉบับนี้จะต้องสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ปรากฏในมาตรา 3

ให้เลขานุการคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือรายงานผลการพิจารณาให้ความช่วยเหลือต่อคณะกรรมการกองทุนทุกกรอบสามเดือน

ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการบังคับใช้กฎหมายหรือการตีความกฎหมายเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม และถูกต้องตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งเป็นแนวความคิดพื้นฐานของระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา และมีผลให้ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมได้รับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง

6.2 ข้อเสนอแนะ

ผู้เขียนเสนอแนะให้แก้ไขเพิ่มเติมระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ข้อ 4

จากเดิมบัญญัติว่า

“การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร

แก้ไขเพิ่มเติมโดยตัดคำว่า “หรือบุคคลใด” ออก

เป็น

“การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพในราชอาณาจักร โดยจะต้องเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปมีส่วนในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร

ทั้งนี้ก็เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายและการวินิจฉัยตีความกฎหมายมีความถูกต้องและเป็นตามหลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของระบบการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา และจะทำให้ระบบการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาโดยรัฐของประเทศไทยมีความถูกต้องทั้งในทางข้อกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายอีกด้วย

และเสนอแนะให้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 จากเดิมที่ไม่ได้มีการบัญญัติกฎหมายเพื่อกำหนดความหมายของการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้ในกฎหมายแม่บท โดยแก้ไขเพิ่มเติมดังนี้

1. แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 3 จากเดิมบัญญัติว่า

มาตรา 3 ในพระราชบัญญัติฉบับนี้

“กองทุน” หมายความว่า กองทุนยุติธรรม

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

เป็น

มาตรา 3 ในพระราชบัญญัติฉบับนี้

“ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” หมายความว่า ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหายหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตามตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้

“การละเมิดสิทธิมนุษยชน” หมายความว่า การทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพ ในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร

“การละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา” หมายความว่า การละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยการควบคุม การขัง หรือการจำคุกบุคคล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือกฎหมายอื่น โดยพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล หรือเจ้าพนักงานตามกฎหมายอื่น และภายหลังปรากฏว่าศาลมีคำพิพากษายกฟ้องไม่ว่าด้วยเหตุใด หรือการดำเนินคดีอาญานั้น ได้ยุติลงก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิด แต่มีเหตุอื่นที่จำเลยไม่ต้องถูกควบคุม ขัง หรือจำคุก ซึ่งไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องได้ตามกฎหมายอื่น

“กองทุน” หมายความว่า กองทุนยุติธรรม

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

2. แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 20 จากเดิมบัญญัติว่า

มาตรา 20

ให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือคณะหนึ่งหรือหลายคณะ เพื่อมีอำนาจหน้าที่พิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ยื่นคำขอในทุกภารกิจของกองทุนทั่วราชอาณาจักร ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด

ให้เลขานุการคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือรายงานผลการพิจารณาให้ความช่วยเหลือต่อคณะกรรมการกองทุนทุกกรอบสามเดือน

โดยเพิ่มเติม มาตรา 20 วรรคสอง ความว่า

“การใช้ดุลพินิจของคณะกรรมการกองทุนและคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือ ตามกฎหมายฉบับนี้จะต้องสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ปรากฏในมาตรา 3”

เป็น

มาตรา 20

ให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือคณะหนึ่งหรือหลายคณะ เพื่อมีอำนาจหน้าที่พิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ยื่นคำขอในทุกภารกิจของกองทุนทั่วราชอาณาจักร ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด

การใช้ดุลพินิจของคณะกรรมการกองทุนและคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือตาม กฎหมายฉบับนี้จะต้องสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ปรากฏในมาตรา 3

ให้เลขานุการคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือรายงานผลการพิจารณาให้ความช่วยเหลือต่อคณะกรรมการกองทุนทุกกรอบสามเดือน

โดยผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการบังคับใช้กฎหมายหรือการตีความกฎหมาย เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม และถูกต้องตามหลักความรับผิดชอบ โดยเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งเป็นแนวความคิดพื้นฐานของระบบการเยียวยาความเสียหายแก่ จำเลยในคดีอาญา และมีผลให้ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรมได้รับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กชพร รัชย์ภ โนดร, “ปัญหาองค์กรผู้ใช้อำนาจในการวินิจฉัยสิทธิของจำเลยที่ได้รับการเยียวยาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544” : (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2558)

กฎบัตรสหประชาชาติ

กนกทิพย์ ไสสะอาด, การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2550)

กมลเนตร นัตถบารมี, “แพะในคดีอาญาจะรับค่าทดแทนความเสียหายได้อย่างไร” วารสารกฎหมายใหม่, ปีที่ 2 เล่มที่ 42 ธันวาคม 2547

กรกาญจน์ อรุณพลอด, “การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย: ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวความคิดทางกฎหมายและกระบวนการบังคับใช้,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543).

กรรภิรมย์ โกมลารชุน, “วัตถุแห่งคดีอาญาคืออะไร,” วารสารกระบวนการยุติธรรม, เล่มที่ 1, ปีที่ 7, (มกราคม – เมษายน 2557)

กระทรวงยุติธรรม, คู่มือการปฏิบัติงานกองทุนยุติธรรม : ตุลาคม 2559, น.8. และพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

กลุ่มงานพัฒนานโยบายและมาตรการ สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, “หลักสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม”, วันที่ 16 มกราคม 2555.

กุลพล พลวัน ข สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก, (2543),

กุลพล พลวัน ค พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน, (2538)

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ และคณะ, สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, (2529)

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร, 2553),

โกศล โสภาคย์วิจิตร. (2520, พฤษภาคม-สิงหาคม). “หลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ.” วารสารกฎหมาย, 3, 2.

คณะผู้วิจัย, “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการให้ผู้กระทำผิดหรือ
หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมร่วมรับผิดชอบค่าใช้จ่าย: รัฐจ่ายตอบแทน
ผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”, สาขานิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2553, คณิต ฌ นคร, “เมื่อกระบวนการยุติธรรมถูกใช้
เป็นเครื่องมือทางการเมือง,” ประชาไท, (11 ธันวาคม 2556)

คณิต ฌ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน,
2546)

คณิต ฌ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน,
2549)

คณิต ฌ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน,
2555),

คณิต ฌ นคร, คู่มือประชาชน : สิทธิของข้าพเจ้าในคดีอาญา, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2561)

คณิต ฌ นคร, คู่มือประชาชนสิทธิของข้าพเจ้าในคดีอาญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน,
2561)

คำแถลงนโยบาย ของ คณะรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภานิติ
บัญญัติแห่งชาติ วันศุกร์ที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗

คำสั่งคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ที่ 3/2559 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิด
สิทธิมนุษยชน ลงวันที่ 29 เมษายน 2559

จรัญ โฆษณานันท์, สิทธิมนุษยชนไร้พรหมแดน: ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม.
(2545)

ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ, “เหยื่ออาชญากรรม, การประนอมข้อพิพาทและกระบวนการยุติธรรม,”
อัยการนิเทศ. เล่มที่ 58, ฉบับที่ 4. 2539

ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่า
ทดแทนและค่าจ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดใน
กระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและ
ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทน
และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”

ดล นุนนาค, “สรุปการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและ
จำเลยในคดีอาญา” เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2554.

ต่อพงศ์ กิตติยานุพงศ์, ทฤษฎีสิทธิขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561)

ทวิวัฒน์ ชาราจันทร์, การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดใน
กระบวนการยุติธรรม. (2540),

นพนธิ สุริยะ, สิทธิมนุษยชน : แนวคิดและการคุ้มครอง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน,
2559)

นพนธิ สุริยะ, สิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2537)

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, กฎหมายมหาชน, (2545)

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. ...
สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 5/2558 วันพฤหัสบดีที่ 16 กรกฎาคม 2558 ณ ห้อง
ประชุมคณะกรรมการ หมายเลข 308 ชั้น 3 อาคารรัฐสภา 2.

บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, หลักการใช้อำนาจขององค์กรที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิและ
เสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ. (2546).

ปกป้อง ศรีสนิท, การปฏิรูปกองทุนยุติธรรม, ชุดหนังสือการสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูป
ประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : เป็นไท, 2555),

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ประกาศคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์ เงื่อนไข และอัตราค่าให้ความช่วยเหลือ
ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน
ลงวันที่ 22 กันยายน 2559

ประธาน วัฒนวานิชย์, “กฎหมายทดแทนความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม: แนวคิดทางด้านรัฐสวัสดิการ”,
วารสารนิติศาสตร์, 9, น.71. (มิถุนายน – สิงหาคม, 2520),

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ประมวลกฎหมายอาญา

ปริญญา เกียรติกุลวานิช, “ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน
และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ให้เกิดความเป็นธรรมแก่จำเลยใน
คดีอาญาที่ศาลยกฟ้อง”, การอบรมหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 10
สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555

ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสาร
ประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560) ประชัช เปี่ยม
สมบูรณ์ “การประชุมคองเกรสสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและบำบัด
ฟื้นฟูผู้กระทำผิด,” วารสารอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม, (ธันวาคม, 2526)

พรชัย ด้านวิวัฒน์, “ประเทศไทยกับการเข้าเป็นภาคีการค้าระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง พ.ศ. 2509,” วารสารนิติศาสตร์, 29, 4.

พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544
มติคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมในการประชุมคณะกรรมการฯ ครั้งที่ 1/2560 เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2560

มติคณะกรรมการบริหารกองทุนยุติธรรม ในการประชุมครั้งที่ 1/2558 เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2558.
ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559
ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาค่าขอค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2548

ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาค่าขอค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย พ.ศ. 2545

รังสรรค์ วิจิตรไกรสร รองประธานศาลอุทธรณ์ ได้ให้ข้อสังเกตไว้ในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “สู่ยุคใหม่ของการฝากขังและปล่อยชั่วคราว: เปลี่ยนแนวคิดพลิกกระบวนด้วยวิสัยทัศน์นวัตกรรมและเทคโนโลยี” เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2560

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

วารสารยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 1/2559, “กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกับการกีดกันความเหลื่อมล้ำในสังคม”

วารสารยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 1/2559, “กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกับการกีดกันความเหลื่อมล้ำในสังคม”

วารสารยุติธรรม ปีที่ 15 ฉบับที่ 6/2558 “พลิกโฉมใหม่: กองทุนยุติธรรม”

วารสารยุติธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 3/2559 “พ.ร.บ.กองทุนยุติธรรม สร้างความเป็นธรรมให้ประชาชน”

วารสารยุติธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 4/2559 “กองทุนยุติธรรม

วารสารยุติธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 5/2559 “ก้าวไปข้างหน้ากับกองทุนยุติธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม”

วิจิตรา (ฟุ้งถัดดา) วิเชียรชม, กฎหมายสวัสดิการสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สายส่งวิญญูชน, 2555)

วิชา มหาคุณ, “เหยื่ออาชญากรรม: แนวความคิดและมาตรการคุ้มครอง,” วารสารกฎหมาย, 14(1).
(มีนาคม, 2535)

วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2530).

วีระ โลจายะ, กฎหมายสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2525)

ศรีสมบัติ โชคประจักษ์ชัด และคณะ, รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจัดตั้ง
หน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลระบบการให้ความช่วยเหลือแก่เหยื่ออาชญากรรม
โดยเฉพาะและครบวงจร: กรณีศึกษาประเทศสวีเดน, คณะสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559,

ศุภกิจ เข้มประชา, “เมื่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาลงโทษผู้บริสุทธิ์: มุมมองจากภายนอก
วงการกฎหมายไทย,” คุณพาท, เล่ม 1, ปีที่ 64, น. 20-23, (มกราคม – เมษายน 2560).

สมชาย หอมลออ, “ปัญหาการพิจารณาค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา.” (17
พฤษภาคม 2554)

สราวุธ ไสยกิจ, กลไกการรับรองสิทธิในความยุติธรรม ภายใต้กระทรวงยุติธรรมไทย กรณี กองทุน
ยุติธรรม (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556)

สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการ
ศึกษาแนวทางการให้ผู้กระทำผิดหรือหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมร่วมรับผิดชอบ
ค่าใช้จ่ายเสียหาย : กรณีจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลย
ในคดีอาญา,” พ.ศ. 2553

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, “พันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน
ของไทย,” (2546),

สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา, “สิทธิของผู้เสียหายตาม
พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยใน
คดีอาญา พ.ศ. 2544.” วารสารสิทธิมนุษยชน, (มกราคม-มิถุนายน, 2556)

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “ความโปร่งใสและการตรวจสอบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตาม
แนวทางในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540”, บทบัณฑิตย์, เล่ม 54
ตอน 4, (ธันวาคม, 2541)

หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523)

อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

อมรรัตน์ กริยาผล, “ทัศนคติของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมต่อการลงโทษผู้กระทำผิดโดยการชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา: ศึกษาเฉพาะในกรุงเทพมหานคร การทดแทนผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยรัฐ” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2527)

อัญชลี ฉายสุวรรณ, การทดแทนผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยรัฐ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534)

อุดม รัฐอมฤต และคณะ, “การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา”. (รายงานผลการวิจัย สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550)

อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), อุทัย วิเศษสมิต, “การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอันเกี่ยวกับกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา,” ดุลพาห, เล่ม 4, ปีที่ 7, น. 418, (เมษายน 2503).

เอกสารการลงนามความร่วมมือ (MOU) ระหว่างกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมกับหน่วยงานอื่น เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2557

เอกสารของกลุ่มงานพัฒนานโยบายและมาตรการ สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, “หลักสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม”, วันที่ 16 มกราคม 2555.

ภาษาต่างประเทศ

Andre Ashworth and Mike Redmayne, *The Criminal Process*, Oxford: Oxford University Press, 2005,

Asean Human Right Declaration

Buergerliche Geetzbuch (BGB)

Code of Criminal Procedure 1965

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

Criminal Injuries Compensation Act 1995

Edwin M. Borchard, *Convicting the innocent Errors of Criminal Justice*.

Ernst Gerber, *die Entschadigungspflicht des states gagenuber unschuldigverfolgten and bestrafen*.

European Convention on Human Rights, Protocal

Gesetz über die Entschädigung für Strafverfolgungsmaßnahmen (StrEG) 1971

Geyer. Die Entschädigung freigesprochener Angeklagten.

Grunewald, “Comparing Injustices: truth, justice, and the system”, Albany Law Review Volume 77
issue 3, 2013/2014

International Covenant on Civil and Political Right

Karl-Heinz Kunz, Geetz ueber die Enschacdigung fuer Strafverfolgungsmanahmen, Muenchen,
2010

Lutz Meyer-Gouener, Strafprozessordnung: Stop,Kommentar,53. Aulf.2010,

Michael Naughton and Gabe ‘Claims of Innocence’,available in <http://www.justice.gov.uk>.

Penal Code

Scheck, Neufeld and Dwyer, Actual Innocence: When justice goes wrong and how to make it
right, New York: New American Library, 2003

Stephen Schafer,Victimology: The Victim and His Criminal,

Stephen Schafer. Victimology: The victim and his Criminal.

The Criminal Justice Act 1988

The Criminal Procedure Act 1887

The French Code of Criminal Procedure

The Magna Carta

Universal Declaration of Human Rights

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

เฉลิมวุฒิ สาระกิจ. (2557, 9 มกราคม). การควบคุมอาชญากรรมกับความชอบด้วยกระบวนการทาง
กฎหมาย. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2556, จาก

http://chalermwutsa.blogspot.com/2013/01/blog-post_29.html

สุนทร มณีสวัสดิ์, “การใช้การตีความกฎหมายและบททั่วไป,” สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2560
จาก

[https://www.google.co.th/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&](https://www.google.co.th/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjXh8W-)
[uact=8&ved=0ahUKEwjXh8W-](https://www.google.co.th/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjXh8W-)

[jdnYAhXCOJQKHS3FBIsQFggsMAE&url=http%3A%2F%2Flaw.stou.ac.th%2Fdyn](https://www.google.co.th/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjXh8W-jdnYAhXCOJQKHS3FBIsQFggsMAE&url=http%3A%2F%2Flaw.stou.ac.th%2Fdyn)

files%2F%25E0%25B8%25AB%25E0%25B8%2599%25E0%25B9%2588%25E0%25B8%25A7%25E0%25B8%25A21...doc&usg=AOvVaw2Y5IjAbx0RIS6GZeCLVwZh,

“Compensation for victims of terrorism” สืบค้นจาก <https://www.fondsdegarantie.fr/en/actualites/compensation-for-victims-of-terrorism/> เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2561.

“Legal aid Germany” สืบค้นจาก http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_aid/legal_aid_ger_en.htm ,
เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2561.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทสัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสันทิต
 อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2561

การยกเว้นพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มีแนวคิดในการพัฒนา 2 ประการ คือ การเพิ่มรายได้ของกองทุน และการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของกองทุน ทำให้เกิดการปฏิรูปกองทุนยุติธรรมโดยจัดตั้งกองทุนยุติธรรมให้มีสถานะเป็นนิติบุคคล ขยายบทบาทให้กองทุนยุติธรรมเข้าไปบริหารจัดการสิทธิต่างๆ ของประชาชนที่เข้าไปช่วยเหลือ โดยการรับช่วงสิทธิจากประชาชนที่กองทุนยุติธรรมเข้าไปช่วยเหลือเพื่อใกล้เคียงกับผู้ต้องรับผิดชอบอย่างแท้จริง ซึ่งต่อมาหลักการรับช่วงสิทธินี้ไม่ได้รับความเห็นชอบจึงตกไป นอกจากนี้ มีการขยายภารกิจของกองทุนยุติธรรมจากเดิมคือ การช่วยเหลือประชาชนให้เข้าถึงความยุติธรรม เช่น ให้ความช่วยเหลือด้านค่าทนายความ ค่าขึ้นศาล รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในการดำเนินคดีกับผู้ยากไร้ นอกจากนี้ยังให้การช่วยเหลือประชาชนในเรื่องเงินประกันตัวกับผู้ยากไร้ที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยการอนุมัติให้นำเงินกองทุนยุติธรรมไปเป็นหลักประกันตัวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่น่าจะเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ถูกกระบวนการยุติธรรมควบคุมตัวไว้ระหว่างคดี โดยให้ขยายภารกิจในการช่วยเหลือผู้ยากไร้ในการเยียวยาความเสียหายที่ไม่มีความสามารถที่จะไปใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้กระทำผิด โดยเฉพาะกรณีผู้เสียหายที่ยากไร้ที่ถูกกระทำความผิดอาญาและไม่ปรากฏตัวผู้กระทำความผิด รวมทั้งกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกศาลพิพากษาปล่อยตัวเพราะเหตุว่าไม่ได้กระทำความผิด แต่ต้องถูกขังอยู่ในเรือนจำตลอดระยะเวลาการพิจารณาคดี ซึ่งรัฐจำเป็นต้องเยียวยาตามกฎหมาย และกฎหมายกองทุนยุติธรรมจะใช้หลักการเดียวกันกับพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 โดยเป็นการอุดช่องว่างกฎหมายฉบับดังกล่าว ดังนั้นกองทุนยุติธรรมจึงมีภารกิจในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้ประชาชน ๒ ประการคือ ประการที่หนึ่ง การช่วยเหลือประชาชน โดยลดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำให้เข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียม ประการที่สอง การเยียวยาผู้เสียหายและผู้ต้องหาที่ถูกขังฟ้อง

สำหรับภารกิจการเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาหรือจำเลยที่ศาลพิพากษาขังฟ้องนั้นเดิมจ่ายจากเงินงบประมาณ ไม่มีกองทุนที่จะใช้เยียวยา ในการยกเว้นพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 จึงได้นำระบบการเยียวยาของประเทศฝรั่งเศสมาเป็นต้นแบบ โดยมีแนวความคิดของความเป็นปึกแผ่นของคนในสังคม (Solidarity) ซึ่งเป็นแนวคิดของการลดความ

เหลื่อมล้ำ เพื่อให้คนที่มีความสามารถดีได้ช่วยเหลือคนยากไร้ด้วยโอกาสในสังคมโดยผ่านกระบวนการทางกฎหมาย เมื่อผู้เสียหายในคดีอาญาเป็นผู้ได้รับความเดือดร้อน การเยียวยาผู้เสียหายจึงเป็นเรื่องที่สังคมต้องช่วยกันรับผิดชอบโดยผ่านทางกระบวนการเยียวยาโดยกองทุนยุติธรรม โดยวิธีเพิ่มรายได้ให้กองทุนยุติธรรมทำได้คือ วิธีแรก เพิ่มเงินสมทบจากแหล่งต่างๆ คือนำเงินค่าปรับจากผู้กระทำผิดอาญาบางส่วนสมทบเข้ากองทุน โดยกฎหมายกำหนดให้ศาลนำเงินค่าปรับบางส่วนส่งเข้ากองทุน และการหักเงินเบี้ยประกันภัยของคนที่ประเทศสมทบเข้ากองทุน ซึ่งมีต้นแบบมาจากฝรั่งเศสอันเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหลักความเป็นปึกแผ่นของคนในสังคม และวิธีที่สอง กำหนดหลักรับช่วงสิทธิให้กองทุนไปเบียดผู้กระทำความผิดที่แท้จริงได้ อย่างไรก็ตามหลักการดังกล่าวได้ถูกแก้ไขเพิ่มเติมโดยคณะกรรมการร่างกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม และสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา โดยยังคงเหลือเพียงการนำเงินสมทบจากค่าปรับของศาลส่งเข้ากองทุนยุติธรรมเท่านั้น

สำหรับหลักการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 นั้น เห็นว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รัฐมีหน้าที่ต้องจ่ายเงินช่วยเหลือนั้น ควรจะเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รัฐเป็นผู้กระทำเท่านั้น เนื่องจากการจ่ายเงินช่วยเหลือกรณีดังกล่าวเป็นการจ่ายจากเงินงบประมาณของรัฐบางส่วน และต้องไม่ใช่กรณีที่เป็นการกระทำละเมิดที่สามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายตามกฎหมายความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ได้อยู่แล้ว และในกรณีที่รัฐมิได้มีส่วนร่วมในการกระทำแต่เป็นกรณีที่เอกชนเป็นผู้กระทำต่อเอกชน แม้จะมีผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหาย กองทุนยุติธรรมไม่มีหน้าที่ใช้จ่ายเงินงบประมาณเพื่อเยียวยาความเสียหายในกรณีดังกล่าว

ภาคผนวก ข

บทสัมภาษณ์ นางสาวมยุรี จำรัส ผู้อำนวยการสำนักบังคับคดีอาญาและบังคับใช้กฎหมาย
ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนยุติธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม
เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2561

กองทุนยุติธรรมตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2553 ยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การไม่มีสถานะเป็นนิติบุคคลที่จะทำนิติกรรมสัญญา หรือ ดำเนินการเกี่ยวกับภาระผูกพันของกองทุนยุติธรรมที่จะสร้างความเชื่อมั่นต่อหน่วยงานต่าง ๆ ได้ จึงขาดความคล่องตัวในการดำเนินงาน รายได้ของกองทุนที่จำกัดซึ่งมาจากงบประมาณของรัฐเพียงอย่างเดียวจึงมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ การดำเนินงานที่ผ่านมาของกองทุนยุติธรรมยังคงมีอุปสรรคทำให้กองทุนยุติธรรมไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีและให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างทั่วถึง เสมอภาค และเป็นธรรม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำของประชาชน ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การพัฒนากฎหมายกองทุนยุติธรรม เพื่อให้กองทุนมีฐานะเป็นนิติบุคคลที่สมบูรณ์ ครอบคลุมการช่วยเหลือให้มากขึ้นและเกิดความคล่องตัวในการดำเนินงาน กระทรวงยุติธรรมจึงได้มอบให้รองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสันทิต ศึกษาศาสตร์และยกย่องพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 โดยพิจารณาตามแนวทางการให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสเป็นต้นแบบ

สำหรับการเยียวยาความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น เป็นครั้งแรกที่มีการบัญญัติถึงการจ่ายค่าทดแทนกรณี “การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน” ไว้ในมาตรา 31 ซึ่งมีการแก้ไขเพิ่มเติมจากร่างพระราชบัญญัติที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสันทิตยกร่าง ในชั้นการพิจารณาร่างกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม โดยเป็นคำที่นำมาใช้เพื่อให้มีการเยียวยาครอบคลุมถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตและผู้เสียหายไม่สามารถที่จะไปใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้กระทำผิดหรือไม่สามารถขอรับการเยียวยาจากแหล่งอื่นได้ โดยบุคคลอาจขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมในกรณีตามมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ประกอบด้วย การช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การขอลดโทษชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน

สำหรับการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ตามข้อ 9 ประกอบด้วย

(1) เป็นผู้เสียหายจากการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ศาลต้องมีคำพิพากษาว่าเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว จึงจะสามารถจ่ายเงินเยียวยาให้แก่ผู้เสียหายได้ ซึ่งไม่รวมถึงคู่ความในคดีอาญาด้วย เนื่องจากจะซ้ำซ้อนกับพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

(2) เป็นจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษาเกินกำหนด

(3) เป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังในระหว่างสอบสวน

(4) การละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นใดตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร โดยอนุมาณี้มีเจตนารมณ์ของกฎหมายยังมุ่งประสงค์ว่า หากมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอื่นใดที่ไม่มีกองทุนใดให้ความช่วยเหลือ ให้มาขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม ซึ่งเปิดช่องไว้ให้คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมพิจารณาให้ความช่วยเหลือโดยจ่ายเงินช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายอื่นตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร

สำหรับหลักการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 นั้น ตามข้อ 4 ของระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 ได้จำกัดกรอบของการตีความคำว่า “ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” ซึ่งมีสิทธิยื่นขอรับเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม ให้หมายความรวมถึงผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหายหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตายตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้ อีกทั้งมีการกำหนดความหมายของ “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” ให้หมายความว่าการทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือเสรีภาพ ในราชอาณาจักรไม่ว่าจะเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลใด หรือกรณีอื่นที่คณะกรรมการเห็นสมควร โดยการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามระเบียบนี้มีเจตนารมณ์ให้หมายความรวมทั้งการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกระบวนการยุติธรรม และการละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นๆ ด้วย และให้หมายความรวมถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กระทำหรือบุคคลใดเป็นผู้กระทำก็ตาม เมื่อได้รับความเสียหายย่อมสามารถยื่นขอรับเงินช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมได้

โดยมีหลักเกณฑ์การพิจารณาตามมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ซึ่งมีเจตนารมณ์ในการให้ความคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของประชาชนให้สามารถ

เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียม ทั้งถึง เสมอภาค และเป็นธรรม โดยบัญญัติว่า “การพิจารณาให้ความช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี และการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิ หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิ คณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือ คณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

- (1) พฤติกรรมและข้อเท็จจริงของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุน
- (2) ฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุน
- (3) โอกาสที่ผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนจะได้รับความช่วยเหลือหรือบรรเทาความเสียหายตามกฎหมายอื่น”

โดยการขอความช่วยเหลือกรณีถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนมาตรา 31 ซึ่งบัญญัติว่า ผู้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือการได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน อาจขอรับเงินช่วยเหลือเพื่อความเสียหายที่ตนได้รับ ดังต่อไปนี้

- (1) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล รวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ
- (2) เงินช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ในกรณีที่ถูกถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย
- (3) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้ตามปกติ
- (4) เงินช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายอื่นตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร

นอกจากนี้ การพิจารณาช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนยังต้องคำนึงถึงระยะเวลาที่พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มีผลใช้บังคับคือ เมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยแปดสิบวัน นับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 132 ตอนที่ 102ก วันที่ 27 ตุลาคม 2558 จึงมีผลใช้บังคับในวันที่ 24 เมษายน 2559 ดังนั้น เหตุละเมิดสิทธิมนุษยชนที่จะสามารถพิจารณาได้ต้องเป็นเหตุที่เกิดขึ้นในวันที่กฎหมายมีผลใช้บังคับแล้วเท่านั้น เหตุละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นก่อนและสิ้นสุดลงก่อนที่กฎหมายมีผลใช้บังคับ จึงไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ ทั้งนี้ การที่จะพิจารณาว่ากองทุนยุติธรรมจะให้ความช่วยเหลือได้หรือไม่ ต้องพิจารณาตามตามมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ข้างต้น สำหรับกรณีผู้เสียหายจากเหตุการณ์ระเบิดแยกราชประสงค์นั้นเป็นผู้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือตามกฎหมายอื่นแล้ว ก็จะถูกตัดสิทธิในการให้ความช่วยเหลือของกองทุนยุติธรรม เนื่องจากจะไม่ให้ความช่วยเหลือที่ซ้ำซ้อนกันตามภารกิจและวัตถุประสงค์ของการช่วยเหลือ ยกเว้นกรณีที่ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559

ข้อ 9 (3) เป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังในระหว่างสอบสวน ซึ่งเป็นกรณีที่ บัญญัติขึ้นเพื่ออุดช่องว่างของพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่ จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ที่จ่ายให้เฉพาะในชั้นพิจารณาของศาลเท่านั้น แต่ในชั้นสอบสวน ไม่ได้จ่ายเงินเยียวยาความเสียหายจึงกำหนดไว้ในกฎหมายกองทุนยุติธรรม

ภาคผนวก ก

บทสัมภาษณ์ นางสาวธารีรัตน์ โยมบุตร พนักงานกองทุนยุติธรรม

เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2560

วิธีการยื่นคำขอรับความช่วยเหลือของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน

ผู้ขอรับความช่วยเหลือสามารถยื่นคำขอรับความช่วยเหลือต่อคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม หรือคณะอนุกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ตามแบบที่สำนักงานกองทุนยุติธรรมกำหนด โดยเล่าข้อเท็จจริงที่ตนเองได้รับความเดือดร้อนหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและความประสงค์ที่ต้องการให้กองทุนยุติธรรมให้การช่วยเหลือตามวัตถุประสงค์ของกองทุนยุติธรรม พร้อมแนบเอกสารและหลักฐานสำคัญมาพร้อมกับคำขอด้วย โดยมีอายุความใช้สิทธิเรียกร้องภายใน 2 ปี นับแต่วันที่ผู้ขอรับความช่วยเหลือรู้ถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น

ขั้นตอนการพิจารณาคำขอรับความช่วยเหลือของผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน

เมื่อมีการยื่นคำขอตามข้อ 2.2.3 แล้ว สำนักงานกองทุนยุติธรรมจะเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการรับเรื่องจนกระทั่งแจ้งผลการพิจารณาแก่ผู้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือทราบ และหากผู้ขอรับความช่วยเหลือเป็นเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส เจ้าหน้าที่จะต้องให้บริการเพื่อให้ได้รับความสะดวกเป็นกรณีพิเศษ โดยถือเป็นกรณีที่ต้องพิจารณาเป็นการเร่งด่วน

การพิจารณาคำขอรับความช่วยเหลือใช้ระยะเวลาพิจารณาจนเสร็จเรื่อง 45 วัน ถูกกำหนดไว้ในระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2559 แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนแรก การรับคำขอและรวบรวมข้อเท็จจริง

เมื่อมีผู้ขอรับความช่วยเหลือมายื่นคำขอรับความช่วยเหลือด้วยตนเอง หรือมีการยื่นคำขอตามแบบ กทย.3 ผ่านทางไปรษณีย์หรือจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เจ้าหน้าที่กองทุนยุติธรรมจะบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับผู้ขอรับความช่วยเหลือและข้อเท็จจริงหรือพฤติการณ์ในคดีลงในแบบคำขอรับความช่วยเหลือเงินกองทุนยุติธรรม (แบบ กทย.3) และลงระบบJusticefund เพื่อออกเลขคำขอรับความช่วยเหลือของแต่ละสำนวน หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่กองทุนยุติธรรมจะดำเนินการตรวจสอบคำขอรับความช่วยเหลือและเอกสารหลักฐานที่จำเป็นต้องนำมาประกอบการพิจารณา

โดยอย่างน้อยที่สุดเอกสารหลักฐานต้องประกอบด้วย สำเนาบัตรประชาชนหรือบัตรประจำตัว
 เจ้าหน้าที่ของรัฐ สำเนาทะเบียนบ้าน สำเนาใบเปลี่ยนชื่อ-สกุล(ถ้ามี) หนังสือมอบอำนาจในกรณีที่มี
 การมอบอำนาจ หลักฐานอื่น เช่น สำเนาหมายจับ สำเนาคำร้องขอฝากขัง คำให้การบันทึกการจับกุม
 บันทึกการสอบสวน หรือเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับคดี ได้แก่ สำเนาสัญญาต่างๆ สำเนาโฉนด
 ที่ดิน สำเนาคำฟ้อง สำเนาคำพิพากษา เป็นต้น หากเจ้าหน้าที่กองทุนยุติธรรมเห็นว่าเอกสาร
 หลักฐานที่จำเป็นต้องนำมาประกอบการพิจารณายังไม่ครบถ้วน ให้เจ้าหน้าที่แจ้งให้ผู้ยื่นคำขอรับ
 ความช่วยเหลือทราบ เพื่อดำเนินการส่งเอกสารหลักฐานให้ครบถ้วน และเจ้าหน้าที่กองทุนยุติธรรม
 มีอำนาจแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมจากการสอบปากคำ ลงพื้นที่ ตรวจสอบความประพฤติ หรือ
 อาจมีหนังสือสอบถามหรือขอให้บุคคลใดมาให้ถ้อยคำ ส่งเอกสารหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องหรือ
 สิ่งอื่นใดที่จำเป็นต่อการพิจารณาคำขอรับความช่วยเหลือตามความเหมาะสมและจำเป็น เพื่อ
 ประโยชน์ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจาก
 การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตามวัตถุประสงค์ของกองทุนยุติธรรม โดยก่อนพิจารณาคำขอ หาก
 เจ้าหน้าที่กองทุนยุติธรรมผู้รับคำขอได้ประเมินเบื้องต้นแล้วพบปัญหาความเดือดร้อนที่จะต้อง
 แก้ไขเร่งด่วน ให้ดำเนินการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าตามความจำเป็นแก่กรณี

เมื่อข้อเท็จจริงและเอกสารครบถ้วนแล้ว เจ้าหน้าที่กองทุนยุติธรรมจะดำเนินการ
 รวบรวมข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบความถูกต้อง และวิเคราะห์ถึงข้อเท็จจริง
 และพฤติการณ์ ประกอบข้อกฎหมายนั้น ๆ เพื่อทำรายงานความเห็นเบื้องต้นเสนอต่อ
 คณะอนุกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือในกรณีจำเป็นเร่งด่วนให้เสนอต่อ
 ประธานคณะอนุกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นผู้พิจารณาคำขอ

ขั้นตอนที่สอง การพิจารณาและวินิจฉัยของคณะอนุกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิด
 สิทธิมนุษยชน ซึ่งประกอบด้วยคณะอนุกรรมการฯ จำนวน 8 คน โดยมีอธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิ
 เสรีภาพ เป็นประธานอนุกรรมการ และมีผู้แทนจากกระทรวงการพัฒนาศักยภาพและความมั่นคงของ
 มนุษย์ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ผู้อำนวยการ
 สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ
 ผู้อำนวยการกองพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ กรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุน
 ยุติธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม และเจ้าหน้าที่สำนักงานกองทุนยุติธรรมที่ผู้อำนวยการ
 สำนักงานกองทุนยุติธรรมมอบหมายเป็นอนุกรรมการ

เมื่อเจ้าหน้าที่กองทุนยุติธรรมรายงานผลการสรุปข้อเท็จจริงประกอบข้อกฎหมาย
 พร้อมความเห็นเบื้องต้นเกี่ยวกับคำขอรับความช่วยเหลือต่อคณะอนุกรรมการฯ จะมีการจัดประชุม
 คณะอนุกรรมการฯ เดือนละ 1 ครั้ง เพื่อพิจารณาให้ความเห็นเกี่ยวกับคำขอดังกล่าว คณะอนุ

กรรมการฯ มีอำนาจพิจารณาคำขอรับความช่วยเหลือ โดยตรวจสอบคำขอและแสวงหาข้อเท็จจริงอย่างรอบคอบและพิจารณาสั่งอนุมัติ ไม่อนุมัติ หรือยุติคำขอดังกล่าว อีกทั้งในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน คณะอนุกรรมการฯ จะต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์เกี่ยวกับพฤติกรรมและข้อเท็จจริงของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม และฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม รวมถึงโอกาสที่ผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมจะได้รับความช่วยเหลือหรือบรรเทาความเสียหายตามกฎหมายอื่น และต้องพิจารณาฐานะทางการเงินของกองทุนยุติธรรมประกอบด้วยเสมอ

เมื่อคณะอนุกรรมการฯ พิจารณาตามเงื่อนไขแล้วมีอำนาจพิจารณานุมัติหรือไม่อนุมัติจ่ายเงินช่วยเหลือให้แก่ผู้ขอรับความช่วยเหลือ หรือยุติคำขอรับความช่วยเหลือก็ได้ โดยใช้มติคณะอนุกรรมการฯ เสียข้งมาก กรณีที่คณะอนุกรรมการฯ เห็นว่าผู้ยื่นคำขอเป็นบุคคลผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือตามข้อ 2.2.1 คือ เป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหาย หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย และมีคุณสมบัติตามเงื่อนไขในการขอรับความช่วยเหลือตามข้อ 2.2.2 คือ เงื่อนไขเรื่องระยะเวลาการให้ความช่วยเหลือและเงื่อนไขเรื่องคุณสมบัติของบุคคล โดยพิจารณาเป็นลำดับก่อนหลัง หากกรณีคำขอรับความช่วยเหลือสำนวนใดอยู่ในหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่จะจ่ายเงินช่วยเหลือได้ตามที่กฎหมายกำหนด คณะอนุกรรมการฯ มีดุลพินิจในการพิจารณานุมัติจ่ายเงินช่วยเหลือ หรือกรณีเป็นคำขอที่คำขอรับความช่วยเหลือขาดคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่งหรือคณะอนุกรรมการฯ เห็นว่าเป็นผู้ไม่สมควรได้รับการช่วยเหลือ คณะอนุกรรมการฯ ย่อมมีดุลพินิจพิจารณาไม่อนุมัติจ่ายเงินช่วยเหลือก็ได้ หรือกรณีมีเหตุที่จะยุติคำขอ กล่าวคือ ผู้ขอรับความช่วยเหลือมีหนังสือขอยุติคำขอรับความช่วยเหลือ หรือผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่ยอมส่งเอกสาร หลักฐาน ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมต่อสำนักงานกองทุนยุติธรรมภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด หรือไม่สามรถติดต่อผู้ขอรับความช่วยเหลือตามที่อยู่ที่แจ้งไว้ภายในระยะเวลาที่กำหนด หรือกรณีที่มีการอนุมัติให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ขอแล้ว ผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่มารับเงินภายในกำหนดเวลาสองปีนับแต่วันที่มีการแจ้งผลการพิจารณา คณะอนุกรรมการฯ ก็ย่อมมีดุลพินิจพิจารณาให้คำขอรับความช่วยเหลือนั้นเป็นอันยุติก็ได้

ในกรณีจำเป็นเร่งด่วน ให้เสนอคำขอรับความช่วยเหลือต่อประธานคณะอนุกรรมการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นผู้พิจารณาคำขอโดยตรง แล้วจึงแจ้งให้คณะอนุกรรมการฯ ทราบ

ในกรณีที่คณะอนุกรรมการฯ มีมติเป็นอย่างไรแล้ว ให้เจ้าหน้าที่กองทุนยุติธรรมแจ้งผลการพิจารณาเป็นหนังสือให้ผู้ขอรับความช่วยเหลือทราบ ภายใน 7 วัน นับแต่วันที่คณะอนุกรรมการฯ พิจารณาแล้วเสร็จ พร้อมทั้งแจ้งสิทธิในการขอให้ทบทวนผลการพิจารณาแก่ผู้

ขอรับความช่วยเหลือทราบด้วย หากผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่เห็นด้วยกับผลการพิจารณาของ คณะอนุกรรมการฯ หรือประธานฯ สามารถยื่นหนังสือขอให้ทบทวนผลการพิจารณาต่อ คณะอนุกรรมการฯ หรือประธานฯ พร้อมทั้งแสดงเหตุผลและข้อเท็จจริงภายในกำหนดสามสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งผลการพิจารณา ต่อมาหากคณะอนุกรรมการฯ หรือประธานฯ แจ้งผลการ พิจารณาทบทวนแล้ว ผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่เห็นด้วย ก็สามารถยื่นฟ้องต่อศาลปกครองได้

ขั้นตอนที่สาม รายงานผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม

เมื่อคณะอนุกรรมการฯ พิจารณาเป็นอย่างไรแล้ว ให้รายงานผลการดำเนินงานต่อ คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม และในกรณีที่คณะอนุกรรมการฯ มีคำสั่งอนุมัติจ่ายเงินช่วยเหลือ ให้แก่ผู้ขอรับความช่วยเหลือในกรณีใดแล้ว คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมจะเป็นผู้มีอำนาจ พิจารณากำหนดเงินช่วยเหลือให้แก่ผู้ขอรับความช่วยเหลือดังกล่าว

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	ดารารัตน์ อุทรศรี
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2554 นิติศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2555 ประกาศนียบัตรวิชาว่าความแห่งสภานายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. 2558 เนติบัณฑิตไทย สมัยที่ 68
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	พนักงานคดีปกครองปฏิบัติการ สำนักงานศาลปกครองสูงสุด

